

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

REGÉNYEK

42.

JÓKAI MÓR

SZERETVE MIND A VÉRPADIG
(1882)

II. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1965

Sajtó alá rendezte
TÉGLÁS TIVADAR

Lektorálta
ESZE TAMÁS
SZATHMÁRI ISTVÁN

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1965

Magy. i. I. 3.

87,043/

Printed in Hungary

I. A VAK LÖVÉSEK

Ocskay mindenféle mámor-undorra ébredt fel. Kellemetlen érzések mind: a bor mámorának, a gyönyör mámorának és a dicsőség mámorának az undora. Ocskay együtt érezte mind a hármat. Az egyiket a hátában érezte, a másikat a szívében, az utolsót, hajh, azt az egész valójában!

Szép mulatság várt rá odakünn a „platz”-on.

Jött a vert had mindenfelülről: gyalog és lovas egyszerre. A gyalogok még jobban tudnak futni, mint a lovasok. Volt ott ezer ember is egyrakáson, de abból tíz nem tartozott egy ezredhez. Kék hajdú, zöld hajdú, sárga huszár, veres huszár, palotás, dragonyos, pattantyús, összevissza. Zászló egy sem, tiszt sehol. Lármázni tudtak minden nyelven, magyarul, tótul, lengyelül, svédül, németül; de hallani nem akartak semmi nyelven. Valami rendet csinálni közöttük, arról szó sem volt. Nem is lett volna kivel. Akiket Jávorka az éjjel az Isztricén *fekvő* Ocskay-ezredből lóra tudott ültetni, alig tesz két századot. Azokkal a futó vert hadat fel nem lehet tartani: inkább attól kellett félni, nehogy azokat is magával ragadja. A nagy vész-lármájukkal a futók már eddig is demoralizáltak mindenkit, aki útjukba esett. Azt híresztelték, hogy harmincezer német jön a sarkukban, aztán mágneses golyóbissal lövöldöz, hogy minden golyó emberbe talál.

Aztán éhesek voltak pogány módon. Tegnap óta egy harapást nem ettek. A prófont is mind ott veszett Trencsén alatt.

Valahány csapat jött, az mind odatódult Ocskayhoz a kastélyba, s kenyeret, húst, bort követelt.

Ocskay szidta őket, mint a jégeső.

— Hát koldusbíró vagyok én? — Ott volt előttetek az ellenség, mért nem ettétek meg? — Ahol dolgoztatok, ott kérjétek az ebédet.

Hanem a kuruc atyafiak egészen eltérő véleményen voltak. Nekik ha nem adnak, vesznek maguk. Délig tele volt minden ház marodeurökkel; félő volt, hogy estig szőröstül-bőröstül feleszik az egész falut.

Ocskay megkísérlé egyes csapatokat összeterelni, rendbe állítani; de mire hátat fordított nekik, már nem voltak sehol. Mind rekvirálni mentek.

Azután meg azt kísérlé meg, hogy eltoloncozza őket előbbre. Akkor meg nem bírta őket a helyükből kimozdítani. Akiket az egyik falu végén kiterelt, a másikon visszakerültek, ismét ott voltak a nyakán. Puska csak minden tizediknél, ha volt: nagyon alkalmatlan útitárs a szaladásban, a lovak meg a rogyásig kifáradva. A gyalogság égre-földre esküdött, hogy addig nem találja meg a lábát, amíg jól nem lakott.

Egyszer aztán jött valaki a segítségére Ocskaynak, aki csodákat tudott művelni. Egy csapat mezei lovas. Vágtatva jöttek Ugróc felől, s amilyen tágan kifért a szájukon, úgy ordították végig az utcán: „Itt jönnek a rácok!”

Erre a rémkiáltásra egyszerre ott hagyta a vert had az elfoglalt tanyákat, félig nyúzott ökröt, kemence kenyeret, s futott szerteséjjel, szaporítva a vészüvöltést: „A rácok, a rácok”!

— Na nézd, hogy futnak a rácok elől! — monda keserves kedvében Ocskay Jávorkának. — Tegnap még az egész világ kevés volt nekik ellenségnek, s ma elég a rácok veres köpenyege, hogy a világ végéig szaladjanak tőle. A bika elszalad a vörös posztótul. Így tesznek mindig. Ha egy csatát megnyerünk, akkor szűk nekik Európa, ha meg egyet elvesztünk, a rókaljukba is be akarnak félni.

No, az az egy jó volt a dologban, hogy a falu hamar kitisztult a sereghajtó hadtól; nem fájt már senkinek a lába, se a lova nem volt fáradt; hanem megvolt mellette az a baj, hogy a rácok csakugyan jönnek. A toronyba állított örök jelenték, hogy az ugróci úton nagyon vereslik valami. Az a szerezsnok veres köpenyegé.

Ocskay leküldé Jávorkát a századosaihoz, hogy indítsák meg az alattuk levő lovasságot, s verjék vissza az ugróci úton közeledő ellenséges csapatot, ami utoljára is alig lesz egyéb egy kémszemlésző portyánál.

Nemsokára visszajött Jávorka azzal a szép hírrel, hogy a századosok nem tanácsolják azt a kísérletet, a csapataik hangulatát tekintve. A katonák nagyobb része még most is kótyagos, s nincs semmi kedvük a verekedéshez.

— Itt van ni! Hát az egyik azért nem akart verekedni, mert éhes, szomjas, a másik meg azért nem, mert sokat ivott-evett. És így megérem azt, hogy magamnak is el kell szaladnom a rácok elől.

— Nem magadnak, édes vezérem, mert mi is veled futunk.

— Ezer sáncárok tele ördöggel! (Ez volt akkor a legnagyobb káromkodás.)

E pillanatban érkezik a „kertek alól” nagy töröksíp-szóval egy csapat, valami háròmszáz lovas. Nagyon megbámulták őket. Aki most török sípokat fúvat masírozás közben, az nem tudja még, hogy mi történt? Honnan cseppennek ezek ide?

Mindjárt meg lett oldva a talány, amint a csapat közelebb jött. Az egyenruhájok kibeszélte, hogy kicsodák.

— Hahhó! Hisz ez a rongyos gárda! — kiálta Ocskay. Valami ötlött az eszébe. — Vágtassunk elébük — mondá Jávorkának —, amíg össze nem jönnek a többi búsmagyarokkal!

Azzal lóra kapott, s a felvonulók elé tartott.

„Azok” voltak biz azok: a rongyos gárda. Ahány, annyiféle mundurban; a legtöbb egy ingre vetkőzve a nagy melegben. Borbély Balázs jött legelő: az volt a vezérük.

— Soha jobbkor, karikalábú szent öcsém, Balázs! — kiálta rá Ocskay messziről. — Honnan jöttök?

— Temetvényről.

— Nem hallottátok az ütközetet?

— De hallottuk a szotyákoktól, hogy nagy futás van erre-felé.

(A rongyos gárda most már spekulációra üzte a hadi mesteriséget: nem volt olyan bolond, mint a hadjárat elején, hogy ő kezdje a hajcihőt; ő a végén szokott inkább megjelenni, amikor a *dividendára* került a sor; addig ott tartogatta magát egy várbán, meg annak a Podhrágyában.)

— Futás bizony. De még milyen nagy! Szétverte Bercsényi a németet csúnyául! Most azt kergetjük: hol mi elől, hol ők hátul. Éppen itt kerítünk meg most egy csapat rácot, aki erre-felé tévedt. Akartok-e részt kapni a veres köpenyegből?

De hogyne akartak volna? Nem értették meg a szójátékot: „Hol mi elől, hol ők hátul”. Egyszerre csupa lárma, kiabálás lett az egész csapat: „Hol az a rác?”

— Gyertek velem! Viszlek rája.

Akkor meg már éppen a tüzes ördög ellen is mentek volna, ha Ocskay vezeté őket. Azzal „rajta Miska, rajta!”

Ocskay szerencsésen kivitte őket a faluból az országútra, mielőtt a többi kurucok savanyú pofáitól ezek is elbúsultak volna magukat. Az országúton ott lehetett már a porfelleg között látni a közeledő veres köpenyegeket.

A rongyos gárdának nem kellett buzdítás, sarkantyúba kapta a lovát, nekirugaszkodott a szemközt jövőnek, s egy gondolat alatt szertesét piroslott a mező a veres köpenyegtől. Nem az „oroszlánt keresték azok, csak a nyomát”. Ocskay a rongyos gárdájával a báni erdőig vágta a futamodókat: nem is mentette

meg az egész csapatot a teljes lekoncoltatástól egyéb, mint a sűrű bozót, ahová lóháton nem lehetett utána törtetni.

Hanem itt azután új ellenség bukkant ki az erdőből a kurucok elé. Ocskay ismerte őket egyenruhájukról. A Schlick véteszred csapata volt az. A számukat nem lehetett tudni, mert az erdőben álltak. Ocskay hadjárati tapasztalataiból tudta, hogy az ilyen kémszemlészetre nem szoktak nagy haderőt kiszakítani, s azért rohamot fúvatott ellenük, „rajta kuruc!”

Hanem akkor odaállt Borbély Balázs a lova feje elé, keresztbe a maga lovával, s elkezdett higgadt bölcsességgel beszélni.

— Megállj csak előbb egy szóra, kedves vezérem; nem kell az embernek hebehurgyáskodni, mert megégetheti a körmét. Nem tudhatjuk, hogy a vasasok hányan vannak ott benn az erdőben. Aztán ha mi támadunk, hegynek fel rohanunk, s az nem egészséges.

Ocskay végignézett a cimboráján. Hát már a rongyos gárda is számlálja az ellenséget? Hát már Borbély Balázs is a jobbik eszét veszi elő, mikor rohamra kell menni? Szépen vagyunk.

— Hát mit gondolsz? — kérde Borbély Balázstól.

— Tartsunk elébb haditanácsot.

— Tudsz franciául?

— Nem többet annál, hogy „ü le koma, itt a kű!”

— No hát az éppen elég. Ül le koma, ott a kű! Álljatok fel az országút mellett két felől à cheval, két escadronnal, egy escadron maradjon en réserve; egy détachement igyekezzék a bozótton keresztül az ellenséget flankírozni; két róta eklerörnek harzelírozza az ellenséget frontban.

— Köszönöm, elég volt már a franciából. Mindent megérttem.

A kurucság is felállt hadirendben, az erdővel szemközt.

Ocskaynak eszébe jutott, hogy éppen így állt Zólyomnál, és éppen így Stráznicanál szemben, álló egész nap, kuruc és

labanc, s nézett farkasszemet egymással, várva, hogy a másik támadjon.

Az is eszébe jutott, hogy a zólyomi ütközetben úgy tudták a vezérek nem akaródzó hadaikat egymásra rávinni, hogy maguk kinyargaltak a tér közepére, s kihítták egymást személyes párviadalra. Szokás volt az akkoriban. Ő is megpróbálta.

Végiglovagolt a hadrendben felállított rongyos gárda előtt, s megszólítja a töröksíp-fúvó trombitást.

— Hej ,fiam! Tudod-e a nagyszombati nótát?

— Hogyne tudnám!

Szép nóta volt; de a hozzávaló verset még nemigen énekelgették a közvitézek: azt csak az urak danolták maguk között.

Jaj már minекünk
Magyar nemzetnek,
Kik feltámadunk
Rebelliseknek.
Szuhay Mátyás, Esze Tamás
Kopasz fejének
Nagy pipájú, kevés dohányú
Magyar nemzeteknek.

— No hát fújdogáld ezt nekik.

A töröksíp fújta a nagyszombati nótát, Ocskay László pedig sarkantyúba kapta a paripáját, kivágtatott egyedül egymagában a szép tarló mezőre, s annak a közepére érve, ahonnan jól meghallhatták a hangját, elkezdett átkiáltani a németekhez, körüláncoltatva a paripáját, s magasra emelve a kardját:

— Héj, német: *nem vesz apád csibét?* Hallod-e? Kinek van lelke ide jönni egypár barátságos kardcsapásra?

A vasasok csapatjából rögtön kivált egy vezéri alak, s az is egyedül, minden kíséret nélkül, odanyargalt Ocskay elé. A vállán átkötött széles écharpe, a tollas főveg igen magas tisztirangra vallott nála.

Mikor egészen közel ért, Ocskay meglepetve ismert rá. Ez

maga volt a bán, Pálffy János: a trencsényi szomorú ütközet diadalmas hőse.

Egymásra nyargaltak, s aztán öt-hat kardvágást váltottak egymással, aminek nem volt más eredménye, mint ugyanannyi csorba a kardok élén. Akkor mind a kettő visszarántotta a paripáját.

— Hagynók abba, brigadéros uram — szólítá meg előbb a bán Ocskayt. — Úgysem tudja egyikünk is megválni a másikat. — Sok mindenféle oknál fogva. — Ugyan mit akar kegyelmed ezzel a rongyos pereputtyal itten?

— Kegyelmeteknek a fényes uniformisát még ennél is rongyosabbra tépni.

— Próbálná meg! Ha a saját ezredével volna itt kegyelmed, nem mondom, hogy szívesen nem látnám. Még ma mind az én vendégem lenne. De Borbély Balázs rongyos gárdája a pokolnak kell — ajándékképpen is.

— De annak a háta mögött ott van az én egész ezredem.

— Nincsen biz az, brigadéros uram. Van kegyelmednek Isztricen legfeljebb kétszáz kuruc lovasa nyeregben, amelyiknek csak a *fele* józan: tudniillik a *lova*.

— De ott vannak az öcsém, Sándor és Csajághy Márton pihent ezredei.

— Nincsenek biz azok, brigadéros uram, mert azokat leküldték Érsekújvár felé. Jobban tudom én azt, mint kegyelmed. Jobb lesz, ha mint jó barátok válunk el egymástól, azaz hogy „jó” ellenségek: kegyelmed se kísérgessen engem, én sem kegyelmedet.

— Valljuk meg az igazat, bánus uram, kegyelmed is gondol olyanformát: hátha ez a bolond fejű Ocskay most ezzel a rongyos gárdával külön kaphatja a trencsényi héroszt, s még felcsúfolja a diadala végén?

— Hát az sem lehetetlen.

A két szemközt álló dalia csak ilyen csendesen beszélgetett egymással; a paripák prüszkölve kapálták patáikkal a tarlót.

— Hogy van odahaza a kedves famíliája kegyelmednek? — szólt a bán.

— Köszönöm kérdését, mind egészségesek.

— Vigye meg kedves asszonyának az én feleségem üdvözlését. Nagyon rám kötötte, hogy ha találkozom kegyelmeddel, el ne mulasszam átadni.

— Nagyon örülni fog rajta.

— No, mármost hát Isten megáldj. Alá is út, fel is út! Én jobbra, kegyelmed balra: amíg az utaink megint össze nem találkoznak.

Azzal megint kettőt-hármat vágtak egymásnak a kardjára, s aztán megfordultak, széjjelmentek.

Mikor valami harminc lépésnyire távoztak egymástól, a bán visszakiáltott Ocskay Lászlóra.

— Brigadéros uram! Kegyelmedre sok szem néz. Nehogy valami mendemonda szófia beszéd keveredjék belőle: nem jó volna, ha kilőnének egymásra a pisztolyainkat?

— De ez jó lesz.

Aztán mind a ketten kilőtték egymásra a pisztolyaikat. A golyók elfütyöltek erre-arra. A két vezér visszament a maga csapatjához.

A bán hamarább odaért a vérteseihez, s rögtön a megérkezése után hangzott a vezényszó, amire az erdőszélen felállított katonaság megfordult, s visszahúzódott a sűrűbe.

Erre aztán a kurucságnak megint nagy kedve lett volna utánavágtatni a visszavonuló ellenségnek; s nagy volt a zúgolódás, mikor Ocskay szájából meghallották a parancsszót, hogy ők is visszavonulnak Isztricére.

Az volt a szokás, hogy a közvitézek belebeszéljenek a hadvezér parancsolataiba. A trombitás volt az ezred szája.

— Brigadéros uram! Jobb szeretnők, ha támadót fúvatna kegyelmed! Mind megennők azt a szarvasbogárnak öltözött németet odaát. Hadd fűjjam a népnek azt a nótát, hogy „Hát a nénéd él-e még? Hát a foga ép-e még? Rád-é, rád-é, rád-é

rád, Rád-é viczorítja még? (Ez volt a lovasság kedvenc csataindulója.)

— Csak te fújd fiam azt a nagyszombati nótát.

De még Borbély Balázs is ungodkodni kezdett. Hogy de már mégis! Egy kis próbát csak illett volna tenni! Hátha a német parókáját elhozhattuk volna? Olyan jól kezünkben volt most, hogy soha jobban nem lesz. Mindenkinek jutott a nyereségből, csak a rongyos gárda megy el üres kézzel.

Ocskay aztán odadümmögött neki a fülébe.

— Ne kívánj magadnak, pajtás, abból a nyereségből. A te rongyos gárdád az *utolsó* csapat, ami veretlen maradt a hadseregéből: szétverte az ármádiánkat tegnap Pálffy bán, teljes tökéletesen. A fejedelem is nehéz sebbe esett. Az ő menekülését védtük most ezzel a visszacsapással.

Borbély Balásznak is lekonyult erre az orra, hüvelyébe taszította a kardját, nem szólt többet, csak annyit mondott vezényszónak, hogy „Upré púpos!”, s aki azontúl hozzá szólt, mindenkit azzal gyanúsított, mintha nem volna törvényes szülőtte az apjának.

A zúgolódó rongyos gárdának aztán be kellett érni azzal, hogy visszatérőben a mezőn levágott rác gyalogokat kifosztogathatta, a veres köpenyegeket fel is vették magukra, úgy parádéztak velük nagy kevélyen, amikor Isztrícére visszatértek. Iszonyú nagy volt a dicsekedésük. A rácokat úgy kiirtották, hogy egész Rácország üresen maradt; azután meg Pálffy bánt magát kergették meg valamennyi vasas ezredével: csak annak köszönheti megmenekülését, hogy jobb lova volt, meg a nagy erdőnek.

Erre a diadalhírré aztán Ocskay lovasságának is egyszerre dühös kedve támadt a verekedéshez; most már ők is mennek.

— Mentek fiaim, alunni — mondá nekik Ocskay László. — Megérdemeltétek: sokat fáradtatok az éjjel.

Már ő akkor bizonyos volt felőle, hogy Pálffy bán nem fogja a további üldözést megkísérteni. „Ezért” is, meg „amazért” is.

Odafenn a kastélyban vártak reá már a futároktól hozott levelek: „Ocskay László brigadéros uramnak. Ibi, ubi.”

Azok között volt Bercsényinek három levele.

Mind a három más, egymással ellenkező rendelkezést tudatott vele. Találgathatta, hogy melyik a legutolsó keletű.

Annyit megtudott belőlük, hogy a fejedelem szerencsésen elmenekült a Nyitrán túl Zerdahelyre. A kapott sebe nem veszélyes. Azt úgy kapta, hogy amint felzavart hadának rendbe szedésére rohant, két mély vízmosáson kellett átugratnia a lovával; ezt szerencsésen meghaladta, de a harmadik meredeknél a lova belebukott a mélységbe, s nyakát szegte: maga a fejedelem estében félrevetette magát, s így került el az agyonzúzatást, de az arcát megütötte és elájult; most már ismét talpon van, s rendeleteket oszt. Személyét nem kell féltetni, az éjjel Vak Bottyán hatszáz válogatott lovast küldött a védelmére: azok megvédik a Nyitra hídját.

A harmadik levélből azonban azt értette meg Ocskay, hogy az éjjel tartott haditanácsban elhatározottat, miszerint Ocskay Sándor és Csajághy Márton a maguk csapatjaival siessenek le Érsekújvárra, az erősség védőseregét szaporítani; Ocskay László pedig menjen a hegyek között a saját ezredét összeszedni.

Ez arra volt jó, hogy Ocskay László mellől el legyen távolítva az a két alvezér, aki az isztricei találkozásnál olyan hatalmasan pártját fogta neki a fővezérrel szemben.

Aztán pedig ennek a két embernek az eltávolításával megszűnt az órállás Ocskay László fölött. Akik vigyáztak rá, akik féltették, hogy eltántorodik; akik szívének, lelkének gondolatait ellenőrizték, azok lettek tőle messze elszakítva.

Most már — szabad a vásár!

De hát, hogy tudhatta ezt a bán hamarább, mint maga Ocskay László?

II. A FEHÉR BARÁT

A fővezér egyik levelében az is meg volt hagyva Ocskaynak, hogy a dandárához tartozó Szalay-ezredet küldje le Bottyánhoz. Most a félszemű hősre volt bízva a föladat: a győzelmes császári tábornok előnyomulásában föltartóztatni, míg ugyanakkor Eszterházy kuruc vezér egész hadtestével Ausztriába tört be, s egész Bécsig nyomult.

Ocskay megküldé a rendeletet Szalaynak, hogy az alatta levő tizenkét zászlóval rögtön siessen a Nyitrától lefelé Érsekújvárnak. — Másnap már ott volt az ezredese a tiszteivel együtt, s jelenté, hogy beérkezett a rendelet szerint.

— Hát a zászlók? — kérdezé Ocskay.

— Itt vannak mind az udvaron.

— Nem látom.

— Dehogynem. Ott vannak a szekéren.

Csakugyan ott hozták egy parasztszekérre rakva mind a tizenkét standárt.

Ocskay minden rosszkedve dacára kénytelen volt nevetni.

— Hát a hozzávaló legénység?

— Az mind hazament. Már minálunk ez a szokás: ha valahol megvernek bennünket, minden ember hazaszéled. Nem maradt velem más, mint a tisztek, azokkal végeztetem az előőrsi szolgálatot.

— No, hát jól van. Vigye el kegyelmed a tizenkét zászlóját Vak Bottyánhoz.

Éppen ilyen eredményre jutott Ocskay a Balog és Csáky ezredeivel. Azoknak is csak a tisztvei maradtak meg a zászlóknál.

Az már bebizonyodott igazság volt, hogy a kuruc sereg nagy tömegben, rendes haditerv szerint megütközni nem tud.

Maga Bercsényi keserűségében azt írja a kuruc hadról: „A hadaknak oszlása a szokott nyavalyánk. — Előbb fogy el a prófontja, mintsem megeszi; előbb szakad mundurja, mintsem elkészül; előbb fogy el kongója, mintsem kiosztjuk; előbb tudja okát, miért nem győzheti, mintsem reá indul.”

Ocskay lelke végképpen elcsüggedt. Rettenetes gondolat egy mindig győzelemhez szokott hősnek, hogy egy olyan sereg vezére legyen, amely az ellenség trombitaszavára az erdőnek szalad.

Eszébe jutottak lelkének terhei. Régóta nem gyónt már. Pedig nagyon buzgó katolikus volt. Azonban nem volt bizodalma a papokban. Könnyű volt a protestáns hitre áttérés, s ha egy franciscanus, akinek a titkait bűnbánattal a fülébe súgja, holnap kálvinistává lesz, hát azt semmi sakramentum nem kényszeríti többé az ő gyónástitkának zár alatt tartására.

Egészen a szíve titkos vágyai szerint történt hát, hogy egy este odaérkezett a táborába (mindössze kétszáz embere volt) egy fehér barát, a praemonstratensisek rendéből, aki átutazóban volt, a fejedelem táborából. Ocskay László egy régi kedves iskolatársát ismeré fel benne, Mednyánszky Pált.

Ennek gyónta meg minden bűnét.

Mikor készen volt vele, s megkapta az abszolutiót, akkor azt mondá neki a fehér barát:

— Mármost én gyónok meg neked.

— Nekem?

— Igen. Énelőttem most sem vagy egyéb, mint pap. Akinek a homlokát a szent chrysmával beolajozták, az le nem törölheti azt onnan csak úgy egy kendővel. Az egész világ előtt lehetsz brigadéros. Nekem csak kolléga vagy. Hajtsd hozzám a füledet, s hallgasd meg, amit én fogok gyónni.

— Hallgatom.

— Legelőször is — confiteor —, hogy én nem Rákóczi híve vagyok; hanem a koronás királyé.

Ocskay összerázkódott. Minő nehéz gyónástitok ez!

— A fejedelemnek ellentmondok, mert ő még azon nagy istencsapása után is, amely hadseregét Trencsén alatt érte, a kálvinista porosz királyt akarja a magyar trónra hozni, s evégett szövetséget kínál a protestáns államoknak, Angol-, Porosz-, Hollandországnak, és az ortodox muszka cárnak a katolicizmus megrontására.

— Igazak-e ezek?

— Papi hitemre mondom. Confiteor továbbá, hogy egészen helyeslem Bezerédy Imrének azon ajánlkozását, miszerint Pálffy bánhoz egész dandárával együtt átálljon.

— Micsoda? Bezerédy Imre? A tábornok?

— Vezértársad. A királypárthoz fog állni, alvezéreivel Botka Ádámmal, Szegedi Istvánnal együtt, mihelyt Pálffy hadteste közeljut hozzá a Dunántúl.

Ocskay teste lúdbőrzött. Ozmonda jóslatai mind sorról sorra teljesülnek. Mindjárt őrajta magán lesz a sor.

— Hallgasd tovább — mondá a fehér barát. — Confiteor. Én, amidőn a fejedelem által megbízattam, hogy egy nagyon fontos levelét vigyem el Bercsényihez, megsértettem a levéltitkot; mesterséges úton-módon felnyitottam a pecsétet, s kitanultam a levél tartalmát. Ebben a levélben a fejedelem azt írja a fővezérnek, hogy vigyázzon erősen, mert „egy áruló” van a hadseregben, aki az ellenséghez át akar szökni. És oda volt mellékelve Pyber püspöknek egy levele tehozzád, amit útközben elfogtak.

— Énhozzám?

— Igenis. A püspök azt írja neked, hogy „mindazok az ajánlatok, amik a minapi három kegylevélben teneked téve voltak, s amiket oly gorombán elutasítottál, most újból készen állnak a számodra, ha el akarod fogadni.” Ezért vigyázzanak rád, írja a fejedelem.

— De énhozzám nem is jutott el ez a levél.

— Azért mégis ki vagy pécézve. Halld tovább! Confiteor. Én most innen Vak Bottyánhoz megyek, de lopva útba ejtem Pálffy bánt, s elmondom neki, hogy állnak a dolgok, és azt is, hogy tenálad voltam, és veled beszéltem. — Ezek voltak, amiket meg kellett gyónnom. — Megadod-e az abszolutiót?

Ocskay el volt szörnyedve.

— Mint hadvezérnek, főbe kellene téged lövetnem azokért, amiket most nekem elmondtál.

— De mint áldozatnak, meg kell adnod az abszolutiót — szólt a fehér barát, ájtatosan letérdelve Ocskay László elé.

— Isten bocsásson meg neked . . . — rebegé Ocskay.

— S mily penitenciát szabsz rám?

— Penitenciát? Terád? — — Járj mezítláb a tövisvetésen, aminek a magját elhintetted. Virrassz a halottak lelkeivel együtt, akik kétségbeesve kimúltak. Érezd az ital vizen a hazafiak vérért, ami belévegyült. Lásd ébren és álmodban az égő mindenséget, amit felgyújtani segítettél. Hallgasd a milliók jajkiáltását, a századok átkait, s a láncok csörgését a legnagyobb csendesség közepett, s ne találd hazádat sehol a földön.

— Megtalálom az égben . . . Ám ezek mind csupán világi penitenciák, — miket a hős mondott; — add fel a kánoni penitenciát mint *piacularis sacerdos*.

— Úgy? Tehát: mondj el tizenkét Pater nostert és tizenkét Ave Mariát.

— És hány Credot?

— Semmi credot! Nincs már a világon „credo!”

— — — — —

A fehér barát továbbment. De otthagya a töviseket Ocskay László szíve elevenéig verve.

Már ki van pécézve!

Ki vannak ellene adva a titkos rendeletek minden hadvezérnek, hogy vigyázzanak minden lépésére; őrizzék, strázsálják, körülkerítgetve tartogassák!

Pedig még semmit sem vétett, semmit nem mulasztott.

Ezredét, mely a vesztett ütközet hírére éppen úgy széteszlott, mint a többi, — hadnagyaival a Nyitra védelme alatt már összegyűjteté, az ott várt rá Szkolcsán városában, Blaskovich István volt az ideiglenes parancsnoka.

Igen! Ez a Blaskovich István! Ez még itt van. Pedig mit jósolt felőle Ozmonda? Hogy ez lesz az *első*, aki el fogja árulni a fejedelmet, s átszökik a királynéhoz. S még íme itt van. — Hát mégsem oly pontosan teljesül annak a varázslónőnek minden jóslata.

Ezalatt egész csendes lett a világ a Nyitra és Vág közötti vidéken. Pálffyknak, Heisternek más feladata akadt, mint a szétfutott kuruc sereg után szaladgálni, azt úgysem érik utol. Ellenben a Dunántúl, meg Ausztriában ott hatalmaskodtak a kuruc vezérek, Eszterházy, Balogh Ádám, Vak Botyán, s keservesen megverték a császári hadvezéreket Kölesd mellett: annyi császári ágyút, zászlót vettek el, s akkora sírdombot emeltek halottakból, hogy a trencsényi tróféumokkal fölért. Heisternek, Pálffyknak most ezek ellen volt sürgős fordulni a fegyverrel. A Felföld magára maradt.

Ocskay László megindult a végőrön álló maradékhadával, hogy a Blaskovich alatt összegyűlt ezredét átvegye.

Ütközben találkozik Blaskovichnak egy stafétájával, aki több rendbeli leveleket hozott a számára. Egyre azok közül ez volt írva: Cito, citissime! Ad proprias manus! (Leggyorsabban! Saját kezébe!) Ez Blaskovich írása volt.

„Kedves barátom, brigadéros uram!

Kutya van a kertben! A fejedelmet ugyan föl paprikázák vala a körülötte levő nemes urak. Nagy dolgok történnek. Félek még csak le is írni azokat a magam kezével. Itt küldöm azonban Pestvármegyei főstrázsamester uramnak a levelét, akit Egerbe küldék a fejedelemhez, avégből, hogy szorgalmazza az ezred számára némely zsoldot és muníciót. Az írá sub rosa a következendő levelet. Amelyet is, hogy kegyelmed elolvasson,

fölközlőbb szükséges. Mert, ha az abban foglalt vádnak csak egy árnyéka is valóság, akkor én a magam bőrét ugyan szeretném fölcserélni akárkiével, más haladó emberével valóban, de a kegyelmedével haudquaquam.”

(Ez a haudquaquam azt teszi, hogy „éppenséggel nem”).

Pestvármegyei levelét már felbontva találta Ocskay; ez Blaskovichhoz volt címezve; ez állt benne:

„Vitézlő ezredes kapitány uram!

Nem mondhatnám, hogy valami nagy nyájassággal fogadtak volna a fejedelem udvaránál. Itt minden ember árulásról beszél. Először Balogh István brigadérost vették elő; de az kimosta magát. A trencsényi ütközet nagy kudarcát nehéz szívvel viselik. Gyanakosznak ama bizonyos grófnéra, aki a fejedelemasszony kíséretében Érsekújváron járt a táborunkban, s aki nemrégiben ismét megjelent a fejedelemnél, mintha Szászországban bujdosló feleségétől hozott volna neki izeneteket. Lehet, hogy a fejedelem elpanaszolta neki a közte és a fővezér közt levő egyenetlenséget, az egyes hadvezérek tökéletlenségeit, és azután megizente általa a feleségének az egész sziléziai hadjárat plánumát, talán még azt is, hogy előbb Trencsén vára alá akarnak szállni. Akárhogyan van, ama grófné eltávozása után a császári hadvezérek minden szándékáról a fejedelemnek a legjobban lettek értesítve. A trencsényi ütközetnek a napján pedig sokak által láttatott egy *cigányleány*, aki a magyar táborban kóricált, s mindenféle praktikákkal a vezérek szívét megtudta venni. Egyszer csak eltűnt a táborból, s mint mondják, Pálffy bán seregéhez szökött át. Ennek a cigányleánynak köszönhetjük a nagy gyalázatot, ami fegyvereinket érte. Ez mondta el biztonnyal a bánnak, hogy Bercsényi az egész lovassággal külön van szakadva a fejedelem seregétől: duzzognak egymásra. És továbbá, hogy a fejedelem seregének bal szárnyát Pekry Lőrinc szerencsétlen mezei hadai képezik: ő maga is kétbalkezü ember, aki amit megfog, azt elejti. Erre a tudósításra kaphatott vérszemet a bán, hogy oly csekély erővel meg merje támadni,

minden ágyúk nélkül, a fejedelem seregét. Most már senki sem kételkedik ennek a hírnök a valóságáról. Azt is beszélnek, hogy az a cigányleány nem más lett volna, mint ama bizonyos grófné, akinek az apósa Budetinben lakó Szunyoghy Gáspár. — De mindenekfelett való nagy galiba az, hogy ugyanazon cigányleányt a mi Ocskay László brigadérosunk hadiszállásán is látták megjelenni, és a brigadérossal sokáig beszélgetni; ahonnan megint észrevétlenül úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el: bizonyosan más áruhát vett fel. Ezt beszélnek, akik látták őtet. Ha ebben csak egy makulányi igaz van is: félek, hogy brigadéros uram nagyon megüti a bokáját. Mindezeket a fejedelem belső tanácsosától, Vaytól hallottam; de mások is beszélnek, hogy Ocskay László uram felől rossz szél fú! Azért is elő sem merem most hozni a zsold kérdését: várok jobb időkre . . . stb.”

Ocskaynak zsidbasztó félelem állta el egyszerre az idegeit. A cigányleányról tudnak valamit! — Azt hiszik, hogy az Ozmonda volt. — Ő volt az áruló hírmondás megvívója. — Ez mind nemcsak valószínű, de bizonyos! — És ugyanezt a cigányleányt látták őnála is. Igaz, hogy a vesztett ütközet „*után*”, nem *előtte*; de az mindegy, ott látták! Igaz, hogy őneki semmi része nincsen az árulásban; őnála Ozmonda (ha ő volt) egyebet meg nem tudott, minthogy az ő dandára is teljes szétbomlásban van: egy ezrede sem képes síkra szállni; — ámde a trencsényi kudarcot ő nem okozta. — Azonban mivel mentse magát, ha kérdőre vonják a cigányleányért? Kibeszélje országnak világnak, írásba tétesse, esküvel megerősítse, hogy semmi hadi praktikáról nem folyt köztük a szó? „A cigányleány dalolt, én meg táncoltam hozzá; aztán daloltunk együtt, táncoltunk együtt, ittunk együtt, míg a bor és a józan ész el nem fogyott!” Ezt vallja-e be, ha bírái elé állítják? — Ezt tudja-e meg így a feleség otthon? Az áldott jó asszony, aki férjében egy szentet imád, aki őt a mesebeli hattyúlovagok egyikének tartja!

Erre nem kerülhet a sor!

A Pestvármegyei levelének első lapjára azonban alul még ez a szó is volt írva „vertatur” (fordíts). — Még a túlsó lapon is lesz valami megtudni való.

„P. s. Éppen most veszem a hírt a fejedelem kamarásától, hogy *Bezeredy Imrét* elfogták. Árulást tervezett, egész dandárával át akart állni a bánhoz, csak annak a közeledését várta. De Eszterházy tábornok eleve megtudta az árulást, s mielőtt végrehajthatták volna, összefogdostatta ez összeesküvés fejeit, magát, sógorát Botka Mihályt és Somogyi ezredest; mind a hármat vasban küldik ide Egerbe. Bizonyos, hogy fejeik fognak vétetni. Ocskay László uramat jó lesz értesíteni, hogy ha van valami teher odahátul a saraglyában, akkor amerre nincs bedeszklázva a világ, csak nagy hamar „*ad ugrandum*”. Mert itt nagyon sokan azt hiszik, hogy neki kell a sorban következni. Mondják, hogy mikor Pálffy bánnal Ugróc alatt a mezőn összecsapának, csak tréfából ütögeték egymáshoz a kardjaikat, s amellet igen nyájas diskurzust folytattak stb.”

Ha valaki e percben látta volna Ocskay arcát, a sápadt rémültől halott színével, e vonagló izmokkal, e verítéket gyöngyöző homlokkal, amin keresztbe álltak a ráncok; ezeket a vadul kimeredő szemeket, ez elkékült ajkat: ez a tekintet elég lett volna, hogy kimondja rá a „bűnöst”.

Érzé, hogy a kezére, lábára, nyakára szorul a hurok. Megkötik, megfogják, elvesztik, semmivé teszik, bizonyosan; pedig még nem vétett semmit.

Semmit?

Hát az a csók *Deliancsa* ajkán?

Mit? Csak egy csók?

Az hozza magával a többbit.

Egy titka van az erény megőrzésének. Nem tenni meg az első ballépést.

Az elsőt meg nem tenni — nagyon könnyű; — a másodikat meg nem tenni már nagyon nehéz; — a harmadikat meg nem tenni már lehetetlen. — S aztán jön a többi.

Amint e levelet elolvasta Ocskay, az egész valója reszketett. Az az egész valója, aminek neve hős, hazafi, derék ember, hű férj, családapa. Volt oka mért reszketni. Ez mind halálát érezte. Összeomlik, porrá lesz az az egész dicső jellem, ami ércből volt alkotva. Meghal a hős, a hazafi, a derék ember, a hű férj! — Föltámad helyette a „kalandor”. Az ő természetete szívének visszafoglalja egész valóját.

Nincs már ott a jó barát közelében, aki kemény tekintetével emlékezetébe hozza: „*egy indulat, egy szenvedély, egy harag, egy sértés, egy tüzes pillantás megfordít és önmagad ellenkezőjévé tesz*”. S most itt volt, nem egyesével, hanem együtt valamennyi.

Keservesen meg volt sértve büszkesége, annyi hőstett után most keresve keresik az ürügyet, amiért minden koszorúját letéphessék sisakjáról: megmérgezik a híven hívő feleség szívében a szerelmet; megbélyegzik az apát; meggyalázzák még a gyermekeinek örökbe hagyandó nevet is. — Földönfutókká is teszik őket; mert hiszen az áruló vagyona elkoboztatik; s az köztudomású, hogy Ocskay László kincseket halmozott össze sztropkói kastélyában. — Így tesznek a méhekkkel is, mikor a kas megtelt mézzel.

„De hátha még nekem is lesz egy szavam hozzá: kegyelmes és kegyetlen uraim!”

Csalatkozni fognak, akik azt hiszik, hogy Ocskayt is olyan könnyű lesz megfogni, levágni, elpusztítani, mint Forgácht, Rakovszkyt, Okolicsányit, Bezerédyt. Ocskay László, a hős: no az már el van temetve, alszik; — de hát a másik: Ocskay László, a kalandor! Annak átkozott munka lesz a fölébredése!

Összecsikorgatta a fogait, s a közben nevetésre torzult el az arca!

— „Ad ugrandum!” Ugye? Ezt tanácsolják, akiknek olyan nagyon újtokban állok, hogy két kis pénzért eladnának az ördögnek! — Ne olyan olcsón!

A rémület elszállt lelkéből, együtt a száműzött nemes indulattal. Elfoglalta helyét a dölly: a bosszúálló kevélység. S talán még valami más is.

Mondtuk, hogy milyen rossz érzés az undor, mely a mámorra következik: a bor, a kéj, a dicsőség mámorja után. De aztán mikor az undor ki van heverve, újra visszatér a szomj, s még erősebb bort kér, még dühösebb szenvedélyt, még átkozottabb ragyogást!

Ha mind úgy *keresik* a cigányleányt, — hát az legyen szerencsés, aki megtalálja.

Az utolsó borzadozással vége volt a félelemnek. Érní kezdett a terv.

Ocskay Lászlót valamikor a jezsuiták nevelték. Ezt a tudományát vette elő legelőbb.

Elhallgatta társai előtt mindazt, ami keblében forr. Derült, nyugodt arcot mutatott mindenki előtt.

Leült leveleket írni, a fejedelemhez és Bercsényihez.

Nem látszott az írásán, hogy a keze reszket; nem árulták el a szavai, hogy a szíve megkeményült; szép kalligráfiával írt mind a kettőnek, alázatos hűségét bizonyítva, s felajánlva egész tehetségét szolgálataikra. Előadott egy egész szépen kifundált tervet, hogyan fogja ő most rögtön inszurgáltatni a fejedelem mellett a „tót impérium”-ot. (Így tisztelték akkor a magyar Felvidéket, aminek a népéről Rákóczi maga azt írja, hogy Ocskay Lászlót „kis Istenének” tartja.) Ő most a Fehér-hegyek mögé vonul, s az ottani várakat megrakja pihent őrséggel, ellátja eleséggel és lőszerrel. Mihelyt pedig egy dandárt összeállíthat, azzal rögtön általtör Morvába, amit rémhírével annyiszor hozott már rettegésbe, s ezáltal kényszeríteni fogja a császári seregeket, hogy itthagya Magyarországot, Bécs védelmére siessenek. Bercsényit kéri evégett, hogy küldje utána rögtön az ezredét Szkolcsánból. Ő az előhadával siet megelőzni a bánt, nehogy hamarabb elfoglalja a Fehér-hegyek közötti várakat.

Az egész terv olyan őszinte és olyan egyszerű volt.

A Fehér-hegyek völgyoszorosai, számos hegyi váraikkal, igen alkalmas helyül szolgáltak mindig a felkelő seregek újjászere-

vezésére, s azokról a várakról csakugyan sürgősen kellett gondoskodni, mert éppen akkor jött a rémhír, hogy a hatalmas, győzhetlennek hitt Nyitra vára Heister előtt kaput nyitott. Labancból áttért német őrség volt benne; azok az első ágyúszóra megint visszatértek a labancokhoz. Félő volt, nehogy a többiek is úgy tegyenek.

Bercsényi tehát éppen akkor, amikor gyanúját minden láncáról szabadon kellett volna bocsátania, hogy mint a harapós kuvasz, rohanjon utána a futónak: — akkor kergette azt be alunni a dutyijába, s egész jó hitében utánaküldte Ocskay Lászlónak az összegyűlt ezredét Blaskovichcsal és Pestvármegeivel a Fehér-hegyek közé.

Ott azután nem őrizhette őt senki.

Senki sem vigyázhatott már Ocskay Lászlóra: csak egyedül Ocskay László maga; — de hol volt „az” már!

III. A BUDETINI BORZ

A híres nevezetes tót impériumnak van egy gyönyörű szép vidéke, ami úgy van eldugva oda a hegyek közé, mint egy szigetvilág. Hegyek, őserdők körös-körül, s a hegyek oldalait mossa a Vág, aminek a medre itt mély, sziklás, szakadékos, vize rohanó, ha egy dobogó hidat elrontanak rajta, átjárhatatlan

A Vág túlsó partjáról áttekintve, a hegyormokról, a sűrű erdők közül, büszke vártornyok meredeznek elő (ma már romok); azt kell hinni az idegen földről jövőnek, hogy ez a vidék valami hatalmasan megvédett erősség, stratégiai kiszámítással alkotott várművek rendszerével, amik egymást védik, s a betörőt siralmasan kelepcébe zárják, hogy ki sem tud többet jönni.

Van is benne valami.

Vág-Beszterce, Hricsó, Varin, Plevnik, Lucskó, Kvassó, Lietava, mind megannyi hatalmas sziklafészek, amit sas legyen, aki meg akar szállni. De még a völgyben fekvő úri kastélyok is mind bástyákkal, vízárkokkal vannak körülvéve, felvonóhidakon lehet beléjük jární, s földalatti rejtékutak vezetnek ki belőlük az erdőbe.

Ez a sok vár akkor épült még, amikor a földesuraknak nem volt egyéb dolguk, mint egymás ellen hadakozni: amikor folyt a kedélyes bellum omnium contra omnes (mindenki harca mindenki ellen). Akkor volt az még, amikor Vág-Beszterce

urai, a hatalmas Podmaniczkyak a szomszéd uraságok jobbágyait rabságra elhajtva, azokkal egy merész vízvezetéket építettek, mely a Rieka patakot messze vidékről az ő várukba kényszeríté folyni.

Ocskay idejében már mind jó cimboraságban éltek a tót impérium földesuraságai, a jobbágyaikat sem sanyargatták, áldott földjük volt, s azt jól művelték, adósságot nem csináltak, tehát nem is perlekedtek. Ha ellenség közeledett, az ellen felültették a bandériumaikat, s ha az ellenség továbbment, ők is hazamentek, s folytatták a dolgukat, meg a mulatságukat.

A körülfekvő erdőség még mai nap is olyan idilli hely, hogy mikor a zab érni kezd, megesik, hogy egy vadász két medvét is meglő, ahogy az a vetést nyalábra szedve legeli. Itt látni egy úri kastélyban most is azt az óriási mackót, aki öngyilkos módon lőtte magát agyon, a tót bognár által szerkesztett furfangos első géppel.

Mentől beljebb hatolunk e rejtett vidékbe, annál elragadóbb képek bontakoznak elénk, s amint a szulyói völgybe érünk, egyszerre elvész előlünk az út és a kísérő patak; mintha igazán be volna deszkázva a világ. Titáni bércek emelkednek fel szédületes magasban egyenesen, kopáron, mint megannyi torony: egy közülök olyan, mint a pisai torony, ferdére dőlve; Istenkéz alkotta szörnyű obeliszkok, merész gúlák, zezugokat képző hegyes sziklacsompók: távolról egy csodálatos nagy vár, a közelből egy még csodálatosabb holdbeli tájkép. — És ennek a vár alakú bércegyetemnek az egyik felmeredő csompója tetején van egy valóságos vár, Rohács vára. Lóháton oda nem lehet felmenni, a felvezető ösvény maga egy kígyózó lépcsősor. Az utolsó felhágót egy falépcső képezi. Ezt a sziklafészket a protestáns üldözés korszakában rakták ide. Ennek a sziklatömkelegnek a sarkánál fordul el derékszögben egyszerre az út, úgy közreszorítva az átelleni meredek bérctalától, mint egy kaputornác. Valódi Vaskapu. Akinek onnan felülről Rohács várából azt mondják: „megállj!”, hát annak

nem szabad ezen a kapun keresztül menni. Onnan kövekkel agyonverhetik akárkinek a seregét.

Innen nyílik azután a gyönyörű hradnai, völgy, ősi kastélyával, ami még Zsigmond király idejében épült, s a mögötte elterülő ős fenyőerdő közepéből emelkedik ki a hatalmas Lietava vára. Egy, még a mostani romjaiban is tiszteletet parancsoló tömkelege a bástyáknak és tornyoknak, amiknek ablakai kétemeletes lakosztályokból nyíltak, s valamennyi fölé emelkedik egy óriási terjedelmű rotonda, aminek rézkupoláját boltozatos arkádok látszanak emelni, úgy, hogy a távolból olyannak teszik, mint egy megkoronázott óriás, gömbölyű szemekkel, felnyitott nagy szájjal. Az erdőn keresztül csak egy mély völgyút vezet a várig, mely az erdő szélétől még ágyú-lövésnél is nagyobb távolban egy kopár dombtetőn emelkedik, ahonnan ágyúkkal végig lehet seperni a bokortalan avart. A túlsó oldalán pedig egy meredek, szédítő mélység veszi körül a várhegyet, körülzárva azt is a túlsó oldalon rengeteg hegyektől; ott alant a mélyben láthatni az apró vetéstáblákat, mint egy tarka szőnyeget. Szeptember az idő: még ott nem arattak; abban a völgyben nyár közepén is csak hat óra hosszat süt a nap.

Ezt a várát választotta Ocskay László haditerve alapjául.

Arra, hogy ötet meg ne támadhassa *senki*, igen jól volt választva, hanem arra, hogy ő támadjon meg valakit, ugyan rosszul.

Csak egyetlenegy kis baj volt Lietava várával: az, hogy Ocskaynak ehhez a várhoz éppen semmi köze nem volt. Se atyafiság, se örökösödés, se neoacquistica, se nota infidelitatis, se semmiféle egyéb titulus révén abba bele nem ülhetett, mert az egy özvegy asszonyságé volt, aki a férjétől annak a hűtlensége miatt még harminc esztendővel ezelőtt elvált, s azóta megmaradt a férfigyűlöletben; az egész világtól elzárkózott, és amellet a várát rendes palotáshaddal megrakva, jó karban tartá: oda ugyan az ő engedelmé nélkül *senki* be nem mehetett.

Hanem hiszen a többi várakhoz sem volt Ocskaynak semmi

köze, mégis elfoglalta valamennyit. Odajött, mint vitám cim-bora, összeült a várurakkal poharazni, kártyázni; nagyokat ittak a fejedelem egészségre: a bőséges lakoma után aztán stafétát nyargaltatott Bercsényihez meg a fejedelemhez, azzal az örvendetes tudósítással, hogy erélyes föllépése következtében sikerült Kvassó várában a Kvassay urakat, Plevnik várában a Balassa urakat, a likavai híres Chócs várában az Illésházyakat, Vág-Besztercén az Andaházyakat, Hricsó várában az Ákayakat a fejedelem hűségében megerősíteni, s mindezeket a várakat élelemmel jól ellátni, amely tudósításokban éppen az nem volt igaz, ami igaz volt. — Egyszer majd rajta is vesztett: amidőn Lucskó várából, a Pongráczok fészkeből is azt a tudósítást írta Bercsényihez, hogy azokat is sikerült a fejedelem iránti hűségben megtartania; szerencséjére mielőtt útnak indította volna futárját, érkezett a gyász hír Lucskóra, hogy Pongrácz Gáspárt, a család legkedvesebb öregét, aki a császáriakhoz átszökött, a kurucok elfogták, s rövid processzust csináltak vele; ott mindjárt összevagdalták. — Az már aztán mégiscsak goromba állítás lett volna, hogy efölött a megölt úr familiájja valami nagy öröme van gerjedve.

A fejedelem és Bercsényi aztán válaszoltak a leveleire, hogy jól van hát, csak biztosítsa azokat a várakat; hanem maga meg mozogjon valamerre, ahol ellenséget talál, nem szaladnak azok a várak el.

— Mindjárt, mindjárt! — mondá Ocskay —, csak még Lietava várát kell biztosítani; az még nincs megvédve elég jól az ellenség betörésétől.

Ezzel aztán a fejedelem, meg a fővezér leveleivel igazolva magát a várurak előtt, ott hagyott nekik a nyakukon, sub titulo „helyőrség” egypár kompánia imitt-amott összeverbu-vált „talpast”, s ment Lietavát biztosítani.

Tudta, hogy oda csapatostól be nem eresztik. Lengyel Magdolna nagyasszony idegen férfi hadat a várába be nem bocsát. A kisajtóra került.

Előbb is levelet írt a nagyasszonynak, úgy szólítva őt, hogy „énnekem legkegyelmesebb asszonyom és rokonom”, s úgy írva alá magát, hogy „legalázatosabb szolgálója és atyafia”. A levél tartalma pedig oda vergált, hogy egy bizodalmas atyafiságos ügyben kívánná előtte a szívét feltárni.

Ez a szív, ez volt Lietava várához a kisajtó.

Lengyelne nagyasszony, ahogy az ilyen világtól rég visszavonult, s szíveikben megkeseredett hölgyek szoktak, gyűlölve az egész férfinemet, a maga ábrándvilágában alkotott magának egy bálványképet, akit azután képzeletében minden férfiúi tökélytel felruházott. Ez az ábrándkép volt Ocskay László.

Egy évtizede volt már, hogy felkapta a nevét a hír, s azóta mindig fényesebb lett: Lengyel Magdolna nagyasszony csak a dicsőséget hallotta felőle mindenkor.

Ő maga lefestette az arcképét Ocskaynak életnagyságban, csak úgy a mások leírása, meg a saját képzelete után, az az arckép ott állt a legelső szobájában, s annak a nagy aranyos rámája tele volt aggatva koszorúkkal. Valahány diadalhír jött felőle, annyi koszorút raktak a képe körül, úgyhogy a babérvéltől nem lászott az aranyozás.

Rá volt írva mindenik koszorúra, minő hőstett szerezte azt meg: csaták, bevett várak neveivel; hanem aztán volt egy óriási nagy koszorú mindezek felett, ami a rámát keresztben ölelte, az csupa hervadhatatlan immortell virágokból volt fonva, a sárga gyopár alapon piros kakastaréjokból (celosia) kirakva e szavak: „A hű férjek mustrája”.

Minden hősi dicsőségén túl ez volt Ocskaynak a legfényesebb érdeme Lengyel Magdolna előtt. Ez a legderekabb asszonytartó ember a világon. Az volt róla a mondása, hogyha Ocskay valaha meghal, megérdemli, hogy az asszonyok pulverizálják, s ki-ki a maga férjének egy csipetnyit beadjon a porából, hogy úgy vegye be az igazi hűséget.

Ezt mind elhistorizálták a víg cimborák Ocskaynak, s annál-fogva ő nagyon hamar készen volt a maga haditervével.

Egyedül, mégpedig szekéren, ment fel Lietava várába, s ott a vár asszonyának való udvarlás előtt, a várbeli káplánnál tette tiszteletét, ami igen jó véleményt támasztott kegyes indulatai felől. Vendégszobájába felvezettetvén, nemsokára az udvarnok által meghívatott ebédre, aki is bizalmasan elbeszélé neki, hogy az úrasszony a mai napra leveté a gyászruháját, s egész pompába öltözött fel, ami ritka eset, s csak igen kedves vendég kedvéért szokott megtörténni.

A déli harangszóra két cifra csatlós jött a vendég úr előtt az ajtót megnyitni, s azontúl ahány ajtó elé érkezett, amelyen keresztül kellett mennie, azt két-két más meg más egyenruhás szolga nyitotta előtte, míg végre a pompás elfogadóterembe megérkezett, ahol az úrnő várt reá.

Magdolna asszonyság már akkor hatvan éves volt; szikár, összetöpörödött alak, a negyven év előtti francia divat szerint öltözve, mintha most szállt volna alá valamelyik ráájából a sorba állított ösnyaképeknek. A fejét csupa hamis hajhúrkák díszítették. Minden más ember nevetett volna rajta, ha úgy szembe akad vele.

Ocskay László szépen kezét csókolt neki. A hosszú szarvasbőr kesztyűn érzett a kámfor szaga.

Magdolna megcírógatá sovány kezével a lovag szőke fejét, s azt suttogá: „Csodálatos, nagyon csodálatos”.

S aztán, hogy magyarázatát adja e szavának, odavezette vendégét egy lefüggönyözött fülkéhez; a függönyt egy zsinór-rántással félrehúzta: azalatt volt az emlékezetes arckép azzal a sokféle koszorúval.

— Mintha csak előttem állt volna! — suttogá, a képre mutatva. — Szeme, szája, bajusza, hajfonatai egészen ugyanazok. Pedig most látom először. Ugye, hogy magára ismer kegyelmed?

— Leszámítva a körülírt mondatokat — szabódék Ocskay.

— Még szerény is! Nem akarja magának tartani a dicséretet. De azt a legfelső mondatot, azon az immortelle koszorún csak elismeri kegyelmed igaznak?

Még nemrégiben, ha valaki azt mondta volna Ocskaynak, hogy hitvesi hűségéért koszorút készül a nyakába akasztani, azt mondta volna neki, hogy „eredj a koszorúddal a tatárba! A mi országunkban a férjek hűsége nem megy erényszámba: az mindennapi rendes állapot”. Hanem ma már volt oka rá hogy elfogadja a magasztalást, s nagy dolgot csináljon belőle.

— Bizony kedves asszonynéném (bocsásson meg e címezésért).

— De nagyon jól van. Én vérségi rokona vagyok kegyelmednek: a nagyanyáink Nyáry-leányok voltak, Thurzó püspök feleségének testvérei. Azt sem neheztem már, ha kegyelmed nénjének szólít; hatvan éves vagyok. Megérdemlem a néném címet. Szólítson úgy!

— Tehát, kedves asszonynéném, éppen az volt az oka e mai váratlan látogatásomnak, a hitvestársam miatti hűséges aggodalmam.

— Az Istenért! Meg ne rémítsen kegyelmed! Csak nem történt vele valami veszedelem?

— Még nem történt; de erősen fenyegeti. Tudja kegyelmed, hogy az én sztropkói váram Zemplénben fekszik. Legközelebb a hadi diszpozíciókat jól ismervén, tudomásom lett felőle, hogy a hadjárat leginkább azon a vidéken fog minden részről megkezdetni. Én a feleségemet és gyermekeimet félek magukra otthagyni védetlenül.

— Hozza őket ide kegyelmed! — szólt bele Lengyelné asszony, nem is várva be, hogy kérje rá Ocskay. — Úgy lakjanak itt nálam, mintha saját édesanyjuk szárnyai alatt volnának. Katolika a felesége?

— Nem. Reformata!

— Hozza el magával a papját, az énekeseit, a hopmesterét, rendelék a számukra egy termet, amit imaházul használjanak. Abban se legyen fogyatkozásuk.

— Különösen azért féltém a kastélyomban az enyéimet, mert azt mindenki tudja rólam, hogy gazdag vagyok; házam kin-

csekkel megrakva, ami nagyon invitálja a martálékra áhítozókat.

— Hozassa ide kegyelmed az arany-ezüst marháit társzeke-
rekkel; rendek számukra biztos boltot, ahol meg lesznek
őrizve; hozassa el a kincstárnokát, a kulcsárját, s strázsaaíllóit,
őriztesse azokkal.

— A szép paripáimat is úgy sajnálom ott veszni hagyni,
bizonyosan elragadozzák.

— Szó sincs róla! Ültesse fel a lovászait, hozassa mind ide
az én váramba. Száz meg száz paripa elfér itten. Szívesen szol-
gálok kegyelmednek; egy évig, kettőig, amíg a háború tart;
amíg kegyelmed visszajön értük.

— Ennyi jószágot majd vissza sem tudok fizetni.

— Ne is gondoljon rá! Ha itt lesznek a felesége, a gyermekei
nálam, akkor bizonyos leszek felőle, hogy lelkében sokszor
meglátogatja kegyelmed a szegény lietavai özvegyasszonyt, s
az nekem elég jutalom lesz. Jöjjenek minél előbb!

— Magamnak kell értük mennem. A mostani zavaros világ-
ban az ember nem ereszthet útra magában egy asszonyembert
két gyermekkel, s különösen egynehány kincsterhelt tár-
szekérről.

— Bizonyal nem. Erős kíséret mellett hozza el őket kegyel-
med! Derék fegyveres csapatot rendeljen melléjük! Mindjárt
kiadom a rendeletet a várnagyomnak, hogy a szulyói sorom-
pónál hagyja meg a vámosoknak, hogy Ocskay László öcsé-
met, famíliáját, amikor jön és megy, minden kíséretestől
együtt szabadon járásra- kelésre bocsássák, s a dobogón
általeresszék. Megíratom kegyelmednek a levelet az író-
deákkal.

Erre a levélre volt nagy szükség. — Mert ha Lengyelne
nagyasszony a szulyói sorompót elzáratta, a lietavai útra nem
lehetett senkinek erőszakkal eljutni. Így pedig ötven-hatvan
jó fegyveres vitézt be lehetett juttatni a várba, s az elég volt
arra, hogy kenyértöréskor Ocskay legyen ott a parancsoló.

A szakács eközben jelt adott a haranggal az ebédre, a hoptester, a káplán, a felolvasó, az írődeák, a tisztartó, az udvarbíró, egypár szegény szegődi atyafi, egy vándor supplicans, a várnagy, Dorka asszony, az öreg társalkodónő segítének végigülni a hosszú asztalt; az úrnőnek azonban a letelepedés előtt még arra is kiterjedt a figyelme, hogy éppen tizenhárman vannak, s annálfogva tizennegyediknek még a kántor is behívatott, aki különben nem volt kellemetes személy.

Ocskay az egész asztalt tartotta beszéddel. Míg ezelőtt nemrég rá nem lehetett volna bírni, hogy valami hőstettét elbeszélje, bárcsak a legbizalmasabb jó barátai előtt is; most pedig úgy dicsekedett, mint egy obsitos katona: — ez előtt a sok apró-cseprő idegen szájtató előtt.

Mikor elhagyta a várat, már kezében volt Magdolna asszony-ság engedélylevele a „cum gentibus” bejövétel iránt.

Az úrnő áldását adta a fejére.

Ez a vár is be lett volna hát véve szépszerével.

Még egy vár volt hátra: Budetin.

Ha valaki repülni tudna, fél óra alatt ott lehetne Lietava várából, olyan közel vannak egymáshoz. Hanem ez csak madárnak vagy kőszáli kecskének való út, vagy olyan embernek, aki szökik, s nem gondol a nyaka törésével. Igaz járatban levő embernek vissza kell kerülni megint a szulyói Vaskapuhoz, körüljárni a várat, s úgy térni fel a vár mellett Zsolnáig; onnan azután dobogóhídon keresztül a túlsó partra: ott van Budetin vára. Abban lakik a budetini borz.

Ez Ozmondának az apósa.

Hogy mivel érdemelte meg a budetini borz nevet, annak cifra históriája van.

Hanem az nem tartozik ehhez a történethez.

Elég annyit tudni belőle, hogy Szunyoghy Gáspár uram háza tájékán bátran kizöldülhetett a legszebb petrezselyem, mert azt soha látogató vendég le nem taposta. Abban a jó hírben állt, hogy semmiféle útját és módját a *szerezésnek* nem

rest megragadni, ha az a keze ügyébe kerül; s még eddig nem találkozott olyan ember, akit ha a balsors Szunyoghy Gáspár urammal összehozott, valami tollát annak a keze között ne hagyta volna. Ékesítette még ezenfelül a mesemondásba való szertelen fősvénysége is. Nem jöhetett ahhoz vendég olyan órájában a napnak, hogy azzal a szóval ne fogadta volna: „Ejnye de kár, éppen most végeztük az ebédet”, ha pedig valaki kibőjtölte nála a vacsorát, bizonyos, hogy hideglelést kapott tőle.

Amellett durva, goromba ember volt, aki nem tudott úgy megszólalni, hogy valakit meg ne sértsen. Csupán egy esetben volt nála kivétel. Ha észrevette, hogy valakin könnyűszerrel lehetne nyerni valamit. Ahhoz azután megint egyszerre olyan nyájas lett, hogy majd a talpát csókolta meg, veszekedő mogorvasága átváltozott kiállhatatlan hízelkedéssé; csupa nádméz lett, — ami természetesen csak addig tartott, amíg megkapta, amire ácsingózott; akkor aztán megint iparkodott olyan goromba lenni, mint a pokróc.

És ezt az embert okvetlenül meg kellett látogatni Ocskay Lászlóank.

Még mindig nem lehet megérteni a tervét. Az egyre zavarodik és nem tisztul.

Estefelé járt, mikor Ocskay László négylovas szekerevel a budetini vár kapuján behajtatott. Kíséretül csak tíz lovasvitét hozott magával. Az egész csapatja Zsolnáig kísérte, azt odaát hagyta a Vágon túl. A város és a vár oly közel esik egymáshoz, hogy a kürtszó áthallik innen oda.

Budetin nem valami erősség, a külső sáncait, az őrtornyot nem is őrzi senki. Arra Gáspár úr nem tart kenyérpusztítót. Az udvarán hat mérges komondor végzi a vendégbejelentés tisztét, s az uraság maga a belső kastélyában éjjel-nappal bezárkózva lakik; minden bejáróján vasajtó, ablakain kidülledő vasrostélyok, s a feljáró lépcsője olyanformán vezet fel az előtornácba, hogy annak a két oldalán keskeny ablakocskák vannak,

amiken át az érkezőt onnan belülről szemügyre lehet venni, s ha kell, puskatúzzel is oldalba köszönteni.

Ismerte ezt a helyet jól Ocskay.

Mikor a bezárt vasajtóhoz ért, megdöngette azt a fokosa fejével, hogy csak úgy visszhangzott bele az egész kastély. Háromszor is kellett azt ismételnie, míg onnan belülről megszólalt egy hang, amely olyan volt, mintha be volna rozsdásodva.

— No, ki a mennydörgő mennykő az odakinn?

— Vendég, gróf uram.

— Hogy tudod, hogy gróf? Hiszen nem látsz a vasajtón keresztül.

— Ismerem kegyelmedet a kellemetes szép hangjáról.

— Ki látta ilyen későn alkalmatlankodni! Mit akartok?

Az én házam nem vendégfogadó. Falu végén van a korcsma.

— De én éppen ide akarok szállni.

— Én? Én? Minden bolond „én”. Kinek hínak?

— Ocskay László!

— Micsoda? Az a gézengúz?

— Nem. Az a másik. Az a derék ember.

— Mehetsz a pokolba. Neked nem nyitom ki az ajtót.

— Akkor petárdával vettetem be, mégis bemegyek.

— Ez actus majoris potentiae!

— Nem az. Exmissióból jövök.

— Ki a tót fránya exmittált? Nekem a fejedelmed nem parancsol.

— A császár nevében.

Erre úgy tetszett, mintha odabenn halk suttogás támadna, s néhány perc múlva csörömpöltek az ajtót lezáró kereszt-rudak, kulcs nyikorgott a zárban, tolóretesz karistolta, s a vasajtó felnyílt.

Ott állt az érkezők előtt a budetini borz. Első tekintetre igazolva a találó elnevezést. Éppen olyan behúzott nyak, megöbölyt hát, kurta kezek és lábak, az orrig felhúzott száj; az

ember nyáron is prémes bekecsbe volt öltözve, otthon is prémes ellenzős sipkában. A szeme előtt nagy gömbölyű üvegű pápaszem.

Ocskay megölelte a kedves házigazdát.

— Hát rám sem akart ismerni, kedves urambátyám?

— Az ókulárémtól.

— Az ókuláréjától?

— No igen, hát az olyan üveg, amivel írást olvasni közelből jó, de messziről embert megismerni nem jó.

— Ejnye, de okos pápaszemre tett szert, kedves urambátyám.

— De mit urambátyámozol te engem?

— Hát nem vagyunk-e atyafiak? Hiszen tudja!

— Tudom, az én nagyanyám meg a te nagyanyád két vénasszony volt. De csak hagyj azért az urambátyámozást; maradjunk a „per tu”-nál, mintha csak együtt őriztünk volna disznókat.

— Jól van öregem. Hát eressz bennünket egy kicsit beljebb innen az ajtóból.

Gáspár úr feltolta a szemüvegét a homlokára, hogy jobban lásson.

— Vagytok-e még többen? — kérde elszörnyedve, mikor meglátta, hogy nyomakodik fölfelé a lépcsőgádon vagy tíz ember, mindenik hoz valami úti motyót magával.

— Ne félj semmit! Ezek mind visszamennek a cselédszobába, ott lesz a helyük.

— Hát te mikor akarsz továbbmenni?

Ez a kérdés elég okát találta abban a fenyegető körülményben, hogy az utolsó egypár fegyveres egy nagy nehéz vasládát hozott fel a lépcsőn.

— De biz itt akarok maradni éjszakára — szólta Ocskay, s aztán a katonához fordult. — Azt a ládát vigyétek csak be a belső szobába! Aztán kimehettek. A lovakat lenyergelhetitek.

— De énnálam még csak vacsorát sem kapsz, mert itt semmi sincs.

— Beérem azzal, amit a gazda maga eszik, ha szépen megkínálnak vele: „Egyetek eb vendégi, ha az ördög idehozott”.

— Én nem szoktam egyebet vacsorálni, mint feketeretket meg kenyeret. A borom mind megnyúlósodott, azt nem ihatod.

— Lesz itt bizonynal, aki vacsorát tud főzni.

— Biz itt nincs. A szakácsném férjhez ment. Nincs asszony a háznál.

Ocskay László odasúgott az öreg fülébe:

— Hát „Ozmonda”?

Az öreg még mélyebben nyomta a sipkáját a fejébe.

— Ahá! Hát ennek „érzi eborrod a szagát?” Ez csalt ide látogatóba? Dej'szen „orrod tőle foghagymás!” Abból meg éppen nem eszel. — Dej'szen nincs is itt! Ki mondta, hogy itt van? Bolond volt, aki mondta. Az én házamba az a személy soha be nem teszi a lábát. Aki miatt szegény Gáspár fiam elölte magát a török háborúban.

— Valljuk meg az igazat, hogy agyonitta magát!

— De az asszony miatt való bújában, mert csapodár volt! Te is húztad a szénáját, lélekadta!

— Nem biz az, hanem amuatt hogy sokat vesztett a kártyán, s te nem küldtél neki pénzt, hogy az adósságát kifizesse.

— Hát mi köze ahhoz a kutyáknak? Azért Ebkérdi Pál a neve, aki a menyem után tudakozódik.

— Hát hiszen nem is azután tudakozódom.

— Ne is tudakozódjál! Mert ha itt volna is, nem azért volna itt, hogy teveled csípicsókát játsszon. Az én házam nem fürdőház, ahova mulatni járnak. Ha jön: nem azért jön ide.

— Nem ám; hanem azért, mert mikor kiátkoztad, elfelejtetted a hozományát is kiátkozni a házadból.

— Fogadatlan prókátornak, tudod-e, mi a fizetése? Tyúktojás négy lábú állattól. Ha itt tartom a parafernumát, kamat jár az után.

— Jár bizony, amit Ozmonda fizet teneked.

— Micsoda? — kiálta fel Gáspár úr, feltaszítva homlokáról a sipkáját. — Hát gorombáskodni jöttél ide hozzám? A saját nemesi portámra?

— No csak ne lökj ki az ajtón, öreg. Nem azért jöttem. Nem is azért a másikért. Igen nevezetes dolgom van veled. Nem úgy kereslek, mint kedves atyámfiaát.

— Úgy nem is találsz meg.

— Nem is, mint Ozmonda apósát.

Úgy még kevésbé.

— Nem is mint derék, közbecsülésben részesülő, igaz, buzgó hazafit.

— Úgy meg legkevésbé.

— Hancm kereslek úgy, mint hírhedett istentagadó, vérszipoly sadduceus uzsorást, aki szorult embereknek irtóztató kamatokra pénzt kölcsönöz.

— Akkor már itthon vagyok.

Gáspár úr egyszerre megjuhászodott, amint ilyen szépen megadták a tisztességet.

— De már akkor foglalj helyet, kedves *babám*. Van pipád? Rágyújthatsz. Adjak hozzá dohányt? Megállj, majd én megtöltöm a pipádat, mert te nagyon meg találsz tömni. — Hoztál valami zálogot?

— Hoztam. Itt van a vasládában. Az összes ékszereim, amiket a wsetini diadalnál szereztem.

— Add ide a kulcsát, majd én felnyitom. Nesze a bükkfapapló, csiholj ki magadnak.

Gáspár úr átvette a láda kulcsait, s felnyitogató a závárokat; aztán felemelte a nehéz vasajtót.

— Hűh! Mennyi irtóztató kincs! — szalad ki a száján. — Egy domíniumért meg nem lehetne szerezni valamennyit.

— Én még drágábban vettem. Egy sáncot adtam érte, aminek az árka tele volt halottakkal.

Gáspár úr nem tudta, hogy melyiket vegye kezébe a sok közül előbb.

— És ezt a marhasokaságú kincset egy ilyen gézengúz csak úgy egy kardcsapással megszerzi.

— Hát őseink ezt az egész országot nem kardcsapásokkal szerezték?

— Aztán mennyi pénzt akarnál kapni erre a zálogra?

— Nem sokat.

— Én pedig inkább sokat adok, mint keveset.

— Értem. A sokat nehezebb megadni valaha napján, s könnyebben ott vész a zálog.

— Ördögöd van, hogy kitaláltad. No, hát mennyit adjak, édes öcsécském?

— Amennyit akarsz.

— Jó lesz ezer arany?

— Egészen jó lesz.

— Csakhogy a pénzemet nem tartom idehaza nálam. Itt bizonyosan elrabolnák, felvernének érte. Jó lesz, ha foglalóba adok ötven aranyat?

— Az is jó lesz.

— De én ezt a kincsesládát sem tarthatom idehaza, mert rajtam rontanak érte. Tudod, hogy ami ilyenféle ingó-bingóm van, azt ki szoktam vinni Lengyelországba, Krakkóba: ott biztos helyen van. Ezzel magamnak kell odamennem, s az sokba kerül.

— Viselem az útiköltséget.

— De kíséretet is kell magammal vinnem, hogy az úton ki ne fosszanak a hajdemákok.

— Megtérítem a katonák zsoldját.

— Azalatt meg a házam idehaza őrizetlen marad.

— Itt hagyom ezt a tíz huszárt, akit magammal hoztam.

— Hát azok kinek a rovására esznek?

— Az enyimre. Mindennapra kijár nekik egy arany.

— Ha ne ha.

Az lett belőle, hogy „egy dénár, két dénár, neked semmi se jár”, Ocskay nemhogy kapott volna ötven arany foglalót, hanem még ő fizetett huszat Gáspár uramnak.

— Aranyos ember vagy, édes fiam. Aranyos ember. Ugyebár, itt maradsz vacsorára?

— Ha lesz egyéb is, mint feketeretek.

— Ne búsulj, drága kincsem, olyan vacsorát kapsz, hogy a körmödöt is megnyalod utána. Szereted-e a szép asszony főztét? Mondd csak, mi a kedves eledeled! Megkészítettem, ha a föld alól teremtem is; ne félj, angyalkám! Megyek; kiadom a rendeletet. — Nem zárjuk be addig azt a ládát?

Attól félt, hogy Ocskay kilop belőle valamit. Úgy tekintette már azt, mint a sajátját.

Ocskay nevetett, s kitudszkolta Gáspár urat.

— Siess, mert éhes az ember! Aztán ami jó és drága, hozasd elő!

Gáspár úr szaladvást iramodott ki a szobából, hogy mentől hamarább visszatérhessen.

— Mindjárt itt lesz a szép asszony főzte — kiálta visszatéret még az ajtóból.

— Hát mégiscsak van asszony a háznál?

— Nem mondtam én, hogy nincs. Csakhogy nem minden bolond ember számára van itthon. Aztán én nem ígértem neked mást, mint jó vacsorát. Punktum. Azontúl semmi. Az én házam nem fürdőház; azt mondom.

— No jól van. Hanem mármost hát nekem adj írást in optima forma ezekről a zálogba tett holmiktól, s azon ki legyen téve minden egyes darabnak a neve, formája, és a többi.

— Hát hisz azt bolond nélkül is tudom. Ezt bízd reám! Tudom én mindennek a nevét. Ez bracelet, ez reliquarium, ez diadema. Fel lesz írva, kiben van zafír, kiben smaragd, opál; ne félj, semmi ki nem lesz cserélve, ha egyszer visszaváltod. Egész életemben mindig ezt tanultam. Úgy értek hozzá, mint egy ötvös. Sohase gazdálkodtam lábasmarrhával, mindig csak arany- és ezüstmarrhával, ebbe nem üt bele a dög; széna se kell neki, mégis kitelel. Nézd, milyen gyönyörű billikom, mekkora türkizek benne! Micsoda remek csat! Ezt egy fejedelem

viselte valaha! Meg ez a pendeloque! Ezekkel az igazgyöngyökkel. Ismerem a munkát. Nem csinál ilyet más, mint Benvenuto Cellini. — Elenchust csinálók róla; egész éjszaka fenn leszek mellette.

Ezalatt egy kopott ruhás csatlós bejött, s elkezdett teríteni az asztalon. Gáspár úr nem szándékozott a vendégét az ebédlőterembe fárasztani. Ott bizonyosan nagy rendetlenség lehet. Itt is jól lehet lakni a kis szobában, csak legyen mivel.

— Hát aztán csak kettőre terítenek? — kérdezé Ocskay.

— No hát mi bajod vele? Én meg te, az kettő — Bécsben is.

— De én úgy tudom, hogy ahol háziasszony van, az együtt szokott az asztalnál ülni a vendéggel. S te magad mondtad, hogy van.

— Van hát! No, hát itt van. De hát ahhoz neked semmi közöd. Az én menyem tisztességes asszony, annak az ilyen garázda, korhely, csélcsap kákompillével, mint te vagy, semmi dolga.

Gáspár úr megint kezdett már goromba lenni, és ha már átvette volna Ocskaytól azokat a kincseket, bizonyára nyomban úgy beleveszett volna, hogy még a vacsora is megmaradt volna elköltetlenül.

— Jól van, öreg, jól. Tudom én azt, hogy minden ember tele van erkölccsel, aki tehozzád tartozik. Hanem hát megállj: majd mutatok neked még valamit.

— Ugyan mit mutatsz még nekem?

— Gyere ide ehhez a ládához. Hát ugye, hogy sok szép kincs van itten?

— Látom, hiszen nem vagyok vak, mint az apád volt.

— Tehát ezekre, amiket itt *látsz*: adsz nekem ezer aranyat zálogbérül?

— Megmondtam már.

— No, hát várj. Ennek a ládának van még egy rejteke, amit nem mutattam meg. Most idenézz.

Azzal a láda felnyitott ajtaján egy szegfejet félretolt Ocskay, s arra a belső lemez felemelkedett, a ládaajtó kettős fenékkal bírt; a rejték tele volt gyémántos, rubintos gyűrűkkel, láncokkal, diadémokkal; gyöngysorok egész pamatszámra, álmoknak is képtelen kincshalmaz egy rakáson.

— Hűh! — szörnyedt fel, nagyot hördülve Gáspár úr; mikor ezt meglátta, a tíz körme egyszerre markolásra görbült. — Ezt is mind raboltad?

— Meghódítottam, öreg. Tüzes sárkány ült rajta. Előbb levágtam mind a hét fejét, úgy vettem el tőle.

Igaz, hogy biz azokat őrizte egynehány tűzokádó ágyú Wsetin várában.

— No, hát ezekre mennyit adsz?

— Ohó! Ezek is a többihez tartoznak. Én az egész láda kincset értettem.

— Nem úgy atyafi. Azt mondtad: ezer aranyat adsz arra, amit már látsz, a vason keresztül pedig nem láthattál. Ezeket itt, ha nem akarod elfogadni, nem is vagyok kénytelen itt hagyni, eléér mind az iszákomban, magammal hordhatom lóháton. Kell? Nem kell?

Gáspár úrnak valami jutott eszébe. Nagyon okos világ van most. A halált olyan olcsón adják, a bolondoknak. Egy ilyen bolondnak, mint Ocskay László, milyen könnyű valami olyan helyre lépni, ahol beszakad alatta a föld, s összecsucódik a feje fölött, akkor potom zálogárban itt maradna ez a temérdek sok kincs mind.

— Megállj csak! Hátha nem igazi ez a drágakőféle meg ezek a gyöngyök?

— Az a te tudományod. Vizsgáld meg sorban! Azt mondd, úgy értesz hozzá, mint egy ötvös.

— Értek is. De az soká fog tartani. Te addig mit csinálsz? Édes tuba galambom! Könyvet adnék, hogy olvasgasd: — ha volna. Szereted-e a muzsikát?

— Magam nem értek hozzá.

— No, hát majd lesz más, aki ért hozzá, gyönyörűséges szép öcsém. Egyben itt lesz.

Azzal az öreg maga kezével helyezett az asztalra még egypár cintányért, evőeszközöket, poharat, sótartót hozzá.

— Mindjárt jövünk! Azzal kiment.

Tehát már többen jönnek!

Rövid időn visszakerült, kezeit dörzsölve, s a nyakát még mélyebben húzva a válla közé.

— Készen van már a vacsora. Mindjárt hozzák!

Tehát többen hozzák.

Ő azonban azonnal hozzákezdett a munkához. Letette a láda mellé a gyertyát. Az asztalon nem lesz arra szükség, hisz a száját félhomályban is megtalálja minden enber. Amellé tette a pamlag bőrvánkosát, a földre az ólomkalamárist, az összehajtott ív papirost; még egy ókulárét tett fel a szemére: úgy kezdte el szemle alá venni legelőbb is a drágaköves ékszerket.

Azokban felhozták a lukulluszi nagy vacsorát. A szép asszony főztét. Maga a szépasszony is megjelent, ahogy illik, kimenteni magát a vendég előtt, hogy olyan rossz a vacsora. Méltán tette, mert biz az rossz volt. — De hát a szép asszonynak minden főztét jónak kell találni, mikor maga főzte.

Ozmonda valóságos falusi háziasszony volt; egyszerűn öltözve, a köténye szalagján a csomó kulcs, fején a csipkefőköttő, az arca piros a tűztől, mert a tűzhelytől jött; igazi derék kis falusi menyecske: amilyennek Szunyoghy Gáspár uram menyének szokás lenni.

— Ah! Jó estét Ocskay uram! Ezer esztendeje, hogy nem láttam kegyelmedet. — Ezzel üdvözlé házuk vendégét Ozmonda.

— Talán rám sem ismer?

— Bizony csak alig-alig. Mi hozza kegyelmedet mihozzánk?

— Látja kegyelmed. Egy kis zálogügy az apósával.

— Hát már kegyelmed is kölcsönvesz pénzt?

- A hadaim zsoldját kell fizetnem, s másunnan nem kapok.
- Eresztené őket szélnek.
- Ők nem eresztenének ám.
- Tehát tessék leülni a mi szerény vacsoránkhoz. Apám-
uram méltóztassék.

Gáspár úr éppen még egy harmadik nagyítóval is dolgozott, egy antik ékszeren a művész nevét betűzgetve.

— No, csak ne háborgassatok itt most engem: üljetek le, faljatok! Majd én utoljára magam elé veszem a tálát.

Ozmonda és Ocskay leültek egymással szemben. Olyan közel voltak, hogy suttogva is beszélgethettek.

— Volt kegyelmednél megint a fehér barát? — kérde Ozmonda.

— Micsoda fehér barát?

— Az, akinek kegyelmed meggyónt. Ő meg kegyelmednek vissza.

— Nem volt. Különben is barátnak nem hiszek többet.

— És így apácának sem? Hát nem mondtak igazat?

— *Bezerédy rajtavesztett!*

— Mert előbb járt a nyelve, mint a lovának a feje. Okos ember előbb tesz, azután beszél. Tudja kegyelmed, hogy azóta le is fejezték őket?

— Bezerédyt?

— Meg a sógorát és az ezredesét.

— Hihetetlen!

— Persze, hogy hihetetlen, mert apáca mondja. Itt van nálam az ítéletük párban. Egerből kaptam.

Ocskay ajka reszketett, amíg e halálítéleteket végigolvasá.

— Kegyelmednek adom. Elteheti. Hasznát veszi — sűg Ozmonda.

Ocskay előtt kígyótáncot jártak a sorok.

— No hát, drága öcsém uram! — rivallt közbe egy szörnyű nyájasan recsegő hang — kegyelmed se nem eszik, se nem iszik?

Ocskay csak most vette észre, felrezenve, hogy Gáspár úr ott ül már az asztalnál. Mikor került oda?

Őelőtte bizony megfagyott a cintányéron a tokány. Egy falat nem ment le a torkán.

— Talán nem jó az a tokány?

Biz az kozmás is volt; de nem az volt a fő hibája: hanem az a halálítélet hozzá. Ocskay egy ecetes zöldpaprikát dugott a szájába, azt rágta össze, hogy enni lássék.

Gáspár úr pedig falt, mint egy vadállat. Teletömte a pofáját hússal, felugrott az asztaltól, visszafutott a ládához, s ott rágta tovább, egyet-egyet harapva hozzá a magával vitt kenyérből, s próbálgatta az acélráspollyal, hogy igazi-e az a gyémánt abban a gyűrűben?

Más ételt hoztak: Ocskaynak az sem ízlett.

— Megkapta kegyelmed az én leveletem? — kérdező Ozmonda suttogva.

— Az hozott ide.

— Csak az?

Ozmonda nagyot nevetett.

— Ugyan ne vihogjatok annyit! — mordult fel Gáspár úr, — mind belekonfundáltak a stúdiomomba.

Hát valamivel csak kell mulattatni a vendéget.

— Hozd elő a hegedűdet, s muzsikálj neki, nem bánom. Ő is szereti a muzsikát, s az engem sem zavar.

Ozmonda előhozta a hegedűjét. Felhangolta, megpengette; aztán félrehajtotta rá a fejét, oly csábosan, negédesen, s rákezde a nótát:

„Ne szomorkodj, légy víg!”

Ocskaynak eszébe jutottak róla az iztricei kastélyban látott víziók.

Aztán a többi:

„Kinek van, kinek van karikagyűrűje.”

— Ugyan menjetek a pokolba azzal a cincogástokkal! Most a te „karikagyűrűd”-et írtam be ide az elenchesba, solitaire

gyűrű helyett. Ha muzsikálni akartok, menjetek át a másik szobába, vagy nem bánom, a harmadikba, ahonnan nem hallik ide a cincogás.

Jó ember ez a Gáspár úr, addig, amíg a klenódiumokat végigszemlélgeti.

Ozmonda és Ocskay szót fogadtak: annyira elmentek a házba, amennyiről a muzsikaszó ide nem hallatszott. Az Ozmonda szobája lehetett.

A szép hölgy ott is csak folytatta a nótákat, míg arra került a sor, hogy: „Három piros kendőt veszek, Ha fölteszem, piros leszek, Piros leszek, mint a rózsza, Rám illik a babám csókja.”

Ocskay Lászlónak eszébe jutott Cinka Pannának a jó tanácsa.

— Mit is mond az a nóta?

— Ohó, lovag uram! — szólt Ozmonda, eltaszítva őt magától — ez nem Deliancsa, a cigányleány!

Ocskay lelke belejutott abba az örvénybe, amely sodorja az embert magával alá egész a mélységek fenekéig.

Megragadá a hölgy kezét.

— Ozmonda! Te egy kegyetlen játékot úzesz velem.

— Én nem vagyok oka, ha játék.

— Már egyszer örültté tettél. Futóbolond lettem miattad.

— Hát én nem lettem az temiattad? Nem én kerestelek-e fel mindenütt: aki futottál előlem, aki elbújtál előlem?

— De most rám találtál?

— Óh nem! Az az Ocskay László, akit én kerestem, akit én bírtam valaha: az nem te vagy. Mikor legközelebb vagy is hozzám, egy egész hideg ég áll közöttünk. Te az égben jársz, én a földön.

— Az égben? — szólt Ocskay nagyot sóhajtva — hajh, ott már nekem nagyon kevés dolgom van. Megcsömöröltem a mannától. Paradicsom-undor állt belém. Szégyenlem a ragyogást. Rossz szívem lett. Olyan rossz, mint a tied. Összeillünk.

— Hm. Tudnék én valamit mondani.

— Mondd el!

— Mikor a temesvári táborban találkoztunk, akkor magadtól is ki tudtad azt találni.

— Mert ki hagyta találni.

— Ki hagyta találni, mert akkor volt valakim, akit megcsalhattam érted; de most csak magamat csalhatom meg.

— Nem értelek.

— Akkor buta vagy. Tehát hadd rágom a szádba. Akár egy nehézfejű iskolásgyereknek. *Ausztriában, az osztrák törvények szerint, egy katolikus és egy protestáns között való házasság semmis és érvénytelen.*

Ocskay minden idegein, mint a galvanütés, vonaglott végig ez a szó. — Összeborzadt.

Honnan jön reá ez a hideg? Talán a falak fűjják rá ezt a légvonatot?

Nagyot hallgatott és hosszan elbámult a végtelen semmibe.

A mély, feneketlen sötétségből két égő csillag világított eléje, amik egyre közelebb jöttek hozzá, a csillagtávol billió mérföldnyi távolából egész oda, oda a közelébe: Ozmonda szemei voltak azok.

Óh, milyen szédítő mélység van egy ilyen égszínkék ragyogó szempárban! Bele kell esni . . .

Sokáig hallgattak mind a ketten.

Az óra tizenegyet vert éjfél előtt. Annak az órának is éppen olyan berozsdásodott hangja volt, mint a gazdájának.

Ocskay Ozmonda keze után nyúlt, s azt suttogá neki:

— *Mikor még vissza Pálffy bánhoz?*

Ozmonda szemeiben az a két vészcsillag nagyot lobbant. Megnyílt már a fényokádó örvény.

— Amikor te parancsolod — sугá odasimulva Ocskay vállára. — Ez órában, ha úgy kívánod.

— *Valami izennivalóm van hozzá.*

Ozmonda fölkelt a helyéről, és bezárta az ajtót.

— Mondd el!

Senki sem háboríthatta őket.

Az öreg úr ott ült a kincsek között, s azt onnan meg nem mozdítja semmi.

— Mit izensz? Beszélj el! Szóljunk csendesen!

S beszéltek csendesen.

Nagyon sok izennivalója lehetett Ocskay Lászlónak Pálffy bánhoz, mert még a hajnalsugár is ott találta, amint suttognak csendesen.

Éppen nyolc órát recsegett a régi falóra, mikor Ocskay Lászlónak eszébe jutott, hogy még egy Szugonyhy Gáspár is van a világon, aki meglehet, hogy maga is csupa karbunkulussá vált a sok gyémánt és rubin között.

Biz annak a szobájában még akkor is égett a gyertya, pedig már egészen világos volt odakinn.

— No, az ördögök táncoljanak a nyakadon! — Ezzel fogadta jó reggel fejében a gazda a vendégét. — Nekem ugyan rossz éjszakát csináltál. Egész éjjel nem hunytam be a szememet; mind a te cókódokat írtam össze. Soha ennél több irkafirkám életemben nem volt.

Az igaz, hogy egész codicillus volt a leírása a zálogban hagyott drágaságoknak.

— De még le is kellett újra írnom. Az egyik példány veled megy, a másik itt marad. Írd alá, hogy láttad!

Ocskay bele sem tekintett a lajstromba; odaírta a végére, hogy „láttam.” A magáét beledugta a tarsolyába.

Azután átadta a láda kulcsait Gáspár úrnak.

— A rejtekben levőkért kapsz megint egy ezer aranyat. Itt van az írás róla. Hanyadik van ma? Ötödik szeptember. Húsz nap múlva érte jöhetsz.

— Itt leszek minden bizonnyal.

— Ha addig el nem visz az ördög.

— Ne félts tőle: jó emberem az nekem.

Ozmonda felhordatta a csatlóssal a reggeli lakomához valókat. Maga kedves háziasszonyi pongyolában jelent meg. Még akkoriban nem itták a kávé: — korhelylevesen kezdték. (Sok mai

ember nem is tudja talán, hogy mi ez? Káposztalé játssza benne a főszerepet.)

— No hát mi ez? — pattogott Gáspár úr. — Korhelylevessel traktálsz ma bennünket? Azt gondolod, minden ember hajnalig tivornyázott, táncolt, dorbézolt az éjjel? Ostoba asszony nép! Hosszú haj, rövid ész! Ugyan hoztok-e még valamit?

Ez a hajdúnak szólt, aki egyre hordta fel az asztalra a liptói brinzás dőbönt, a lépes mézet, a birsalma liktáriumot, a füstölt pisztrángot meg a malackocsonyát.

— Egy kézfogóra elég volna!

Azzal elkezdett a hajdúra pörölni tótul. Ez a legválogatottabb neme a gorombáskodásnak: tótul pörlekedni.

— Jaszna sztrela gladova! — Ti, sztari opica. Ti!

Ott volt már a zsebében a kincsesláda kulcsa! Lehetett már gorombáskodni kedve szerint.

— No, öcsém, a lovaid nem akarnak várni, rég be vannak fogva az udvaron. Nem indulsz még?

— Sietek már.

— Hát csak ereddj! — Menyemasszony, takaríttassa el az asztalt!

De bizony Ozmonda nem fogadott szót; hanem az eltávozó Ocskay karjába kapaszkodva, úgy kíséré azt ki a tornácig, s odáig is sokat suttogott a fülébe.

Gáspár úrnak többszörösen kellett figyelmeztetni Ocskayt, hogy üljön fel már, mert a lovai nagyon ugrándoznak.

Csakhogynem kergette már.

Ocskay pedig, mielőtt kilökte volna magát az ajtón, visszafordult az öreghez, s azt mondá neki:

— Kedves cimborám. Mondanék még egyet. — Odahaza sztropkói váramban van nekem még egy kis ezüstmarhám is, amit szintén szeretnék a gondviselésed alá bízni.

— Hogyan van, kedveském, angyalkám? Hogyan mondod?

— rebegé Gáspár úr, s Ocskay kezét odavonta a keblére, s bedugta a bekecse alá, úgy dédelgette. — Micsodácskád van teneked még otthon?

— Abból a wsetini szerzeményből az ezüstofféle, amit nem hordhatok mindenütt magammal, mert nagyon sok.

— Mennyi lehet?

— Nem méregettem biz én mázsával, csak azt tudom, hogy Wsetinből négy társzekéren küldtem haza: hat ló volt minde-
nikbe fogva.

— Négy társzekér ezüst! Jaj, te aranyember! Kincsbányába törtél be. Akárcsak nagy-pénteki lidércűz vezetett volna rá! Idehozd mind! Én biztos helyre teszem. Soha senki meg nem kapja. Gyere ide hozzám! Lakjál nálam! Holtig eltartalak. Tekintsd a házam a magadénak! Invitálja meg kegyelmed is, menyemasszony, a kedves uramöcsémet. Legyen szerencsénk minél hamarább.

— Három hét alatt itt vagyok — mondá Ocskay, kezét szorítva az öreggel is, a menyével is.

Azzal, az itt maradó csatlósainak kiadva az utasítást, szekérébe vetette magát, s egyedül visszahajtatott Zsolnára.

Mikor Ozmonda és az ipa a lépcsőgádon visszalépdégl-
tek, azt mondá Gáspár úr magában:

„A cudar zshivány.”

Azután pedig egész fennhangon mondá Ozmondának:

— Mit szólsz? Nem vágják le addig a nyakát?

IV. AZ ÉDES OTTHON

Vannak olyan boszorkányos esteli bogarak, amik alkonyatkor a mezőn járó embert körülöngják, mindenhová elkísérik, hasztalan úzi, csapkodja őket, el nem maradnak tőle.

Néha egy nótát ki nem tud az ember fejéből a verni. Ott énekel az folyvást a fejében, el nem tudja hagyni; még mikor magában imádkozik is, erre a nótára fújja azt is. Néha meg egy-egy szó, egy mondás üldözi az embert, elverhetetlenül, makacsabbul, mint az a veszett cserebűly.

Ha Ocskay László ezt a szót meg nem hallottá tudta volna tenni: „Ausztriában nem érvényes a katolikus és a protestáns közötti házasság”.

Ki innen! Ki a fejből, a szívből, a vesékből, átkozott gondolat! — Visszatért az megint. Megitta a borral, felszította a mezők illatával, a szemtelen pacsirták mind azt énekelték a levegőben; — eggyel több csábító varázs, mely a csillagokat lecsalogatja az égből, hogy szeressenek aláhullani a földre, pedig csak addig csillagok, míg odafenn vannak; ha ide leestek, lesz belőlük idomtalan hideg kő.

Ocskay összeszedte a megmaradt kurucait, s elindult velük együtt — Sztropkóra.

Senki sem küldte oda, se Bercsényi, se a fejedelem.

A felesége sem írta neki egy szóval se, hogy „jöjj”.

Terve volt-e? Maga elől menekült-e?

Terve volt. Nem zavarta már ki őt abból semmi. Meglehet,

hogy nem látta előre, mily végtelen keserűség fog abból támadni, ha ez a terve sikerül. Meglehet, hogy tudott valami megnyugtató gondolatot találni, amire jövődjét fölépítse. Vagy semmi sem vezette már, csak a láncaikról elszabadult szenvedélyek. Utánuk dobta a gyeplőt, mikor megvadultak, s mármost azok aztán viszik!

Otthon éppen nem várták. Ilonkát egészen meglepte férje hazaérkezése: különösen az, hogy ilyen nagy fegyveres kísérettel hoz magával, holott ezen a tájon híre sincs az ellenségnek. Járnak-kelnek ugyan száguldozó csapatok a megriadt hadból: de azok mind kurucok; nem lehet tőlük tartani. Mi oka lehet Ocskay Lászlónak, hogy kétszáz lovassal kísértesse magát, mikor a feleségét jön látogatni?

Férj és feleség pedig egymásnak az arcából olvas. Titkosírás az arc, de annak, aki a kulcsát bírja, nyitott könyv.

— Mi történt, hogy olyan véletlenül megjöttél? — kérdező az asszony.

— Ejh, hát nem örülsz-e annak, ha hazajövök? — felelt a férj?

Aztán észrevették magukat mind a ketten, s mosolyra fordították a tekintetüket, s megcsókolták egymást.

(Csengett eközben az a nóta: „Rám illik a babám csókja.”)

Hisz az ilyen találkozásnál örülni szokás.

— Régen láttalak benneteket — mondá Ocskay. — Mit csinál a kisember?

A legkisebbet csak egyszer látta még, amióta világra jött. Ilonka vitte utána a táborba.

— A kisember bizony rosszul van.

— Mi baja?

— Talán csak az, hogy foga jön, de meglehet, hogy valami ki akar ütni rajta. A bába sem tudja még megmondani.

— Ezért volt olyan bús az arcod?

— Ezért.

— Menjünk oda, hadd látom!

Ilonka odavezette a férjét a kis betegéhez, akit még mindig ölben kellett hordani a dajkának. A kisember nagyon rossz volt ma, egyre sírt, s olyankor minden gyerek rút. Az apja megcsókolta az arcát a kisfiúnak, amitől az még siránkábbá lett. Ilonka megjegyezte, hogy az apai csók nem volt ezúttal oly hosszan odatapadó, mint máskor. Azután ő maga vette a karjára a kisbabát, s tudott vele mindenféle bűbájt elkövetni, amitől a gyermek elcsendesül: kigömbölyödik az arca, a szemei felragyognak, a szája visszakapja csigaalakját. Várta, hogy az apa most csókolja meg, mikor kis angyalka lett belőle. Nem jutott neki eszébe. Csak annyit mondott hogy az nagy baj lenne, ha most valami küteget kapna a gyermek.

Ilonka aztán nagyot bámult nagy léleklátó szemeivel a férjére: mit akar ezzel mondani: „Nagy baj lenne, ha ez a gyermek most valami küteget kapna”? Hiszen bizonyos, hogy *annak* ez nagy baj, de hű gondviselés mellett elmúlik veszedelem nélkül. De talán *másnak* is baj? *Kinek?*

Azonban hát megvolt az ok a bánatos, aggodalmas archoz, nem kellett azt keresni.

A nagyobbik fiát nem engedte Ocskay maga elé hozatni; a kisebbiknek a baja ragályos lehet, s azt már ölelte. Félő volt, hogy a ragályt átoltja a nagyobbikba is, ha apai gyöngédségében részelteti. Azzal csak csak úgy az ablakon keresztül beszélt.

— Hát anyád hol van? — kérdezé egyszer Ocskay, széttekintve, s bámulva, hogy a nagyasszony hiányzik a kedves unokája mellől.

Ilonka arca egy pillanatnyi zavart árult el.

— Édesanyánk hazament Lévára. A számtartója a gazdasági ügyek végett sürgetősen kérte, hogy menne haza.

A szemei tagadták, amit a szája mondott.

— És mikorra ígérte, hogy visszajön?

Ilonka arcán még nagyobb lett a zavar.

— Talán az ősszel, szüret után.

De most már az ajkai is elárulták, hogy valami elhallgatott baj van odabelül, a sírást elfojtó rángatózás látszott rajtuk.

Itt valami háborúság esett! — gondolá Ocskay, s aztán töprengett annak az okain.

Azonban érkezett az est. Vacsorához hívták az uraságokat. Házi káplán, plébános, hopmester, tisztartó együtt szokott ülni az asztalnál a vár urával, azok már ott voltak az étteremben.

Alig ültek le az asztalhoz, amidőn megszólalt az estharang.

Ocskay buzgó katolikus volt. Szokása volt, amint a harangszót meghallá, az evőeszközt letenni, s aztán imára kulcsolni a kezeit az arca előtt. S ingerült volt, ha valaki ilyenkor ránézett. Ellenben nagyon megvárta az asztaltársaság pápista tagjaitól, hogy ők is imádkozzanak magukban, a kálvinisták pedig azalatt ne csörömpöljenek kanállal, kés-villával.

Amint ima végeztével az összetett kezeit elvette a szemei elől, csak akkor vette észre, hogy Ilonka eltűnt az asztalfőről.

Egy kicsit neheztelt érte. Ez mégis túlságig vivése a kálvinista puritanizmusnak. Mire való ez? Felkelt és utánament a belső szobájába.

S amint a nyitva feledett ajtón betekintett, a bámulat megállítá lépteit. — Ilonkát ott látta térdepelni az imazsámolyon egy Boldogasszony-kép előtt, s még hallható az Ave Mária végszavait: „Imádj Istent érettünk . . .”

Megrendült egész valója. Odasietett az asszonyához, amint az Áment kimondá, s felölelé térdepeltéből.

— Mi ez? Te a Szűz Máriához imádkozol?

Ilonka odaborult férje keblére, s nagyot fohászkodott.

— Nem bírtam tovább kiállni azt a gondolatot, hogy én más templomba járjak, mint ahová te jársz, hogy a kisfiamnak ne én tanítsam a vallást, s áttértem a te hitedre.

Ocskay úgy érzi magát, mint mikor a rossz, vásott kölyket az édesapai áldásteljes kéz egypár egészségre való vesszőütéssel észére téríti: „Nesze virgács! Te semmirekellő”!

Lopni indultatok! Körülkertetl tilos paradicsom almafájáról lopni! Nesze virgács!

Most aztán sűgjátok-bűgjátok egymásnak, hogy „Ausztriában a katolikus férjnek nem hitvese a protestáns feleség!” — A feleség is katolikus már.

Az egész szenteknek egyességét hallotta kórusban kiáltani a feje felett. „Estél lefelé, mi megragadtunk, felemeltünk!”

Miő nagy áldozat volt ez ettől az asszonytól! Ha te férfi, földi hazádat készülsz elcserélni; ő elcseréli inkább a mennyei hazáját, s megakadályoz abban, amit tenni akarsz.

— Mikor történt ez? — kérdezé Ocskay.

— Múlt úrnapján, szeptember ötödikén.

— Reggel, az első harangszónál? — sietett Ocskay kérdezni.

— Akkor, — Te megálmodtad talán?

— Igenis megálmodtam.

Éppen akkor sűgá a fülébe Ozmonda: „A katolikus férjnek nem felesége Ausztriában a kálvinista asszony.”

Milyen hirtelen kezük van az odafenn levőknek!

Danolhatja már az éjbogár, hogy „Három piros kendőt veszek!”

— Ezért hasonlottál meg az édesanyáddal? — kérdezé Ilonkától, erősen magához szorítva a hű teremtest.

— Ezért.

— Ő sohasem fog tehozzád visszatérni.

— Soha. Kitagadott, elátkozott.

— S te eltűrted az ő haragját, az ő anyai átkát, hogy semmi se válasszon el tőlem többé. Óh, milyen nagy lelke tud lenni egy asszonynak!

— Csak a tieddel akar egyenlő lenni.

Ocskay félrefordítá az arcát. Ez a szó arculverés volt neki. Rosszabb a szűgyenpirosságnál az érdemtelen dicséret.

Odahajolt, s lecsókolta a könnyeket a felesége szeméről. Igazán szentelt víz!

Ebben a pillanatban egy új — nem, nem új: a visszatért régi világban érezte magát. Hányszor találta ő fel elhagyott nemesebb részét lelkének ez asszony közelében! Most újra visszakerült hozzá. Elfelejtett haragot, büszkeséget, őrfjító szenvedélyt, mindazt, ami lángol, ami fölindulást csinál, s megolvasztja a gyémántot és a férfijellemet; az egész vulkántüzet ki tudta oltani két ilyen kicsiny könnyecsepp!

Ezen a napon Ocskay ismét boldog ember volt. Kincset talált ember. Ott hagyta a kincseit Budetinban: az a másik ki van fizetve: nem adósa neki. Itthon nagyobb kincset talált annál, nincs szám, ami annak az értékét ki tudja fejezni; — és feltalálta saját magát: az is nagy drágaság! Aki azt elveszti, ugyan keresheti!

Ilonka beteg gyermeke mellett töltötte az éjt.

Korán reggel azzal az örömhírrrel jött a férjét felkölteni, hogy a kisember már egészen jobban van: foga jött, az kínozza meg annyira, már vége van a láznak: nem lesz belőle kanyaró.

S ezzel az örvendetes fordulattal aztán egyúttal a nagyobbik fiú is fel lett szabadítva a keserves vesztegár alól.

Micsoda ugrálás volt az, mikor az anyja megmondta neki, hogy szabad átmenni az apához! Dehogy várta meg, hogy felöltöztesse valaki! Kiugrott az ágyából, s úgy futott meztláb, egy ingecskeben az apa szobájáig: odabújt melléje az ágyába; ölelte, csókolta, el nem eresztette. Még akkor is átölelve tartotta a nyakát gyöngye kis karjaival, amikor elaludt a keblén. Fel is kacagott néha az álmában, hította az öccsét: itthon az apa! — suttogott neki: „Kedves Ferikém!” Egyszer meg sírva fakadt, Ocskay megcsókolgatta az arcát; arra aztán megszűnt sírni, még jobban odabújt mellé, s kis kezével az arcát cirógatá.

Nem hangzott többé Ocskay fülébe a nóta: „Három piros kendőt veszek!”

Egész nap boldog volt.

Van valami mennyei varázs abban az otthonban! Ezen a bűvkörön nem tudnak a kísértetek keresztültörni.

Eltöltött egy egész hetet otthon. Eljárt vadászni, a gazdaságát bejárta; szántatott-vettetett; rendeleteket adott ki, mint aki nem gondol többé arra, hogy ezt a birtokot nagy hamar el is veszítheti. A századait szétosztotta a falvakra.

Futárjai jártak-keltek azalatt Egerbe, Érsekújvárra, a fejedelemhez és Bercsényihez, s meghozták, hogy mi hír van odakinn a zavaros világban? Tökéletes káosz volt. Mindenki kergetett egy másikat, amíg maga szaladt egy harmadik elől. A háború csak úgy pásztánként folyt, mint a nyári eső.

Saját ügye felől nem mert tudakozódni senkitől: mindenkitől tartania kellett. Pedig nagyon szerette volna megtudni, hogy milyen indulattal vannak iránta a fejedelem udvaránál.

Egyszer aztán Egerből visszatérő futárja hozott neki egy csomagot doktor Wolfffiustól. Ezt valódi jó barátjának tartá.

A felbontott csomagban pedig talált Ocskay — kávé és semmi más. Egy betű írást sem hozzá.

Mit akar ez jelenteni? Doktor Wolffius nemcsak, hogy igen jól tudja, hogy se Ocskay, se a felesége a kávé nem isszák: töröknek való kotyvalék az; de ő saját maga a legnagyobb ellensége a kávénak, amit lassan ölő méregnek nevez, s mindenkit elrémít tőle.

Mit jelent hát ez a kávé?

Rájött. Kitalálta. „Cave” latinul azt teszi hogy „vigyázz magadra”!

Ismét zúgni kezdett a feje. — Előszedte Blaskovich és Pestvármegyei leveleit, s újra elolvasá. — A lőporos zsákon igen jól lehet aludni, — amíg az ember meg nem tudja, hogy mi van benne?

Szégyenleni kezdte, hogy olyan gyöngye volt, hogy fele útján megállt. Asszonyköny, gyermekfecsegés szétzavarta furfangosan kiszámított tervét. Pedig hiszen ezek is éppúgy fenyegetve vannak, mint ő maga. Ha az apát notába ejtik, a

feleség és a gyermekek is földönfutókká lesznek, s ha nagyobb veszedelem éri az apát, még el is zárják őket. Bezerédy és társainak példája nem volt-e elég?

Minek ez a tétovázás?

Sokkal több lépés történt már előre, mint hogy vissza lehetne térni!

Felkereste Ilonkát. Ott találta őt a gyermekei szobájában.

— Fontos szavam van hozzád. Nekünk, minden megmozdítható értékünkkel együtt, rögtön el kell hagynunk ezt a kastélyt.

Ilonka elsápadt, s hűlt ajkkal rebegé:

— Futnunk kell innen? — Ki kerget bennünket?

— Még magam sem tudom. De sejtem, hogy nem maradhatunk itt békében. Azért jöttem ide, hogy elvigyelek benneteket magammal.

Ilonka a rémület indulatkitörésével ragadá meg férje kezét.

— Ocskay! Mit akarsz tenni?

Ocskayval tudatta ez a hang, ez a tekintet, hogy a lelkébe láttnak. Takarózni akart.

— No, hát mit akarok tenni? Micsoda nagy dolog?

— Óh, én nem tudom kimondani annak a nevét. Az rettenetes egy szó. De neked nem szabad azt megtenned Ocskay; vagy halva láss engem előbb.

— Őrült vagy-e? Miről beszélsz?

— Nem, nem, nem! Nem viszesz bennünket oda!

— De hová? Asszony!

Ilonka felkapta a karjára bölcsőben alvó kisgyermekét, a másikat megragadta karjánál fogva, aztán visszaroht a férjéhez, s térdre veté magát előtte.

— A Krisztus kínszenvedéseire kérlek, Ocskay. Szűz Mária hét sebeire kérlek, édes uram, egyetlenegy boldogságom, életem, mindenem. Ne vigy a kárhozatra mindnyájunkat, magaddal együtt! Nézd a gyermekeidet! Ezt a két ártatlant, aki még nem vétett se Isten, se ember ellen! Ne öld meg őket örök életükre! Ne hagyj rájuk egy rettenetes örökséget!

Ocskay köszoborra érte magát zibbadni. Nem bírt elfutni ez előtte térdeplő csoport elől. Nem bírt felelni. Az anyja által feltartott kis poronty úgy nyújtotta feléje kezeit, esdekelve, míg a nagyobbik, átnyalábolva egyik lábászárát, úgy iparkodott őt fogva tartani.

— Ugye apám! Nem megyünk *labancot játszani*?

Az igazmondó gyermekszáj kiejtette a rejtegetett szót.

Ocskay nagyot nevetett. Kínos nevetés volt. Mintha a gyermek szavára tenné.

— Bolondság! Dehogy megyünk, fiacskám. Ilonka, szívem, csendesítsd le az apróságokat. Ez nem gyermekeknek való scéna. Aztán majd menjünk át a másik szobába, ahol csendesen beszélhetünk erről.

Ilonka bölcsőjébe fekteté a kisebbet, s a nagyobbikra ráparancsolt, hogy maradjon mellette és ringassa. Aztán bátor léptekkel, elszánt tekintetű arccal követte férjét a mellék-szobába.

Amint egyedül maradtak, Ocskay egyszerre, indulatosan odafordulva nejéhez, mondá érdes hangon:

— Neked az anyád beszélt valamit felőlem?

— Igen.

— S te ezért vesztél vele össze?

— Ezért.

— És nem azért, mert pápistává lettél?

— Az később történt.

— Ezért hagyta el a házadat haraggal?

— Nem úgy. „*Én küldtem el*” őt a házamtól haraggal. Én mondtam neki, hogy soha ne lássuk többet egymást!

Ocskay hüledezett. Ezt az asszonyt ő még nem látta soha! Őtet, Ocskayt, meg nem verte még, meg nem félemlítette még soha senki. — Mostan verik, s egyik ijedségből a másikba ejtik.

— Oly hírt mondott rólad — folytató az asszony —, amiért elkergetem magam elől a saját édesanyámat is, és nem nézek rá többet soha.

Ocskay most látta, hogy mi lakik ebben a szívben! Odanyúlt Ilonka keze után, s egy vezeklő bágyadtságával hajtá le fejét, halkan rebegve:

— Engem nagyon eláztattak a fejedelem előtt.

— De te tisztára mosod magadat?

— Nagyon sok ellenségem van, és nagy, igen nagy emberek.

— Sohasem féltél ellenségtől. Nem számláltad, hányan vannak, s nem mérted singgel, milyen magasak? Győzd le őket!

— A fejedelem maga ingerült ellenem.

— Ez nem ok arra, hogy őt elhagyd. Te! A Rákóczi mennyköve! A népnek félistene! Minden imádságba belefoglalt nevű ember! — Nem! Az nem történhetik meg!

— Hallgass meg! Oly ártatlan vagyok minden árulási bűntől, mint a ma született gyermek; és mégis annyira ellenem van támasztva minden külső látszat, hogyha törvény elé állítanak, még védni sem tudom magamat. Egy szó nem igaz abból, amit vádképpen a fejemhez vágnak, és mégis egy szót sem tudok abból elhárítani. Nem tudom, hol kezdeni a védelmemet.

— Én talán tudom. — Ne haragudjál meg érte, édes jó uram, ha én teneked most tanácsokat osztok! — Hidd meg nekem, hogy sok keserves álmatlan éjszakákon át tusakodtam én efölött magamban, s nem volt senkim, akivel közöljem, mint ez a kis ártatlan csecsemő ott a keblemen, aki még szót nem szól, szót nem ért. Annak zokogtam el vért verítékező kínos óráimban: óh, te kis néma lélek, súgd meg nekem, mit tegyünk itt! — Mit is mondott? — Eredj oda, Ocskay László, ahol vádolnak; — lépj oda az ellenségeid közé, és hívd fel őket: „Ki vádol, mit tud ellenem?” Kérj bírát, kérj törvényszéket, s állj meg előtte felemelt fővel. Beszéljetek! Ha megjelenesz közöttük, mind elnémul. — Mit tudnak ellened felhozni? *A cigánylednyt!*

Ocskay összerándult. E szónál Ilonka arcán mély pirulás terjedt el. Odafekteté az arcát férje keblére; s ismét azon az ismerős szelíd hangon szólt hozzá:

— Ne haragudj rám, hogy ezt felhoztam.

— Ezt is anyádtól hallottad?

— Ezt is. — Felelj rá meg bíráidnak, vádlóidnak, ha szemre lobbantják. Mondd nekik: „A cigányleány dolgában nem ti vagytok a bírám; abban a dologban egyedüli *bírám a feleségem*, ha ő elítél, ha megbüntet, kiszenvedem. Ha vétettem, csak a karikagyűrűm ellen vétettem: s az nem más dolga, csak az asszonyomé.”

S ez a bíró már meg is hozta az ítéletet: megölelte, megcsókolta a hűtelen rossz urát.

Ocskay elérzékenyült. Ölébe vonta a nejét, s gyöngéden beszélgetett hozzá:

— Jó angyalom voltál mindig; most is az vagy. Bizony mondom, hogy soha el nem hagylak téged. Igazolja hozzád való szeretetemet az, hogy most itt vagyok nálad. De szükséges, hogy magammal vigyelek: éppen azért, mert szeretlek. Bolond világ van most a kuruc táborban. A trencsényi nagy kudarcért, a porba omlott fényes nagy terveikért mindenképpen áldozatbárányt, bűnbakot keresnek. Bezerédyt már lefejezték. A híres, tapasztalt hadvezért, akinek a kisujja többet ért, mint az egész Ocskay László, aki csaknem oda volt nőve a fejedelem szívéhez, a tanácsban bölcses, a hadban eszes, akit nem pótolhatnak mással. Megölték. Anélkül, hogy a rendes kúria elé állították volna, anélkül, hogy rendes hozzáértő assessorok előtt a Tripartitum szerint védelmezhető volna magát: egy elfogott levél csalfa tanúbizonysága mellett, értetlen katonák zsúrija által elítéltették; ítéletét a fejedelem elé nem is terjesztették, hogy kegyelmet ne gyakorolhasson. A lábához tették a fejét. Engemet is oda akarsz-e küldeni ebbe a farkasverembe? Azt akarod-e, hogy karácsonyi ajándéknak a fejemet küldjék meg neked?

Ilonka borzadva ölelte, szorította magához ezt a féltett drága főt. „Nem. Nem!”

— Én nem tervezek semmi rosszat — folytatá Ocskay.

— Bizony mondom neked, hogy nem szándékozom semmi árulást elkövetni. De annyi eszem van, hogy megkötözött kézzel nem adom oda magamat, hanem lőtávolban akarom magamat tartani: hogy ne én kérjek, hanem más kérjen engem. Bűnöm még nincs; de van itt Sztropkón sok felhalmozott kincsem. Egész tárház tele ezüsttel. Akiknek erre van éhük, azoknak az én fejem csak appetitorium, s a gyermekeimé csak poszpász. El akarlak titeket meg a kincseimet tenni a kezük ügyéből. Akkor azután majd én kerülök a kertajtó felől. Ne tarts te semmitől! Nem szököm veletek ellenség földére. Itt van az én kis tót impériumom, ahol én vagyok a kiskirály. Annak egy kulcsos völgyében van egy erős vár, Lietava. A jó Lengyelne nagynénéd vára, ki hozzád vér szerinti rokon. Ahhoz foglak vinni. Ő már értesülve van felőle, és nagy szívesen fogad. Hallhattad híreből: derék magyar asszony: soha idegen még vendégül sem lett a kapuján bebocsátva. Őnála fogtok maradni, amíg énfölöttem a zivatar elvonul. — Csak azt akarom, hogy te és gyermekeid, akik az én kincseim vagytok, aztán meg az ezüst angyalkáim, amiket annyi mások szeretnének feleségül venni, fiúvá fogadni: egyszer biztos, hozzáférhetlen helyen legyetek: ahol a labanc se, de a kuruc se férhet majd hozzátok; akkor aztán majd megmondom, hogy ki vagyok, hogy mindenki hallhatja, te is meghallhatod, s szégyent nem hozok a fejemre. De csúfságot sem hagyok tenni rajta. Megértettél-e hát, drága bálványom?

Ilonka el hagyta aldatni lelke nagy gondjait. Leginkább megnyugtató volt rá nézve az, hogy Lietava várába Lengyel Magdolnához viszi őket Ocskay. Lengyel Magdolna hírét emlegette a fél ország: buzgó híve volt ő a nemzeti ügynek, bőkezű az áldozatokban, és szigorú a hűségben. Aki rosszat akar, az nem viszi oda őhöz azokat, akiket legjobban szeret. A gyanú lelohadt.

— Csak azt fogadd meg, hogy gyermekeidre azt a nevet hagyod, amit büszkén viselhetnek. Mást nem kérek tőled.

— Fogadom hitemre, hogy olyan fényes nevet hagyok a számukra, ami az ország elsői közé lesz egykor följegyezve.

— Mert lásd, édes férjem: én attól a gondolattól nem félek, hogy jöhet idő, amikor talán földönfutók leszünk, amikor talán idegen földön kezünk munkájával kell keresni a kenyérünket, s szalmás gunyhó alatt húzzuk meg magunkat. Én arra készen vagyok. De hogy becsület nélkül éljünk, azt én a világ minden dicsősége közepett sem tudnám soha elviselni.

— De hát ki mondja ezt?

— Anyám mondta. Mikor utoljára megcsókolta a két gyermeket, így szólt: „Úgy tartson meg benneteket az Isten, ahogy apátok megtartja a becsületet!”

— Rettenetes mondás!

— Nem az, Ocskay. Ez természetes kívánság. Mert ha egy apa el akarja temetni a gyermekeit, akkor jobb, ha azok előbb meghalnak.

Ocskay arca bosszús indulatra torzult.

— Nem! Te nem vagy az! — sűgá engesztelő szóval a nő, homlokáról lesimítva a redőket. — A te fiaid nagyra fognak nőni. Olyan nagyra, mint az apjuk. — Megyek rendeleteidet foganatba venni. Még ma összemálháztatok minden drágaságokat, holnapra rendelheted a társzekereket.

Ocskay még egyszer visszavonta magához a távozni akaró asszonyt, s arcába nézett, oly közelről, hogy szemeikben megláthatták egymás arcait.

— Hát te? Te nem ítélsz-e el engem?

— Miért? Én nem tudok rád semmit.

Már elfeledte.

Derült arca, ragyogó szemei, forró csókjai bizonyították, hogy elfeledte, — megbocsátott.

Vajmi nehezen tudta Ilonka megszokni a lietavai életet a sztropkói után. — A szép mosolygó vidék helyett az Ondova mentén azt az örökké egyforma rengeteg erdőséget látni itt körös-körül; a bástyafalokról letekintve, a szédületes mély völgy fenekén a ködös árnyékot, s csak ahol a hegyek nyugat felé egy kis nyílást engednek, ott találni egy kis darab külvilágot, kéklő rónával, kertek közül kivillogó toronytetőkkel.

A sztropkói erdőben nem volt más vad, mint nyúl. Ott lehetett sétálni a szép vigályosokban: a kis Gáborka bátran elmehegett a jobbágyfiúkkal epret, gyöngyvirágot szedni a pagonyba, nem kellett félni: itt pedig csak két vadász meg négy sinkorán kíséretében lehet az erdei sétára vállalkozni. Onnan a bástyatetőről sokszor láthatja Ilonka, amint nagy, nehézkes fekete állatok előcammognak az erdőből a tisztásra, ha jókedvük van, játszadoznak, bukfenceznek, felmásznak a nagy szál fenyőre, aztán megragadják körmös talpaikkal a fa hancsát, s úgy ereszkednek le, hogy az egész élő fa kérge mind a körmük alatt foszlik végig. Mikor meg éhesek, lebaktatnak a vetések közé, megriasztják a tehéncsordákat: a népség nagy riogatással rohan elő a faluból, hogy visszakergesse őket erdeikbe. Itt a medvék vannak otthon. Be kell érni a bástyákon való sétával. Az ember olyan, mintha fogoly volna.

Aztán Sztropkón annyi mindenféle tenni-vennivaló volt,

ami a magyar háziasszonynak az élete. Már hajnalban fel szokott kelni, munkásoknak, cselédeknek rendeleteket osztani; kaszásoknak, béreseknek főzetni, termést betakaríttatni, konyhát ellátni, szapulásra felügyelni, cselédveszekedésben békebíráskodni, s mindent meglátni és mindenütt kitüntetni, hogy az asszony érti a házi dolgot legjobban; azért is úgy kell menni mindennek, ahogy ő parancsolja.

Lietaván mindezekről szó sincs. Nincs itt semmi gazdaság: azt kívül végzik a majorban, ide csak a készet hozzák. Régi, a háznál vénült cselédek nem várnak parancsszót; úgy tudják már, mint a pap a misét, hogy mi a teendőjük, s hiába is parancsolna nekik valaki valami újat; mert nem tennék meg: nagyobb urak, mint a vár asszonya. Későn kell fölkelni, s aztán éjfélén túl fönn lenni, mert a ház asszonya így szokta.

Az öreg asszonyság tele van rigolyával. A hosszú fogadott özvegyélet, a világtól elzárt magábanlétel túltengette a kedélyt mindenféle furcsaságokra. Ellenszenvei vannak némely szín, illat, ruhaszabás ellen; nem hallhatja a gyermeksírást, a kakas-kukorítást. Napjában háromszor imádkoztatja az egész háznépét, s megtartja a pénteket és a kántorszerdát; orvosságot szedet minden emberrel a csízió szerint, akár van baja, akár nincs, tele van babonával, s azt akarja, hogy azt más ember is komolyan vegye: a jóságával öli meg az embert, s nem veszi észre, hogy ezzel lesz a legkiállhatatlanabb zsarnokává a környezetének.

Mikor Ocskay László odahozta a várába a feleségét, megfogadta neki minden szentekre, hogy úgy fog rá gondot viselni, mint az édes gyermekére. Ha megígérte, meg is tartotta. Ilonkának még a bástyákra sem lehetett felmenni, hogy friss levegőt szíjon, nála nélkül, s minthogy fogadása tartotta, hogy kedves vendégét még a szellőtől is megóvjá: alig eresztette ki a szobából, hacsak tökéletes szélcsend nem volt odakünn: naplement után pedig a nyusztprémes palástja nélkül nem bocsátotta sehova.

A hosszú, éjfélig nyúló esteken pedig ott kellett ülni Ilonkának a nagyasszony szobájában a kandalló mellett. Mind a ketten fontak a kerek guzsalyon. Lietava völgyében terem a legszebb len, s azt már fél század óta fonja saját kezével, szöveti saját takácsával Lengyel Magdolna asszony: almáriumok vannak tele a sok virágos abrosszal. És amellet mesél. Hosszú szomorú végű történeteket, amik egymásnak adják a befejezéseiket, mint Seherezáde regéi. Csakhogy ezek mind igaz történetek. Ezeknek a tót impériumban fekvő várkastélyoknak a történetei. Majdnem mindenikben fordul elő, hogy azok közül, akik egymást szeretni tartoznának, valamelyik megcsalja a másikat, aminek aztán szomorú következményei lesznek. — Ilonkának rosszul esik ezeket hallgatni. Otthon az anyja házában soha semmiféle emberszólást nem hallott. Mendemondától, családi botránnyoktól úgy őrizték, mint a pestistől. Balladákat éneklő diákokat sem engedett az anyja soha a házába bejönni. Ezekről csak később, asszony korában hallott egypár versben elénekelt regét Ilonka, s azt hitte, hogy azok költött dolgok. Most aztán, mint igaz történeteket kellett neki azokat végighallgatni. Milyen gonoszak a férfiak? Megtörni a hitvesi esküt annyi nekik, mint egy diót megtörni. Néha aztán az asszony is bosszút áll magáért. Vannak azonban asszonyok, akik nemcsak magukért állnak bosszút, hanem tíz-húsz más megcsalt asszonyért is. Mert az asszonyok meg gyöngék. A férfiak azért buknak el, mert erősek, az asszonyok azért, mert gyöngék. Nincs rettenetesebb állat, mint az asszony, aki a tilalmasba szerelmes. — Példa rá a Páter Péter története. Az is nemrég ment végbe itt a Vág mentén: két család nagy romlásával. Ilonka úgy borzadozott ettől a rémtörténettől, ami eltartott három estén keresztül. Hiába kéredzkedett a fiacskáihoz, Magdolna asszony nem eresztette: azt mondta, hogy nem jó az alvó gyermeket éjjel megcsókolni, mert lunátikus lesz tőle. Nem is kell a fiúgyermeket nagyon anyásnak nevelni.

Hanem e rémmesék bevégezte után mindannyiszor odavezette Magdolna asszony Ilonkát a saját kezével festett ideál arcképe elé Ocskay Lászlónak, s elmondá felőle: hogy íme ez az egy ember a kivétel annyi ezerek közül, az egyetlen igaz képmása a hűségnek: méltó, hogy minden asszony oltárt emeljen a képe előtt, s tömjént füstöljön rajta.

Ilonkának ez a sok magasztalás sem esett jól. Egy asszony sem szereti azt, ha a másik asszony az ő férjét dicséri, még ha minden kifogáson felül álló öreg, tisztességes asszonyság is. Aztán a hitvesi boldogság nem keresi a dicsekedést. Hallgatva szokták azt rejtegetni. Van abban valami babonás érzés; olyanforma, mint az, hogy az anyák nem szeretik, ha valaki azt mondja az ölben tartott gyermekükre: „Ejnye de szép gyermek!” — Félnék a „megveréstől”.

És ezt mindennap háromszor kellett Ilonkának végighallgatni.

Hiszen ott állt őelőtte Ocskay Lászlónak a képe, szünet-szünetlenül, nem kellett azt neki vászonra festve mutogatni, nem is volt más gyönyörűsége, mint mikor felmehetett a nyugati bástyafokra, s aztán onnan nagy merengve elbámulhatott arra a kis völgynyílásra, ahonnan várostornyok látszanak ki az alacsony kertek közül. Azok Budetin és Zsolna tornyai.

Mikor elvált tőle Ocskay László, azt mondá neki:

— Most csak maradj itt békében, drága kincsem, míg vissza nem jövök hozzád! Én most innen Budetinba megyek. — Pénzt kell szereznem az öreg uzsorástól. Nála hagytam az aranykincseimet zálogba; de pénzt csak akkor ád, ha Lengyelországból visszatér. Erre pedig azért van szükségem, hogy az ezredemnek kifizessem a hátralevő zsoldját, különben szétoszlik a nép. Ha valami izennivalód lesz hozzám, küldd a leveledet Budetinba, Szunyoghy Gáspár uramnak a házához: ott megkapom.

Ilonkát egészen megnyugtatta ez a szó. Ha Ocskay pénzt

akar szerezni az ezrede számára, akkor ez nem annak a jele, hogy el akarja hagyni a zászlóját. Az is tudtára volt Ilonkának, hogy Ozmonda grófnő Szunyoghy Gáspárnak a menyje. Azonban öfelőle egészen nyugodt lehetett. Hiszen Ozmonda Rákóczi fejedelmi hitvesének kebelbarátnéja; s azonkívül is, mint Ilonka hírül vevé Ozmonda saját leveléből, még tavaly apácává lett. — Hogy gyanakodhatott volna reá?

Egyszer Magdolna asszony meglepte Ilonkát azon, hogy a budetini völgy felé mereng, vágyó tekintettel, imára kulcsolt kezekkel.

— Ne nézd te olyan nagyon azt a várat — szólalt meg az ábrándozó háta mögött Magdolna asszony. — Nem jó az embernek olyan nagyon soká nézni egy tájékat, mert még megteszi, hogy a helyébe jön.

— Azt szeretném én, ha idejönne — szólt felsóhajtva Ilonka.

— Nono leányom, sohase kívánjon az ember meggondolatlanul valamit, amit nem ismer. Tudod-e te, hogy híják azt a várat, amit most olyan elbámulva nézték?

— Budetin!

— „Minden jó lélek dicséri az urat!” Vess keresztet magadra, mikor ezt a nevet kimondod!

— Rossz lelkek laknak talán ottan?

— Annyival inkább rossz lelkek, mert szép testben járnak.

— Én ismerek egyet, aki onnan való, az egy igen áldott jó teremtés. (Ilonka Ozmondára gondolt.)

— Ne higgy neki! Mentül jobban mutatja jóságát, annál jobban féld a harapását. Mihelyt budetini sarjadék, bűnök tarisznyája, ha férfi, ha asszony.

— Ez egy apáca.

— Ne higgy neki! Ha budetini leány azt mondja: apáca, akkor bizonyosan „anyáca”, maga mondja „soror”, mások tudják „mater”. Megállj: majd este a fonásnál elmesélem én neked a budetini szép Katinka történetét, ami az én leány-

koromban esett meg: meglátod abból, hogy micsoda szellet jár a budetini várban.

Ilonka el akarta magától hártani ennek a regemondásnak az élvezetét.

— Ismerem én már azt a történetet.

— Honnan ismered?

— Éneklő diákoktól hallottam versekben: a fülkébe zárt leányról.

— Éneklő diákoktól, ugye? Csakhogy azok nem tudták ám a történetnek a végét; mert azt mindenki elhallgatta. A poétaság a hazugság remekelése. Úgy mondani el egy történetet, hogy az a hallgató szívének tessenék; úgy végezni a balladát, hogy a ház ura ráköszöntse a tele poharat. Mert ha elmondaná végig az igazat, ahogy megtörtént, ebrúdon löknék ki. Hiszen majd elmondom én azt neked. Hitelenség, csalfaság, hamisság mind, ami a budetini várból kiszármazik. Arccal se fordulj feléje soha. S oda ne ereszd a drága jó uradat hozzájuk, mert amilyen igaz, hogy Ocskay László tiszta színarany, olyan való igaz, hogy a budetiniak kezében még az arany is megrozsdásodik.

Ilonka nem mondta meg Magdolna asszonynak, hogy a férje éppen oda ment most.

Este aztán elmesélte neki Magdolna asszony, a kerekcsigolya pergése mellett a szép Katinka történetét.

— Az én leánykoromban történt ez az eset; az egész világ beszélt róla: a szép Katinkáról. Magam is ismertem: igaz, hogy hét vármegyében nem lehetett találni párját, amilyen szépség volt. Az egész világ ifja úgy bomlott utána! Kiitták volna a cipőjéből a Hegyalja borát. De valamennyi ifjú gavar között csak egy bírta elnyerni a szívét Katinkának, a Gimesi Forgách fiú, István volt a neve. Olyan jól emlékezem rá, mintha tegnap láttam volna. Délceg, nyalka levante volt; megakadhatott rajta akárki lányának a szeme. Hanem a leány apjának, Szunyoghy Gáspár uramnak, sehogy sem tetszett a legény. Neki nem volt elég gazdag. Ő Katinkát az oroszlánkői Jaku-

sich Lázárnak szánta. Az is derék egy lovag volt; csak hogy nem járt ott, ahol a szépséget osztogatták. Olyan sűrűn tele volt növe a pófája szakállal, hogy amíg meg nem szólalt, nem tudta az ember, hogy melyik a képes fele az ábrázatjának. — Ugyanaz a Jakusich Lázár volt az, aki arról lett nevezetessé, hogy török fogságra került volt, a szolgájával, Bugyi Péterrel. A törökök, hogy el ne szökhessék, egymáshoz láncolták békóval az úrnak és a szolgának a lábát. A hűséges cseléd aztán egy éjszaka, hogy az ura megmenekülhessen, kész volt megtenni azt a szörnyű dolgot, hogy amelyik lába oda volt az urához láncolva, azt bokában levágta, s így aztán Jakusich megszabadulhatott. — Meg is jutalmazta a hűséges szolgát; amint hazakerült, kiváltotta török rabságából, nemessé tétette, a címerében ott van a levágott láncos láb; jószágot is inscribált neki Rovnyén; most is ott lakik a famíliája; derék becsületes emberek. Mert még Rovnye is az oroszlánkői Jakusiché volt, aki szerette magát von Löwensteinnak is nevezni: a németnek így jobban tetszett. — No hát ez volt az az úr, akinek Gáspár úr odaígérte a szép Katinkát. Mert Gáspárnak hitták ezt is, valamint a mostanit is: Gáspár volt ezeknek valamennyi dédapjuk mind. — A leány azonban csak nem akart a Jakusichhoz menni feleségül, ő inkább a vízbe ugrik. — Szunyoghy Gáspár uram pedig kegyetlen, mordális ember volt. A szíjkorbács az őzláb nyéllel mindig ott lógott az övén hátul; sohasem is láttam másképp, s amint megharagudott, mindig a korbáchoz kapott. — De a Katinkánál az ütés-verés sem használt: ő csak a Forgách felesége akart lenni. — Gáspár uram aztán végre kegyetlen fenyegetések között megtiltá a Katinkának, hogy még valaha a Forgáchcsal csak egy szót is váltson. Mert ha megtudja, hogy még egyszer beszélt vele: ott van a tornácában egy fülke; amiben valami szent remetének a kőszobra áll: valamelyik őznek a fogadalmi ereklyéje; hát ő akkor azt a remetét onnan kidobhatja, s a Katinkát falaztatja be a helyébe. — Történt ekkor, hogy a nógrádi nemességet lerendelték a

török ellen Érsekújvárt vívni: Forgách is elment a maga bandériumával. — De mielőtt ilyen nagy halálos útra indult volna, nem állhatta meg, hogy egy utolsó búcsúvételre fel ne keresse még egyszer Katinkáját. Az is készen volt a találkozóra, csak izenni kellett érte. Fogta magát, kiszökött a budetini várból; átmászott sáncon, kerítésen. Az ilyen szerelmes leánynak nincs fal elég magas, nincs tüske elég szúrós. Megjelent a mondott helyen, a fűzfásban, a szép holdvilágnál, ahol az ő kedvese várt rá. Ott még egyszer örök hűséget esküdtek egymásnak, s hogy soha mást hitvestársul nem fogadnak. — Forgách azután visszament az ezredéhez, Katinka pedig a kastélyba. — De már akkor megtudta az apja, hogy a kedvesével volt találkozáson, s amilyen kegyetlen, dühös ember volt: meg is tette, amivel fenyegetőzött. Befalaztatá a kőszobor helyébe az egyetlen leányát, csak egy akkora rést hagyatott a falon, hogy kenyeret, vizet lehessen beadogatni neki; s ismét megesküdt, hogyha mához egy hétig a leány azt nem mondja, hogy kész hozzámenni Jakusichhoz, hát akkor még azt a kis rést is befalaztatja rá, vesszen ottan. A Katinka pedig csak mindennap azt felelte a résen keresztül az apjának, mikor odajött hozzá megkérdezni: „No hát lányom, Kata lányom, kell-e Jakusich uradnak?” —, hogy „inkább a halál legyen vőlegényem”. „No hát az legyen a vőlegényed!” — A hetedik nap is eljött már, amikorra Gáspár uram azzal fenyegetőzött, hogy a szelelőlyukat is befalaztatja a fülkén. — Híre futamodott azonban ennek a dolognak az egész Vág völgyén. — Forgách egy kedves jó barátja lakott itt a sztremói óvárban, Andaházy Pető; az megizente a pajtásának, hogy micsoda nagy veszedelembe jutott a szerelmese. Forgách nagy hirtelen ott hagyott ám törököt, németet, s vágatott haza lóhalálában. Andaházy Pető ezalatt összeszedte a fegyveres jobbágyságot, s amint Forgách betoppant hozzá, nem is tanácskozott vele sokat, hanem rohantak csapatostól Budetin várába. A kegyetlen apa éppen rakatta már az utolsó téglákat a résbe: csak egy

óra még, s a halálra szentenciázott leány ott fullad meg a szűk odúban; amidőn Andaházyék csapatja megérkezett. A budetiniak nem voltak készen erre a megrohanásra; de hiába is biztatta Gáspár úr a csatlóseit, hogy álljanak ellent, mert azok is jobban szerették a kisasszonyukat, mint a gazdájukat. Andaházy elfoglalta a várat, maga Gáspár uram csak alig menekülhetett fel a toronyba; oda nem mentek utána, hanem siettek a fülkét kibontani; a félholt leányt kihozták az Isten világára. Volt aztán öröm a szeretők között, hogy egymáséi lehettek. Nem is ceremóniáztak ott helyben sokáig; hanem Forgách uram félkapta a nyeregbe a háta mögé a szép Katinkát, s vágattak világgá a drága zsákmányukkal. — Idáig hallottad, ugye, a szép Katinka regéjét, kedvesem?

Ilonka előbbre igazítá orsója szárnyán a fónáleresztőt, s magabiztában azt mondá:

— Igenis, nénémasszony; de hát az egész történet csak azt bizonyítja, hogy akinek a szívében hűség lakik, az Budetin várában is hűséges marad.

— Kotty belé! Szilvalé! Ha ez lett volna a vége! De nem ott végződött ám, ahol a kántáló diákok elhagyják. A végével nem is igen dicsekesznek. Mert az már nem válik dicsőségükre. Hát csak hallgasd még tovább a történetet, s ne nézegess olyan sokat az ófára! A gyerekek jól alusznak, nem kell azoknak ringatás. — Hát amint a híres menyasszonyrablás után nagy diadalommal robognának hazafelé Forgách uraimék; egyszer csak jön ám rájuk egy másik csapat fegyveres gyűlevész; azok meg oroszlánkői Jakusich darabantjai voltak. A másik vőlegény is meghallotta menyasszonya veszedelmét, s az is jött egész erőhatalommal, hogy feltörje a leány börtönét, ahová az apja befalaztatta, s ne engedje ott nyomorultul elveszni. — Hát amint a két csapat összehalálkozik, mindjárt ráismernek egymásra. Az oroszlánkői is meglátja a menyasszonyát a Forgách háta mögött a nyeregben ülve, s rákurjant haraggal: „Nem úgy van, úr uram, még azt majd a kard dönti

el, hogy kié legyen a szép menyasszony?” Az Andaházyék meg az oroszlánkői cimborái aztán közbevetették magukat, hogy ne verekedjék össze mind a két fegyveres népség; hanem csak maguk a két vőlegények. — Amelyik a másikat levágja, az viszi haza a menyasszonyt. Hát bizony csak az lett annak a vége, hogy a vitéz oroszlánkői Jakusich lemészárolta a szép nyalka Forgách Istvánt a páros bajvívásban. Forgách Istvánt a bajtársai szépen eltemették gyászos trombitaszó mellett. — A szép Katinka pedig felült a győzelmes oroszlánkői háta mögé a nyeregbe, s haza hagyta magát vitetni Oroszlánkő várába, szép török muzsika mellett: feleségévé lett Jakusichnak; hat fia, négy leánya maradt... Ilyen a hűség a budetini ivadéknál. Jaj annak, aki abban a várban csak egyszer is meghál! Ragad a hitszegés, mint a fekete halál!

Szerencse, hogy vége volt a pázmának: elfogyott a len a guzsalyzárról, s új babát kötni péntek estén nem üdvösséges. De meg elég is, hogy egy nap egy lenbábót lefonjon egy asszonyember. Minthogy azonban még korán volt az idő a lefekvésre, azt is elmesélte Magdolna asszony Ilonkának, hogyan tudta meg egy Illésházy, milyen jó fonó az ő szíve választottja (ez is Szunyoghy leány volt). Odajárdogált hozzá esténként a levante. A leányt mindig a fonásnál találta. Dicsekedett mód nélkül, hogy ő mindennap lefonja az egy báb lent a rokkájáról. Egyszer aztán próbára tette az Illésházy a kisasszonyt, ellopta a szeme láttára a ládája kulcsát. A kisasszony váltig követelte rajta, hogy adja elő; az úrfi esküdözött, hogy nincs az őnála, hanem a kisasszonynál van, majd rátalál reggel felé. De biz azt a ládakulcsot hétfőtől kezdve szombatig mindig követelte rajta a kisasszony. Szombat napon aztán így fizette őt ki az Illésházy: „De galambom, ha te a ládakulcsodat nem találod, nem is fonsz le te akkor egy báb kendert nemhogy egy nap alatt, de egy hét alatt sem, mert én azt a kulcsot a te guzsalyod bájába dugtam volt be”. S sohasem ment felé többet. Szegény megboldogult anyámtól hallám ezt a mondat.

Ő ismerte is azt a Szunyoghy Dorottyát. Az is olyan hamis volt, csalfa volt, mint valamennyien a budetini lányok: előttük-utánuk jár a hívtelenség, mint az árnyék; megcsalják még a szentet is, mikor imádkoznak hozzá. — Arccal se fordulj te a budetini vár felé soha, s oda ne ereszd az uradat valaha, hacsak magad is vele nem mégy; de még akkor is keresztet vess magadra; mert ha megérdemelték a budetini lányok a hitelenség koszorúját sorról-sorra, van most egy a familiájukból, aki mind valamennyinek a koszorúját elveszi magának. — A neve Ozmonda . . .

— — — — —
Ha éjnek éjszakáján kiverte volna a házából Ilonkát Magdolna asszony, a medvelakta erdőbe, nem tett volna vele olyan keserves bántást, mint hogy ezeket a meséket végighallgattatá vele.

Mennyit kellett szegény asszonynak álmodni e regék miatt a budetini vár lakóiról! Kivált mikor ébren valá!

VI. CIRCE

Egyes-egyedül lovagolt át Zsolnáról Budetinba Ocskay László. Nagy messzeségben követte csupán egy csatlósa. Szép holdvilágos este volt. Mikor a „kőkút”-nál bekanyarodik az út, ahol az a négy szomorúfűz áll, amik alatt szép Katica találkozott a maga Forgáchával végbúcsúvételre, a kút csorgóján átvezető hídnál megtorpant a lova. Maga csak akkor tekintett fel elméláztából, s hamar észrevette, hogy mitől ijedt meg a lova. — Egy fehér hölgyalak támaszkodott az egyik mohos fűzfa korhadt derekához.

Ocskaynak nagyot dobban a szíve: — a rosszabbik szíve. Mindjárt kitalálta, hogy ki ott az a néember? Odalépett hozzá, s megszólítja:

— Te vagy itt, Ozmonda?

— Hogy én vagyok-e itt? Hogy Ozmonda van-e itt? — suttogó a fehér alak. — Hát ugyan ki várna itt rád más? Hát ugyan hogyan várnék én rád, mikor azt ígérted, hogy eljössz? — Huszonötödikére ígérted, hogy megjössz: és ma már Szent Mihály napja van.

— Nem jöhettek hamarabb — dörmögé Ocskay.

— Én pedig negyednapja már, hogy itt várlak-leslek az ókútnál, egyedül egymagamban, kakaskukorításig. De csak-hogy megérkezted!

Azzal odaszorítja a szívéhez Ocskay kezét mind a két kezével.

— Itthon van az öreg? — kérdező Ocskay.

— Még nem érkezett meg — suttogá Ozmonda. — Minden napra várjuk. Addig egyedül leszünk magunk a várban.

Mint a forró sirokkó, úgy fuvált ez a szó a sötét alkonyatban: „Egyedül magunk a várban”.

A hölgy rögtön nevetni kezdte a szava után.

— Tudod, hogy mennyi mindenféle bohóságot kigondoltam azalatt, hogy hogyan fogadjalak? Úgy akartam, hogy mikor megjössz, én befalaztatom magamat abba a fülkébe, amibe az öreg Gáspár úr bevakoltatta egykor a szép Katinkát, s aztán majd neked is onnan kell engem kivágnod, ahogy a deli Forgách kiásta a szép Katinkáját. Mondd csak, te is falat törtél volna értem!

— Hogyne!

— Aztán elvittél volna magaddal, a nyeregbe ültetve?

A kérdésnél már ott volt a hölgy jobb lábának a hegye a kengyelben, s amint a lovag kezét kezei közt tartá: nem is igen várta be a feleletet; alig biccentett az a fejével, már ő egy szökéssel ott termett a lován a háta mögött.

— Ejh, valaki meglát! — suttogá Ocskay.

— Ugyan ki látna meg? Aztán ha meglátna? Van ebben valami?

S átölelte a lovag derekát úgy, hogy a hosszú szőke haja annak a vállán omlott végig.

Úgy haladtak a fűzfákkal szegélyezett úton egész a budetini várig.

Ocskay meg volt lepetve, mikor a várhoz közel értek. A kastély minden ablaka ki volt világítva: két szál gyertya égett mindenikben. Hallatlan fényfűzés ez Budetin várában. Látszik, hogy nincs itthon a gazda. Óalatta egész teletszaka nem égetnek el annyi gyertyát.

Így várták Ocskayt már négy este, kivilágított várral.

Bezzeg kimutatták itt, hogy milyen nagyon várták! Nem úgy, mint Sztropkón. Virágbokrétákkal volt tele szoba és tornác, cifrán felöltöztetett parasztleányok voltak berendelve

házi cselédségnek, az is mind a szépéből válogatva. Híres szakácsné főzte a vacsorát, — pedig csak ők ketten voltak hozzá. Olyan dárídó volt ott, hogy lakodalomnak is bevált volna. — Ki tudja, kinek a pénzéből telt ki? Annyi bizonyos, hogy Gáspár úr ugyan egy malacot se ád hozzá.

Csak ők ketten ültek a dúsan megrakott asztalnál,

Nem volt szükség tanúra azokhoz, amiket ők egymással beszéltek.

Tudva van, hogy a lépes méz édes, ha egy ember eszik is belőle, de még edesebb, ha ketten esznek belőle; de ha hárman esznek belőle, már akkor megint nem olyan édes. — Ha *egy* ember *két* pohárból issza a bort, megittasul; de ha *ketten* isznak *egy* pohárból, még jobban megittasulnak.

— Mikor jön haza az öreg? — kérdezé Ocskay.

Ozmonda felkacagott, s az ismeretes útféli népdallal felelt:

— „Holnapután, vagy azután, vagy csütörtökön délután, kedves katonám!” Hahaha! De nagyon kívánod az öreget!

— Nem az öreget; hanem a pénzt.

— Ne legyen gondod a pénzre. Lesz, amennyi kell, elég. Amikorra kelleni fog, akkorra lesz. Mindjárt megtudsz tőlem mindent, csak hadd vackalódjék el innen ez a sok cselédség!

Amint elhordták az asztalt, Ozmonda bezárta az ajtókat, s aztán abba a legbelső szobájába vezette Ocskayt, ahonnan nem hallatszik ki semmi szó, még ha gyilkolnának is valakit; az ablaka is a kertre nyílik, s azon is vastábla van.

— Ülj ide a kerevetre mellém! — Aztán add ide a török késedet!

Ocskay el nem tudta gondolni, hogy mire kell Ozmondának az a hegyes, görbe kés.

A hölgy az akkori divat szerinti páncél vállfűzőt viselt, ami a női derekat feszesen összeszorította; az ölelő kéz nem talált ott égyebet halcsontnál. Ozmonda annak a késnek a hegyével végighasogatta a vállfűző varrásait; s mikor azt lefejtette a testéről, akkor kitűnt, hogy kettős vállfűző van rajta. A két

réteg halcsont közé vannak rejtve a levelek, amiket nem szabad meglátni idegen szemének. A három császári levél Ocskayhoz; az egyik az amnesztiáról, a másik a tábornoki kinevezésről, a harmadik a húszezer tallérról szóló. Ismét itt vannak.

— Nem szürod őket ismét keresztül a török késeddel? — kérdező nevetve.

Óh pedig olyan kínálkozó helyen voltak! Ott feküdt Ocskay előtt mind a három azon a pihegő keblen, Schwechat kapuja nem vétett neki annyit, mikor azt a három iratot oda-segezte hozzá a török késével, mint ez a bársonykebel. — Mért is nem tette meg?

Ott tartotta őket a kezében.

Az egyik kezében az iratokat, a másikban a sima vállat. A vér agyának tódult.

Új életpálya, hatalom és gazdagság állt előtte.

— Pálffy, a bán, maga beszélt a császárral irántad — szólta Ozmonda, odakönyökölve Ocskay térdére. — A császár azt mondta, hogy azzá lehetsz, amivé tenni akarod magadat. Az egész Jákob lajtorjája előtted áll. Magad teremtheted meg az új Ocskayt. — Ezt nekem a bán világosabban is megmagyarázta. Ha egyedül egymagadban jössz is, szívesen látnak. De becsesebb fogsz lenni, ha sokakat hozasz magaddal. Ha egy egész dandárt tudnál áthozni, tábornagy lehetnél. De az multhatlanul szükséges, hogy legalább a saját ezreded áthozd. Az pedig még nincs a markodban: Bercsényi tartja rajta a kezét. Szükséges, hogy azt minél előbb megkapd. Én ezt a tervet gondoltam ki a számodra. Amint az öreg pénzedet átadja, te rögtön küldj el belőle ezer aranyat Bercsényinek, azzal az izennel, hogy fizesse ki belőle a katonáid hátralevő zsoldját, s aztán küldje őket hozzád. A kuruc fővezért ez egészen el fogja áltatni felőled: — ha Ocskay pénzt küld az ezrede zsoldjára a vezérhez, akkor Ocskay nem akar elfutni a vezértől, mert különben a pénzzel együtt futna. — Mikor aztán együtt lesz nálad az ezred, akkor megindulsz vele ellenséget látni.

A bán olyan intézkedéseket tesz, hogy a kurucaid észre sem veszik, mikor egyszer körül vannak fogva. Akkor aztán, mikor se előre, se hátra többé nincsen menekülés, előáll a bán; tart nekik szép magyar beszédet; az egyetértő kapitányok, hadnagyok a fülébe rágják a kurucnak a szép szót; aztán hoznak nekik jó bort, fehér cipót, tele bográcsot; s muzikaszó mellett úgy átáll a kuruc a királyi zászlóhoz, hogy maga sem veszi észre. Ocskay László pedig diadalra fogja őket vezetni, s az első győzelem után amilyen réme volt a császári hadaknak Ocskay regementje, olyan oltalma lesz aztán, s a Rákóczi mennykővéből lesz a király lángpallosa. Egy döntő ütközet, s te foglald el a vén Heister helyét: s dicsőségedet visszhangozni fogja az egész világ!

Ocskay beletévedt a délibáb csalképeibe. Ki hagyta magát csalogatatni a szőke hajú alirumna által a kísértetes pusztára, ahol a gonosz lelkek elkapják a magában kóborlót.

Mikor Ilonkának azt mondta: „Olyan fényes nevet fogok hagyni a fiaimra, amire büszkék lehetnek!” erre gondolt.

— De nemcsak ragyogással él az ember — folytatá tovább a csábító tündér. — Arról is gondoskodtak magas patrónusaid, hogy gazdag uradalommal légy rögtön megjutalmazva. Tied leszén Lietava.

— Lietava! — szólt elbámulva Ocskay.

— A legszebb birtok itt a tót impériumban.

— De hisz az Lengyel Magdolna asszonyomé.

— El fog tőle koboztatni. Már rég megérdemlette volna, hogy megnótáztassék. Nyíltan és titokban pártolja pénzzel és csapatok gyűjtésével a lázadók ügyét. Egész bűnlajstrom van összegyűjtve felőle a nádorispánnál. Rég megkapta volna büntetését, ha a vára ily félreeső és nehezen hozzáférhető nem volna. Gonosz egy vén boszorka. Megérdemlené, hogy máglyára vessék! — Hallod-e, az nagyon jó gondolat volt tőled, hogy feleségvívés ürügye alatt bevitted a várába a fegyvereidet. Így most egy kézcsapással tied a vár is, a domínium is.

Ocskaynak nem kellett szólni, elég volt ajkainak görcsös rángatózása, arcának halálsápadása, a gyöngyöző veríték homlokán, hogy Ozmonda minden gondolatját leolvassa róla.

Elnevette magát, s Ocskay arcát két tenyere közé fogva, megcsókolta a homlokát.

— Édes bolondos fejem te! Hogy töröd most magad azzal a gondolattal, hogy „Mit? Én? Elvegyem Lengyel Magdolna asszonynénem várát? Vendéglátás ürügye alatt? Kiszolgáltassam őt a bécsieknek? Aki nekem és a pereputyjaimnak szállást adott? Beleüljek az ő birtokába? Ejh, hisz ez szégyen, gyalázat volna!” Ugye, ezt gondolod most, édes bálványom? — De hát mikor végigpusztítottad Morvát, Ausztriát a fejedelem parancsára: vétettek teneked valamit azoknak a váraknak a lakói, akiknek a halináját elvitted magaddal? Azok a falusi parasztok, akiknek a teheneit csordaszámra elhajtattad? Égette a lelkedet talán az a tömérdek kincs, amit elhoztál Wsetin várából? Pedig donatiós leveled sem volt hozzá. — Édes kincsem, ahhoz már hozzá kell szoknod, hogy ezután nyugaton kel a nap, s keletnek áldozik le. Az ethos, a morál ugyanaz marad, csak az alap változott meg. — No, ne csinálj ilyen fancsali arcot! Hát hiszen, ha nem akarod, hogy neked adják Lietavát, hát majd ideadják nekem; én aztán annak adom, akit én szeretek. — No hát, hogy csókolja meg a csóka a fiát?

Híszén köztudomású dolog az.

A két keze két ujjá hegyével megcsípi a két orcáját, s aztán úgy csókolja meg a száját.

Ocskay e pillanatban rettentően felkacagott.

Ha a mennykő ütött volna be a házba, nem riasztotta volna fel úgy Ozmondát, mint ez a váratlan kacaj.

— Megőrültél? Mit kacagsz most?

— Hahaha! Tégedet, meg magamat.

De miért?

— Hahaha! Nem mondom meg.

— Nem mondod meg? — hörgé Ozmonda, kivillanó

fogait összecsikorgatva. — Te nevezsz rajtam, s nem mondod meg, miért! Kivallod mindjárt?

S hogy Ocskay válasz helyett még egyre kacagott, Ozmonda belemarkolt mind a két kezével a hajcsimbókjaiba, s azoknál fogva rázta dühösen a nevető fejét, s aztán leteperzte maga elé, s rátérdelt a mellére: „Kivallod, hogy miért nevezsz?” Utoljára felkapta a török kést a markába. „Megmondod, hogy mit nevezsz, vagy levágjam ezt a másik füledet is?”

— Vágd le! — Azért csak folyvást kacagott.

Ekkor aztán Ozmonda hízelkedésre fogta a mesterséget, fölölelte ismét, lesimogatta a szétkúszált hajfürtöket, odabújt az ölébe, úgy könyörgött neki, úgy csalogatta ki belőle a titkát drága ígéretekkel, nyájas édelgéssel: „Mondd meg, kérlek szépen!”

— Majd megtudod egyszer — mondá Ocskay, s nem nevetett többé; hagyott magának hízelkedni, kedveskedni, de nem vallotta ki, amin olyan nagyot nevetett.

Mert az csakugyan nagyon kacagni való gondolat volt.

Ha most ennek a dicsvágytól és szerelemtől ragyogó arcnak egyszer csak azt súgná a fülébe, hogy: „Hiába csaltál el osztrák hazájába, a feleségem pápistává lett azalatt otthon, nem vehetsz el tőle.” Hah! Micsoda Medúza-fővé torzulna el egyszerre ez a tündérlárva!

Ez volt igazán a nevetni való!

Ocskay azt mondá magában:

— No, ha rossznak kell lennem, hát legyen egészen rossz. Két asszonyt megcsalni egyszerre, az a virtus! Meglopni a paradicsomi vendégséget, s kifizettetni az ördöggel a dárídó árát: ez a bölcsesség quintessentiája.

— — — — —
— — — — —

— Mi rosszat álmodtál kis fiacskám? — kérde Ilonka a kisfiától, amint éjszaka a gyermek az ágyban felsikoltott, s futni akart.

— Jaj, jaj anyám! Az édesapám... úgy nevetett... úgy nevetett... úgy nevetett!... Mondd meg neki, hogy ne nevéssen többet úgy!...

Ilonka magához ölelte a gyermeket és elaltatta. Maga nem tudott elaludni többet.

Hát hogyan nevetethetett?...

VII. A „RÁK FORDULÓBAN”

Csak negyednapra került elő maga a ház ura, Szunyoghy Gáspár uram lengyelországi útjából.

Ocskay azzal fogadta, hogy „Ugyan régen várlak már itt!”

— Talán untad is magadat a házamnál? — vágott vissza Gáspár úr, cinikus gunyórral.

— Én nem, hanem a katonáim, akiknek szorgos a hópénz.

— De ugyan minek rontod a termetedet azzal, hogy *nekem* hazudsz? Hiszen nem vagyok én szép asszony! Mintha nem tudnám már én is, mint más, hogy eladtad te azokat a katonákat már, veleddel együtt, a császárnak; ott fizetik már azoknak a hópénzt.

Ocskay elsápadt, s azok a nagy szemei úgy villogtak valami állati dühtől.

— Ki mer ilyet mondani?

— Hát az egész világ. Árvában, Liptóban, Trencsénben, ahol csak megszálltam, minden kastélyban beszélnek, hogy beálltál már szépen a császáriakhoz, generálissá lettél; pénzt is kapsz sokat. Tudja azt már minden ember.

Ocskayval csak úgy kerengett a világ.

— No, de ne ijedj ám meg! Minden ember azt mondja, hogy okosan tetted, bölcs ember voltál. Csak egyet füttyents nekik, ez a sok nemes úr a tót impériumból mind itt lesz nálad, s mennek veled oda, ahol pénzt és hivatalt osztogatnak: a hadaikat is mind felültetik, kit lóra, kit szekérre, s oda mennek

veled, ahová viszed. — De hát ez a te dolgod. — „Én nem megyek sehá, se lovon, se eblábon. — Elhoztad-e az ezüst-marháidat?

— Itt vannak Lietaván, a feleséggel.

— Azt bolondul tetted, hogy oda vitted; ahhoz a vén boszorkányhoz. A feleségedet is meg fogja tanítani mindenféle boszorkányos mesterségre. Te bolond! Hisz ez a vén varázslónő azt is meg tudja tenni, hogy mindennap rádolvassa, ha száz mérföldnyire vagy is, hogy mit csinálsz, kivel mit beszélsz! Sohase hitethetsz el te többet semmit a feleségeddel, mert kiveti az abrakadabrá, hogy kirúgtál! De hát ez a te bajod. — Hanem az ezüstödet sohasem fogod látni többet, az mind ólomná válik.

— No, hát az is az én bajom.

— Persze, hogy az. Hát gyere, számoljunk, ha ráérsz. Itt van a pénzed.

Gáspár úr leoldotta a dobasz tűszőt az oldaláról, s kirázta a tartalmát az asztalra. Aztán összekaparta egy halomba. Végre ötösével egymás mellé rakva, végigszámlálta az asztalon a kétezer darab aranyat.

— Megszámláltad te is? Annyi-e?

— Jól van, jól, öreg, csak söpörd össze!

— De nem „Jól van, jól, öreg”, hanem mielőtt besepernéd a tarsolyodba, előbb csináljunk egy kis computust.

— Hisz az útiköltségedet előre kifizettem.

— Igen, húsz napra. De én huszonkilenc napig voltam oda, s a te tíz embered azalatt is itt evett-ivott.

— Hát azt húzd le belőle!

Gáspár úr elkaptart tíz aranyat a sorból.

— Hát te magad? Mióta vagy itt?

— Öt napja.

Gáspár úr kezébe vette a fekete táblát meg krétát, éppen mint a bécsi kocsmáros, mikor a vendége számláját készíti.

— Jó ebédet adott a menyemasszony?

- Jót.
- Vacsorát is?
- Még jobbat.
- Bort is ittál?
- Azt is ittam.
- Sokat?
- Amennyit győztem.
- Tehát *kétszer annyit*. Muzsikát is kaptál?
- Az is volt.

Gáspár úr azért is rótt fel minden napra egy aranyat. A cigánynak is dukálna annyi.

- Egyebed nem volt?

Ocskay már erre a kérdésre nagyon nevetett. Gáspár úr jegyzé: Ezért a vigasságért, tíz arany.

Összeadta: summa summárum nyolcvanöt arany. Az még leszállt a kölcsönösszegeből.

— Sajnálom, hogy az ezüstödet is el nem hoztad; mert a pénzt készen tartom érte. Ha eszed van, rajta légy, hogy idekaphasd, míg más okos rá nem teszi a medvetalpát. — No, most mehetsz főzni segíteni a menyemasszonyhoz.

Főztek is ők együtt — de mit? Végzetes cselszövényt, ország-világ megrontására.

Sakkparti volt az: a legfurfangosabb, amit valaha két remekjátékos végigjátszott.

Ocskay László megkapta az izeneteket Blaskovichtól a fehér barát által. Az ezredét küldik hozzá. De egyúttal a határozott parancsot is, hogy minden rendes katonájával és a Felvidéken összegyűjtött bandériumokkal siessen csatlakozni Garam-Szentgyörgynél Vak Bottyánnal. A régi antagonistáját rukkoltatták oda közelebb hozzá. De Ocskay észrevette a „rochade”-ot, s ő is tett egy hasonló sakkhúzást ellenében. Blaskovich élő szóval azt izente neki, hogy ha Ocskay belemegy a kelepcebe, ő a kengyelben tartja a lábát, s úgy lavíroz, hogy ha a kapca szorul, egy ugrással Vöröskő-várott teremhessen, a Pálffyak

erősségében. Ocskay visszaizent neki, hogy csak jöjjön bátran a maga két zászlójával az ezredéhez.

Remekben sem lehetett volna tökéletesebben csinálni az áruást.

Nemcsak arról volt szó, hogy egy vezér megszökjék egyedül: azt tették elegen: mit nyertek vele? Az sem volt elég, hogy a vezér a maga seregét olyan kelepcebe vigye, ahol az kénytelen lerakni a fegyvert, ez sem elég nyereség. Rábiztatni a sereget, hogy fordítsa meg az arcvonalt, megvenni az alvezérek szívét, hogy esküdjenek más hűséget: igen veszedelmes kísérlet, mutatja a Bezerédy példája, hogy ezen milyen könnyű rajtaveszteni . . . Hanem átvinni az egész rábizott dandárt úgy az ellenséghez, hogy a hívek ne tudjanak róla semmit, s fegyverestől, zászlóstól átállni az ellentáborba: ez a tudomány, ez a nehéz feladat!

Sikerült.

Csajághynak és Ocskay Sándornak Érsekújváron kellett maradniok, azok onnan ki nem jöhettek Heister miatt. Vak Bottyán Ebeczky dandarával jött Ocskay László elé a Nyitra völgyén.

Budetin várában mindennap dárídó volt. Ocskay pénze bánta. A szomszéd megyék elégedetlen nemességét gyűjtögette maga körül.

Pálffy bán Nyitra várát vívta.

Úgy volt, mintha mindannyian Nyitra felszabadítására sietnének.

Ocskay előreküldözé az elégedetlen nemesek hadait Nagy-Tapolcsányra, s maga csak másnap hajnalban indult meg e város felé. Vele volt kilencszáz jó vitéz huszárja, Bécs rettegetői; háromszázan voltak Blaskovichnál. Még csak sejtelmük sem volt róla, hogy hová mennek!

Mikor Nagy-Tapolcsány elé értek, szemközt jött rájuk az előre küldött nemesi bandériumok serege, s azoknak a közepén Pyber, a püspök.

— Vivát! Vivát! — hangzott a szemközt jövők csoportjából. „Meg van kötve a béke! Szent a békesség! Vége a háborúnak!”

A nemesi hadak közeelegyedtek a huszárlovasságnak, s nagy örvendezéssel híresztelték, hogy a fegyverszünet meg van kötve: a nagyhatalmak beavatkoztak: a fejedelem föltételei el lettek fogadva.

Örült neki még a kuruc is. Bele voltak már fáradva a háborúba. Ki mit óhajt, hamar elhiszi.

A nagyobb ünnepélyesség okáért a püspök ott a mezőn tábori misét tartott, s megáldotta a csapatokat.

Azzal az egész fegyveres tömeg átkelt a Nyitrán, s délre az elefánti zárdához érkezett, ott a pálos szerzetesek derék lakomával vártak urat és közlegényt: mindenki torkig lakhatott a jóból.

A lakmározás alatt elterjedt a híre, hogy Pálffy bán hozza magával a fejedelem feleségét, mégpedig a kis fejedelemfiúkkal együtt, s azoknak az átvételére van kiszemelve Ocskay ezrede. — Hát hiszen olyan elhíhető volt. — A múltkor is Ocskayt küldték a fejedelemnő elfogadására, mégpedig akkor egész dandárral. Ocskay be is ment akkor Pozsony városába, fel a hatalmas várba, az ellenség fő fészkébe, s ott fényesen fogadtattott a bán és a többi nagyhatalmas német urak által. Most megint úgy lesz.

Mikor indulót fúvatott a vezér, jó kedvvel ült mindenki a lovára: nem ütközet lesz ma, hanem lakodalmas menet.

A pereszlényi erdőben bukkant egymásra Ocskay és a bán serege.

Ocskay saját ezrede közepén vonult fel, a két szárnyat a nemesi hadak képezték. Pálffy bánnak három lovasezrede volt, azok között derékhad az éppen most érkezett dán segédcsapatok egyike: a páncélos dragonyosok.

A hadirend felállításával mellett akár ütközetet is vívhattak egymással.

Az erdős, csalitos terep mellett Ocskay kurucainak nem lehetett azt észrevenni, hogy az ő oldalcsapataik, a nemesi bandériumok szépen elmaradoznak mind a két szárnyon, s azok helyett a császári lovasság nyomul előre, félkörben átszorítva a közbeeső Ocskay-ezredet.

Még senki sem sejtette az ámulást.

Csak akkor vette észre mindenki, hogy mi történik itten, mikor egyszerre Ocskay László előrevágtat, s a túlsó félről szemközt nyargal felé Pálffy János bán, s amint összetalálkoznak, kezeiket nyújtják egymásnak, a bán megöleli Ocskayt, és megcsókolja az orcáját. És abban a pillanatban megharsannak a trombiták az erdőben, s minden oldalról nyomul előre a császári lovasság, az Ocskay-ezredet bekerítve.

Az első percben csak az elszörnyedés moraja hallatszott; mint a tengerzúgás, mint a támadó szél fuvallata a fák között. Az a két ölelkező, csókolózó alak világosan megmagyarázott mindent.

Ekkor egyszerre kiugrat az elárult kurucok arcvonalaiból egy közhuszár a gyepre, s odakiált Ocskayra:

— Megállj, kutyahitű! *Én láttam, mikor levágták az egyik füledet; ott leszek még, mikor a másikat is levágják!*

Marci volt ez, a palóc legény, Tisza Gábor hajdani inasa: a pozsonyi rab, akit Ocskay a felesége óhajtására kiszabadított a börtönből.

S nem volt elég, hogy ezt az agyonsértő szót kiáltotta eddig híven szolgált, de még hívebben gyűlölt gazdájára, hanem kirántotta a pisztolyát, s rásütötte az ölelkező párra. A kilőtt golyó előbb a bán acélvértjét érte, s arról lepattanva, Ocskay páncélingét csörrenté meg: mind a kettő kapott a csókjából. Azzal megfordult a palóc legény, s odakiálta a társainak: „Csülökre legények!”

Az ott éppen Jávorka százada volt.

Ez a fiatal diák patvarkodott legtöbbit Ocskay előtt Bercsényiek ellen: satírikus ötletei után azt lehetett hinni, hogy ő a

kurucok között a legelégedetlenebb: benne volt Ocskaynak legtöbb bizalma. Nem ismerte a fiút. A szatír alak egy mesebeli hőst rejtett. Szívében szerette azt az ügyet, amit szájával kigúnyolt.

— Egy életünk, egy halálunk! — ordítá az ifjú hadnagy, kirántva a kardját, s tüzet adatott a századával az útját elálló dragonyosokra, s aztán közéjük vágott, s keresztültörte magát rajtuk, vele ment el kétszáz kuruc.

Ocskay meg volt rettenve. Attól a meggyalázó kiáltástól, s a rákövetkezett kudarctól: hogy ezredének egy része elhagyta. Ez a balvégzet!

A bán is fel volt indulva.

— Utána kell rohanni a futamodóknak! — parancsolá alvezére Eszterháznak — aki meg nem tér, össze kell vágni. Aki azt a szószátyárt élve elfogja, ötven arany a jutalma.

Erre Eszterházy könnyű dzsidásokkal utánavágtatott Jávoroka csapatjának, akiknek a menekülését jelezte a felvert porfelleg: azok a Fehér-hegyek felé tartottak.

Hanem az nem volt olyan könnyű, Jávoorkát elfogni! Másforma kergetőzésekben is volt neki része. Hát mikor a Spinnerrin am Kreuznál megszorította egész Bécs városa? — Úgy tudott futni, mint a róka, zezzug iramodással kóvályogva üldözője előtt. Egyszer csak meglapult valahol. Egy falu mellett. A kertek alatt, szőlőgarádok mély útjain félretért az útból, s hagyta maga mellett elszaladni Eszterházy uramat egész csapattól. Azután szép csendesen lekerült a Nyitrához, átúsztatott rajta, s hátra sem nézett többet.

Az üldöző császári csapat pedig vágtatott be a faluba. A túlsó végén ugyanannak a falunak éppen akkor jött szemközt Blaskovich István a maga három századával, hogy Ocskayval egyesüljön.

A labancok azt hitték, hogy ez az üldözött csapat, amelyiket nekik össze kell aprítani, és se kérdve, se hallva, nekivágtak, úgy szétverték az egész csapatot, hogy maga Blaskovich gyalog

menekült el Vöröskő-várba. Akit elfoghattak, azt azután nagy diadallal az elefánti zárdába vitték, hogy itt vannak a szökevények.

Ocskayt majd a guta ütötte meg mérgében, mikor eléje vitték az ismeretes hadnagyokat, jelentve nagy garral, hogy ugyan leaprították a többit.

— Hisz ezek nem Jávorka csapatjából valók, hanem Blaskovichéből. Ti szétvertétek nekem a leghűségesebb három századomat, s el hagyátok futni az árulókat.

(Már „áruló” volt a nevük előtte!)

Biz ez egy kicsit fatális félreértés volt. A kezdet rosszul indult meg. Ocskaynak nem maradt több hétszáz emberénél. — A félsiker egyenlő az egész felsüléssel.

Azt a hétszáz embert rögtön feleskették a császár hűségére. Aznap kétszer ebédelték: megtették.

— Csigavér! — mondá Ocskay, mikor észrevette Pálffy bán arcán a kedvetlenséget —, mindent helyreütünk egy merész fordítással. Nekem egész haditervem van. — Még az éjszaka minden irányban megindítjuk a csapatainkat, felhasználni azt az időt, amíg nem tudja senki a beállt fordulatot. A vármegyei hadak az én parancsolataimmal sietni fognak Nagy-Tapolcsány, Nagy-Ugróc, Nagy-Bajmóc várakat elfoglalni, ezekben mind kőrüc hajdúság van: Czelder Orbán gyalogosai, azokat lefegyverzik, foglyul ejtik, ha meg nem esküdnének a király hűségére. Én magam pedig a saját ezredemmel és a kegyelmességed által rám bízandó még egy ezred német lovassal megrohanom Garam-Szentgyörgy városát; ott fekszik Vak Bottyán uram, ő jött azért, hogy engemet elfogjon, s én fogom el őtet. Ezzel a fogással pedig ki lesz húzva a kurucságnak a sárkányfoga. Vak Bottyán most betegen fekszik, magával is jól tehetetlen. Döntő ütközettel fölér, ha kézre keríthetjük. Mit szól a plánumomhoz, kegyelmes bán uram?

— Azt mondom, hogy hatalmas egy stratagéma, s igen jól van kifundálva. Csak egy kis sorkamorkája van a dolognak.

Arra, hogy kegyelmed a saját ezrede mellett még egy császári ezredet is vezessen, szükségképpen császári generálisnak kellene lenni kegyelmednek.

Ocskay László önérzetes mosollyal vonta elő kebléből a pergament, amelyre vezérőrnagyi kinevezése volt írva, a császár neve és pecsétje rajta.

— Ismerem én ezt az írást nagyon jól — mondá a bán —, hiszen én küldtem azt a grófnő által kegyelmednek, hanem hát kegyelmed viszont tudni fogja azt, hogy a császári hadsereg szervezésében mindenféle observálandó formalitások vannak, amik alól a császár sem menthet föl senkit. Ezt a kinevezést előbb a Hofkriegsverwaltungnak kell kontrasignálni, azután a Hofkriegscommandóhoz exequatur végett leküldeni; amíg ez meg nem történik, addig kegyelmed se a titulását nem viselheti, se a gázsiját fel nem veheti, se dandárt nem vezényelhet.

Ocskay le volt forrázva.

— De hisz abba hetek, havak telhetnek, az én tervem pedig órákra van kiszámítva, s azt vagy végre kell hajtani rögtön, vagy eldobni egészen.

— Végre lesz hajtva kegyelmed stratagémája. Kegyelmed maga még az éjjel a saját ezredét a rác portyákkal (azokat viheti magával) elfoglalhatja rendén Nagy-Tapolcsány, Ugróc, Bajmóc várait. Lesz gondom rá, hogy azok, mint igen nevezetes hőstettek legyenek a kegyelmed rovására feljegyezve. Szentgyörgy ellen, Vak Bottyánt elfogni, majd én magam megyek a császári ezredekkel.

Ocskay fanyar képet csinált ehhez a megoldáshoz. Mind a bosszút, mind a dicsőséget elveszi előle az „új” jóbarát; neki marad az elejtett vadnak a csontja.

Pálffy észrevette a rossz hatást, s rajta volt, hogy enyhítőt adjon hozzá.

— Ami pedig a kegyelmed saját dolgát illeti, hogy az hosszú időhaladékot ne szenvedjen, legjobb lesz, ha kegyelmed maga felmegy Bécsbe, a megerősíttetését szorgalmazni.

— Én? Bécsbe?

— Igenis: az én *salvus conductusom* mellett, tisztelgő kíséret földözete alatt.

(Nem ilyen Bécs városi bevonulásról beszéltek egykor Ocskaynak az ő álmai.)

— A császár várja kegyelmedet, és óhajtja látni. Őfelsége énelőttem fejezé ki azon legmagasabb jóindulatát, mellyel Ocskay, a legyőzhetlen hős iránt viseltetik. Az udvar **színe előtt** lesz kegyelmed őfelsége által elfogadva, s az országnagyok és az összes generálitás színe előtt fogja őfelsége kegyelmed nyakába akasztani az aranyláncot, melynek medaillonjára saját felséges képmása van verve; s ez aranylánccal együtt jár a birodalmi lovag cím; azontúl kegyelmed „Ritter von”-t írhat a neve elé, s megkövetelheti, hogy „méltóságos”-nak címezzék.

— Szintén avégett is okvetlenül szükséges a kegyelmed Bécsbe menetele: mivelhogy az őfelsége által utalványozott összeget egyedül a Hofkriegskassa quaestora fizetheti ki, és csupán a kegyelmed kezébe. — Ezért tehát legjobb lesz, ha kegyelmed amint azt a három váracsát kézre kerítette: azonnal siet föl Bécsbe. Ott, mondhatom, hogy *nagyon várják*.

...Tehát Ocskay László megy föl Bécsbe ... egyedül, magában ... üveges hintóban ...

VIII. AKIK A HOLDRA ESKÜSZNEK

Jávorka csapatja, mint egy üldözött zergefalka, húzta össze magát a Nyitra-parti topolyafaerdők sötétiében.

Az elkéseredés, a szégyen, a rémület szótalanná tett mindenkiket. Alig bírták elhinni, ami történt; amit láttak: csak bámulni, csak szörnyedezni tudtak rajta.

Jávorka maradt leghátul; neki legnagyobb terhe volt: a százada pénztárát hozta magával, s a sok libértás keveset ért, de sokat nyomott.

— No, pajtások — szól ledobva a nyergéből a pénzes zsákokot —, itt az utolsó fityingetek, osszátok ki; ahányan vagytok. Megosztoztok a lénungon.

— És most azután — szerteszéjjel, ki merre lát! Ahogy ló és ember bírja, vágtsatok rótákra szétszakadozva, a világ minden része felé, s ordítsatok végig az utcákon, hogy Ocskay labanccá lett; minden vár ajtaján bezörgessetek, s tudtul adjátok, hogy Ocskay elárulta a hazáját! Kaput ne nyissatok előtte, ha szép szín alatt közeledik. Te, Kardos hadnagy meg te, Köröskényi zászlótartó egy egész kompániával vágatsz lóhalálában Szentgyörgyre, s beordítasz az ablakon Vak Bottyánhoz, hogy ugorion ki az ágyból, akármilyen beteg, s fusson amerre lát; mert itt jön a pribék, s bizony elfogja a vezért, ha fél napot késik: ismerem az eszét. Nyergeljetek, induljatok; sehol még itatni se álljatok meg!

Mindenki sietett nyergébe ülni.

— Hát énvelem ki akar „itt” maradni?

A kurucok egymásra néztek: nem értették, mit jelent az: „Itt maradni?”

— Igen bizony, itt maradni; az áruló sarkában maradni; ha égbe, ha pokolba megy, mindenütt a sarkához közel furakodni, vele menni, mint az árnyék, mint a rossz lelkiismeret. Kinek volna ehhez kedve?

Mind, mind valamennyinek. Akár mind vele maradnak.

— Nekem nem kell ám sok ember, hanem aki velem akar lenni, számot vessen a lelkével. Aki nem ijed meg se embertől, se ördögtől, aki el tud változni, ha kell, egy szúnyoggá, ha kell egy oroszlánnyá, hogy vérét ihassa: az ám jöjjön velem. Aki hétszámra kész az erdőn makkot enni, a mocsárban sulykot enni, sárban, fagyban ágyazni a feje alját: az ám jöjjön velem. Aki nem sajnál koldusrongyot, cigánymondurt hordozni, aki el tudja viselni, hogy itt megbotozzák, ott megkorbácsolják: az ám jöjjön velem. — Aztán akinek a nyelve ráfordul mindenféle beszédre, ha kell tótul, ha kell csehül, ha kell németül kalatyoljon: s amikor meg az kell, hogy megmeredjen, még ha tüzes vasakkal sütögetik is a bőrért, egy szót ki ne adjon: hát az maradjon itt velem. Aztán annak, aki velem jön, ne legyen se Istene, se szentje; se vallása, se hazája; az ne tudja, mi jó, mi rossz, az ne ismerjen emberi érzést, szánakozást, irgalmat, megbánást, az ne gondoljon se apára, se anyára többet, csak arra az egyre, hogy Ocskay Lászlót élve elfogja, és hóhérnak adja!

Most már csak hárman léptek ki a csoportból. Sok kívánság volt az.

Az a három volt: Beleznay, Bornemisza és Rácz Miska.

Mind a három névnek *tűzvildga* van. Lángolnak a betűk, ahová a krónika beírta.

— Mi veled megyünk, veled teszünk.

— A többit majd megtalálom én, ha szükség lesz rá. No,

most szerteszét a rossz hírrel, halálmadarak! Visítsd fel kuvik minden házban az alvókat: „Elárulta hazáját Ocskay László. Meghal ezért Ocskay László!”

A menekült kurucok szétrobogtak a csalitban, csak a négy hadnagy maradt hátra.

— Tegyük esküt egymásnak! — mondá Jávorka társainak.

— De hát mire esküszünk? — szólta Beleznay. — Te mondád: ne legyen se Istene, se szentje annak, aki veled akar tartani.

— Nem is esküszünk ma azokra, akiktől eddig segítséget vártunk: Nekünk csak egy patrónusunk van még az égben. A hold. Nézzétek, éppen ott jön föl most a hegyek mögül. Ez a mi szövetségünk; az éjszaka megvilágítója, a tolvajok, a haramiák kalauzolója. Üdvözlégy kártevő csillag! Te üszög-hintő, ragyahullató planéta! Tolvaja az égnek, aki meglopod a napot, s felszívod a tengert, aki elveszed az eszét a beléd nézőnek, s törökgyíkot bocsátasz az alvó kölykekre, ha az ablakon át rájuk süthetsz. Te szimbóluma az állhatatlanságnak, az örök változandóságnak; emberek sorába beavatkozó titokteljes planéta. Teneked esküszünk! Szídd fel magadba átkozódásunkat, ahogy fel tudod szívni a föld méhéből a rossz ködöket, s pestisül küldeni vissza az emberfajzatra: s ahányszor szárvaid megújulnak, megújuljon átkozódásunk, s onnan olvasuk le, amit ma egymásnak fogadtunk. Ki a karddal! Fektessük egymásra keresztbe. Én — mondja ki-ki a nevét! — esküszöm a minden varázslatok bűbájos planétájára, a holdra, hogy annak, aki ma elárulta a hazáját — nevét ki ne mondja a szánk — lelkemnek, testemnek minden hatalmával üldözője leszek; tőle sehol el nem maradok; addig meg nem nyugszom, amíg őt élve el nem fogom; bakó kezébe át nem adom! Tűz és vas engem úgy segéljen!

— Tűz és vas engem úgy segéljen!

A négy ifjú, e fanatikus eskü után, miként a hetumogerek hájdan, a magyarok őszvezei, megszurta a karját, s egy közös

egy a jó nyújtás fölött, ^{meg a jóságos jóságos} mit minden ember utolsáig
 egyenlően meg fogja látni. Mindannyian ugyan egyet
 látunk. Lepten is látni az a bizonyos pillanat, akkor van az a
 időpillanat: Ezen a pillanat meg kell látni. Azonban meg kell
 látni! De van az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 Lepten is látni az a bizonyos pillanat: meg kell látni, minden igyekezet
 az a pillanat.

Azonban csak a pillanat van az a bizonyos pillanat, az a pillanat, az a pillanat.

» Ha már nem jöttél vele együtt, mind jöttél meg igen hamar!
 Ma van a te napod. Ma a te napod a jóságos pillanat.
 Ma illik a jóságos pillanat éppolyan megkeresni? - De most az a
 pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 Pár nap múlva az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 De hisz a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 Az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.

» De a bizonyos pillanat csak az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.

» De hisz mi az? Lepten meg kell látni? Készen kell lenni a pillanat
 a pillanat a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 De hisz a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 De hisz a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 De hisz a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.
 De hisz a pillanat a pillanat, az a pillanat, az a pillanat, az a pillanat.

6.1029

Madame la Princesse Rakotzi.
 Charlotte Amélie, fille de Charles Landgrave de Hesse-Rhinfeld, et d'Alexandre Julie Julienne de Leiningen, a épousé le 26. Mars 1694. François Prince Rakotzi, Filz de Frédéric Prince Rakotzi, et de Hedvige de Erdin, depuis Comtesse de Tokoly.

tülköbbe csurgatva a vérét, úgy pecsételé meg a kemény szövetséget.

— És most tudja meg ki-ki, hogy mi a tennivalója — monda Jávorka a három társának. — Te, Rácz Miska, visszamegy a német táborba, s ott ólálkodod körül az elátkozottat (más neve nincs előttünk). Lehet, hogy ott most nagy áldomást isznak, mámoros fővel könnyen elkaphatod. — Te, Bornemisza, Budetin alá sietsz, ott leskelődöl. Ott van őneki az ördöge, akibe szerelmes. — Lehet, hogy ahhoz oson el egy szóra. — Ott lepheted ölekezés közben. — Te, Beleznay, elvágtatsz Lietava alá. Ott van az ő angyala, akit éppen úgy megcsalt, mint a hazáját. Meglehet, hogy a lelke nem hagyja nyugodni. Érte megy és gyermekeiért, hogy elhozza onnan. Előbb elfogod, mint magával hozza őket, mert az az egy félelmem van csupán, hogy az az angyal még kiimádkozza őt a pokolból is. Valamennyi szentjei a paradicsomnak meg nem védik a fejét, az az egy talán! Ne engedd neki, hogy vele összejöjjön! — Én magam pedig: — én megyek fel Bécsbe.

— Te! Bécsbe? — kiálta egyszerre mind a három elszörnyedve.

— Leginkább hiszem, hogy oda fog menni. Oda kell neki menni! Hiszen csak be kell kötnie a koszorúját! Én leghamarább megkapom.

— De hogy fogod el őt Bécsben, ha rátalálsz is?

— Én nem kérdeztem tőletek, egyitektől sem, hogyan fogjátok el, ha rátalálhattok; ti se kérdjétek éntőlem, az én dolgom lesz az. — Most négyen négyfelé. — Összetalálkozunk bizonnal ott, ahol őt megtaláljuk. — Tűz, vas úgy segítjen! Senki más ne segítjen!

A holdvilágnál négy lovag csörtetett négy különböző irányban a rónán, egymást elhagyva.

IX. A FELTALÁLT RÉGI JÓ BARÁT

Ocskay utazott fel Bécsbe. Pálffy bán (inkább csak tiszteletből) hat horvát huszárt adott melléje, akik a hintáját kísérik; Ocskay restellte a kíséretet, s borralalókkal serkentette a postakocsisokat a gyorsabb haladásra, hogy a kísérőit elhagyhassa magától: célt is ért jobbadára, mert azok a gebéikkel el-elmaradoztak, s csak úgy egyesével szállingóztak utána. Éppen nem hagyhatta el azonban magától a kirendelt fullajtárt, akinek az volt a rendeltetése, hogy a kocsija előtt lovagoljon, s amint nagy társzekerek jönnek szemközt az országúton, azokat félretelje az útjából. Minden postaállomáson új előfogat, előlovagló várt rá.

Hányszor megjárta ő azt az utat már! Ismerős volt előtte minden város. Azokat a lyukakat ott a kőfalba az ő ágyútekéi ütötték, az a kormos váromladék az ő keresztfia. Itt van az a török sánc, amit ő lóháton ostromolt meg! Az őrtorony ablakába ő maga tűzte ki a zászlót. Hát ez a szép kastély itt Petronellán! Ahol zsákra rakta a római kincsek közül, ami aranyból volt. Ne köszönje meg a szállást? Ott van a nagy római kapu, a régi Carnunthum romjain, amire felírta nagy betűkkel: „Morgen komm ich wieder”. Most is olvasható a jó messzeségből is. Jó volna, ha levakarhatná onnan!

Mentől közelebb jutott Bécshez, annál sűrűbben fogadták a táj emlékei. Itt a mező, ahol kétszeres erővel jövő ellenséget szétvert nyílt ütközetben; ott kelepelnek a Dunán a malmok,

amiken ő gyaloghadait áthozta. Itt a várkapu, amire a császári kegyleveleket török késével felszegezte. Azok az erdők, azok a vadaskertek mind ismerik őt jól, minden ház, minden emberi szív úgy reszketett az ő nevének a hallásától, mint a föld-indulástól.

Vajon reszketnek-e még?.

Mikor már olyan közel volt Bécshez, hogy az István tornyát megláthatá, szemközt jött rá a császári delizsánc.

Azaz, hogy jött volna, ha a nagy sárban meg nem akadt volna; a négy lova közül az egyik, mégpedig a nyerges kidőlt a hámból, s hiába biztatták, csak nem kelt föl többet.

A keserves szakkermentírozás alatt odaérkezik a posta-gyorszekérhez Ocskay hintaja. A postaszekérnek is volt fullajtárja. Messzire virító piros frakk volt rajta; ami arra való, hogy a szemközt jövők messziről meglássák, hogy a postaszekér jön, s jó igyekezettel kitérjenek előle, ne várják a trombitaszót. Azonkívül nagy combszárig érő habdái voltak, felkötött sarkantyúval, s nagy sárga bokrétás bőrkalapja.

A postafullajtár megállítá Ocskay kocsját.

— Ki kell fogni azt a nyergest szaporán!

Mert abban az időben az a privilégiuma volt az osztrák postának, hogy ha valahol kidőlt a lova az útban, a legelső azon jövő utastól elvehette annak a lovát.

Ocskay fullajtárja ellentmondott a parancsolatnak.

— Én egy generálist viszek!

— Ha a Szent Kristófot viszed sem bánom én: a posta az első úr a világon. Ide azzal a lóval!

A másik fullajtár még magasabbra emelte a hangját.

— Abban a hintóban Ocskay László generális ül.

Erre a névre — vesd el magad! — megfordítá a lovát a postai fullajtár, s otthagya a postát, delizsáncot, ráhasalt a lova nyakára, s a két nagy csizmával oldalba ösztökélve a gabancsát, elcafolt Bécs felé, mintha vágták volna. Hiába kiabált utána a másik fullajtár, hogy ne szaladjon, hiszen nem

a kurucvezér, hanem császári generális. Még akkor ilyen hatása volt a nevének.

— Hanem mármost mégis jó lesz bevárni a társzekeret — tanácsolá a fullajtár Ocskaynak — mert majd a vámnál egy kicsit akadékoskodni találnak vele.

Tudniillik, hogy Ocskay László megtartotta a jó magyar szokást, hogy mikor Bécsbe utazik az ember, maga után vitesse társzekérrel mindazt, ami Bécsben nem kapható: fehér cipót, paprikás szalonnát, papramorgót, vágott dohányt és kiváltképpen mentül több átalagot igazi tokaji aszúborral: mivel hogy mindezek nélkül nem ér semmit a földi élet. Azután meg a paradéhoz való öltözetek is egész málhákat tölthettek meg. Társzekér kellett azoknak.

A németnek pedig már akkor megvolt az a rossz szokása, hogy a vámsorompónál mindenbe beleütögette az orrát azzal a kérdéssel, hogy „Nix mautbares?“, s zárt hordót, felvágatlan kenyeret az be nem hagy vinni a vámon. Azért jó lesz, ha a szekér egyszerre megy át a sorompón a hintóval: talán itt is lesz valami hatása az Ocskay László névnek.

Hej nem rég volt még, mikor ezen a vámsorompón Ocskay Lászlót ugyan eresztették nagy sietséggel a jó vámos urak, pedig ugyancsak sok „mautbarest” hozott magával, tüzet meg vasat.

Most pedig meg kell állni előttük szépen, s túrni, hogy a vámos őrmester bedugja a fejét a hintóablakon, s megnézi a bennülőt keményen, s megtapogatja a tenyerével a mellét meg a hasát, hogy igazi-e, nincs e kitömve dohánnyal vagy csipkével, s azalatt veszedelmes szándékkal forgatja a kezében azt a hosszú nyársat, amivel a becsomagolt málhákba szokás beleszurkálni, vizitálás végett.

Legelőször is azt kérdik, hogy „kicsoda az úr?”

— Én Ocskay László, tábornok vagyok.

A vámos nagyot nézett mérgesen.

— Ah! Das könnst a jeder sagen! Miért nem mondja mindárt, hogy a kínai császár? Sok gauklert láttam én már, aki

azt mondta, hogy ő generális. Mintha nem tudnánk mi, bécsiek, hogy ki az az Ocskay László! Volt hozzá egynehányszor szerencsénk. Csak tessék kiszállni a hintóból, és bejönni a vámházhoz.

Jaj, hogy viszketett a tenyere Ocskay Lászlónak!

E kellemetlen helyzetéből azonban nagy hirtelen kiszabadította egy vámtiszt, aki a vámházból előjött, s az őrmestert félretolva, katonásan szalutálta Ocskayt, s aztán megexcellenciásurazta.

— Csak méltóztassék excellenciádnak továbbhaladni. Itt van már valaki, aki kezeskedik excellenciád személyazonosságáért.

— Ah! — szólta Ocskay meglepetten. — Valaki, aki értem jótáll? Tehát valami ismerősöm? S akinek a szava olyan sokat nyom. Ugyan ki lehet az?

— Hát az biz az a „Fehér Angyal”.

Ocskay elnevette magát. Tudta ő, hogy az nem valami mennyei tünemény, hanem egy híres vendégfogadó kocsmáros. Ide szoktak a magyarországi urak szállni, ha Bécsbe jönnek, s itt egészen otthon érzik magukat. Ez a derék, élelmes polgár előre meg szokta tudni a lesbe állított szolgálitól, ha magyar uraság közeledik Bécs felé, s kimegy eléje a vámig; ott ráteszi a kezét, nem hagyja a többi belvárosi vendégfogadósoknak martalékul esni, amilyenek nagy számmal vannak Bécsben: a „Veres Kakas”, az „Arany Kappan”, az „Arany Bárány” aztán meg a „Három Nyúl”, a „Zörgetyű”, a „Sárga Sas”, a „Veres Tető”, mind előkelő kocsmák; de ezek közt csak legtöbbet ér a „Fehér Angyal” a Görög utcában, ami még mind a mai napig fennáll.

Hiszen különben is oda akart szállni Ocskay.

— Hát csak tessék bizvást előremenni a „Fehér Angyal”-ba — nyugtatá meg Ocskayt a vámtiszt —, a korcsmáros úr majd itt marad, míg a társzekeret megvizsgáljuk: semmiben sem fog kár esni, tessék megnyugodni felőle; ami fizetség lesz, azt majd teljesíti a korcsmáros úr, s beszámol a bollétával.

— No hát az Isten áldja meg azt a barátságos korcsmáros urat.

Ocskay aztán előrehajtatott, a hatalmas Bécs városi erősségeken keresztül, s megtalálta szerencsésen a Görög utcát, abban a „Fehér Angyal”-t, s ott kényelmesen elszállásolta magát, egy egész szobát bérelve ki egymagának.

Nemsokára utánajött a társzekere is: a háziszolgák felhordták a málhákat, az elemózsiát, az átalagokat. Jó nagy szoba volt az, elért benne minden.

— Küldjék fel a kocsmáros — monda Ocskay a legényeknek —, hadd elégítem ki, amit helyettem fizetett.

Még akkor megvolt a magyarban az az ősi virtus, hogy szerette megtudni, mennyivel tartozik, s melegében kifizetni.

Nemsokára hangzott az ajtó előtt a lábcoszogás, kopogtatás, Ocskay emberségnek tartotta, hogy aki vele ilyen szívességet tett, annak maga nyissa fel az ajtót, s legalább a vállára ütögeszen, s megemelje előtte a süvegét. Megérdemli azt a német: azért, ha nem nemesember is.

De nagyot hőkölt hátra, amint az ajtót kinyitva egy orrnyi távolságra találta magát a belépő korcsmárossal. Egyszerre ráismert e pofára.

Ez senki sem más, mint Scharodi Vencel. Bajusz és kecskeszakáll ugyan áldozatul esett a bécsi polgári divatnak; hanem azért megborotváltan is rá kell ismerni első tekintetre annak, aki valaha látta azt az egyenes hosszú orrt, a kerek fekete szemöldököt, a sűrű ráncok közé szorított szemeket, amik úgy tesznek, mintha mindig nevetnének, s szekundál nekik hozzá a felfelé húzódó két szájszeglet.

Egy percig úgy jön Ocskaynak, mintha torkon kellene ragadnia ezt az embert, mintha fogadása tartaná, mintha szent esküt tett volna le rá valahol, Nagy-Szombat alatt, hogy ahol ez a kezébe akad, ott széttépje, szétdarabolja: hanem aztán a másik perc visszahozza onnan. A gondolat gyorsabb mint a fény sugar, ami negyvenezer mérföldet halad egy perc alatt.

Hajh az még nagyobb út: attól az esküvéstől, mely bosszút kiáltott a nagyszombati árulóra, a Bécsbe jövetelig. Ez nagyobb, mint egy Sirius-távol. — „Hiszen most már egy gyékényen árulunk!”

Nagy átváltozás volt az arcon! A haragra ráncolt szemöldök, a villogó szemek, a lüktető arcvonások az egyik percben: — a másikkban aztán a kiderült homlok, a nevető arc.

— Ármányadta Scharodija! — kiálta, a vállára ütve a gazdának —, hát te hogy lettél kocsmárossá?

S azzal felcsapta a süvegét a fejére.

Arra aztán Scharodi is felnyomta a nyírott tarkójára a zöld bársonysapkáját. — Hiszen kollégák voltak már! Egyiknek sem volt mit respektálni a másikon.

— Vigye az ördög az egész dicsőséget! Elcsaptam magamtól az ármádiát! — monda röhögve Scharodi. — S jól érzem magam mellette.

Egy kis kidomborodó pocakra is tett már szert, s önelégülten ütögetett rá a tenyerével. Mert nagy büszkeség az, mikor egy állampolgár egy olyan becsületesen megnövelt hasra üthet rá: ez az én saját szerzeményem. A lumpok, a csavargók a schnorrerek mind soványok; tisztességes embernek potroha van.

S nem is nagyon respektálta az egész Ocskayt. Elővette a porcelán pipáját, s rágyújtott előtte, nem is kérdezte, hogy szabad-e.

— Hidd el nekem, *pajtás* (!) — monda fidélis cimborá hangon. — Többet ér a gölödény a haubicnál. — Nem jut az ember zöld ágra ezen az úton. A lelkem is elkárhozott már bele. — Megbántam, hogy átszöktem a németekhez, mint a kutya, aki kilenc családdal szaporította meg a nemzetségét. — Nem volt nekem náluk se emberségem, se becsületem. Itt fellöktek, ott felrúgtak. Elküldöztek olyan átkozott helyekre, ahol ott kellett volna vesznem. Aztán otffejtettek. A zsoldomat soha nem fizették, majd megvesztem éhen-szomjan. Ha jutalmamat kértem, Ponciustól Pilátushoz küldözgettek, utol-

jára szöszön-boron kifizettek. Ha valami hiba történt, mind rám kenték; s ha magam követtem azt el, azt felfújták elefántnak; mindig csak ígértek, soha meg nem tartották; adtak írást, de elfelejtettek pecsétet ütni rája. Kezemben volt a császár kinevezése őrnaggyá: rá sem hederítettek, azt mondták: a Hofkriegsratnak contrasignaturája hiányzik még róla. Urлаubot kértem, hogy feljöjjen Bécsbe. Azt nem adták meg. Akkor maródinak szimuláltam magamat: ispotályba küldtek, megkínóztak. Ha panaszra mentem a fővezérhez, azt felelte: „Wir werden schon sehn!” A császártól utalványt kaptam egynéhány ezer forintra hűséges szolgálataimért; de elfelejtették megmondani, hogy hol kapom meg. Mikor aztán perre vittem a dolgot, akkor ők kerültek felyül, előkeresték az első árulásom aktáit, mikor tudod, tealattad kuruccá lettem, haditörvényszék elé állítottak érte. Én hivatkoztam az amnesztialevelemre, amit a császártól kaptam, s akkor aztán felküldtek Bécsbe, internáltak, polizei-felügyelet alá helyeztek. Itt lóttam, futottam egyik ajtótól a másikra, hogy igazságot kapijak, mindenütt azt mondták, hogy „werden schon sehen.” Nyolc hónapig rohantam a fejemmel a főudvarmesteri hivatal aijtájának, hogy a császárnál audienciát kapijak: mindig elutasítottak, nincs itthon a császár! Ha tél volt, azt mondták, fürdik; ha nyár volt, azt mondták, vadászik. Végre bejutottam legmagasabb színe elé, elmondtam előtte sűrű igazságos panaszaimat. Legkegyelmesebben végighallgatá, s akkor azt válaszolta: „Wir werden schon sehen”. — Ekkor éppen szerencsémre elvitte az ördög a „Fehér Angyal”-t, a nagybátyámat, rám maradt a vendéglője: nosza én is hamarjában otthagytam az uniformisomat a pokolnak, s beálltam magam „Fehér Angyal”-nak; mondhatom, hogy azóta paradicsomi életet élek.

Ocskay úgy tett az egész fecsegés alatt, mintha hallgatná is, nem is, s a málháit rakosgatá; de pedig voltaképpen nagyon is szeget ütöttek a fejébe Scharodi viselt dolgai. Hátha őrá is ilyen multságok várnak. Úgy tett, mintha nem is gondolna rá.

— Hej, kedves kamerádom, tudom, hogy te is ilyenforma járatban jöttél fel Bécsbe. Hiszen majd te is végig fogod mind-
ezt a gyönyörűséget élvezni.

— Ne törd azon a fejedet koma — vágott közbe Ocskay mogorván. — Én tudom a magam útját. Nem szorultam senki tanácsára.

— Nonono! Édes kamerádom. Mit használ ez a hetvenke-
dés? Bécsben nem lehet hetvenkedni. Tudom én minden dol-
godat jól. Ha nem tudnám, hogy jössz, miért mentem volna
ki eléd egész a vámig? — Hallottad-e hírét a Scandáliának?

— Mi a patvar az?

— Ez egy újság, amit nem nyomtatnak, hanem írnak. Nem
kerül a cenzúra alá, s frissiben adja az egész világon történt
plettykákat. Az ára tizenkét arany egy esztendőre. Én azonban
megduplázom a fizetést, hogy nekem a legelső példányt küld-
jék el, mielőtt más kapott volna belőle. Amit a többi korcsmá-
rosok csak ma éjjel kapnak meg, (a lap éjjel osztatik szét)
az már nekem most a zsebemben van. Nézd csak, olvasd el,
benne van az egész történeted!

Ocskay bámulva olvasá az írott hírlapban az egész árulási
történetet, oly részletesen előadva a legkisebb körülményekig,
mintha csak saját maga diktálta volna. Az is benne volt már,
hogy őneki Bécsbe kell feljönni a tudvalevő három császári
kegylevél érvényesítése végett.

De hát ki hozhatta mindezt hírül ide hamarább, mint ő
maga megérkezett, aki gyorspostával utazott, váltott lovakkal,
fullajtárokkal, mindjárt harmadnapra az áttérés után? Csak egy
nap esett közbe, amely alatt ő Bajmóc várát kísérle meg elfog-
lalni, hasonló ravasz csellel, mint amilyennel megkerítette
Nagy-Tapolcsány várát; de már az nem sikerült neki. Már an-
nak az ablakán betüvöltötték Jávorka halálmadarai a vészhi-
rt: „Elárulta a hazáját Ocskay László!”, s ott már puskalövésekkel
fogadták a barátságosan bekocogtatót. — De hát ezalatt az
egy nap alatt ki előzhette őt meg? Hisz ezeket az ő dolgait így

hegyiről tövire nem is ismeri senki: — csak még egy ember a világon.

Megállt az esze: csak úgy bámult maga elé, abba a nagy dohányfüstbe, amit Scharodi pipált az orra alá.

— Mondok én neked valamit, kedves kamerádom — szól Scharodi, levetve magát kényelmesen a bőrkanapéra. — Azt okosan tetted, hogy otthagytad a kurucokat; infámis csőcselék! Végit járja az egész trallárum! Okos ember menekül belőle. Tehozzád is éppen olyan háládatlanok voltak a te uraid, mint énhozzám az enyéim. Tudom jól, hogy el is akartak már fogni, s akkor bizony megkurtítanak egy fejjel, mint Bezerédyt. Hanem hát mármost elég lehetett neked is a dicsőségből, kedves kamerád uram, hogy tökéletesen meg légy tőle csömörölve. Tudod mit? Csapd te a földhöz azt a te generálisi kinevezésedet, ami úgysem lesz megerősítve soha. Akkor a másik levelednek hasznát veszed, a húszezer forintos utalványnak. Pénz dolgában a császár generosus. Azt kifizetteti rögtön, mihelyt a generáliságot abbahagyod. Akkor aztán állj velem társaságba, légy az én compánistám. A vendéglőm címerét átváltoztatjuk: „Zum Kuruzengenerál”-lá. Iszonyú gaudét fogunk vele csinálni. Leverjük vele Bécs valamennyi vendégfogadóját a lábáról: úgy beveszünk vele egyik hotelt a másik után, mint ahogy hajdanában egyik várat a másik után bevettük. Én szolgállok, te meg csak uraskodol, s nem lesz más dolgod, mint pipázni meg mulatni. — Gazdag emberek leszünk mind a ketten, a többit ütheti már a mennykő.

Ocskay majd megpukkadt már a mérgeben; egész pulykavörös lett az arca. Csak ne volnánk Bécs városában, rég az ajtón repült volna ki korcsmáros uram.

— Hallja kend, korcsmáros! — rivallt rá, hátraszegve megmerevített nyakát a kemény dolmánygallér közé. — Én nem azért hívtam kendet, hogy nekem itten bolond tanácsokat adjon, hanem hogy vegye elő a krétáját, s csinálja meg a számadást rögtön, hadd fizetek.

A „kendezés”-re aztán a kamerád is megexcellenciásuramozta illusztris vendégét; hanem még infámisabbul vigyorgott hozzá, s a kiégett pipáinak a hamvát a tenyerébe verve, azt el is szórta nagy familiaritással a padlaton.

— Hiszen ráérünk még arra, excellenciás uram.

— De nem érünk rá, mert én nem akarok soká itt időzni.

— Dehogynem, excellenciás uram, soká fog az még tartani.

— No, ha soká kell is Bécsben maradnom, de innen a kend korcsmájából minden bizonnal elmegyek.

Scharodi uram a szájába dugta az üres pipát, s gyakorlott dohányzók szokása szerint elkezdte azt szortyogtatni, ami éppen nem szép muzsika: s csak úgy fél szájszegletéből szólt oda:

— Pedig biz az én vendéglőmbé szokott ám szállni, ahány magyar uraság csak feljön ide Bécsbe.

— Hát az nekem mindegy! — kiálta Ocskay mérgesen, s olyat vágott a kosbor-dohányzacskójával az asztalra, mint valaha Botond a bizánci rézkapura, hogy csak úgy döngött bele a ház.

Scharodi magában kacagott, befelé.

— Pedig most is van itt, éppen a mellette való szobában, csak egy ajtó választja el, abban is benne a kulcs, egy szép magyar menyecske, — aki tegnap érkezett, — özvegyasszony, — grófné, — akit aligha nem ismer kegyelmed.

— Semmi közöm hozzá — veté oda Ocskay szárazon.

Scharodi csak nem ment el; felvette az asztalról az Ocskay dohányzacskóját, kitekergette a sallangjaiból, s aztán abból tömte meg a pipáját, hamiskásan döcöggetve elő a szót.

— Pedig alighanem emlékezik kegyelmed rá. Tudja, mikor egyszer az a barátságos találkozásunk volt Beckó várában; amikor a kurucok ezt az úrhölgyet nagyon is mezítláb vitték kegyelmed elé, s kegyelmed aztán szépen felruházta. Emlékezni fog rá.

Ocskay csak elképedt, még a szája is nyitva maradt. — Ozmonda volna itten?

Scharodi ezúttal lefelé görbítette a feltátott szája szegleteit,

ami még impertinensebb kifejezést adott az arcának, s azalatt kedélyesen tömögötte a pipáját. Háttal volt fordulva Ocskaynak, s csak az egyik félrehúzott szájszegletével sandalgott felé, hogy ennek most megadta a kegyelemdőfést.

Ocskay egy szót sem tudott szólni.

Scharodi pedig megtalálva a bükkfataplót, letört belőle egy darabot, kicsiholt az Ocskay tűzszerzámmával, s aztán belenyomatva az égő taplót a pipába, kettőt-hármat szippantott rajta, amíg a dohány is égni kezdett.

— Pompás ez a bükkfatapló! — De még ez a véki muskotály se kutya. — Karsamadiner excellenciás uram. — Mindjárt hozom azt a számadást.

Azzal kikomplimentírozta magát az ajtón.

Ocskay elkezdett, mint a kalitkába zárt tigris, alá s fel járkálni a szobában.

Ozmonda itt!

Egy nappal előbb érkezett, mint ő.

Tőle tudta meg az, aki az írott hírlapot szerkeszti, az ő élete nagy fordulatainak minden részleteit.

Talán éppen Scharodi szerkeszti azt a lapot maga.

Hisz Ozmonda és Scharodi régi szövetséges társak.

Az is világos mármmost, hogy a „Fehér Angyal” kinek a szívességéből tudta meg, hogy Ocskay Bécsbe jön, s miért hozta őt ide, röptében elkapva. — És éppen abba a szobába, amely a szép vendégnőé mellett van. Csak egy ajtó választja el, és abban is benne a kulcs.

Ocskaynak olyan kedve lett volna, azt a nehéz almáriumot az ajtó elé tolni, hogy ki ne nyithassa valaki.

Mert az egészen más dolog! A budetini várban, ahol még egy kalitkában levő madár szemei sem látják, karöltve ülni, s édes szavakat váltani a világ legbűbájosabb asszonyával; aztán meg Bécs városában, ahol minden ablak szem, minden ajtó száj; minden utca Argus, minden kőfal Echo; ott lakni egymás melletti szobákban! Amaz csábító, ez bosszantó.

Aztán éppen most legkevésbé sincs eszébe Ocskaynak, itten idült játszani. — Ez a gaukler még csak az étlapját mutatta be annak a sok „feketelevesnek”, amit neki bizonyosan fel kell kanalazni; máris elég volt.

Bolond asszony!

Kompromittálja magát is, meg ötet is.

Bécs városa számára egész Sittenpolizei van berendezve, mert ott nagyon sokat adnak, nem ugyan az erkölcsre magára, hanem annak a látszatára. Csak egy kis botrány kell, s ennél a szigorú udvarnál el van rontva a hősnék az egész életpályája.

A mellékszobában halkán dúdolta valaki:

„Kinek van, kinek van, karikagyűrűje.”

Ocskay megállt, s mint az illó mérget szívta be e bűbájós dal meleg áriáját: ezt a dalhanggá változott kábító arómát.

Azért sem!

Nagyot dobantott a lábával.

„Nem megyek át hozzá!”

Úgy tett, mintha tudomást sem venne róla, hogy a szomszéd szobában van van valaki, s folytatta a csendes lépegetést az ajtótól az ablakig és vissza.

Egyszer aztán felnyílt a közbenső ajtó, s belépett a szomszédnő.

— Ha te nem jössz; én jövök.

A grófnő állig és körömhegyig érő fehér ruhát viselt. Abban az időben ez volt az özvegyasszonyok viselete Bécsben. Ahogy Magyarországon a viola szín, úgy Bécsben a fehér szín volt a gyász. Ezt pedig jó volt megtartani a nagy császárvárosban; mert ott az utcán egyedül járó asszonyszemélyt, ha szép volt és fiatal, hamar megállították a titkos rendőrség közegei, s kellemetlen kérdezősködés alá fogták; hacsak fehér ruha viselés által nem jelezte, hogy „gyászos özvegyasszony”.

Az arca is éppen olyan fehér volt hozzá: a tisztas főkötő pedig egészen eltakarta a haját.

— Megbocsát kegyelmed, ha én magam jövök kegyelmedhez.

Még a tegezést is elhagyta. Az ajtóknak füleik vannak.

Ocskay szigorú arccal fogadta.

— Ugyan minek jött a grófnő ide *utánam*?

— Én *előre* jöttem.

— De azzal a szándékkal, hogy itt velem találkozzék?

— Azzal. Amint megtudtam, hogy kegyelmednek Bécsbe kell feljönni, rögtön útra keltem, hogy megelőzhessem.

— De hát miért?

— Óh, ne gondolja kegyelmed, hogy valami pásztorórák utáni ábrándozás hozott ide. Ahhoz nagyon rosszul is volna választva a hely a „Fehér Angyal”-ban. Az ok, ami idehozott, az, hogy kegyelmednek sehol a világon nincs olyan szüksége egy igazán hű baráti szívre, mint éppen Bécs városában.

— Úgy? Köszönöm.

— Még nem is tudja kegyelmed, hogy mit köszönjön meg. Bécs városa a legveszedelmesebb csatatér, aminőn csak kegyelmed valaha megfordult, s itt vitézség, bátorság nem segít, azok nem vezetnek győzelemre; ellenkezőleg: felsülésre. Kegyelmed itt a legelső lépésnél már el fog tévedni. Az udvarnál azokat a bejárókat, amik célhoz vezetnek, csak nagyon kevesen a beavatottak ismerik. A publikum csak a nagy kapukat látja, s azok a labirintba vezetnek. Én előrejöttem, hogy kegyelmed számára előkészítsem az utat; kitanuljam az alkalmat és időt; megnyerjem a kedélyeket és indulatokat; elhárítsak minden akadályt, mely nagyratörésének útjában áll. — Én hoztam el kegyelmedet *időig*, elhiheti, hogy itt magára nem hagyom: veszendőre, kockára nem vetem azt, amit eddig elnyertem.

— Hálás vagyok a jó szándékért — szólt Ocskay tompa, kemény hangon. — Arról is meg vagyok győződve, hogy azok a szolgálatok, amiket ön nekem följánl, rám nézve megbecsülhetetlen haszonnal járnak. De nem akarom azokat felhasználni. Két dolgot hoztam magammal, amivel magam előtt utat akarok nyitni. Érdemem és férfierőm! Ezekkel megyek a trón elé. S van elég önbizalmam, hogy azokat méltányolni fogják.

Ocskay László nem kegyelemkeresve, hanem magát büszkén felajánlva jött fel Bécsbe. S én hiszem, hogy ott, ahol a férfiértéket becsülik, ki fogják találni, hogy Ocskay László mit ér. — De hát történjék bár az ellenkező, legyen elutasítva, kicsúfolva azok által, akik híva hívtak, hízelegve kecsegtettek: még akkor is hamarabb elfogadnám a Fehér Angyal korcsmárosának az ajánlatát, hogy legyen a vendéglője kapuján kocsmacímer, mint azt, hogy generálissá legyen asszonyi protekció mellett.

Ozmonda félrefordítja az arcát, fejét lesütve, megaláztatását ezzel jelezé.

Ezért aztán Ocskay megsajnálta, s szelídebb hangon szólt hozzá: de a szavakban még mindig dölly volt és keserűség.

— Bocsásson meg rideg beszédemért, grófnő! De ha megfordultam is, egyet nem tudtam magamtól elhagyni, a férfi-büszkeséget. Ahhoz voltam szokva teljes életemben, hogy asszonynál, még ha szeretett is, sohasem kértem, mindig csak adtam. Az ő dolga volt elfogadni azt, amit neki hozok.

— Tartom az arcomat — suttogá Ozmonda, összehúzva magát Ocskay előtt.

— Miért?

(Különös kérdés volt.)

— Hogy elfogadjam, amit kegyelmed jónak lát adni; amit megérdemeltem. Ha pofont, hát azt: ha a másikat

Ocskay megadta neki a másikat.

Abban a percben nyitott be Scharodi az ajtón. — Szétugrottak mind a ketten. — Ozmonda visszafutott a szobájába.

— Nem láttam semmit! — mondá a korcsmáros.

— Mit akar kend? — rivallt rá Ocskay.

— Hozom a számlát.

— Nem megyek sehová! Hozza utolsó nap! Mit ront rám vele?

— Bocsánatot kérek, de nemcsak a kontót hozom; az nem sürgetős, de annál inkább íme ezen „bejelentési cédula”, amit excellenciádnak legméltóságosabb saját kezével kell aláírni, és

azután holnap reggel 9 órakor személyesen megjelenni az Oberste Polizeiamtnál, Alser Strasse Nr. 615, s ott felkeresni a Fremdenregistrierungscommissiont, második lépcső XIII. ajtó balra, s ott legitimálni magát élő szóval és papirosokkal. — Egyébiránt — én nem láttam semmit.

X. „O, DU LIEBER AUGUSTIN!”

Fújd hát azt a nótát most! — parancsolá Ocskay a trombitásának. „Hát a nénéd él-e még? Hát a foga ép-e még? Rád-e, rád-e, rád-e, rád-e, rád-e. Rád-e viczorítja még?

S aztán előre, mint a szélvész!

A bánus vértesezrede szétomlik előtte, mint a pozdorja.
Tovább, tovább!

Következik Steinville híres dragonyosezrede.

... Rád-e, rád-e, rád-e, rád!

Hullanak, mint a szilva a fáról, ha megrázza erős ember.
Nincsenek már!

Ott jön egy sánc, megrakva muskétásokkal.

Fújjad, Fújjad!

Rajta! Rajta!

Fel egyenesen. Kaptatva! Repülnek a paripák az árkon keresztül! Repülnek a levágott fejek bele az árokba.

Tovább, tovább!

Ott üli a diadalát nagyfejű Heister a csatatéren; azt hiszi, hogy övé az már.

Rajta, rajta!

Ágyú lobban, bomba roppan. Kartács zúdul; dübörög a föld. Császári muskétások dobszóra sorba állnak, úgy vonulnak előre.

Hajtsad kuruc, hajtsad!

A dobszó egyre közelebb hallatszik már, az ismeretes ütény-pallamra: „Kenyeret, kenyeret, kettőt, kettőt, csontot, csontot,

másfél fontot.” Erre masíroznak a német katonák. A vége az, hogy „feküdj, feküdj, lompos német!”

— Most vágd kuruc!

Maga is nekivágott jó Ocskay László, s kézzel-lábbal majd szétrúgta maga alatt az ágyat.

Az első felébredésnél alig tudta kitalálni, hogy hol van most? Mikor aztán kiugrott az ágyából, s kitekintett az ablakon, akkor látta, hogy Bécs városában van: a német katonáknak verik a gyülekezőt, akik a házaknál vannak elszállásolva.

Hajh, most már majd csak álmaiban fogja feltalálni azt a régi Ocskay Lászlót, mint ahogy feltalálja az ember a régi kedves szeretőjét még sokáig álmában, mikor az már régen a másé.

A ketyegő falórára nézett: késő reggel volt már; sietni kellett az öltözködéssel, hogy kilenc órára ott legyen a politzei-hivatalban pontosan. — A német csak egy helyen rettenetes, a hivatalszobában. Másutt mindenütt ki lehet vele jönni valahogy; de a hivatalszobában nem kíméli még az anyja méhében levő gyermeket sem.

Scharodi már odakinn várt reá, s személyesen kísérte el a a rendőrségre, egész a hivatalszoba ajtajáig, ahol már el nem tévedhetett. Az volt a főregistratura.

A német, aki odaparancsolta maga elé, az oberregistrator, kicsiny köpcös emberke volt; kerek hassal, kerek fejjel, szétálló karikalábackkal. Ha birokra került volna a sor, fél fogára is kevés lett volna Ocskay Lászlónak. — Hanem hát a kalamáris a legfélelmesebb löveg, annak a keze ügyében, aki abból lövöldöz.

Ocskay Lászlónak szépen oda kellett állni a rácsozott asztal elé, s felelni a hozzá intézett kérdésekre.

Először is, kinek híják, hány éves, hol született, s a többi.

Mi a mestersége?

Generális.

Császári királyi?

Hát mi volna más?

Azután következett a személyleírás.

Ezt az oberregistrator diktálta a kancellistának.

Ocskaynak végig kellett hallgatni ilyen *jelző* mondatokat:

— Haja elől befonva asszonyosan. — „Orra alatt két előre meredő paragrafus alakú szőrtekervény”.

Arra a hatalmas bajuszra különös „pikk”-je látszott lenni a főljajstromozónak. Valahányszor Ocskay felemelte a fejét, ő mindig hátrakapta a magáét; mintha megijedt volna, hogy felökleli vele.

Aztán következett a vallatás, hogy mi járatban van.

A császárhoz jött.

Mi dolga van vele?

Azt is megmondta.

Van-e miből megélnie azalatt, amíg Bécsben tartózkodik?

Nincs-e pestis azon a vidéken, ahonnan idejött?

Van-e gyónási cédulája, és mikorról?

Ocskay mindenre felelt csendes béketűréssel.

De mikor azt kérdezte tőle a kerek hasú, hogy „volt-e már valami gonosztettért megbüntetve és mi módon?”, akkor elszakadt a türelem madzaga, s összeszidta jó magyarul a kérdezőnek minden hím- és nőnemen levő szenteit; amiért aztán az irodafőnök hátraszólt egy másik írónak nagy flegmával: „Vegyen ön csak elő egyet a strafbölletákból, s írjon fel két forint bírságot a regisztrálnak, illetéktelen fennhangon kiabálásért a hivatalszobában”.

— Hát csak írj fel fráter öt forintot! — kiálta oda Ocskay László, s még három forint árát lekáromkodott a kerek hasú összes atyafiségának rovására.

Ez így rendben lévén, megkapta a certifikátot, melynél fogva itt tartózkodhatik egy egész hétig Bécsben, a Fehér Angyalban, ha más kocsmába költözik át, azt újra bejelentse, s az egy hét leteltével új certifikátért jöjjön.

Vak apád — monda Ocskay —, egy hét múlva én már ott viszem a *dandáromat* ütközetbe a Garam mellett!

Mikor aztán eltávozott, a főljastromozó utánament, hogy kikísérje. A hivatalaszobán kívül igen nyájas volt ez a derék úr. Megkínálta Ocskayt egy szippanat burnóttal is a szelencéjéből, s azt mondta neki, hogy „Különös gondunk lesz az úrra!” S pártfogói ábrázattal veregetett a vállára.

Ocskay fújt dühében, mikor kiért a folyosóra: s mérgesen verte le a válláról a hivatalfő tubákos ujjainak nyomát. Őneki, Ocskay Lászlónak a vállára veregetni! Ezt még nem próbálta halandó!

Mikor visszakerült a kapuhoz, ismét ott találta Scharodit.

— No, ezen szerencsésen átestünk — monda a Fehér Angyal. Nem vertél meg valakit odabenn?

— Kicsi híja volt.

— No mármost siessünk haza! Tedd magadat gálába, hogy legelőbb is bejelentsd magadat a főudvarmesteri hivatalnál. Én addig hozatok a számodra az István térről gyaloghintót.

— Gyaloghintót? Nem vagyok én dáma.

— Itt az urak azon járnak. Gyalog oda nem mehetsz, mert csupa sár lesz a sárga csizmád a Burgig. Aztán mikor a déli harangozást hallod, gyere haza; mert akkor minden ember ebédel. Ma az én privát vendégem fogsz lenni; csak négyecskén leszünk: a grófnőt is meginvitáltam, s aztán még egy közös jó barátunk lesz jelen, igen hűbérs cimbor, egy igazi bécsi vér.

Ocskay el nem tudta képzelni, hogy ki lehet nekik kettőjüknek közös jó barátjuk, s amellet igazi bécsi vér és hozzá hűbérs cimbor. Hát nem törte rajta a fejét.

Felment a szobájába, fél gálába vágta magát: ma csak bejelentési látogatásokat tesz, ellenben a kardjáról lelógó tarsolyába belerakta mindazokat a nagybecsű okiratokat, amik idejövetele sikerét biztosították, s így vitette fel magát a gyaloghintón a császári Burgba, a levett kalpagját a kezében tartva, — mert a német, mikor a gyaloghintót építette, nem számított arra, hogy abban magyar mágnások is fognak kocsikázni, különben

kürtöt csináltatott volna a tetejére, amiben a kócsagtollas forgójuk elérjen.

A Burgban elég hamar rátalált a főudvarmesteri hivatalra, jól is fogadták, leültették. Egy koszperdes, parókás és bársonykabátos úri ember ült egy nagy oroszlánlábú asztalnál, s azt kérdezé tőle, hogy kinek híják, és mi a címe.

— Én Ocskay László generális vagyok.

Erre a koszperdes a füle mellé dugta a tollát és fölállt.

— Akkor én önt legelőbb is a profoszhoz küldöm kétnapi áristomra.

— Nono! (Ez jól kezdődik!) Mi oknál fogva?

— Amiért elmulasztotta ön fölteni a mellszalagját.

Ocskaynak csak most jött világosság az elméjébe! Hiszen mellszalag nélkül nincsen generális.

— Hát biz azt nem tehettem fel, mert még nincs; csak most nevezett ki őfelsége: éppen azért jöttem, hogy azt a szalagot megkapjam.

— Az már más — mondá a koszperdes. — Akkor csak a többi címeit kérem, hogy bejegyezhessem az audienciás könyvbe.

Volt ott az asztalon kilenc nagy könyv, ugyanannyi színű borítékba kötve. Legelől a császárveres, azután a fekete, azután az aranyos meg az ezüstös, azután az acélos meg a rózsaszínű, meg a hupikék, azután zöld, végül a talitarka, utoljára a sárga. Ez már az asztal alatt hevert, különben ő lett volna a tizedik.

— Gróf? — kérdezé a parókás, az ezüstös táblájúra téve a kezét.

— Nem vagyok gróf.

— Tehát báró? — Lovag?

— Egyik sem. Magyar nemes vagyok.

A hivatalnok bólintott a fejével, s kihúzta a kilenc könyv közül a kék színűt, abba írta be Ocskay László nevét, olyan gépies flegmával, mintha sohase hallotta volna híjét.

Mikor lehetek szerencsés audienciát nyerhetni? — kérdezé Ocskay.

— Majd mikor őfelsége fogadni fog.

Ettől nem lett okosabb.

— S mikor lesz az?

— Azt nem tudni. Őfelsége most Laxenburgban van vadászaton, s csak egy hét múlva jön meg.

Mégiscsak igaza volt annak a registrátornak.

— S megérkezése után mely nap számíthatok elfogadásra?

— Hja uracskám, az attól függ, hogy hányan íratják be magukat ezekbe a megelőző könyvekbe, mert azt tudni fogjuk, hogy a legújabb hofceremoniell szerint az instansok rang szerint bocsáttatnak legmagasabb audenciára. Ebben a császárvörösben vannak az egyházfejedelmek, a feketében a többi papok, szerzetesek, az aranyban a hercegek, az ezüstben a grófok, az acélban a katonatisztek, a rózsaszínű a báróké, a kék a nemeseké, a zöld a polgárságé, a tarka a parasztké, (mindegyikre ráütött a tenyerével). Ez a sárga meg a zsidóké. (Már arra csak a sarkával mutatott.)

— És így énrám mikor következik a sor?

Tessék itt lenni mindennap. Meglehet hogy negyedik, úgy cseppenhet, hogy az ötödik napon.

(Hisz azalatt az én ezredem otthon mind szétszalad a világba gondola magában Ocskay.)

— Az én ügyem azonban nagyon sürgős.

— Önté nézve, ugye? — mondá a magas úr csendes szarkazmussal.

— Nem! Az országra nézve! — tüzeskedék Ocskay.

— Kérem, tessék helyet adni a következőnek.

Ocskay háta mögött jött egy mezítlábos, facipős szerzetes.

— Ezt hamarabb fogják beereszteni, mint engem.

Kimenet eszébe jutott Diogenesnek az az adomája, amikor az archonok palotája előtt a kőszobornak kezdte elpanaszolni a baját. Azok talán inkább meghallgatják.

Azért sem akar asszonyvédelemre szorulni! — Tarsolyában ott van Wratislav, a hatalmas miniszter levele Pálffy bánhoz.

Azt ugyan szintén Ozmonda hozta el a számára, s fűgiscsak asszonyi közbenjárás vegyül a dolgába: de nem nyilvánosan. — Odavitette magát a kancellár palotájához.

Éppen akkor harangoztak délre, mikor a zselleszék-hordozók megérkezének a kapu elé, a két granatéros strázsa éppen akkor kiáltotta el, hogy „hopplétz” (abg'lőst.) — A kapus nem volt a bejárat alatt. — Ocskay kereste, míg rátalált az odújában. Az ottakringi schweitzer egy tál savanyúkáposztás gölödény előtt ült a legkomolyabb intenciókkal.

— Itthon van őexcellenciája a kancellár?

— Nos aztán? — kérdezé a kapus, a fél pofáját teletömve gölödénnyel

— Lehet audienciát kapni nála?

— Honnan való lehet ez az úr? (A kapus a háta mögé beszélt a feleségéhez.) Nem tudja az úr, hogy Bécsben tizenkét órákor minden becsületes ember ebédnél ül? Tehát „mi” is.

— Hát délután nem fogad őexcellenciája?

A kapus majd kiejté a szájából a gombócfalatot, úgy röhögött.

— Te! Asszony! Délután? Audienciázní? Hahaha! Ez az úr most jön Törökországból.

Ocskay meggondolta, hogy az oroszánt sem jó háborgatni, mikor lakomázik; meg az is eszébe jutott, hogy maga is ebédre hivatalos, pontban tizenkettőre. A közös jó barát már talán éhes is lesz: ne várakoztassuk! Visszavitette magát a Fehér Angyalba.

Scharodi már nyugtalanul várta.

— Már itt a mi kedves barátunk. Asztalon a leves. Csak terád vártunk. Gyere fel egyenest!

S vitte karonfogva Ocskayt a maga szobájába.

Ocskayra kellemetes meglepetés várt. Az a mi közös jó barátunk senki sem volt más, mint a politzeiregistratura főnöke. Jó barát reggel óta.

— Herr von Ocskay; Herr Federreiter — mutatá be őket egymásnak Scharodi.

Véghetetlenül örültek, hogy ismét szerencsájük van találkozhadni.

Federreiter úr csakugyan fidélis egy cimbora volt — tányérok és poharak között; egészen más ember, mint a kalamáris és porzótartó mellett.

— Nagyon jól tette ön, hogy a Fehér Angyalba jött szállni! — mondá parolát csapva Ocskay tenyerébe — ez a legkreuz-fidélebb kocsmá a császárvárosban, mind ide szállnak a magyar urak; azok az én legjobb kundsajtjaim. Káromkodnak, poharat törnek, fejeket bevernek; de semmi államellenes complottba nem ártják magukat. Egy szabadkőműves sincs közöttük. No, majd leves után sok anekdotát mondok el róluk.

És tartotta aztán víg történetkével az egész társaságot, amiknek némelyike csintalan is volt; de azért szabad volt azokon Ozmonda grófnőnek is kacagni: hisz ő már özvegyasszony.

Ocskay, hogy kiegészítse a traktát, behozatott egyet a tokaji boros átalagokból. Az volt Federreiter úrnak a gyöngye oldala. „Már csak ez az egy is megérdemli, hogy soha el ne bocsássuk, meleg keblünkre szorítva, Magyarországot! Be fölséges ital! Királya az italoknak!

Ettől a bortul aztán Federreiter barátunk nemcsak beszédes lett, de még nótás is. Asztal vége felé, pipagyújtás előtt, eldánolta a társaságnak a „der liderliche und versoffene Jerum”-ot, meg a „Mir is alleseins, habi a Geld, oder keins”. Scharodi kísérte a nótát gitárral.

Derék nóták: egész Bécs dalolja őket.

— Ezek mind az Augustin nótái — mondá Federreiter úr. — Óh, a mi Augustinunknak nincsen párja! Hallotta híret kegyelmed? Hogyne hallotta volna! Az egész világon éneklék ezt a nótát: „Ei, du lieber Augustin”. — Ezt a nótát a nagy pestis idején szerzette a fickó; mikor minden ember kétségbe volt esve: s csak úgy hullottak el az utcán a bécsiek, mint a legyek. Augustin pajtás meg úgy leitta magát borókapálínkával, hogy az utcán eldőlt, s ott maradt heverve. Mikor aztán éjjel jött

Rajz Jókai noteszéből (Feltéhetően Ocskay László)

VIII.

Rajz Jókai noteszéből (Feltehetően Tisza Ilona)

a „Todterbruderschaft” a halottgyűjtő szekérrel, összeszedni a hullákat az utcákon, Augustint is annak nézték, feldobták a szekérre, kivitték a temetőbe, ott a nagy közös sírba belevetették a többiek halmára, s ott hagyták reggelig. Mikor azután felocsúdott Augustin, akkor látta eliszonyodva, hogy micsoda társaságba került. Kikecmegett a sírból, megkereste a dudáját, s hazament; estére még nagyobb kedvvel énekelt a „Hei, du lieber Augustin”-t a Fehér Angyalban. Mert ez a legkedvesebb korcsmája. Hiszen majd meglátja őtet kegyelmed szombaton este. Akkor szokott itten énekelni. Olyankor ember hátán ember üli tele a bécsi világ a vendégtermet, csak hogy az Augustint hallhassák. Aztán mikor az valami bolond nótára rágyújt, utánaéneklie azt az egész társaság, utoljára még táncolnak is hozzá. De olyan is az ő nótája, hogy az embernek a talpát csiklandozza, mikor az azt éneklie, hogy „Rock is weg, Stock is weg;” az embernek az inába áll a táncgörcs.

S jucundus nagy kedvében még azt is megtette Federreiter úr, hogy egy „schnadahüpfert” közrebocsásson a társaság előtt, amihez Scharodi danolta Augustin nótáját: „Den Weibern gehört der Brunnen, Den Mann der Wein erfreut.” (Asszony-nak való a kút, Férfit felvidít a bor.)

— A komoly magyar urak ezt persze csak nevetik — szól a tánc után, kissé restelve a dolgot.

A magyar urak pedig generosusok. Ocskay utána akart menni a cimborának.

— Dehogy is nevetjük. Nálunk is szokás az. Ha egy tánkra való nóta megzendül, összeüti magyar ember a bokáját. Kérje csak fel, barátom uram, Ozmonda grófnét, énekelje el azt a nótát, hogy „Még azt mondják, hogy nem illik a tánc a magyarnak”!

— Kérjük nagyon szépen! — Federreiter úr háromszor is kezet csókolt Ozmondának, míg a grófnő csakugyan rá hagyta magát bírni, hogy szép csengő hangjával elénekelje azt a dallamos nótát, amihez aztán Ocskay, csípőre tett kézzel, összevert arskantyúval néhány délceg táncmozdulatot tett, sőt a nóta

végén, ahol azt mondják: „Ilik gyöngyös pártához, — Kócsagtollas főhöz; Ilik sarkantyús csizmához, Pillangós cipőhöz” még egy fordulatra magát az éneklőt is elragadta.

— Fölséges! Magniperb! — kiabált Federreiter úr. — Ezt én nem tudom utánacsinálni! Hogyan is volt csak?

De már másodszor nem volt kedve Ozmondának magát produkálni. Engedelmet kért, hogy szobájába vonulhasson.

Az urak aztán még ott maradtak pipázni, kvaterkázni, adomázni, Ocskay természetesen smollist ivott Federreiter úrral, s pertu pajtások lettek. Estefelé, az elváláskor, Federreiter úr meginvítálta a két jó barátot másnap estére, oda le az extrazimmerbe, ahol salamandert fognak dörzsölni egymással.

Ennek a napnak egyéb eseménye nem volt.

Másnap korán reggel azonban már kiráncigálta Ocskayt az ágyból — egy rendőrszolga. Azonnal siessen fel a Politzeyra: idegenek registraturájába.

Ugyan mit felejtetett nála az ő kedves jó cimborája, hogy olyan sürgetős a találkozás? A délutánt sem várhatja?

Felballagott a registraturára. Ott találta már Federreiter urat, a rácsos íróasztala előtt ülve, nagy, rubrikázott könyvek közé elsáncolva. Az nem sietett eléje kezét szorítani.

Ismét elől kezdődött a tegnapi benevolizatio. „Kinek hívják? Hány esztendő? Mi a vallása?” s a többi.

Mikor ez mind megvolt, akkor azt kérde nagy hivatalos szárazsággal Federreiter úr az inquisitustól:

— Miféle viszonyban van az úr azzal az asszonysággal, akivel tegnap együtt mulatott?

Ocskaynak majd a feje tetején ugrott ki a szíve dühében e kérdés miatt.

— Hát mi köze van ahhoz az urnak? — kiáltott vissza, teljes tüdejéből.

— Csak lassan uram! A hangos beszéd pénzbe kerül. Nálunk Sittenpolitzei van: a közerkölcsiséget szigorúan vesszük. Paragraf so und so azt rendeli, hogy akik a kocsmákban asszony-

személyekkel együtt esznek, isznak, énekelnek és táncolnak, — item: aki nyilvános szállókban férfi és asszonyszemély két egymás mellett levő, de közös ajtóval összekötött szobában tartózkodnak; szigorúan kérdőre vonatnak, hogy miféle törvényes avagy törvénytelen összeköttetés áll fenn közöttük? Mert az utóbbi esetben a férfi 7 naptól 14-ig terjedő börtönre ítéltetik, hetenkint kétnapi böjttel súlyosítva; a „das Mensch” pedig a bűnbánó leányok zárdájába csukatik be. Ez a szigorú rend nálunk. Annálfogva feleljen az úr: rokona önnek amaz asszonyság?

— Hát persze hogy rokonom. Unokahúgom.

— Hányadik ágon?

— Az első ágon.

— Hisz az grófnő.

— A férje után.

— Eszerint beírom, hogy a „testvére” az urnak.

— Azt sem bánom — szólt Ocskay nevetve.

— De ne tessék ezen nevetni — dörmögé halkan a főnök —, mert különben olyan hamar beteszik a szép grófnőt a „hübschlerin”-ek közé, hogy észre se veszi.

— Ne féltse ön azt a grófnőt!

— Jól van, el lehet menni.

Délután aztán, mikor Federreiter úr meg Ocskay összekerültek a Fehér Angyalban a kneipolásra, azt mondá az oberregistrator:

— Megbocsáss, pajtás, valaki denunciált: meg kellett ejtenem a vizsgálatot, különben a hivatalom bánja; igen okosan feleltél: én is úgy feleltem volna a te helyedben. Csak arra figyelmeztess a *húgocskádat*, hogy mikor magánosan megy a Grabenre sétálni, mindig a kezében vigye az imádságos könyvet, s aztán sétáljon be a Szent István templom egyik ajtaján, a másikon meg ki; mert különben az ilyen szép asszonyt megszólítja a politzei: ő meg azt pofon találja felejtetni, s kész a veszedelem.

Akkor aztán leültek inni.

Ocskaynak a dolga ezen a napon csak annyival ment előbbre, hogy Wratislaw kapusának egy tallért csúsztatva a markába, azáltal bebocsáttatott a palotába. Ott azonban mindjárt az előszobánál hajótörést szenvedett az expedíciója: az inas arra a kérdésre, hogy itthon-e az excellenciás, azt a választ adta, hogy „itthon van, de beteg” — Pedig éppen előtte eresztettek be egy cifra ruhás úrhölgyet, aki nem úgy látszott, mintha doktor volna. Vissza kellett térnie. Későn jutott eszébe, hogy az inasnak is kellett volna adni egy tallért. No, majd holnap.

Ez így ment napról napra egész gráciával. Ocskay senkit sem talált otthon, akit keresett, meg akihez a bántól ajánlólevelei voltak; aki otthon volt, vagy beteg volt, vagy úgy le volt foglalva államügyekkel, hogy nem ért rá őt elfogadni.

No, de azért nem panaszkodhatott, hogy unja magát. A kedélyes Bécsben mindig jól lehetett mulatni. Ott volt a „Paradicsomkert”, a bécsi világ kedvenc mulatóhelye, tenger-csigából rakott grottáival, mesterséges aranybányájával, melyben ezüstből készült bányászok vágták az ércet, örök mozgásban tartva mesterséges vízmű által. Ott bámultathatta délceg alakját a bécsi elegáns világgal, s bámulója akadt elég. Hallhatta a híres bécsi hárfajátékos nevezetes nótáját: „herdegatta (ördög-atta) blaue Hosen!”, próbálgathatta a kuglizási tehetségét az István torony tekepályáján, versenyezve a két barátjával, hogy melyik teszi meg a híres „Mux” lökését mind a kilencre. Abban az évben nyílt meg Bécsben az első operaszínház is, játszottak benne hetenkint kétszer: az is jó multság volt. Megnézte a törpék lakodalmát is. Bécsnek akkor valami nyolc törpéje volt, azok között egy kitanult orvosdoktor. Mindenekfelett való multság volt azonban a fürdőkben, ahol óriási nagy termekben alant a vízmedencében a város elegáns hölgyei fürödtek, (magától értetődik, hogy fürdőöltözetben), a gavalér urak pedig a galériákon gyülekeztek össze, s onnan enyelegtek, udvaroltak, pénzt hajigáltak le a vízbe a hölgyek közé,

s nagy multság volt, amint azok azt elkapták, vagy a víz fenekéről felbúvárodták.

Így csak eltelt az idő egész szombatig. Akkor meg következett az Augustin produkciója a Fehér Angyalban.

A hírhedett népekes már akkor vén sas volt. Csak hetenként egyszer hagyta magát rávenni, hogy régi kedvenc kocsmájában, a Fehér Angyalban gyönyörködtesse a bécsieket. Ezen az estén belépti díjat szedtek a kocsmába letelepülő vendégektől, mégis megtelt az ivóterem; aki be nem fért, kinn maradt az utcán, oda adatta ki magának a „schoppen”-jét, s az ablakon keresztül hallgatta a kedvenc trubadúr nótáit.

Úgy kellett biz azt már talyigán felhozni, s két ember fogta a két hóna alján, mikor beexpediálták a vendégterembe. A kakastollas süvege le-lehullott a fejről, s a feje is csak úgy lógott a szárán. Az egyik ember hozta a dudáját, a másik a gitárját. Mikor letették a szalmaszékre, csak úgy összeesett, mint egy táncbáb (gliederpuppe). Megszokta azt már nála a közönség. Így megy az mindig. Csendes delirium tremens emészti nap-hosszant a népdalnokot: reszket minden tagja, beszélni sem tud már, sem a lábán állni; hanem amint a *publikum* vivátozását meghallja, akkor életre ébred; felvillannak a szemei, s tűzben kezdenek égni; a hülye tekintet gúnyra vigyorodik, s amint aztán reszkető kezébe odanyomják a wacholderes poharat (más italt be nem vesz már), s amint annak a tartalmát rángatózó mozdulattal beöntögeti fogatlan szájába, egész más ember lesz; széjjel-néz, köszönget, s mikor aztán még a duda fúvóját is a szájába dugják, akkor már egészen otthon van. Minden nótája eszébe jut. Az a duda az ő kedvenc *szerszáma*. Az maradt rá az apjáról, mint szegény árva gyereke, akinek az apja elitta a házat a feje fölül: az volt az ő anyja, dajkája, gondviselője: az a duda. Mindig annak a nótáit kell elébb végighallgatni a közönségnek, amíg csak el nem érkezik az elérzékenyedés stádiuma a művésznél, amikor aztán megtelnek a szemei könnyel, s egyszercsak azt mondja a duda, hogy „nyekk”, nem adja tovább a hangot.

— Akkor aztán még egy pohár borókaszesz; s az egész jókedv, a pajkos csipkedő kedély visszatér, nem reszket már a művésznek semmi tagja, hanem a dalritmusára rángatózik, s a tréfás dal felvillanyozza, magával ragadja az egész társaságot.

Ocskay is tudott mulatni rajta. Ozmonda nem volt ott. Nők nem jártak ilyen helyekre — *akkor*. Ő csak egyedül ült egy asztalnál. Az éneken is mulatott, de még inkább a publikumon. Az is egy mulatság, azt látni, hogy milyen jól tud mulatni a bécsi közönség. Ahol más csak mosolyog, ott a bécsi kacag, s ahol más kacag, ott a bécsinek már a mellényéről szakadnak le a gombok.

Különösen egy válogatott pofákból álló társaság, mely a népénekeshez legközelebb álló kerek asztalnál foglalta el a helyét már kora délután, tüntette ki a jókedvét a legrakoncátlanabb tombolással.

— Ezek nekem egészen ismeretlen pofák! — mondá Scharodi Ocskaynak. — Sohasem láttam őket. Pedig minden vendégemet ismerem.

Mikor Augustin a kedélyes dalokból egy-egy strófát elénekelt, a kerek asztal társasága utána énekelte azt, harsogó teleorokkal; s a refrént: „O Jerum, Ui, O Jerum” — meg az „Alles ist mir einerlei”-t, az összes vendégcsereg hangoztatta utána.

Végre az „O, du lieber Augustin”-t követelte a közönség. Ez maradt fenn örök időkig kedvenc nótájának. Minden asztalon kopogott a pohárfenek, a közóhajtás nyomatékos kifejezéseül. „Halljuk az O, du lieber Augustint!”

A vendégek mind a jelenlevő Ocskayra néztek, mintha figyelmeztetnék, hogy no most hallasz valamit, amit még nem hallottál, Bécs rettegetője, hajdan félelmetes Rákóczi viláma!

A kerek asztalnál ülők többen mutogattak Augustinnak, olyanforma némajátékokkal, ami a bajuszkipödrést fejezi ki, hogy mit várnak tőle.

Az egész sokaság közt egyedül Ocskay viselt bajuszt. Könnyen kitalálhatta, hogy róla lesz szó a nótában.

Ott maradt, megvárta. Gondolta magában: „Bolondok! Ágyúval sem tudtatok a helyemből kimuzsikálni valaha, most azt hiszitek, hogy dudával puskáztok ki?”

Augustinnak elébb egy kicsit gyantázni kellett — wacholderrel.

Akkor aztán felkelve a szalmaszékről, a nyakába akasztott gitárral, s egyik lábát a másik után szatírugrásokra kapkodva fel, rákezdé a nótáját:

Ei, du lieber Augustin
'S Geld ist hin 's Mensch ist hin.
Rock ist hin, Stock ist hin.
Ei, du lieber Augustin
Alles ist hin.

Hej, milyen frenetikus „jubel” követte ezt a nótát. Kétszer is utánaénekelte azt az egész közönség, asztalverő kancsófenékkal helyettesítve az orchestrumot.

Augustin megint gyantázott, azt jelezte, hogy új vers következik.

— Silentium! 'S Maul halten! — figyelmezteté egymást a közönség.

Következett az új vers:

O, du lieber Augustin
Trutz ist hin, Kuruc ist hin,
Kommt schön zahm jetzt nach Wien
Oh, du lieber Augustin
Alles ist hin!

Vezúvkitörése a kacajnak következett erre a versre. Minden torok egy kráter lett, amiből a röhej lángoszlopa lövellt fel a boltozatig. Annyi éveken át elfojtott bosszúság, elnyelt harag föld alatti gázai, lávái törtek ki e pillanatban kegyetlen visszatörlésre. Így vetteti a levegőbe a bécsi nép a maga ellenségét.

Ocskay megvallotta magában, hogy ez a föld alatti akna-felrobbantás nem csak sikerült, de meg is van érdemelve: s ami a legfőbb dolog: igazságos is. Biz az úgy van. „Trutz ist hin, Kuruc ist hin. S jön fel most szép szelíden Bécsbe! Nincs mit védelmezni rajt.”

De már ezt a verset az egész társaság utána énekelte Augustinnak, ötször, hatszor, tízszer is egymás után. Fogják ezt már énekelni minden utcán, évtizedekig fogják énekelni.

Ocskay László filozófi nyugalmat akart konstatálni, s még egy kancsó gumpoldskirchenit rendelt magának; tüntetve vele, hogy nincs szándéka megfutni az egyenlőtlen harcból, habár százan énekelnek is egy ellen.

— Silentium! — kiálták a kerek asztalnál. — Augustin új verset fog énekelni.

Elcsendesült mindenki. Ocskay nagy hallgatva pödörgette a bajuszát. Augustin rákezdé a verset:

O, du lieber Augustin,
Ohr ist weg, Ehr ist weg,
Kurucember liegt im Dr . . .
O, du lieber Augustin
Alles ist weg!

De már ez nem volt tréfa.

— Oda a fül, oda a becsület! Ki súgta ezt be annak a dőre utcai énekesnek?

Pokolbeli hahota támadt erre a kerek asztalnál, valamennyien rákezdtek az új verset ordítani; — de nem jutottak ám el odáig, hogy „Ohr ist weg, Ehr ist weg,” mert Ocskay felkapta az eléje tett boroskancsót, s úgy vágta a kerek asztal emberei közé, hogy amelyiket eltalált közülük, az orra bukott tőle, s aztán nem várta, hogy megtámadják, hanem felkapta a székhöz támasztott kurta nyelű fokost, s elővette a régi kuruc tempót, ő ment rohamra az egész társaság ellen. Az a fokos pedig átkozott rossz szerszám. Egy hajrá alatt tiszta volt

a kocsmá. Ocskay egymaga mind kiverte az egész kompániát. — Nem volt az valami nagy hőstett: a közönség, kivéve a kerek asztalt, csupa merő békeszerető, jámbor polgárból állt, amazok pedig pipogya fickók voltak, csak a hátukat tartották a fokosnak, hogy a fejüket ne érje. Ocskay László maga maradt a borral öntözött csatatéren.

XI. A KÉ T KERESZ T

Ez volt az utolsó hőstette Ocskay Lászlónak Bécs városában.

Elmondhatta ő is magáról, amit Shakespeare mondat Coriolannal a volscusoknak: „Egymagam dúltam köztetek a városotok falain belül!”

A mulatság után Scharodi valahonnan az asztal alól bújt elő négykézláb.

Ocskay restellte nagyon a dolgot.

— Megbocsáss! — mondá kedvetlenül Scharodinak —, hogy neked ezt a kárt okoztam. Megfizetek érte.

— Dehogyan fizetsz! Dehogyan tettél te nekem kárt. O kontrer: most már egészen felcsaptad a kocsmámnak a renoméját. Dűlni fog ezentúl ide a vendégsereg. Szeretik az ilyent nagyon a bécsiék. — Egészen tetszésükre van az efféle tréfa. A Rote Dachel azzal kapott fel olyan nagy hírre, hogy volt egy hentesmester vendége, aki minden este tisztára kiverte a publikumot a kocsmából. Pénzért is megveszik az ilyen gaudét.

— Jól van, jól. (Azért csak mégis jobb szerette volna Ocskay, ha ez az egész vitézi színjáték nála nélkül történt volna meg.)

— Hanem mármost ne várd, míg a politzeira citálnak, hanem eredj fel holnap még templom előtt magadtul a Registraturára, s tedd le az öt forint bírságot. Ennyi jár azért a kis vitézkedésért.

Ocskay bosszús volt; felment a szobájába.

Ott azután törte rajt a fejét, hogy vajon miféle áruló járhat itt Bécsben, aki az ő életének végzetes titkát közölte a bänkelsängerrel!? „Ohr ist hin!”

Hányan vannak, akik ezt tudják?

Hárman: Csajághy, Sándor öccse meg Marci.

De négyen: Ozmonda a negyedik.

Az a másik három messze van innen. Csak Ozmonda van itten. Órá vesse a gyanúját?

Amint így járkal alá s fel, töprengve, meg-megállva, az utcán csatangoló csoportok mindenféle zajgását hallgatva, egyszerre megüti a fülét egy nóta. Ráismert a ritmusáról, hogy ez magyar népdal. Hallgatott, figyelt. — Amint közelebb jött a danoló, a dalnak a szövegét is kivehette. Meg is állt a danoló az ablaka alatt, hogy jobban meghallhassák ott fenn.

Labanc már Ocskay; sok vitéz hadnagy
Átkozva siratják az ő labancságát; —
Verje meg az Isten állhatatlanságát! . . .

Ez az ő embere.

A düh felforralta vérét!

Két pisztolyát hirtelen övébe dugta, s fokosát kezébe kapva, rohant ki a szobából, le a grádicsokon.

Mire az utcára leért, már nem talált ott mást, mint két nyárspolgárt, akik egymást támogatva jöttek haza a korcsmából, s magyarázták egymásnak a csillagoknak és az asszonyok nyelvének a járását. — Hanem a Verestorony-kapu táján hangzott egy tilinkó, ami azt a nótát fújta: „Repülj fecském ablakára!”

Máskor könnybe borult, most szikrázott a két szeme, mikor az a nóta szólalt meg a hallatára. Rohant oda.

A tilinkós már akkor nem volt a Verestorony-kapunál.

Ezt a nótát pedig itt Bécs városában nem tudja más fújni, csak a magyar.

Megint megszólalt az az éjszakában; de már a hídon túl, a Wien folyam túlsó partján. Ocskay követte. Néha a tilinkó felváltva rákezdé a Rákóczi nótát. „Hej, Rákóczi, Bercsényi!” Majd meg azt, hogy „Szegény magyar vér!” — Úgy látszott, hogy egészen az Ocskay csalogatására fújják mindezeket a nótákat: s akik fújják, szándékosan csalogatják maguk után. És amellettt arról is bizonyosak, hogy ha Ocskay megkaphatja azt, aki ezeket a nótákat fújja, akkor vagy ő öli meg azt, vagy az őtet, de az halálos találkozás lesz. Meg-megszaladnak előtte. Ocskay látja a gyér lámpák világánál el-elosonni a futó árnyékokat; s neki-nekiiramodik, hogy utolérje őket.

Így kicsalogatják lassankint Bécs legrongyosabb, piszkosabb külvárosába, ahol még vályogkunyhó, deszkabódé az egész utca, s sár van nagy szárazságban is. Nem is hitták még azokat utcának, csak Luknak (Lucke). Szép elnevezéseik voltak. Kleber-lucke, (ahol az agyagba beleragadt az ember lába). Schebenzer-lucke (a pozdorjátul, amivel végig volt hintve; itt kendertilolók laktak), Kumpf, Koth, Kater utcák (csupa sár, rongy, piszok) a legalsóbb népsöpredék csodatanyái. — Azután a békamocsár, aminek a környékét csupa cigány meg koldus lakta, — földbe vajt putrikban.

Ocskay úgy elveszhetett volna ezeken a helyeken, hogy nyomára sem akadt volna többé senki.

Nem gondolt ő most erre; csak üldözte a csalogató tilinkóst. Megöli azt, akárki legyen is. Csak egy pisztolylövésnyire beérhesse! Csak egy pillanatra megálljon előtte! Holt ember lesz belőle. Hátha az is van olyan jó vitéz, mint őt? Hát akkor ketten fognak lefekünni. Két halott lesz belőle.

Azoknak azonban, akik így csalogatták maguk után, valami különös okuk lehetett rá, hogy meg ne álljanak előtte. Néha már egy-egy egész rihacsoport körülkerítette valami sötét utcakanyarulatnál; de egyszerre egy éles sípfütttyentésre szét-rebbent valamennyi, mint az éjmadarak, s ismét tovább, távolabbról hangzott a tilinkó.

Utoljára már annál az ároknál találta magát, ami Bécs kül-erődítvényeit elválasztja a várostul. A sáncokrul felhangzott az előőrsök vontatott kiáltása: „Ki vagy? Megállj!”

Olyan kietlen, zord helyen volt, ahol nem tudta többé tájékozni magát. Emberölő kedvét még a félelmes környék sem lohasztotta. Hiszen éppen az ilyen hely jó a gyilkolásra: ez a mély út, ezek a düledező palánkok, ezek az embermagas burjással körülüött falak, tetőtlen omladékok, a török ostrom maradványai: elhagyott kutak, amikben sohasem fogja keresni senki, akit egyszer beledobtak; a putriházak, amiknek az ablakán befolyik a sár, sötét tömpölyök, mikben a békák ümmögnek melankólikusan.

Egyszerre kibukkant a hold a szétszakadozó sűrű felhők közül, s bevilágította szomorú halott fényével a várost; ami fehér volt, még fehérebb lett, ami fekete, még feketébb.

Egy útféli domb tetején két egymás mellé állított nagy magas követ látott nem messzire. Azt hitte, hogy azok útjelzők, s odament, abban a hitben, hogy majd azok útbaigazítják.

Talán meg is találta, amit keresett.

Az a két magas kő volt „a két veszekedő testvérek emléke”

Egy-egy nagy kereszt volt mind a kettőre felvésve, és alatta ez az epitaphium:

„Itt nyugosznak a két veszekedő testvérek, Péter és Mátyás kik ezen a helyen párviadalban addig ölék egymást, míg mind a ketten nyomorultul meghalának. Isten irgalmazzon szegény lelkeiknek.”

Ocskaynak úgy tetszék, mintha azok a kövek mozognának, mikor a szél rájuk fú. A szél süvöltése úgy beszélt hozzá, mint valami emberi szózat.

Egy rémgondolat járta szívét keresztül. Talán az a ferde képű planéta súgta azt meg neki, aki meghallotta Jávorkáék esküvését, s most azt küldözi szerteséjjel bűbajos sugárai útján.

Hátha a három férfi közül, aki titkát ismeri, éppen a testvér az, aki előtte fut? Ő az, akit halálra keres.

— „Ha elárulod valaha ezt a zászlót, ha megcsalod valaha ezt az asszonyt: testvéred lesz a gyilkosod!”

Ledült bénultan a két sírkő közös talapjára, s fejét két kezére hajtá.

Végigbámult a ködbe burkolt nagy városon, aminek háztömekegéből magasra mered fel az a hegyes torony, a hold-sugarban fénylő arany sassal.

Hogy került ő ide?

Mi vezette őt ehhez a balhír-mondó kőpárhoz?

Nem volt bátorsága a tilinkóhangot tovább üldözni. Meg volt rémülve. Nem tudott felkelni a kőről, ami azt a két testvért nyomtatja el, akik egymást agyonölték.

Borongásából lódobogás riasztá föl. Az őrzőjárt jött, mely a sáncolatot éjjel be szokta lovagolni.

Ocskay eléje ment, s megszólítá az őrzővetőt.

— Micsoda hely ez itt?

— A Währinger Spitz.

— Eltévedtem — boros fővel; — szeretnék a városba visszatalálni.

— Jöjjön utánunk az úr; elvezetjük az alléig, onnan azután egyenesen hazatalál a városba.

Nem messze a kettős emlékkőtől volt az a szép jegenyefasétány, aminek a helyén most a Szarvas utca emeletes házai vannak; az hosszan egyenesen benyúlt a városba.

— No csak ezen az úton Isten hírével.

Ocskay nekiindult a sétánynak. Valamit érzett, amit gyermekkorra óta nem ismert: félelmet. — Ha e vén fatörzsek valamelyike mögül egyszerre csak eléje találna toppanni egy sötét alak, s ezt kiáltaná rá: „Megállj! Térdre! Imádkozz, meghalsz! Én vagyok Ocskay Sándor!”, mivel védelmezné magát? Nincs fegyver, ami az ellen megtalmozza.

Futott! A saját árnyékától megijedve, mikor az egy puszta falra vetődött!

Lélekszakadva futott végig a hosszú, emberlaktalan sétányon és utcán. Ruhája csupa sár volt, haja csupa veríték, izzadság, mikor a Fehér Angyalhoz hajnaltájban visszajutott. Csak úgy vetette le magát az ágyra, le sem vetkőzött.

XII. A KRETHI ÉS PLETHI

Az a félelmes városrész, amelyet az éjjel Ocskay László beköborolt, az elhagyott „zsidófertály” volt.

Harminc évvel e történet előtt még egy egész városnegyedet bírtak Izrael gyermekei a császárvárosban, ekkor elkezdtek felőlük mindenféle borzalmas híreket terjeszteni, hogy a közutakat a belvárosban megmérgezik, hogy a szentségtartóból a szent ostyát kilopták s megfertőztették, hogy húsvéti ünnepi szertartásaikhoz keresztyén gyermekek vérért használják, találtak egy holt kezét az utcán, s a zsidókra fogták róla, hogy azok törik fel a sírokat; a császárt el akarták fogni a kurucok, azokkal is a zsidók konspiráltak: Tökölyivel egy követ fújnak, majd meg a megmérgezett gyertyákat keresték rajtuk, amikkel a császárt meg akarták ölni. Utoljára a Burg udvari kápolnájában tűz ütött ki, maga a császárné, Eleonóra is csak csoda által menekült meg a tűzhaláltól: azt is a zsidók rovására írták. — Ezt már nem tűrhették tovább a hű bécsi polgárok; felkérték a császárt, hogy űzze ki a zsidókat Bécsből és minden országából: ők elvállalják mindazt az adót, amit a zsidók eddig fizettek. Lipót császár kegyelmesen meghallgatá hű alattvalói kívánságát, s kiadta a rendeletet, miszerint az összes Mózes-valláson levő lakosság öt hónap alatt bonyolítsa le az ügyeit, és hagyja el a várost és az országot. — Így maradt pusztán a zsidóváros. — Az elhagyott zsidóházakra pedig nem akadt vevő. Azt beszéltek, hogy azok meg vannak átkozva. Potom áron sem, ingyen

sem kellett senkinek. Ott maradt egy egész városnegyed üresen: jó menedék mindenféle napvilágkerülő gyülelésnek. Néhány év múlva aztán a császár is meg Bécs városa is visszahívta a zsidókat; nem tudott náluk nélkül megélni, egypár száz vissza is költözött, de az mind a gazdagabb fajtából való volt; aki privilégiumokat kívánt magának biztosíttatni; s egynek sem volt kedve az elhagyott zsidófertályban lakni; ellenkezőleg mind a belvárosban akartak letelepülni, ahol közel van a politzei és a militár. — A hírhedett Oppenheim még fényes palotát is építtetett magának a Szent Péter téren, ő volt a birodalmi pénzügyek rendezője, akit még hős Savoyai Eugen is nagy magasztalással emlegetett: Oppenheim nélkül nem lehetett volna háborút viselni. Ennek a főzsidónak még audiencianapon kívül is szabad volt a császári Burgba behajtatni a hintójával, s a Schweizer Stiegen át menni fel az uralkodóhoz, amikor neki tetszett. Különben is nagy pompát űzött. — Emiatt aztán egyszer a péklegények meg a kéményseprő-legények felbőszítették egy vasárnap délután a bécsi populációt, s megrohanták Oppenheim palotáját, be is törtek, összetépték a számadásos könyveit, kirabolták a kincseit, magát is megtépázták: katonaságnak kellett ellenük kivonulni ágyúkkal; úgy lett tiszta a tér. Egypárt a hősök közül megfogtak, s stante pede oda akasztották fel az Oppenheim palota kiülő ablakvasaira: egy füstfaragót meg egy kardfényesítőt.

Elfelejtette ezt mind már régen a bécsi nép. Azóta hét esztendő múlt már.

Hanem a zsidóváros még mindig olyan üres volt; házai egymásra dűledeztek; utcáin feltaposatlan maradt a sár, falai közt burjázott a gaz; bejárhatta azt Ocskay László keresztben, hosszában, anélkül, hogy másforma emberekre bukkant volna, mint akik hátulról osonva közelítenek, s ha szemközt fordul rájuk az idegen, a szögletbe lapulnak.

Mikor reggel Ocskay felment a politzeira lefizetni az öt forint bírságot a kocsmai hajcécúért, azt mondá neki az ő ked-

ves barátja és patrónusa: „Hiszen ami a kocsmai mulatságot illeti, az egészen rendben volna; de mi a hét csodának szaladgált az úr azután hajnalig alá s fel a zsidóvárosban egyedül?”

— Erős borokat ittam, ki akartam párologtatni a fejemből a mámort.

— No, hát máskor szaladgáljon az úr idebenn a glacis-n, ameddig tetszik; de ne bódorogjon a külvárosokban. Annak köszönheti kegyelmed, hogy az éjjel agyon nem ütötték, hogy az én embereim minduntalan a sarkában voltak. Mivelhogy megígértem az úrnak, hogy gondját fogom viselni.

Ocskay ebből kitalálhatta, amit az éjjel meg nem értett, hogy azok a sunnyogó alakok, akik előreccalogatták, körülólkodták, miért surrantak egyszerre minden irányban szerteszét: bizonyosan a közelgő rendőröket orrontották meg.

De egyúttal azt is megérthette, hogy az ő járását, kelését minden lépten-nyomon ellenőrzés alatt tartja a rendőrség; mert a bécsi rendőrségnek mindent meg kell tudni, ami a kerületén belül történik, s különösen az ilyen notatus emberre nagyon kell vigyázni, nem kezd-e idebenn a fővárosban valami veszedelmes complottot; mert az ilyen előreccsavarintott bajuztól minden kitelik. Annak akkor sem kell hinni, amikor imádkozik.

Ugyancsak tapasztalta ennek a felfogásnak az általánosságát Ocskay nagy hamar. Vasárnap lévén, ő is elment a Szent István templomba ájtatosságát végezni. A templomban nagy volt a néptolongás. Abraham a Santa Clara prédikált.

Családi nevén „Megerle Ulrik”.

Valódi kedvence a népnek. Igazi népszónok. Tréfás, csípős a katedrában; gunyoros korbácsolója az erkölcsi félszegségeknek: kíméletlen csúfolódó, aki egyszer azt mondta a szószékéről, hogy ahány erényes asszony van Bécs városában, azt mind ki tudná vinni egy targoncán. A fellázadt asszonyok ezért megrohanták templom után, s keresték a becsületüket. „Én nem mondtam, hogy *egyszerre* viszem ki; hanem *egymás után*.” Ezzel vágta ki magát.

Ez is az utolsó prédikációit tartotta már, éppen mint ahogy Augustin az utolsó nótáit énekelte. Abban hasonlított a népszerű hitszónok a népénekeshöz, hogy mind a kettő egészen a bécsi nép kedélyéhez tudta magát alkalmazni, s improvizált mind a kettő.

Abraham a Santa Clara nem ment kész prédikációval a templomba: hanem szétnézett a nép között, meglátott valami feltűnő alakot, akit odavitt a bűne, hogy a romlott világ valamely félszégességét, hibáját, visszásságát képviselje a külső megjelenésében; arról azután témát kapott, s kiprédikálta, hogy azt csupa gyönyörűség volt hallgatni.

Ez alkalommal a kiviaszkolt nagy bajuszú quondam kurucvezér jött neki kapóra, aki ott ült az első padban középen.

Már mikor a textust felolvasta a pap: „Saul, Saul, miért üldözesz engemet?”, egyszerre megsajdította Ocskay László, hogy most őtet fogják kiprédikálni; de nem lehetett a helyét elhagyni templombontás nélkül.

Persze, hogy őtet prédikálták ki. Az egész szónoklat arról zengedett, hogy íme milyen nagy hatalma van az Úrnak, aki Saulust egy szavával átváltoztatja Paulusra! Saulus rohan, a nagy *fokossal* a kezében, az igazhivőket fejbe verni, s kiáltozza „rajta rajta!” (persze magyarul); az Úr ráfuvall, Saul egyszerre selyp lesz, s azt kiáltja helyette „lajda, lajda!” (leider, leider!)

S ez így ment az „in aeternum amen”-ig.

Mikor kijött Ocskay a templomból, látta, hogy a ponyvasátor alatt már ott árulják a fából kifaragott alakját, mint Mikulás-napi krampuszt, a két nagy bolond bajusszal.

Ha soká itt időzik, még bécsi celebritás lesz belőle.

Feltette magában, hogy mai nap otthon marad. Vasárnap úgysem adnak audienciát. Az éjjel nem aludt: kábult is volt; alig várta az esteli harangszót, hogy lefeküdjék. Ma hiába telik meg vendéggel a Fehér Angyal: nem lesz ott az a kuruc generális, aki egymaga kiveri a kocsmából az egész társaságot.

A bécsi rendőrség azonban, mindamellet is, hogy mindent megtud, ami a város falain belől történik, azt az egyet mégsem tudta meg, hogy ugyanazon az éjszakán, amelyen Ocskay beköborolta az elhagyott zsidóvárost, főzte ki egy sötétben lap-pangó csoport a leggonoszabb forrongást, ami csak valaha Bécs utcáin kitörésre került. A zsidók ellen készítettek heccet. Ezúttal a leghűségesebb lojalitás ürügye alatt. „*Valaki*”, aki maga is ott volt, mikor József császárt a vadászon el akarták fogni a kurucok, elmesélte, hogy a zsidók voltak a kuruc had hírvivői, s maga Oppenheim volt az, aki a merénylet tervét kezükre adta: ő a főügynöke Rákóczinak, ő a legjobb barátja Ocskay Lászlónak. Most is azon törik a fejüket, hogyan fogassák el a császárt, amíg Laxenburgban vadászik. Kézre került Oppenheimnek egy levele, amit Eszterházy kuruc tábornokhoz írt; zsidó írás, de volt aki el tudta olvasni, s meg tudta magyarázni a tartalmát. A rendőrség, a miniszterek, mind benne vannak a complotban, mind megvette őket a gazdag zsidó. Lám a rendőrfőnök mindennap együtt iszik Ocskayval; ez meg mindennap meglátogatja Wratlslaw palotáját, a Burgban tudakozódik a császár megérkezése felől; — nem kell feljelenteni semmit: álljon a tíz körmére maga a nép, és cselekedjék!

A népharag egész titokban erjedett tovább, s vasárnap délután a legjobb idő volt rá, hogy kitörjön. Mesterlegénység, diákság ilyenkor mind a kocsmákat tölti; az új bor is megteszi a kötelességét, estefelé kész a ribillió. A belvárosi spelunkák egyszerre ontják elő a fellázított csoportokat. A vezetők, a főlázítók mind kéményseprő-legényeknek vannak öltözve, ez a legjobb álca: a kéményseprőnek nem lehet személyleírását adni, az mind egyforma: az üvöltő csoportok füstélyokkal, pörölyökkel, vas kecskelábakkal felfegyverkezve tódulnak a Szent Péter tér felé, mintegy összebeszélésre, s mire a rendőrség hírt vesz a veszedelemről, már döngetik az Oppenheim-palota vassal bélelt kapuját. Egy nagy szál füstfaragó-legény, két veres kakastolla a sapakja mellett veszekíti a fellázadt töme-

geket, igazi lerchenfeldi dialektussal hirdetve a kőkút-kámvájáról a zsidók és kurucok istentelen cimboraságát. (Ez Jávorka.)

Az Oppenheim palota ostromlása azonban nem soká tart: a várbeli palotaőrség nagy hirtelen ott terem, s egy kis kardlapozás után megtisztul a Szent Péter tér; az Oppenheim-palotának a bevert ablakain kívül alig történt egyéb kára.

A zshivajgás vezetőinek nem volt egyenes célja a zsidóüldözés. Ez csak egy népszerű nyitány volt valami más operához. A Szent Péter térről szétriesztott tömegek a belváros tekervényes utcáin utat veszve a bástyáknál ismét csoportokba verődtek, s amíg a rendőség, katonaság a támadás jelszavától félrevezetve, mind csak azokat az utcákat őrizte, amik a Judenmarkt, Judengasse, Fleischmarkt felé vezettek, azalatt a Krethi és Plethi hada egyszerre csak ott termett a Görög utcában a Fehér Angyal előtt.

Ha nem kaphatják meg a kurucok szövetségését, a zsidót: itt van maga a kuruc generális; „ide veled Ocskay László!”

Vakmerő kuruc vezér, aki annyiszor végigpusztítottad Morvát, Ausztriát tüzeddel, vasaddal; aki annyi rémületet okoztál Bécs városának, s most még ide mered tolni a bajuszos pofádat, s itt is complottot csinálsz a császár ellen, s itt is hősködsz és agyba-főbe vered a jámbor polgárokat; ide veled! Ha a császár megbocsátott, nem bocsát meg a nép! A Burg osztozthat amnesztiát; az utca nem kegyelmez! Halál fejedre!

A közelgő lármára a Fehér Angyal vendégei nagy hirtelen elszaladtak; éppen a törpeszínház mutatóványai voltak napirenden; a direktor hirtelen egy puttonyba hányta az egész társaságát, s a hátára kapva, eliramodott vele: Scharodi pedig bezárta a kaput és kocsmajót, s azok mind vassal voltak béelve, sok döngtetést kiállottak.

Ocskay már aludt, a tegnapi nagy csatangolás után, álmából riasztá fel az éktelen rivalgás. Az utcán már akkor tökéletes sötétség volt: minden lámpást összetörtek. A viharzó lármából csak a saját nevét tudta kivenni Ocskay. Egyszerre megértett mindent: a bécsi gyülevész őt keresi halálra.

Csúf halál!

Piszkos gyülevésztől ízekre tépetni, bottal, mozsártörővel agyonveretni, utcacsatornában végighurcoltatni, s eléktelenítve, megcsonkítva ott függni a lámpásvason, röhögő utcasöpredék gúnyhahotájára.

A vasajton döngött már a pörölyök ütése: „Ide Ocskayval!”

Ekkor azonban megmutatta Scharodi uram, hogy mire képes egy katonaviselt kocsmáros a kocsmája becsületéért és a jó cimboraságért.

Időnyerésről volt szó, hogy a katonaság megérkezhessek, a „Fehér Angyal”-t az ostrom alól felszabadítani.

A kocsmá kapuja fölött volt egy szűk kőerkély, éppen csak egy embernek való. Scharodi kilépett az erkélyre. Nem is lépett, hanem gördült. A két talpa alatt egy kis hordót hengerített maga alatt; a két kezében pedig egy-egy pisztolyt emelt magasra. Az arca világított a sötétben rémséges zöld fényben, valami foszforos kenőcstől. Hajdani katonai egyenruhája volt rajta, s a tollas kalapja a fején.

— Hahhó! A „Fehér Angyal!” — üvölté a sokaság meglepetve, s egy percre tréfásra csapott át a népkedély a haragostól. — Halljuk a Fehér Angyalt!

Meg is hallották azt, mert olyan hangja volt, mint a penicilus, hasította a füleket.

— Ezer sáncárok tele ördöggel! Mit akartok itt, emberek? — Kinek loptam el valamijét, hogy rám törtök? Mennydörgős zivatar! Nem tudjátok, hogy én katona voltam, száz csatában pofozkodtam össze a halállal! Soha meg nem ijedtem. Harmincháromezer háromszázharminchárom ördög jönne is ide, Scharodi ezredest meg nem ijesztené. Ide hallgassatok, azt mondom! Mikor Beckó várában a kurucok ostromoltak, azt mondtam nekik: jöhettek; látjátok itt ezt a hordó puska-port, ha betörtök hozzám, mind a levegőbe vettemlek magammal együtt. Azt mondom, bécsiek, próbára ne tegyétek az indulatomat, mert Szent Kristóf lábszárára esküszöm, ami

a Riesentornál van felakasztva, hogy ha a „Fehér Angyal”-t megrohanjátok, én mind feketeke angyalt csinálók belőletek! BeszéljeteK, mit akartok! Hallgatom, a puska poros hordón ülve.

Ezt az erőteljes szónoklatot úgy adta elő Scharodi, hogy azon a kis erkélyen körös-körül forgott, mint a juhász kutya, mikor a kerítésbálványra felugrik, s ott táncol maga körül.

— Előbb tegye le a pisztolyokat a kezéből! — kiabáltak fel rá a gyülelészből.

— Pisztolyokat! Hahaha! — kiálta kacagva Scharodi. — Hiszen két pumpernickel van a kezemben. Itt van! Egyétek meg! — S odadobta közéjük, amiből megint egy kis tréfa támadt. A pisztolyokat elchangeírozta dercekaláccsá.

— No most már nem robbanthatja fel a puska port — visított egy csizmadiainas, aki egy kéményseprőlétrának a legfelső fokára felmászva, egyenlő magasságból nézett farkasszemet a kocsmárossal.

— Nem robbanthatom fel? Te Pámschábel! — S azzal Scharodi a szájából olyan tüzet fújt a kölyök szeme közé, hogy az ijedtében hanyatt buk fencezett a lajtorjáról.

Ezt a produkciót meg is vivátozta a sokaság.

Bravó „Fehér Angyal!”

— No, hát mit akartok a „Fehér Angyal”-tól?

— Ocskayt! Ocskayt! Add ki nekünk a kuruc vezért, Ocskayt.

— Bolondok! Hát nem tudjátok, hogy tegnap éjjel még, a nagy skandalum után, kidobtam a kocsmából a részeges krakélért! Összetörte mind a kancsóimat, s nem tudta kifizetni az árát, az éhenkórász! Kitettem a szűrét! Ne legyetek becsületes emberek, ha nem igaz, amit mondok.

— Magad vagy a nem becsületes ember, Scharodi! — kiálta fel a veres-kakastollas kéményseprő, a tömeg vállaira emelkedve. — Mert az éjjel ide tért hozzád vissza Ocskay, a kuruc vezér. Én láttam!

— Ne, bolond, ne! Hát azért, hogy az éjjel ide tért vissza, most is itt kell neki lenni? Bemargarizozva tartom én itt a szál-lóimat? Mit keresitek énnálam? Hiszen ott van közöttetek. Az ott ni! Abban a borzprémes sipkában, azzal a bekötött állal.

Az pedig egy jámbor cseh mészáros volt, aki járatlan lévén az idegen nyelvekben, azt sem tudta, miről van szó; csak úgy a jó multság végett keverkedett a társaság közé, s most az csak egyszerre megszólal ám mély, gordonkahangon. (Pedig a száját se nyitja ki).

— No, hát én vagyok Ocskay generális! Ki akar velem birkózni?

Azt egyszerre megrohanták, s amíg a nyavalyás elmondta volna, hogy ő nem az, hanem amaz, addig úgy megrakták ütleggel, hogy holtig megemlegethette. A nagy dulakodás közben az átelleni háznak egyik ablaka megnyílt s azon kinézett egy kövér asszonyság, aki nagyon látszott gyönyörködni ebben a tréfában.

A kakastollas népvézér csitította az ál Ocskay kókányozóit, hogy hagyják abba, nem az az Ocskay: ő ismeri azt jól!

Ekkor egy éles asszonyhang, mintha a spektakulumnéző kövér asszonyság ajkairól jönne, hasította át a zsvaj hangját.

— Ti bolondok! Mit keresitek a kuruc Ocskayt! Itt van az én házamban elrejtve; gyertek fel, én kiadom!

Uccu, neki a szomszéd ház kapujának az egész tömeg egyszerre!

— Emberek! Atyafiak! — kiabált a kakastollas — ne hagyjátok elbolondíttatni magatokat. Ismerem én jól ezt a gauklert! Hasból tud beszélni: csupa boszorkányság, amit csinál! — Hasból beszél! Komédiás!

...Ocskay László ott állt az ablakban, s onnan nézett ki az utcára. Két pisztolya oda volt téve eléje az ablak hídjára.

A szomszéd szobából, a közajtón keresztül átrohant hozzá Ozmonda, s átkarolva őt, eltolta erővel az ablaktól.

— El innen! Meglátanak!

— Lássanak — mondá Ocskay fásultan.

— Itt borzasztó ármány van ellened. Életedre törnek.

— Szemét nép.

— Éppen azért, mert szemét, borzasztó volna belefulladni.

Az örvénybe vitézség beleugrani; de nem a kloakába. Itt nem menti meg Ocskayt a hősi bátorsága. Sok kutya megöli az orozslánt.

— Én készen vagyok a számadásommal. Ha betörik a kaput, ezzel az egyik pisztollyal lelövöm azt a fickót, aki vezérik, a másikkal meg magamat.

— S azzal porba ejtesz egy dicső, nagy hivatást, mit Isten rád bízott. Ezt a homlokot, amit az ég fölszentelt, hogy nagy céljait rábízza, szétzúzod? Nem, nem! Neked meg kell mentened magadat!

— Hogyan? Mi módon?

— Álöltözetben.

— Álöltözetben? De hát ezt a fejet hová tegyem? Hát van ilyen cifferblatt több még Bécs városában, mint az enyim? Mondhatom én azt a gyermekeknek, hogy én nem a krampusz vagyok, hanem a Mikulás?

— Óh, ez a drága szép fő! Ez az én kedves, imádott fejem! — hörgő Ozmonda, két keze közé fogva azt a bálványozott főt, s heves csókjaival halmazva el arcát, szemeit, homlokát. S addig-addig csókolgatta, amíg egyszercsak hirtelen, orozva, a markába rejtett kis acélollóval lecsikkentette az egyik bajuszát tőből.

— Mit cselekszel? — hördült fel Ocskay.

— Azt teszem — szól Ozmonda erélyesen, elhatározottan —, hogyha ezt a fejet idehoztam, innen meg is szabadítom.

Ocskay hüledezve tapogató a levágott bajusz helyét.

Mármost ha a fél bajusz odavan, a másikat csakugyan utána kell küldeni; mert fél bajusszal furcsa parádét csinálna az ember.

— Le, le! Mind a kettőt! Egészen simára. Csitt! Ne ellenkezzél! Most én parancsolok! Te azt teszed, amit én mondok!

Ocskay László éppen olyan inaszakadt gyávaságot érzett, amint a bajuszát levágták, mint hajdan Sámson, mikor Delila lenyírta a csimbókjait. — Engedett magával mindent tenni.

— Mindjárt hozok számodra álöltözetet — szólta Ozmonda, kisetve a szobából. — Talán a két levágott férfidísz is elvitte magával.

Ozmonda siettében azon a termen keresztül futva, amelyről az erkély nyílt, odasúgott néhány szót az erkélyen ezmesterkedő Scharodinak.

Az már kezdett kifogyni a mesterségeiből, amivel eddig elséramórázta az időt, a zendülőket visszatartva az ostromtól. A katonaság mégsem érkezett.

Ocskay borzadózva hallgatta a nehéz ütések a kapun, s a népdüh növekedő zsvajgását az utcán.

— Uraim! Barátim! Édes atyámfiak — erőlteté még egyszer a szavát a néplármán keresztül Scharodi. — Hallgassatok meg csak egy pillanatig, minek előtte Pilátushoz jönnétek velem együtt vacsorára!

— No, hát halljuk! De semmi csalfaság ne legyen.

— Nem lesz semmi csalfaság, becsületemre mondom. Az én házamból minden férfinemen levő teremtés elfutott, rajtam kívül, a népharag kitörése elől. Tudni való, hogy a pincéreknek nem nyavalyájuk a vitézség. Csak az asszony népnek volt erős szíve az itt maradásra: ők bíztak ismert lovagiasságában a bécsi népnek, akiket Szent Lipót tartson meg örök időkre; hogy legyen Bécs városa mustrája a metropolisoknak; fényesebb Párizsnál, gazdagabb Londonnál, gyönyörűbb Nápolynál, hatalmasabb Rómánál . . .

— Ne voníts annyit a geográfiából — kiálta föl a kakastollas —, hanem rukkolj ki velem, hogy mi van a zsákban!

— Hát amit már megmondtam. Az én házamban egy férfinemen levő cseléd vagy vendég sincsen. Esküszöm Szent Holofernesre!

— Holofernes nem volt szent! — protestált a kakastollas.

— Nem volt szent? Te persze ismerted? Te füstfaragó! Talán te hordod fel a kéményen keresztül a canonisáltakat a mennyországba?

A nép röhejre zajdult.

— Eh, mit parlamentálunk ezzel? — kiálta a kakastollas. — Betörjük az ajtót, s majd megtaláljuk mi a drága madarat.

— No én nem akarom, hogy emberhalál legyen! Hallgassatok meg a kapituláció föltételeit; aztán kinyitom az ajtót magam jószántából.

— No, hát halljuk! A „Fehér Angyal” kapitulál! Beereszt a mennyországba!

— De nem az egész hadsereget, hanem csak egy kiválasztott Vehmgerichtet. Egy tizenkét tagból álló deputációt, mely szigorúan átkutathat nálam pincét, padlást, minden likat-lukat, s meggyőződhetik felőle, hogy semmiféle férfiember sincs a házamnál, legkevésbé kuruc ember. Jöjjön fel egy tizenkét tagú deputáció.

— Jól van! Menjünk be tizenketten. Elég lesz az egy kurucnak!

— Legyen ebben a deputációban, nem bánom, Bécs dicső polgárságának minden osztálya képviselve. Legelőször egy pék! A dicső pék céh tagja, mely Bécs városát a török ostrom alatt árulástól megszabadította. Hol van egy pék?

— Itt van egy pék!

— Azután egy kéményseprő.

— Nem! Előbb egy kardtisztító.

— Kötélverő! Kötélverő! Az kell a kurucnak!

— De egy szabó!

— Hát egy suszter!

— Meg egy gomkötő!

— Hátrább az agarakkal! Hentes! Mészáros!

A sokaság kezdett egymás között összeveszni a deputációba megválasztás előnye fölött, s ez nagyon jó időhaladékot szerzett.

— Ejh! Ne veszekedjünk most a tizenkettős deputáció felett! — rikácsolt a kakastollas. — Hét sváb egy nyúl ellen. Bemegegyek én harmadmagammal a házba; s fogadom, megtalálom a kuruc vezért, s kihozom csimbókjánál fogva közétek. Eresszetek engemet harmadmagammal! A két társat majd kiválasztom én magam. Mikor tűz van, senki se mondja: itt a szabó, itt a varga, itt a hentes, ez az elébbvaló, hanem mind, azt kiabálják, hol a kéménysperő, menjen előre a tűzbe! No hát itt az a nagy tűz, ami annyiszor elégette városainkat. Magam vagyok az a kéményseprő, aki belemegyek, s fogadom, hogy eloltom, Szent Flórián segítségével.

Ez veszedelmes szónoklat volt. A sokaság egyszerre ráállt, hogy menjen be hát a kakastollas meg két társa, Ocskayt keresni, a „Fehér Angyal”-ba.

Azok Jávorkáék voltak. Ő maga és még két kuruc összekülvő.

Ocskayt ezalatt Ozmonda, áttuszkolva a saját szobájába, felöltöztette asszonyruhába. Az izmos, természetes szakácsné öltönyeit kérte kölcsön, s azok éppen ráillettek az alakjára. Hirtelen előszedte Ozmonda a kendőző szereit; az arcát Ocskaynak kifestette veresre, az orrát borpirosra, az állára bibircsót ragasztott viasszal; a fejét bekötötte csipkés főkötővel: olyan tökéletes cseh debellát alakított belőle, hogy bátran odaállíthatta a tűzhelyhez a szakácsné mellé; akárki testvéreknek nézhette őket.

— Most már jöhetnek!

Ocskay mindamellett is odadugta a köténye alá a kurta cserkesz kindzsálját; veszedelmes eszköz dulakodás közben!

Ozmonda észrevette azt.

— Ne félj! Itt leszek a közeledben. Kezemben ez a két pisztoly. Ha rád talál valaki ismerni: azt én ölöm meg. — Te ma csak asszony légy. Én leszek a férfi!

E válságos pillanatban nagy zűrzavaros zsvivaj támadt az utcán. „Jönnék a vasasok!” Hallatszott is már a trombita recsegése.

Egyszerre vége volt a vitézségnek.

A gyülevész rohant, amerre még nyitva volt az út.

Jávorka sem szokott ilyenkor hátul maradni: hirtelen ledobta magáról a kéményseprő álcát, s elvegyült az iramodó sokaság közé. Ő győzte legjobban futással. Ismerte már jól ezt a tempót. Addig hátra se nézz, amíg magad nem maradsz! A próba csütörtököt adott; — itt meg nem foghatta Ocskayt; majd másutt! Azon volt, hogy magát meg ne fogják.

A vágatva megérkező vértések szétverték az egész lázongó Krethit és Plethit: a „Fehér Angyal” fel volt szabadítva az ostrom alól.

Ozmonda kifutott az erkélyre, gyönyörködni a lázadók elgázoltatásában.

Ocskay egyedül maradt Ozmonda szobájában.

Amint aztán egyszer megfordul, meglátja saját magát a nagy állótükröben. . . A cseh szakácsné képmása: fodros főkötőben, ráncos rokolyában, kifestett pofával, borvirágos orral, csupasz ajkkal, bibircsós állával: a tűzhely melletti dajna! Főzőkanál a köténye korcába dugva. . . Huh, minő alak!

Hát azért kellett neki Bécsbe jönni, hogy ezt meglássa? Hogy ilyen alakban lássa meg Ocskay Lászlót? Rákóczi villámát, a „tűz fejedelmét!” — Nem, csak a tűzhely fejedelelemnőjét.

Hej de szép lett volna, ha ilyen alakban fogták volna el őt Jávorka kurucái, s így vitték volna el Érsekújvárra, haditörvényszékre!

Valaki elkacagta magát a háta mögött. A kacagó hang ismerts volt. — Ozmonda fizette vissza azt a minapi kacajt, aminek az okát nem akarta Ocskay megmondani. — Ocskay átrohant a szobájába, s mint a Nessus-inget, tépte le magáról a megszégyenítő asszonyi köntöst.

XIIL RÁKÓCZI VILLÁMA A CSÁSZÁR ELŐTT

Ez az éj nem volt nyugalomra rendeltetve. A zendülés lármáját más zaj váltotta fel; nehézlovasság vágatott végig az utcán, harsogó tormbitaszóval, azután kerekcsőű dűbörögtek falrúzó zakatolással előre, csak úgy rengett bele a ház; az István toronyban megszólalt a „Bierglocke”, aminek a hangjára minden polgár köteles azonnal gyertyát tenni az ablakába, s maga rögtön felvenni az egyenruháját, vállára vetni a mangalétát, a tölcsérpuskát, s sietni a gyülekezőhelyre: lázadás van a városban! És azután rettentő dobszóval vonul végig az utcákon a polgárőrség, hogy az embernek a szíve együtt reszket az ablakokkal! Egyszóval egész Bécs városa rendkívüli erélyt fejtett ki, — mikor már elmúlt minden lázadás. A „Fehér Angyal” előtt felállított fegyveres őrök minden embert megállítottak, s megkérdezték tőle, hogy jó barát-e, vagy sem. Mind jó barát volt.

Ocskaynak a szemére különben sem engedett volna álmodni felháborodott lelke. Az egész éjszakát felöltözve tölté; alá s fel járkált a szobájában, le-leveté magát a kerevetre, meg felugrott róla. Egyszer csak kopogtatnak az ajtón. — Ki az? — Scharodi!

— No mi baj? (Még meg se köszönte neki a baráti segítséget).

— Semmi baj! Hanem önagysága, a kurazir regement obestere kívánja tiszteletét tenni.

— Itt vagyok neki.

Az ezredes feltett sisakkal jött, s katonás tisztelkedés után hivatalos stílusban mondá el a következőket:

— Kegyelmes úr! Jelentem, hogy a lázadás le van verve. Bocsánatot kell kérnem a késedelemért; de a lázadók cseltámadást intéztek a zsidópiac, zsidóutca és húspiac ellen, hogy a katonaság figyelmét félrevonják. Az István torony őre a hibás, amért nem sietett elébb jelt adni a polgároknak a Bierglockével; egyébiránt annak is mentségére szolgál az, hogy a lázadók a zsidóvárosban egy házat meggyújtottak, sazzal tévútra vezették. Intézkedés történt, hogy ily eset ne ismétlődhessék. Üdvözlöm kegyelmességedet.

— Köszönöm. (Elmehettek már! — gondolá magában Ocskay —, a ti elkéséstek nekem a bajuszomba került.)

Az ezredes továbbment, Ocskay levette magát a pam-lagra, a feje lehúzta. De alig vett rajta erőt a zibbasztó kábulat, ami hasonlít az álomhoz, csakhogy annak éppen az ellentéte: öntudatlan ébrenlét, amiben mindazok az alakok mozognak, mindazok a hangok ordítanak, kiabálnak, susognak, visítanak; mindazok az arcok egymásra tódulnak, amik a lezajlott rémjelenetekben üldözték; — amidőn újra kopogtatnak az ajtaján.

— Ki az? Mi baj?

— Öméltósága a polgármester úr kíván tisztelkedni.

(No, a bécsi polgármesterek is más szokást kezdhethének, mint éjfél után két órakor látogatást tenni.)

A polgármester úr teljes hivatalos gálájában jött: az asztrákánprémes palástban, a bársonybarettel, és a nagy ezüstfogyantúsnádpálcával. Két drabant kísérte, nyeles lampionokkal.

Hát ennek mi kell?

— Kegyelmes úr, jelentem, hogy a lázadás le van verve. Bocsánatot kell kérnem a késedelemért, de a lázadók cseltámadást intéztek a zsidópiac, zsidóutca és húspiac ellen, hogy a katonaság figyelmét félrevonják. Az István torony őre a hibás,

amért nem sietett jelt adni a polgárságnak a Bierglockeival; egyébiránt annak is mentségére szolgál az, hogy a lázadók a zsidóvárosban egy házat meggyújtottak, s azzal tévútra vezették. Intézkedés történt, hogy ily eset ne ismétlődhessék. Sietek üdvözölni kegyelmességedet.

— Köszönöm! Alászolgája.

Ez is elment.

Alig verte el az István torony óraműve a hármát, amidőn újra felzörgették Ocskayt.

— Ki az megint?

Ezúttal már a Bécs városi főhadparancsnok, Obizzi gróf lett bejelentve.

Ez már valami!

Hisz ez régi ismerős is. Sokszor diskuráltak egymással ők ketten (fegyverrel tudniillik), mikor megrohanta Ocskay a Favorita-vonal erődeit, s Obizzi gróf hozta ellene a nehéz vasasok ezredét.

Ezúttal szemtől szembe tisztelheték egymást. A főparancsnoknak még a tábornoki mellszalagja is fel volt téve, tehát egészen hivatalos természetű volt a látogatás.

— „Kegyelmes úr, jelentem, hogy a lázadás le van verve. Bocsánatot kell kérnem. . .” (stb. stb., mint fentebb: úgy látszott, hogy mindenki egy eléje írt formulare szavait recitálja.)

— Nagyon le vagyok kötelezve.

De még alig pitymallott, amidőn újra rátörtek. Pedig most már igazán elszunnyadt, s rémálmából felriadva, a pisztolyához kapott. Azt hitte, akasztani viszik.

Pedig csak az ő kedves barátja jött, a rendőrségi osztályfőnök, Federreiter úr. De az is hivatalos egyenruhában, a dreimasterrel a parókája tetején, a gyíklesővel az oldalán, s az is rákezdé:

— Kegyelmes úr, jelentem, hogy a lázadás le van verve. Bocsánatot kell kérnem a késcdelemért

— Hagyd el az ördögbe! Tudom már könyv nélkül. A lázadók cseltámadást intéztek. A Bierglocke volt a hibás. Nem történik meg többet. Háromszor hallottam már.

— Az ám. Tudom — mondá Federreiter úr suttogva. — Hüh, barátom uram, micsoda nagy dolog lett ebből! Ófelsége a császár vágatva jött haza Laxenburgból a zendülés hírére. Wratislaw dühös, mint az oroszlán. Mindnyájunknak, rendőrségnek, polgármesteri hivatalnak, katonai parancsnokságnak akkora orrokat osztott, mint egy rinocerosznak! Képzelem, hogy hát ő maga, Wratislaw uram mekkora orrot kaphatott őfelségétől; az már nem is orr lesz, hanem ormány. Rád nézve ez megbecsülhetetlen nagy szerencse, hidd el!

Ocskay bosszúsan csettentett a nyelvével, s a keze önkénytelenül a bajusza üres helyéhez kapott.

— Hagyd el — biztatá a jó barát — Az rád nézve a legnagyobb szerencse, hogy azt letetted. Nem emlékezel a mesére, ahol az egerek vezérei szarvakat ragasztottak a fejükre, aztán mikor vissza akartak szaladni a lyukaikba, nem fértek be tőlük? Hát ilyen volt rád nézve az a nagy bolond bajusz; minden ajtóban fennakadtál tőle. Meglátod, milyen simán fogsz most mindenütt bejutni!

Federreiter urat még ott érte Ocskaynál egy új látogató. A kancellár titkárja volt az. Wratislaw kéreti a tábornok urat, hogy amilyen korán csak lehet, tisztelje meg őt a látogatásával. Őkegyelmessége már öt órakor felkel, s hétkor fogad.

Ocskay ott volt pontban hétkor a kancellár palotájában. Ezúttal minden ajtón készséggel bebocsáták, egész az államférfi belső szobájáig, ahol az éppen regelizéshez készült.

Wratislaw eléje sietett Ocskaynak, s barátságos öleléssel fogadta.

— Hozta Isten, kedves barátom uram! Ejh milyen nagyon sajnálom azt a tegnapi fatális akcidenst. A katonaság tévedésbe volt ejtve a cseltámadás által, s a toronyőr későn jelezte a lázadás gócpontját. Senki sem gondolt a Görög utcára. De miért is

szállt kegyelmed a „Fehér Angyal”-ba? Hiszen mikor legutoljára találkoztunk, Érsekújváron, meghívtam kegyelmedet, hogy ha egyszer Bécsbe jön, egyenesen az én palotámba szálljon.

Ocskaynak mondhatnékja volt, hogy de bizony egynehányszor be akartam jönni, de azt mondták, hogy „Ott künn tágasabb!”

— Most már el sem bocsátom kegyelmedet: az én vendégem marad. Rendelkeztem, hogy a málhait a „Fehér Angyal”-ból ide szállítsák. Vissza se menjen oda kegyelmed. A számlája ki van egyenlítve. Legmagasabb rendeletből! Most pedig tiszteljen meg azzal, hogy reggelizzék együtt velem.

A bőséges kolláció mellett aztán egészen helyreállt a barátság. Wratislaw szóhoz sem engedte jönni Ocskayt; elhalmozta lekötelező nyájaskodásokkal: elmondta neki, mennyire várták az udvarnál. A császár meghagyta, hogy tudósítsák, ha ideérkezik. Ki is fejezte legmagasabb elégedetlenségét a főudvarmesternek, hogy ezt elmulasztották. Még ma kívánja Ocskayt elfogadni, a miniszterei jelenlétében, hogy a legmagasabb kitüntetésben részesítse; minden formaszzerű megerősítés egy nap alatt be lesz végezve, holnap már utazhatik vissza az ezredeihez. (Így: többesben.)

A reggeli végeztével ismét megölelgeté kedves vendégét a kancellár, s átvezetteté saját lakosztályába, ahol három szoba volt számára minden pompával és kényelemmel berendezve; egyik lakáj a másik kezére adta; jött a hercegi borbély, hogy az arcát egész simára borotválja, s a haját bepuderezze, aztán egész gálába öltöztették, s mikor készen volt, jelentették neki, hogy a hintó előjárt! — Ocskay Wratislaw aranyos staatscarosse-ában vonult be ezúttal a császári várba, elöl két inas a fehér parókás kocsis mellett a bakon, hátul két vadász. Jöttére a Burgwache fegyverbe állt és prezentírozott. Két sor harschiergárdista között haladt fel a Gesandtschafts-Stiegen, s onnan a gobelin-szőnyeges Geheimerats-Saalba vezetteték, ahol a legelőkelőbb választottak vártak a maguk sorára.

A minapi feszes úr ezúttal háromszor is a térdéig hajtva a fejét, sasírozott eléje mazurkalépésben, s alig hallható hangon rebegett valami mentegetőzés formát; végezve azzal, hogy őfelsége valamennyi vendégek között a tábornok urat kívánja legelsőbben fogadni. Csupán két fejedelmi előzi meg az audiencián.

Pedig már akkor sokan voltak a teremben. Fényesnél fényesebb urak és asszonyok mindenféle jelmezben.

A főudvarmesteri titkár odaállítá Ocskayt legelő az audienciás terem ajtaja elé balról. Jobbról a legelőbb bebocsátandó két fejedelmi állt.

Ocskay büszkén hordozá körül a fejét a cifra sokaságon. Tehát mégis van elismerés! Ennyi fényes nép között ő a legjobban kitüntetett. Irigykedve tekintenek reá. Ő ezt érzi, s jól esik a lelkének. Hallja a szájról szájra terjedő suttogást: „Ez az Ocskay!” Alig jut egy kis figyelme a vele szemközt álló két hercegi fiúcska számára. Azok közül a nagyobbik lehet tizenhárom éves, a kisebbik tíz. Mind a ketten fekete bársony német divatú ruhába vannak öltözve, kard és tör nélkül. A nagyobbik arcán, magatartásán meglátszik a jezsuita nevelés modora; nyulánk nyakát féloldalt görbítve, félig lezárt szempillái alól sandít fel Ocskayra; s míg ajkai kényszeredett mosolyra vonulnak, az egyik szájszegletből kivillan a foga, mintha harapásra volna készen; a két keze a mellén; az egyik keze eltakarja a másikat, amelyik görcsösen ököltre van szorítva. — A kisebbik egészen ellentétese a bátyjának. Alacsony termetét felemelt fejével teszi magasabbá, mellét előre feszítve, fél kezét csípőjén tartja; a másikkal a haját borzolgatja, s amellett villogó szemeivel tetőtől talpig méregeti Ocskayt, ajkát lepittyesztve.

Ocskay csak úgy futólag fitymálta őket végig tekintetével: „Hát ezek miféle hercegi porontyok lehetnek?”

A császár elfogadótermének ajtaja megnyílt, s a főudvarmester első kamarása megjelent, felhívni a kihallgatandókat.

— Herceg Rákóczi *Leopold* fiai!

Ocskay elsápadt erre a szóra.

Herceg Rákóczi Leopold nem más, mint II. Rákóczi Ferenc fejedelem: őt is *Leopoldnak* nevezték Bécsben a bérnálási neve után, valamint a feleségét, Charlotte-Amélie Eleonórának, bérnáló szülőik, a császár és császárné után.

Tehát ezek itt Rákóczi Ferenc fiai! Akiknek annyiszor emlegették, hogy majd eljön értük az Ocskay László, s elviszi őket a fogságból, apjuk karjaiba! No, hát itt van! — Hány tervet főzött ki agyában, hogy értük eljöhessen, hogy karjaiba zárhassa, repülve magával elvihesse! Most itt voltak előtte, s még csak jól meg sem nézte őket.

A szíve úgy nekiindult egyszerre a dobogásnak! Valami keserű érzés úgy elborította egész lelkét! Úgy szeretett volna futni, futni innen, s levetni magát valahol a mezőn egy árokba; s ott kisírní megbánt álmait.

Nem lehet az! Hiába mondja az álmodó: nem szeretem ezt az álmot: fel akarok már ébredni: más akarok lenni. Az álomlás nem hagyja magát elriasztani.

A két ifjanc alak ismét elsuhan mellette, visszatért, őneki úgy tetszik, mintha a nagyobbik a nevét suttogná: „Ocskay!”, míg a kisebbik nagyot dobbant a lábával, mikor mellette elhalad. — Nincs már velük semmi dolga; nevén hívják: „Ocskay László tábornok úr!” Be kell lépni a trónterembe.

Ott állnak az ország főhivatalnokai, kormánytagok, hadvezérek, érsek, püspök, nagykövetek, az egész fényes udvar, a trón lépcsőin a zászlós urak, hátul a páncélos testőrök.

A császár maga a trónon ülve, aranyszövetű brokátruhában, az aranygyapjas rend nagymesterének pompás jelmezében: szép, szabályos, sima arc; de hideg és szenvedélytelen, átszegezű kék szemekkel.

S íme, amidőn Ocskay a trón elé járul, e hideg arc tetszést ragyogó mosolyra melegűl át; a büszkén hátratartott fejedelmi fő helyeslően bólint, s a csípőre tett kéz nyájasan biztató mozdu-

latra lendül. A császárnak megtetszett Ocskaynak a külső megjelenése.

Ezt a félelmes kuruc hadvezért sokszor látta arcképben, jól is találva, el is torzítva; döllyfös kifejezéssel mindig. — Nincs az a döllyf sehol! Az arc simára van borotválva. Ezt a divatot I. József hozta be az udvarhoz: minden főhivatalnoknak el kellett azt fogadni. Sok büszkén felkanyarított, gondosan ápolat „favori”, sok délcegen hegyesedő „Henri quatre” áldozatul esett a rendszernek; akadtak főemberek, akik nyíltan dacoltak vele; maga Wratislaw kimondta, hogy inkább az ország pecsétnyomóját teszi le, mint a bajuszát, szakállát; a hadvezérek éppen nem is hajtottak rá; Savoyai Eugen, Heister, Stahremberg nem váltak meg a férfidísztól; — s íme a megtért kuruc hadvezér azon kezd, hogy meghódol az uralkodó által pártolat divatnak. — Pedig a magyarnak ez a legnagyobb áldozat.

Jól mondta azt Federreiter! Nagy szerencse, hogy ezt a véletlen így hozta magával.

A beszéd latin nyelven folyt a császár és Ocskay között. Ez volt a közvetítő idióma azokban az időkben — és még sokáig azután.

Ocskayt egészen elkábítá a kegy, mellyel az uralkodó elhalmozta.

Hősnek hallotta magát neveztetni a trón lépcsőiről. A hősi névhez „birodalmi lovag” rangjával is lett felruházva, ami gyermekeire is örökségül szálland. A császár kinevezte őt hadseregében vezérőrnaggyá, s tulajdonosává tette két lovasezrednek, amiknek toborzására húszezer tallért adományozott neki. S hogy külső pompa is jelképezze a legmagasabb kitüntetést: a tábornoki mellszalagon kívül azt a nehéz aranyláncot is, a császár arcképét viselő medaillonnal, sajátkezűleg függeszté a császár Ocskay nyakába, ami csak a trónnak tett kiváló szolgálatokért szokott adományoztatni.

Mikor Ocskay térde kiegyenesedett e kegy elfogadása után, egész elokvenciára nyíltak meg ajkai. A magyarnak őstulaj-

dona az, hogy mikor indulatba jön, szónokká lesz. Nem kereste, illik-e, engedi-e a hofceremonielle, hogy a jobbágy oráziót tartson fejedelme előtt: ő indulatából adott kifejezést érzelmeinek, s esküvel fogadta, hogy minden tehetségét arra fogja áldozni, hogy a császár zászlóinak diadalt szerezzen.

Meg volt már láncolva: odaláncolta a trónhoz az az arany zálog, mely nyakát körülfogta. S tetszett neki az az álom, amit most álmodik! Megfordítani nemzete sorsát. Visszahozni a magyart a királyi trón mellé, s elfoglalni azt a helyet az uralkodó jobbján, ami azt megilleti.

Mikor elhagyta a tróntermet, már el volt mosva az emlékéből az, hogy itt ezen ajtóban találkozott II. Rákóczi Ferenc fiaival, akit itt Lipót hercegnek hínak.

Visszatérőben első dolgának tartá az udvari fizető hivatal felkeresni, az utalványozott húszezer tallérok átvétele végett. Régi példabeszéd: „Ahol malacot ígérnek, zsákkal forgo-lódjál!”

A hofkriegskassaverwalter majd ónossá lett ijedtében, amint a rengeteg summára szóló utalványt meglátta. Valami olyat rebegett, hogy nincs pénz, üres a bellica cassa, de ugyan pórul járt vele! Mert Ocskay, most már dicsősége teljes tudatában, olyan lármát csapott a hivatalban, majd kivert minden németet a szobából; felelőssé tette a jámbor pénzstrázsálókat az egész magyarországi hadjáratért: — ha Rákóczi elfoglalja Bécset, ők lesznek az okai! Utoljára, csakhogy megszabaduljanak tőle, kifizették neki az utalványát, vihette magával. Megparancsolá, hogy a Wratislaw-palotába szállítsák utána.

Nagy hiba lett volna tőle, ha a most kapott tábornoki mellszalagját s vitézségi aranyláncát be nem mutatta volna azonnal Bécs városának. Evégett legalább is paripát kellett szereznie, hogy lóháton járhassa be az utcákat. — Nagy dolog volt, hogy mindenütt „querauz”-t kiáltottak előtte a vártaházaknál. A bécsi nép ugyan megbámulta a délceg alakot, kivált a Grabenen. Ott voltak akkor a legfényesebb ékszerárus boltok. Ocskay

egyik előtt leszállt a lováról, s oda betérve, kiválasztott egy szép négy soros gyöngy nyakfűzért, s azt megvette négyszáz aranyért. A felesége számára vette. Nem jutott eszébe, hogy a gyöngyök könnyeket jelentenek. Azt vélte, az asszonyember, ha búslakodni fog is egy kicsit, hogy a férje mit járt Bécsben, de mégis örülni fog rajta, hogy ilyen szép vásárfiát hozott a számára onnan. Nem a most kapott tallérokból fizette ki. Volt még az aranypénzből, amit a zálogba tett kincsekért kapott, s azt hitte, hogy azokat még — *más úton* — szerezte. Azt még *vas-kézzel* vette el! Tudva volt előtte, hogy Ilonka mindazon ékszerekből, amiket Ocskay hadjárataiban „szerezett”, soha egyet sem tett fel. Ez már pénzen vásárolt ékszer volt: ezt talán viselni fogja. A gyermekeknek is vett holmi csecsebecskéket.

Mikor visszatért a bevásárlásaiból, megelégedve a közönség bámulatával, a Wratislaw-palotához, a kancellárt már otthon találta.

A főúr ismét megölelgeté s összecsókolgatá szívesen látott vendégét. Vége-hossza nem volt a hízelkedésnek, és magasztalásnak, mennyire megnyerte Ocskay meleg szónoklatával az egész udvar rokonszenvét. Őfelsége különösen meg volt vele elégedve. Több ízben visszatért Ocskay beszédére, s sokat vár tőle a jövőben. — Azt előre megsúghatja a kancellár titokban Ocskaynak, hogy amint a legelső diadalmas haditényt elköveti, hű szolgálata jutalmául donatióba fogja neki adni a császár Lietavát, a hozzá tartozó uradalmakkal együtt, amelynek a mostani birtokosa „notata persona” „perduellióban” gyanús, és különben is „ultima deficiens” (végsarja a családnak).

(Tehát mégis Lietava! Az első hőstett után a csatamezőn! Sic fata jubent! Így rendeli a végzet! Már kikerülhetetlen! Hisz a csatateri hőstett az el nem maradhat!)

Nincs már itt megállapodás. Aki elkezdett esni — *fölfelé*, annak esni kell, amíg a csillagokat el nem éri!

— Ma estére pedig a kegyelmed tiszteletére egy kis barátság-

gos búcsúlakoma lesz nálam, amire az egész generalitás hivatalos!

Ocskay nem állhatta meg, hogy ezt a mondást ki ne szalajtsa a száján: „Minő ellentét a tegnapi és mai est között!”

— Ad vocem „tegnapi est” — mondá Wratislaw. — Nehogy valami kellemetlen érzés utómaradékát vigye el kegyelmed magával a bécsi polgárság iránt; valami körülményről szükségesnek találok felvilágosítani. Ezóta minden oldalról beérkeztek hozzám a rendőrségi tudósítások, s mind valamennyiből arra a meggyőződésre jutottam, hogy itt egy idegen kezek által szított forradalom volt egyenesen a kegyelmed személye ellen előkészítve. Rendőrkémeink a megérkezése napjától kezdve nyomoztak három megjegyzett alakot, akik már ama bizonyos merényletnél a Spinnerin am Kreuz mellett feltűntek, s kik most itt a bécsi tolvaj és naplopó csöcseléket folytonosan lázíták. Mind a három kuruc táborból való. Ezek közül valamelyik súgta be a népének Augustinnak azt a nótát, ami kegyelmedet oly dühbe hozta, hogy kirohant az utcára, keresni, hogy kit üssön agyon. S aztán beköborolta egyedül az elhagyott zsidóvárost. Már akkor tervezték, hogy elfogják. Mind azt mondják, hogy élve akarták kézre keríteni. A lovaik kinn voltak elhelyezve a Favoritán túli bozótban. Ugyanezek csinálták a tegnapi lázadást, színből a zsidóság ellen; de valóságból kegyelmed ellen. Ezt a meggyalázást hát ne a bécsi nép rovására írja fel, hanem jegyezze meg magának, hogy a saját volt hívei kullognak a háta mögött, s őrizkedjék tőlük.

Mintha csak a sárkánykígyó mérgét töltötték volna e szavakkal Ocskay ereibe.

A halálos düh szállta meg idegeit.

Hát az ő saját cimborái, tulajdon honfitársai szereztek neki ezt a meggyaláztatást, itt az idegen földön! Hát azok csináltak belőle utcai csúfalakot, azok kezdték ellene a gúnydalt! Azok bujtogatták ellene az odúk pizsoknépét, hogy meghurcolják a sárban! Azok elől bujt ő asszonyi ruhákba! Ha meglátták volna,

ráismertek volna: úgy vitték volna magukkal hazáig, vérszomjas nép gúnyhahotájára! Hah! Ocskay László feje a bárd alatt, bekötve asszonyfőkötővel!

Reszketett a haragtól.

Eddig csak dac és nagyravágyás volt indulatainak méreg-erjesztője, most már a gyűlölet és harag is társul szegődött hozzájuk.

— Mikor lesz szabad innen visszamennem?

— Holnap hajnalban bizonyly — mondá Wratislaw. — Egy zászlóalj dragonyost fog kegyelmed vezetni Heisterhez a pozsonyi táborba.

— Megsiratják ők ezt még *odahaza!*

Annyira a szívébe marta magát ez a méreg Ocskaynak, hogy egész este nem jött meg a kedve. Még a poharazás alatt is magába zárkózott maradt. Örült a lelke, mikor hajnalban a búcsúlakomának véget vetett az ordináncstiszt megjelenése, aki jött jelenteni, hogy a zászlóalj nyeregben ül, s a tábornokra vár.

Ocskay búcsút vett új bajtársaitól, megköszönte Wratislawnak a szíves vendéglátást; bőséges borravalót osztott ki a cselédségnek, az őrt álló katonaságnak egy héti lénungot, s azzal mindjárt a lakomaasztaltól a lóra veté magát.

Trombitaszó mellett hagyta el Bécs városát, olyan korán hajnalban, amikor még minden jámbor lélek alszik.

A bor ködén keresztül, meg a bosszúálló tervek füstgomolyain át megrémlett az agyában, mintha valakinek itt Bécs városában még valamivel adósa maradt volna. Nem tudott vele tisztába jönni.

A düh és a dölyf beszélgetett a lelkével.

Nem volt elég, hogy az az aranylánc hozzákötözte a jövődőlöz; egy másik lánc volt a lelkén eddig, ami hozzákötötte a múlthoz: most ez szakadt le róla! Gyűlölte az emlékeit!

Mikor aztán Schwechatnál megpihent a katonasággal, az első állomáson, ott mégiscsak eszébe jutott neki, hogy ki az, aki elől úgy jöve el Bécsből, hogy adósa maradt.

A szép szomszédnő!

Annak bizony adósa maradt valamivel! Talán sokkal is.

Ha az, amit nyert, — nyereség; — azzal mind neki tartozik.

S még csak azt sem mondta neki, hogy „Isten hozzád, édes rózsám”.

Ezt a goromba hibát helyre kellett hozni.

Rögtön leült levelet írni Ozmondának, mely e szóval kezdődött: „Édesem!”, s amiben aztán mindenféle nyomatékos mentség szépen elő lett adva; kísérve hála kifejezésekkel, s bekoszorúzva azzal az ígérettel, hogy majd legközelebb Budetinban mindazt, amit a papiros el nem tűr, élőszóval elmondja az örökre háladatos Ocskay László.

Leírta ebben a levélben az egész fogadtatását az udvarnál, érdekes részleteivel. Az asszonyok az ilyesmit szeretik. — Végül köszöntette Scharodit is: — a derék bajtárst.

Aznap nem lehetett tovább masírozni. A katonaság ott rostokolt Schwechatban. Ocskay elküldte a levelet Ozmonda grófnőnek lovas stafétával.

Azután megtapogatta a keblét. Ott volt a bekecszebben a négy sor igazgyöngy, amit Ilonkának vásárolt. Azzal a megnyugvással hajthatta nehéz fejét álmra, három éjszakai virrasztás után, hogy az „asszonyi szolgálat” dolgában is minden kötelességének eleget tett.

Hiszen úgy is volt; hanem megfordítva talán mégis jobb lett volna: Ozmondának küldeni a négy sor igazgyöngyöt, s Ilonkának azt a szót, hogy „Édesem”

— — — — —
— — — — —

XIV. A VÉGZETES GOLYÓ

Amint Pozsony alá megérkezett Ocskay, egy kis Hiób-hírecske fogadta.

Annak az átadója pedig *Tököli* uram volt.

Ez a Tököli uram nem valami ivadéka annak a híres Thököly Imrének, akit egykor a „nagy úr” fejedelmévé nevezett ki, s akivel Bécs városát vívatta, hanem egy rác knéz, aki Szerbiából származott át Csernovics Arzén beköltözőivel, itt a császár szolgálatába állt, vitézül is harcolt, először a törökök ellen, azután meg a kurucok ellen; s harci virtusaiért magyar nemességet kapott, Tököli predikátummal, tábornoki kinevezést és aranyláncot, a tudvalevő arcképes medaillonnal. A két utóbbit, a kinevezést és az aranyláncot ugyan sohase kapta a kezéhez, mert azt majd az egyik, majd a másik hadvezér letartóztatta, azt vetve ellene, hogy a hadjáratot nem lovagias modorban folytatja a knéz; úgy, hogy csak a Tököli predikátum maradt a számára. Eredetileg Popovicsnak hívták. Elgondolható ennél fogva, hogy Tököli uram, aki a császári vezérek között csak harámbasa címmel illetették, milyen szíves indulatot táplálhatott Ocskay iránt, aki valóságos tábornoki mellszalaggal és az igazi aranylánccal a nyakában került vissza Bécs városából. Senki sem hitte volna azt.

— Hja! Ha én azt tudtam volna, hogy az embernek elébb le kell vágni a bajuszát, mert attól, mint az ökörnek a szarvától, nem fér a lánc a nyakába.

Ez volt az első üdvözet, amivel künn a mezőn fogadta Ocskayt a rácok vezére, ott lakván künn sátorok alatt a csapatjával; (a császári vezérek nyilván féltették a vitéz hadfiak egészségét a szobalevegőtől, azért nem vitték be őket a városba).

— De szép aranylánca is van kegyelmednek!

— Van annak, aki meg nem issza — veté oda Ocskay nagy parasztosan.

— Akkor hát ugyan jó, hogy Blaskovich uramnak a nyakába nem került a lánc, mert az már megitta volna. Szét hagyta verni a rábízott századait a kegyelmed áthozott ezredének, amíg maga dárídózott.

— Tudom — mondá Ocskay — Nagy-Tapolcsánynál. Tévedésből történt.

— De most másodszor is szét hagyta a népét verni. Ez már Szenicnél történt. Vajda kuruc vezér lepte meg ivás közben; hírmondót is alig eresztett el belőle. A kegyelmed ezredének alig maradt meg a fele.

Ocskay goromba, nyers dölyffel ütött a tarsolyára, ahol csörgött az aranypénz.

— Majd felszaporítom megint: „Kapok korpára ebet!”

Ejh, azért a szóért de megharagudott volna hajdanában, ha más mondta volna ki előtte.

— Hát kegyelmetek mi hőstettet vivének azóta véghez? — toldá oda, csipkedőleg a rác vezérhez fordulva.

— Hát mink is csak megteesszük, amit tudunk. Éppen most kergettünk meg egy csoport kurucot, aki odabenn száguldozott Ausztriában, még most is feketére volt mázolva a pofájuk, mint holmi füstfaragóké.

Ocskayt megakasztá ez a szó: feketére mázolt ábrázatú kurucok. Ezek az ellene összeesküvők lehetnek.

— Egyet elnyomtunk közülök; a lova elesett vele, a többi elszelelt, usgye főre!

— Hol van az elfogott?

— Ahol hozzák ni! Előbb egy kicsit megmósdatták a Dunánál, hogy rá lehessen ismerni a képes feléről.

A veres-köpönyegesek ököllel taszigálva tereltek előre egy fogoly kuruc legényt, akinek az egyenruhája már messziről elárulta, hogy Ocskay ezredéhez tartozott valaha, csak azoknak volt kurta piros puliderjük (csípőtül combig érő úszónadrág-forma a feszes lábszáröltöny fölé húzva).

Mikor odaértek a fogollyal Ocskay elé, a legény egyszerre felkapta a fejét, amit eddig lesütve lógatott. Ocskay ráismert.

Ez volt az a bizonyos „Marci”.

A Tisza Gábor hajdani inasa. Tanúja a csúfos büntetésnek, amivel Ocskayt meggyalázták: — utolsó tanúja! Az a pozsonyi fogoly, akit ő a felesége könnyező szemeiért börtöne penészeiből előhozott, aki nála nélkül ott rohadna most is a feledés vermében. Ugyanaz a katona, aki rákiáltott, mikor Pálffy bánal összeölelkezni látta, egy meggyalázó, fenyegető mondat, s pisztolyát rásüté. — Talán éppen a bécsi lázítók egyike, aki a szörnyeteg hadat ellene csődíté.

A fogoly kuruc dacosan emelé fel a fejét előtte, s amint Ocskaynak bajusztalan arcát meglátta, elnevette magát kegyetlenül.

Ez a nevetés oly vérig bosszantó, oly örülésre kergető, oly gyilkos méregkeverő volt, hogy Ocskay nem bírt ura lenni indulatainak, kirántá pisztolyát a nyeregkápa mellől, s a nevető alakot egy lövéssel halottá tette.

A körülálló rácok elszörnyedtek e rémtettre. Tököli uram handzsárt rántott, s annak a lapjával ütött az Ocskay lovának az orrára, s leszidta dühösen a kuruc vezért.

— Cudarság! Disznóság! Pogányság! Agyonlőni egy hadifoglyot. Megölni egy embert, akinek a keze meg van kötözve Rác nem tette azt soha, pogány török teszi, annak is a söpredéke. Pfúj az ilyen magyar vezérre! — Foglyot gyilkolni! A rácoktól elfogott szegény kuruc vitézt! Pih! Szégyen gyalázat! S még ennek a nyakába akasztják az aranyláncot! Menjünk a hadi-

törvényszék elé! Hozzátok utánam a meggyilkolt foglyot, így összekötözötte, hadd akasszák még ezt is oda arra az aranyláncra!

Ocskaynak szerencséje volt, hogy magával hozta a két escadron dragonyost, különben még lerántották volna a lováról a dühbe hozott rácok.

Ő pedig legkisebb lelkiismeret-furdalást sem érzett ez emberölés miatt. Olybá vette azt, mintha egy dühödt farkast lőtt volna agyon.

Amint Pozsonyba megérkezett; beszállásolta magát, borbélyt hivatott, megborotválkozott; azután gálába tette magát, úgy ment fel a várba, ahol Heister lakott. Egyszer visszagondolt még az agyonlőtt Marcira; ha talán csakugyan feljelentené Tököli uram a fővezérségnél ezt a *semmiséget*, hát hiszen majd elmondja akkor Pálffy bánnak, hogy ez volt az a fickó, aki közénk lőtt, mikor összeölelkeztünk, s azzal el lesz ütve az egész dolog.

Hanem az a baj volt ezúttal, hogy Pálffy bán nem volt Pozsonyban: az túl a Vágon járt. Mikor Ocskay benyitott a haditanács termébe, egy hosszú asztalt látott maga előtt, körülülve osztrák császári és dán királyi tisztekkel. Rá nézve idegen arcok. Aki az asztalfőn ült, Heister tábornagy, arra ráismert az arcképe után, a többivel ez ideig csak a csatamezőn találkozott, s ott nem igen szokott az ember ismerkedni. De egy ismerőse mégis volt közöttük: Ritschán. Annak az arcát is csak úgy futólag vette észre.

Ocskay odament Heister elé, s megnevezte magát.

— Én vagyok „lovag Ocskay László”, császári tábornok.

Heister olyanformán húzta széjjel a két szájszegletét, mintha mosolyogna, s odadörmögé a szakállába (neki még volt!) „funkelnagelneuer General!” Aztán fennhangon mondá:

— Éppen jókor jön kegyelmed, együtt ül a haditanács.

Ocskay azt hitte, hogy az annyit jelent, hogy tehát ő is üljön le közéjük.

Szétnézett, ott látott éppen Ritschán mellett egy üres széket, annak megfogta a támláját, s előrehúzta azzal a szándékkal, hogy majd leteszi rá magát.

Hanem erre Ritschán felugrott helyéről, s hevesen kiálta rá:

— Én olyan emberrel egy asztalnál nem ülök, aki védtelen hadifoglyot gyilkolt meg!

— Mi sem! Egy becsületes katona sem! — kiabáltak a többi tiszték is, kirugva maguk alul a székeiket. — Ez infámia!

Első fogadásnak ez elég visszariasztó!

Ocskay László csendesén végignézett rajtuk. Az ő szíve nagyon meg volt már keményedve: még akkor sem tudott megijedni, ha bűnösnek érezte magát. Pedig háromszorosan félelmes volt rá nézve minden ember, aki itt most körülveszi: — ellensége, — vetélytársa — és bírója.

Szilárd és nyugodt hangon szólalt meg.

— Azon ember, akit én megöltem, egy olyan veszedelmes titoknak volt birtokában, ami ha kipattan, nagyobb veszedelem lesz egy vesztett ütközetnél. Én nem gyilkosságot követtem el, hanem ítéletet hajtottam rajta végre. Nagy veszedelmet háritottam el ezáltal. Ezt katonai parolámra mondom. Tettemről csak Istennek számolok.

Zavartalan tekintete, nyugodt szavai hatottak a társaságra.

— Üljenek helyeikre kegyelmetek! — inte Heister a főtiszt uraknak. — Ha Ocskay László tábornok úr azt mondja, hogy ő a hadifogoly megölése által nagy veszélyt háritott el, s egy gonosz titkot némított el örökre, s ezt katonai parolájára erősíti, akkor ezt minden tisztársának el kell hinnie.

— Vagy megverekedni vele, ha el nem hiszi — vágott közbe Ritschán.

— Tábornok úr! — horkantott rá Heister — tanulja meg, hogy mikor a feldmarschallja beszél, olyankor ne vágjon a szavába!

Mindenkit meglepett, de Ocskayt legjobban, ez a nem várt pártul fogás a fővezér részéről. Heister különben nem volt az az

ember, aki a haditörvényszék előtt a vádlottakat kíségetse a hínárból; s Ocskaynak még eddig nagyon kevés érdeme volt arra, hogy a magas úr rokonszenvét bírhasssa.

— Én ismerem Ocskay László tábornok urat jól — folytatá a pártfogói védelmet a fővezér. — Tudom, hogy az ő szava mind arany, amit kimond. Amidőn hűséget esküdött a császárnak, azt meg is tartja. A császár iránti hűségéből lőtte agyon a fogoly kurucot; nemde így van, tábornok úr?

Ocskay ráhagyta, hogy úgy van.

— Nos, mit zúgnak fel erre kegyelmetek? Mit csörömpöl a kardjával, Ritschán tábornok úr? Ocskay László tábornok hűségéről én felelek!

Ennél már tovább nem lehetett menni.

— Igenis, Ritschán tábornok úr, igenis — erősködék Heister. — Én bizonyos vagyok felőle, hogy Ocskay László tábornok úr, aki mintha csak hívásra jelent volna meg e percben közöttünk, nem fog visszariadni attól a nehéz feladattól, amit kegyelmed egész mereven visszautasított. Ő nem fog visszarettenni semmi embertől, semmi ördögtől. Ugyebár, Ocskay László tábornok úr?

Ez annyi volt, mint a kevélység démonának feltenni a koronát a fejére.

Ocskay el hagyta magát ragadtatni kevélységétől, s kérkedő pátosszal esküdözék: „Hitemre és lovagi szavamra fogadom, hogy nincs az a veszély, amitől visszarettenjek! Küldjenek a legelátkozottabb helyre, odamegyek. Amit ember végrehajthat, én végrehajtom.”

— Ocskay! — kiálta rá Ritschán, s az emberi jószívűség visszatarthatatlan ösztönével megragadta Ocskaynak azt a kezét, amit esküvére akart felemelni, de Ocskay kirántotta a kezét, s magasra emelte azért is.

— Esküszöm rá!

— No, látják kegyelmetek! — mondá Heister diadalmas elégteliséggel. Ez az igazi katona! Nem kérdi elébb, mi a feladat,

amit rábíznak. Azt mondja „végrehajtom! Esküszöm rá.” — Nem mondogatja azt: „Hja ez nekem nagyon meleg, ez nekem nagyon hideg!”, hanem, ha tűzbe, ha jégbe küldik, közé megy!

Ez mind Ritschánnak látszott szólni: Heister egyenesen őrá nézett e szavak alatt; — ő volt az a *válogató*s katona, akinek ez a példálózás szólt. Le is nézte őt Ocskay, vitéz lelke egész fensőbb-ségi tudatával; amíg Ritschán megfoghatatlan módon sem szégyenkedést nem mutatott az arcán, sem irigykedést Ocskay ellen, aki az ő feladatát elvállalni kész, hanem ahelyett valami mély szánalommal és keserűséggel nézett a szeme közé.

— Pedig hát a feladat nem kivihetetlen — folytatá Heister. — Nem kellene hozzá se táltosok, se tündérlovagok: — csak ember kell hozzá, akinek nem olvadozik a szíve. — Űljön le kegyelmed, Ocskay László tábornok úr, s vegyen részt a haditanácsban, éppen az ordre de bataille-t állapítjuk meg.

Most aztán Ritschán maga igazítá oda Ocskay számára a támlásszéket, s jó nagy helyet adott neki, hogy szétvehesse a lábait. Ő maga az arcát az öklére támasztva, úgy figyelte Ocskay arcvonásait az alatt, amíg Heister beszélt.

— Az urak előtt már elmondtam, a most érkezett tábornok úr kedvéért még egyszer elmondom a hadjárat ez idő szerinti körülményeit. Rákóczi hadi operációi jelenleg nagyobbrészt a Dunántúlra szorítkoznak. Ebből az országrészből a császári seregeket kiverni, s Érsekújvárt az ostrom alól felszabadítani: erre irányul minden erőfeszítésük. Bercsényi, Eszterházy, Vak Bottyán minden hadierőjüket ide vonták össze. Károlyi Sándor ez operációval egyetértésben, Erdélyt és az Alföldet szorongatja. Meg kell vallanom, hogy a kuruc vezérek újabb hadviselési módja fölöttébb sikeresnek bizonyult be. Ők nem ereszkednek velünk nyílt csatába, hanem azt teszik, hogy amerre a mi seregünk előrehalad, portyázó hadaikkal előtte, utána, körülötte minden várost, falut, tanyát fölégetnek, úgy, hogy mi nem találunk mást, mint kormos falakat, pernyébe omlott kazalokat, és behányt kutakat napi járőföldre. Legközelebb én magam

szereztem ilyen tapasztalatot a magam kárával: egész Veszprémig hatoltam, anélkül, hogy valaki ellenállt volna, s onnan gyors futásban kellett visszamenekülnöm Komáromig, anélkül, hogy valaki kergetett volna: a kurucok nem hagytak körülöttem sem egy harapás kenyeret, sem egy ép háztetőt. Most aztán itt jön a tél. Nekünk mindenütt a Duna átjáratait kell őriznünk, hogy ha a jég beáll, vagy Komáromot, vagy Esztergomot, vagy Pozsonyt meg ne lephessék. Rákóczinak pedig az a szándéka, hogy amíg a császári hadsereget a Dunántúl és Erdélyben foglalkoztatja, azalatt szép csendességben egy új hadsereget gyűjt össze a bányavárosokban és azoknak a környékén, s evégből szét vannak küldözve a hadfogadó alvezérei, kinek-kinek utasításul kiadva, hogy mely városban üsse fel a téli szállását; ahonnan aztán tavaszra mind valamennyien összeröffennek majd Egerbe, ahol a fejedelem maga vár reájuk. Ennek a hadsereggyűjtésnek a megakadályozása azon feladat, amelyről éppen beszéltem, s amelyet Ritschán tábornok úrnak skrupulusai vannak elvállalni.

Ocskay az asztalra ütött az öklével, s valami nagy szóra nyitotta a száját. Azonban Heister intett neki, hogy csak hallgasson: „Most én beszélek.”

— Ahogy Ocskay László tábornok úr előre is paroláját adta, nem kételkedem rajta, hogy ezt a feladatot, amit most már őrá fogok ruházni, pontosan és erélyesen végre is hajtandja. Evégből egy egész kombinált dandár fog rendelkezése alá bocsáttatni: a saját ezredén kívül még az a dragonyos zászlóalj is, amelyet Bécsből magával hozott, és a Tököli harámbasa vezérlette rácsapatok. Azonkívül akiket még a császár meghatalmazásából második ezredéhez toborzani fog.

Ocskaynak még most is egyre büszkeségtől ragyogott az arca. Csak az ütötte meg a fülét, hogy ő most egyszerre dandárvezető tábornokká emelkedik fel! Amint körülhordozta a tekintetét a mindenünnen feléje fordított arcokon, azt vélte látni, hogy csupa merő irigység sandalog felé.

— Most tehát hallgassa meg kegyelmed a feladatát — folytatá a fővezér. — Ezzel a dandárral rögtön útnak indul kegyelmed a körülírt vidék felé, s mindazon városokat, amik a kurucok téli szállásaiul vannak kiszemelve, porig leégeti kegyelmed. Egy kunyhót, egy kastélyt épen nem hágy, ami a kurucnak szállást adhasson télire; elkezdi e munkát *Léva* városánál, s aztán föl egész Sáros-Patakig. . .

. . . Hajh! Hogy elenyészett egyszerre a dicsőség aranyozta mosolygás erről az arcról! Hogy váltotta fel rajta a halásápadás Hippokratész-lárvája a hiú kérkedést ennél a szónál. — A halál-ítélet nem hangzott volna ennél kegyetlenebben! Csak bámult maga elé kőmerev szemekkel; az átellenben ülők arcai, mint az Apokalipszis csodái meredeztek feléje. A testét vesztett lélek, az új halott láthatja így maga előtt a túlvilági araeopagot, az előtte elhunytak társaságát, akik azt kérdik tőle: mért jöttél közénk?

Leégetni Lévát és vidékét s valamennyi magyar várost a környékén tíz mérföldnyire!

Ez volt az a feladat, amit visszautasított Ritschán, amire azt mondá: — „Nem! Én harcolok karddal, pisztollyal, férfiak, vitézek ellen; de nem üszökkel, csóvával asszonyok, fegyvertelenek ellen! Erre nem leszek jó!”

Ritschán mondhatta ezt; — *mert ő német*, idegen! De te nem mondhatod! Te! A Rákóczi villáma. Ha bérbe szegődtél, oda kell leütnöd, ahová sújtanak: templomok tornyába, paraszt kunyhójába, saját édesanyád ős lakóházába!

Most világosodott fel egyszerre előtte, mily rettenetes játékot űzött vele Heister, mikor pártját fogta, szépen kimentette, hűségét felmagasztalta, valamennyi hadvezető fölé emelte! Ez a küldetés volt neki szánva!

Mit szóljon most? Odarohanjon-e Heisterhez? Leboruljon előtte? Átkarolja a térdeit? Megragadja a kezét és csókjaival elhalmozza, és könyörögjön előtte, sírva, mint egy gyermek: „Óh uram, ne küldj engem oda, hisz ott engem minden ember

szeret: úgy szeretnek, mint apát, testvért, szabadítót. Ott van az anyám háza, s benne lakik az a jó teremtes, aki nekem annyi bűnömet megbocsátotta. Küldj ádáz csatába, emberirtó ágyútűzbe, rohantass meg velem bevehetlen várakat, állíts a legfélelmesebb ellenséggel szembe, csak Léva városát elpusztítani ne küldj engem!” — Vagy pedig letépje nyakából a tábornoki szalagot és az aranyláncot, s odadobja kardjával együtt az asztalra, s aztán odatartsa a két kezét, hogy verjék békóba, s tartsanak fölötte haditörvényszéket? — Óh be nyomorult volt!

Egy szónak, egy mozdulatnak nem volt ura, ezek a ránéző arcok álomhalottá tették: oly tehetetlen volt, mint akit egy rossz álomlátás lidérce nyomott meg.

Heister gyönyörködött áldozata halálsápadt arcának galvanikus vonaglásában.

— No lássák, kegyelmességtek, tábornok uraim. Ilyen az igazi katona! Aki nem praemeditál, nem filozofál, nem filantropizál; hanem hallgat és cselekszik; — engedelmeskedik és végrehajtja, amit rábíztak. Ilyen énelöttem a mustrája az igazi katonának.

Ocskay érezte, hogy most mindjárt kitör valami körülötte. Ha csak egy felsóhajtása, ha egy szemében megjelenő könnycsepp elárulja a kint, ami szívét összefacsarja, az egész asztaltársaság hahotája fog rá felhangzani, s ez a hahota lesz halálítélete, ez lesz a temetése! Felállt a székéről, s száraz, kemény hangon mondá Heisternek:

— Végre fogom ezt hajtani!

Mind fölkeltek erre: — bámulat vagy elszörnyedés hangzott a zűrzavaros mormogásban, csak Ritschán suttogó szavát érthet meg Ocskay: „Vas a szíved.” — Voltak, akik gúnyosan üdvözölték.

Azután elhagyták a termet a tábornokok; Ocskayt visszatartá Heister.

És azután egy teljes óráig közölte vele az utasításokat, hol kezdje, hol végezze a rábízott munkát! Rettenetes részleteket.

S mikor mindazzal készen volt, akkor megszorítá a kezét, és elbocsátá maga elől, ironikus tiszteletadással hajtogatva magát előtte.

Hogy talált haza a szállására Ocskay, azt maga sem tudja. Künn tiszta idő volt, de a lelkében volt a köd.

Gépileg végezte a teendőit. — Menni kell nagy hadjáratra. — Ahogy szokta. — Vezetni egy egész dandárt, ellenség földére; rontani, pusztítani, égetni. — Régi mestersége. — Csakhogy ebből most nem Morvában, nem Ausztriában kell letenni a remeket; hanem itthon Magyarországon: ez a kis különbség!

Azért csak ugyanegy munka ez.

Jó katona az ilyen munka előtt mindig maga szokta megtölteni a pisztolyait, a karabélyát: azt nem bízta más kezére. Az egyik pisztolya ki volt löve; azt újra kellett tölteni; ez volt az a végzetes cső, mely a hű cseléd életét kioltá. — Hogy visszafecskendett rá a vére! A lelkéig égette magát. Mikor annak a haláladó csőnek a sötét üregébe benézett, az a gondolat szállta meg, hogy most csak egy kicsiny kis nyomás kellene annak a ravaszára, s mindjárt meg volna oldva az élet minden talánya; mindjárt le volna fizetve minden adóssága, összetörve minden lánc!

Sokáig beszélgetett azzal a vasszájú jó baráttal. Belefúj, s az süvöltő hangot adott vissza. Milyen furcsa hangszer!

Ejh! Nincs visszatérés! Előre kell menni.

Leereszté a pisztoly sárkányát, s visszatette azt a nyereg-kápájába.

— Küldtek. Jöttem. — Hívnak. Megyek.

XV. AZ ANYAI HÁZ

Csigavér! — mondá magában Ocskay, mikor hideg ésszel végiggondolt a rábízott feladaton. — Ugyan nagy dolog. — Egy csoport szalmás viskót fölégetni. Majd fölépülnek megint. Nincsenek porcelánból. Jobb, ha én hajtom végre ezt a *haditényt*, mintha Tököli uramra bízták volna; mert én legalább nem engedem a lakosságot lemészároltatni. A kuruc vezérek is éppen ezt követik. Ők adják a példát, hogyan kell az ellenfél elől felperzselni a városokat, amikben az meg akar pihenni. Vas helyett tűz végzi a csatát. Jobb, ha romok maradnak utána, mint tetemhalmok. — Hadviselés ez! — Egynehány város tető nélkül marad a télire. Addig van!

De hát az anyai ház? Tiszáné nagyasszony kastélya!

Aziránt is könnyen megnyugtathatja a lelkét, aki felül tudott emelkedni a gyermekes érzékenykedésen, s hadvezéri magas állásontról tudja áttekinteni a ködös világot. Biz annak a kastélynak is áldozatul kell esni. Szép is volna, ha azt mondanák Ocskay László felől: mindenki iránt kellő szigort alkalmazott, hanem az anyósának a házát megkímélte!

Okos ésszel el lehet ezt intézni.

Levelet fog írni Tiszáné nagyasszonynak, amiben előre tudatja vele az elháríthatlan veszedelmet: a levél vételétől még egy egész heti ideje marad a nagyasszonynak szekerre rakatni minden házi szereit, bútorait, s lábasjószágaival együtt átköltözni a Nyírségre, ahol szép birtoka, s ősi lakóháza is van.

Ami kára aztán az épületben fog esni, azt mind megtéríti neki bőségesen Ocskay László! Állja a császár pénztára!

Ezt mind megmagyarázta Ocskay a napához írt epistolájában.

Mikor készen volt a levele, még csak az a nehéz kérdés állt előtte, hogy mi módon küldje azt el Lévára? Mert levelet az ország egyik részéből a másikba küldözgetni nagyon kockázatos kísérlet volt. Amellett még nemcsak attól lehetett tartani a levélküldőnek, hogy a futárját a kurucok fogják el, hanem attól is, hogy a császáriak motozzák meg, s ha megértik Ocskaynak a leveléből, hogy ő Heisternek a haditervét előre megjelenti Lévára a napának, aki a kurucokkal jó barátságban van, ez neki legmagasabb fokú árulásul fog beszámíttatni. — Tehát erre a célra nagyon megbízható embert kellett kiszemelni. — Akadt olyan. Volt a rácoknál egy macedó eredetű görög, aki, ha akarta magyar volt. Ezt használták izenethordásra. A görög annyival örömebb vállalkozott Lévára Tizáné nagyasszonyomnak levelet vinni Ocskaytól; mert már egy másik levél is volt a tarsolyában ugyanoda címezve.

Az a lövés, amivel Ocskay a palócot másvilágra küldé, mindenképpen végzetes volt reá nézve. Mikor a rácok a holt kurucot eltemették, a ruhái közt találtak egy bepecsételt levelet, amire kívülről ez volt írva: „Aki ezen leveletem nemzetes Tisza Istvánné nagyasszonyomnak általadja, ötven tallér üti érte a markát.” A görög kezébe került a levél, az eldugta azt a csizmaszárába, s nagyon viszkedett a tenyere azok után az ötven tallérok után. És így egészen kedvére való megbízásnak vette azt, hogy Ocskaytól is levelet vigyen a lévai kastélyba. El is vitte mind a kettőt, szerencsésen át is adta a levelet Tizáné nagyasszonyomnak, meg is kapta értük, nem az ötven tallért, hanem az ötven botot. A nagyasszony tudniillik deresre húzatta a jámbort az udvar közepén, s jó sort veretett rá.

— Mert hallott-e már ilyen istentelenséget ember valaha? Nézze csak kegyelmed, Tormássy László urambátyám!

Valami gonosz akaróm ilyen két levelet küldte hozzám! Az egyiket a vőm, a másikat a szolgám nevében praktikálták. Bolond az első is; de hát még a másik. Amit a Marci nevében írtak, azt mondja, hogy szegény lelkem fiamnak, Gábornak, Ocskay László volt a megölő gyilkosa! Már hogy tudott ilyen istentelenséget kigondolni valami rossz-szívű szószátyár?

Ezen aztán elévelődött a két öreg. Nem volt már a nagyasszonynak más pártfogója a háznál, mint az öreg nagybátyja, aki a lábába fúródott golyó miatt nem mehetett többé a háborúba.

A nagyasszony nem mozdult meg a házából; nem hitte el, ami abban a két levélben volt írva. — Azt már tudta, hogy Ocskay labanccá lett; de azt is tudta, hogy sok méltatlanság történt vele a fejedelmi udvarnál: utoljára is, — a leányának a férjét tekintette benne: fáj a szíve miatta; de megtanulta őt mentegetni maga előtt. Hajh, az asszonyszívbe nem lehet annyi özön keserűséget önteni, hogy ami egyszer édes volt, keresztül ne érezzék rajta.

Ocskay pedig közeledett nagy csendesen Léva felé: lassú haladással, hogy a nagyasszonynak elég időt engedjen a továbbköltözködéssre.

Olybá vette, mint bizonyost, hogy már csak a köztük támadt harag miatt is, de meg a labanccá lével gyűlöletéből, Tiszáné úgy elmegy onnan, ahová Ocskay közeledik, hogy soha egymást meg nem látják többet.

Képzelte, hogy szidja, átkozza most! De hát azt ő mind nem hallja. Olyan közel ők nem jutnak egymáshoz ez életben többet, hogy szavaikkal egymás lelkén sebeket verjenek.

Útközben már kezdte azt észrevenni Ocskay, hogy milyen elétkozott provinciát kapott a fővezértől. Eleinte diadalnak látszott előtte, hogy a rác vezért az ő parancsnoksága alá rendelik. Az nagy garral futott Ocskayt bevádolni a haditanácsnál, s azt nyerte vele, hogy annak a parancsolatjára adták. Ocskay nem is állhatta meg, hogy az első szembetalálkozásnál azzal a

szóval ne bosszantsa Tököli uramat, hogy „No, hát: kaptál piros csizmát?” Hanem aztán nagy hamar észrevette, hogy Danausok ajándéka neki az a rác harámbasa. Ez egyébert sincs itt a gallérjához varrva, mint hogy őutána kémkedjék, s minden intézkedését rovásra szedje és gyanúval kísérje. Ez az ő felügyelője: hogyha netalán gyöngén akarná végrehajtani azt, amit Heister rábízott, aminthogy az is volt a szándéka Ocskaynak. — És amellet folyvást gúnyolódott Ocskayval. Minden embert minden apróságért Ocskayhoz küldött. „Ott a gyenyerális! Ő parancsol minden embernek. Én nem parancsolok. Én csak harámbasa vagyok. Én nem tudok semmit, a gyenyerális úr tud mindent. Az az okos ember, az a hatalmas ember, — a gyenyerális!”

Mikor Léva alá megérkezett Ocskay a dandárával, beizent a városbíróhoz, hogy doboltassa ki a lakosságot a városból, hurcolkodjanak el az ingó holmijokkal, mert ő a várost a fővezér parancsából fel fogja gyújtani. Ellenállásra ne gondoljanak; mert a várőrség kapitányostól meg van már véve, a vár kapitulált: haszontalan vérontás lenne minden fegyverhez kapkodás.

Tormássy László megtudva ezt a vészírt, rögtön vágatott ki Tizsáné nagyasszony kastélyába.

— Vége a világnak, édes húgomasszony. Itt van Ocskay László, az átkozott! Beizent Léva városába, hogy takarodjék ki minden népség, mert a várost leégeti. Magam szemével láttam, olvastam a levelet. Nincs itt segedelem. Fussunk, amerre szabad az út.

— Nem lehet! Nem hiszem! — szólt az erős lelkű asszony. — Ha mind a négy evangélista állítja is, mégsem hiszem el! Hogy Ocskay László, az én fiam, ide jöhessen, felgyújthassa az én városomat, az én ősi kastélyomat, labanc vezér parancsolatjára! Álom ez, nem valóság!

— Nem álom biz ez, édes asszonyhúgom. Nézzen ki csak az ablakán! Ott láthatja a vártornyon lebegni a császári zász-

lót. Megvette Ocskay a várőrséget pénzen, a várost is tőből kiforgatja. Ott jönnek már az országúton a portyázói.

— No, hát jöjjenek! De én előlük el nem futok. Jöjjön maga is Ocskay László. Hadd nézzek a szemébe, hadd halljam, mit beszél! Gyújtsa rám a házat, nem futok el belőle, megvárom, míg rám szakad a tető. Ha kiszabta Isten életem végét, minek nyújtogatnám, minek toldogatnám? Bevárom halálom. Elég volt az élet.

S nem mozdult a házból Tiszáné nagyasszony, akárhogy jöttek nagy zsvajgással rációk és labancok a kastélya felé. Ő maga kiállt a tornácajtóba.

Ocskay László bizton hitte, hogy üresen fogja már találni a Tisza-kastélyt, a többi úri házakból is elfutott már mindenki. Ő maga akart oda telepedni a városon kívül, míg a *munka* bevégeződik, s utoljára hagyni a kastélyt.

Hogy megdöbbsent aztán, mikor a tornácban ott találta maga előtt Tiszáné nagyasszonyt, belső cselédjeivel és Tormássy Lászlóval, fogadására készen.

Nehéz volt ráismerni Ocskay arcára. A külső elváltozás is sokat tett, még többet a lélek belső tükre.

Nem ilyennek szokta őt látni Tiszáné nagyasszony.

A jóság, a szelídség mosolygó tekintete párosulva jár a hősi bátorsággal, a kegyetlen vad indulatokkal társul a félelem kapkodó tekingetése.

— Nem vette kegyelmed a leveletem, amelyet előre küldtem? — kérde Tiszánétól. — (Még ő volt a neheztelő fél!)

— De igenis kaptam egy levelet, egy csalótól, aki a te nevedben, édes fiam, azt a bolondságot írta, hogy menjek innen futvást, mert te idejössz, s felgyújtogatod az én házamat meg az egész várost! A levélhozót megcsapattam, a levelet összetéptem. Nem te írtad azt, én tudom. Hozott az Isten! Szállj nálam!

Ocskay sápadt és fázott. Megfogadta, hogy keményszívű lesz.

— Azt a levelet én írtam — mondá kemény, érzelmetagadó hangon.

— Te írtad? — kiálta fel Tizáné nagyasszony. — Te! Ocskay László? Az én vőm? A magyar nép bálványa? S te meg tudod azt tenni, amit abban írtál? Hogy saját hazádat végigpusztítod? Hogy leégeted a fejünk fölül a városokat? Földönfutóvá teszed saját honfitársaidat? S te meg tudod ezt tenni? Igaz ez?

— Meg fogom ezt tenni. Igaz.

Tizáné nagyasszonynak tűzlángban égett az arca; kinyújtá a kezét Ocskay felé, úgy, hogy a mutatóujja hegyével csaknem a homlokát érte, mintha valamit írna fel arra, s halkan suttogá:

— Akkor hát az is igaz, hogy te voltál az, aki a Gábor fiamat megölted, átkozott!

Ocskay László megrettenve tántorgott hátra! Hát nem temette el még elég jól ezt a titkot?

Az anya két keze lassú reszketéssel emelkedett fel a magasba, mintha fel akarná ébreszteni a mélyen alvó sorsot, hogy hallja meg, amit mondani fog, s akkor fájdalomtól felmagasztalt arcát az égnek emelve, könnyező szemével Istent keresve, suttogá (nem kiáltott) ezt a szíve mély keserűségében fogamzott sóhajtást:

— Óh, te mindenható Isten! Ne engedd, hogy ennek az embernek a fiai férfikort érjenek!

— Hah! — ordíta fel Ocskay, kezeit a fejéhez kapva, hogy ne hallja ezt a szót, s aztán, mint a halálra sebzett vad, rohant ki a tornácból, összecsikorgatott fogai közé fojtva el zokogását.

— Miért átkozta meg ez az asszony a gyermekeit? — A nagyanya az unokáit! — Hogy ne ériék meg a férfikort! — Tétőtől talpig ércbe volt öltözve teste-lelke: ez az egy sebhető része volt: és ezt találták el!

Rohant, mint az örült a paripájához, a nyeregbe vetette magát, s úgy elrohant, hogy vissza se nézett.

Mit is látott volna? Egy összeroskadó nőt, aki érzi, hogy a szíve most mindjárt meg fogja ölni. Óh, az a szív olyan hatalmas ellenség, hogy a legnagyobb hőst is meg tudja ölni. Ez ellen nincsen harc.

Cselédjei felfogták az összeroskadót.

— Ne ágyba: — koporsóba tegyetek engem. Itt van a halálom. — Érzem. — „Elvégeztetett.”

Tormássy László biztatni akarta. Hajszolta a cselédeket, hidegért, melegért, ecetért, kámforért.

— Semmi se kell nekem. Túl vagyok mindenem. Én érzem, hogy meghalok. Nem is teheti Isten azt a kegyetlenséget velem, hogy tovább éltessem. Hiszen csak a Krisztusnak a vállára engedett súlyosabb keresztet tenni, mint amilyent elbírt. Hagyjatok meghalnom. Sietnem kell vele. Sietnem kell a szemeimet lehunyni örökre, hogy meg ne lássák azt, ami a pokolnál rettenetesebb. — Ki féljen még a pokoltól, mikor itt van ezen a világon Ocskay László! Ne lamentáljatok! — Szegezzétek össze hevenyén a koporsómat, gyalultatlan deszkából; — varrjátok össze a halotti köntösömet, durva vászonból, hogy ki ne rabolják a síromat miatta Ocskay martalócai. Csak azt a megtépett mellényt, az én szerette jó fiam, Gáborom köntösét, azt tegyék oda a szívemre, széthassogassátok, úgy tegyék oda. Óh, édes jó fiam! Hol van az a te erős kezéd? Akit kinyújtasz még a sírodból is, s lesújtod vele azt, aki a tieddel kegyetlenül bánik! Alszol, kedves fiam? Mindjárt jön az anyád és fölébreszt!

Oda kellett hordani eléje a deszkákat, és ott ácsolni össze a szeme láttára a durva koporsót. A szürke vásznat is ott szabta fel maga előtt halotti köntösnek.

— Aztán ne tegyék engem a kriptába! Azt fel fogják dúlni a rablók. Ássatok gödröt a számomra a kertben, oda temessetek! Semmiféle fejfát a síromhoz! Minek mondaná az: itt nyugszik az Úrban! Nem nyugszom. Hazajárok — kísértő léleknek.

Majd meg elhallgatott: az arca mutatta, mily kínokkal vívódik; de nem nyögött, nem jajgatott; száját összefogta.

Tormássy László kinyitotta az ablakot, hogy friss levegőt eressen be. Azon az ablakon át éppen ráláthatott a haldokló fekhelyéről Léva városára.

Egyszer aztán a csendes háztömeg közepéből egy gomolyó füstoszlop tolakodott föl az égre, azt megkapta a forgószeél, s körülcavargatva, beszórta égő tűzcillagokkal a várost.

Erre a látványra nagyot sikoltott a haldokló nő, végső erejével fölvetve magát fektéből, mind a két kezével a szívéhez kapott, s aztán visszaesett, arcát lefelé fordítva. Ez a rémlátás megölte. Megszakadt a szíve.

Ocskay László pedig ott állt főtiszteivel együtt azon a dombon, amelyről hajdanában vezényelte Léva-vár első ostromát — Ilonka szeme láttára. Hogy imádkozott akkor két szerető szív érette oly buzgón!

Onnan nézte végig, hogyan teljesítik parancsait egész pontossággal. A nap lement már, de az ég világolt: boltozata egy égő város lángját verte vissza.

Jöttek hozzá könyörgő küldöttségek a városból. Előkelők, papok; maga elé sem bocsátá őket. Menjenek, amerre látnak: nem segíthet rajtuk. Nyughatatlan szívét, mint az üldöző farkast, úgy kapatta háta mögé eldobált koncokkal: „Engem is bántottak, — életemre törtek, — meg akartak gyalázni, — ők tettek azzá, ami vagyok. — Sírjanak miatta”!

A város közepéből fel-felgomolygott egy újabb tűzittas füstoszlop. — Most a Csáky-palota ég! Most a Szentiványi-kastély gyulladt ki! — Az ott a gimnázium lángja! — Most a katolikus templom lobog fel! — Olyan az égő tornya, mint egy égre tartott fáklya! — Most a református templomba kap a tűz!... Aztán recsegve tör ki a láng a vár minden ormán, s egymásba vegyül a középben. A szőlőhegyeken minden kolna, minden mulatólak lángol szerteszéjjel.

— No ez a munka derekasan lett bevégezve! — hallja

Ocskay dörmögni a háta mögött a harámbasát. — Minden ház fel van perzselve az utolsó egyig.

Ocskay László csak erre a suttogó szóra tekintte a háta mögé. Ott állt a Tisza-kastély. Ő háttal volt fordulva felé.

Most oda tekintte.

— Az utolsó egy! Ez volt az. Még éppen állt.

Megértette a gúnyt.

Hirtelen haraggal fordult oda a harámbasához.

— Hát az a ház mért nem ég ott?

— Mert nincsen meggyújtva.

— Én megparancsoltam kegyelmednek, hogy gyújtassa fel a rácaival.

— Én is megparancsoltam a rácaimnak, de a rácaim nem akarják felgyújtani.

— Miért nem?

— Mert bolondok. A tornácban egy halott fekszik kiterítve; úgy hiszem, a ház asszonya; — s az én rácaim babonásak: nincs az a kincs a világon, amiért egy házat felgyújtsanak, amelyikben halott fekszik. Azt hiszik, hogy abból prikulics lesz, csuma lesz, s az hozza rájuk a pestist. — Talán a kegyelmed magyar vitézei felvilágosodottabbak? Azok megtehetik. — Parancsolja meg nekik kegyelmed! Hiszen kegyelmed a gyenyerális.

Ocskay nem szólt többet a harámbasához, hanem odalovagolt a háta mögött fölállított huszárszakaszhoz.

— Kókány Laci! — mondá a szélső káplárnak. — Végy magadhoz három rótát! Cafoljatok ahhoz a kastélyhoz ott, és gyújtsátok fel!

Kókány Laci az az ember volt, aki sok ilyen parancsot hajtott már végre — Morvában, Ausztriában.

Ocskay aztán ismét visszalovagolt a dombra, s nézte hátat fordítva a kastélynak, hogy milyen szépen ég a vár.

Jó idő vártatva megint hallja a csúfondáros suttogást a háta mögött.

— A Kókány Laci bizonyosan nem találja a tűzszerszámát. Visszatekint. A Tisza-kastély, körül bevilágítva az égés fénye által, még mindig áll. Ellenben a kiküldött huszárok szétszórt csoportban száguldanak visszafelé: legelől Kókány Laci.

Ocskay eléjük nyargalt.

— Hát titeket mi lelt? Ti is megijedtetek?

— Nagyon — rebegé a káplár, s még az álla is reszketett rémületében.

— Mitől?

— Kísértet van ott.

— Egy halott?

— Nem! Egy élő!

— Miféle kísértet?

— Azt én meg nem mondom, ha kettőbe vágnak is.

— Gyáva kákompillik! Jöjjetek utánam! Majd én szemébe nézek annak a mumusnak!

— Jó lesz, generális uram.

Ocskay László maga vezette vissza a mordályégetőket a Tisza-kastélyhoz. Az udvarba érve, leugrott lováról, kirántotta kardját, s maga csörtetett fel elől a lépcsőkön.

A tornácban ott volt a koporsóba fektetve a megholt anya, mellette Tormássy László s a kálvinista pap. Végezték a búcsúztatót éppen. Rá sem néztek a mellettük elrobogó alakra.

Futva ment át a tornácon Ocskay László; de az az egy futó pillantás is örökre lelkébe égette azt a képet: ahogy egy dicsőült arcú halott ott fekszik egy durva deszkakoporsóban, két keze összetéve keblén, s azok alatt egy hímzett bársonymellény.

Rohant onnan. Be a belső szobába.

Ott látták a huszárok a címerteremben a kísértetet, akinek a nevét nem akarja senki megvallani.

Ocskay betaszítá maga előtt az ajtót, s betoppant a terembe, öklébe szorítva kivont kardját.

Rémülten torpant vissza. Térdei megrogytak alatta.

Ki az ott? Az a kísértet! Aki előtte áll!

Pokol ördöge iszonytatóbb rémalakot nem ölthet magára, hogy őt megrettentse, mint ez a tünemény ott!

Ez ő saját maga! Ocskay László, a régi, a hajdani! A diadalmas hős! A nemzet bálványa! A haza oszlopa! A hír kegyence! Ez a ragyogó arc; e daliatermet, egyik kezében a kivont kard, másikkban a „libertas” zászló: ez jön most ellene. Ocskay László, a hős, jön megütközni Ocskay Lászlóval, a pribékkel!

... Csak egy festett kép az: egy vászonra kent alak. Maga Ocskay készítette azt egyszer olasz művész által anyósa számára, de ez a festett rém, ez élettelen kísértet mégis megverte az elevent. S az ő szellemkardja kiüté ennek a kezéből az igazi vasat.

Reszketett, rázkódott minden íze, tagja. Önmagára ismert; önmagától megrettent, elbódult.

— Ki vagy te? Mit akarsz? Ne közelegj! Ne nézz rám! Minden halottja a fekete földnek, akit kezem megölt, jöjjön elé, csak te ne támadj fel! Jöjjenek halotti lepedőikben, csontváz koponyákkal, üres szemodúkkal reám vigyorogva; csak te ne jöjj elé! — Mind valamennyivel megverekszem újra! Meztelen oda állok fegyvereik elé; csak te ne támadj rám! Távozz! Távozz! Távozz!

Az ablakon át belobogó tűzfény úgy lebegteté a rémalakot, mintha mozogna, előre jönne, orcái haragra gyulladva égnének, szemei szikráznának, mintha megszólalna, kezét kinyújtaná, kardjával sújtana.

Egyszerre új fényözön támadt. Léva fellegvára légberepült, a lőporos torony magasra lövellő lángoszlopai vakító fénnel áraszták el az éjszakát. S e fénykitörésnél úgy tetszett, mintha az a rémkép egészen közelbe rohanna az élő képmáshoz, arcot archoz tűzve, mellett mellnek vetve.

— Ördög és pokol! — ordítá Ocskay, kárhozatos dühvel, s felkapva földre ejtett kardját, mint akit a rémület megörjített, az ijedtség veszett haragjával rohant a szembeálló rémnek, s kardjával összevissza kaszabolta — azt a festett képet: — egy

rongyot nem hagyott meg belőle a rámában.

A halálos veríték csorgott végig egész testén e szörnyű torna után. Egy élő párharca saját rémképével.

— Jöhettek! — hörgé rekedten a kívül maradt katonáknak. — Nincs már kísértet a házban. Végezzétek a többit!

Azzal rohanni akart kifelé a házból.

De türtőztetnie kellett sietését, mert éppen akkor vitték ki az ajtón, le a tornáclépcsőkön azt a gyalulatlan deszkakoporsót, aminek még szemfedője sem volt: azt be kellett várni. Halottvivő cselédek, a lelkész meg Tormássy László énekelték a halottkísérő zsolozsmát:

Menj el a nyugalom Csendes éjfelébe!

A gyászos sírhalom Megnyílt kebelébe:

Köz anyánk ölébe.

Végig kellett várni, míg a gyászmenet elvonul.

És még azután is ott kellett neki állni azon a tornácon, ahol egykor a topolyafavesszőt (a kegyelem fáját) Ilonkának adta, és kellett neki hallgatni, hogy dübörög a hant a koporsón, amit ott a házi kertben elsírolnak.

És még azután is ott kellett neki állni és hallgatni, ahogy a lelkész elzokogja a végszavakat: „Isten adjon neki örök nyugodalmat” Utána akarta rebegni, hogy „ámen”, s nem jött ki az ajkán.

És még azután is ott kellett neki állni, mikor már senki sem volt körülötte, és látni egyedül, magára maradva, egy egész felgyújtott világot, s hallgatni a távolból felmorajló zúgását ezernyi ezer kétségbeesett szónak: „Verje meg az Isten, aki ezt tehette”!

XVI. KÉT KINCS KÖZÜL AZ EGYIKET!

Ez a kísértetes jelenet a Tisza-kastélyban természetesen nem maradt titokban; Kókány meg a többi huszárok tanúi voltak annak: hisz elsősorban őket rémíté agyon az élethű arcképe Ocskay Lászlónak, ők hitték azt, hogy valami rémkép, aki szembe jó rájuk, számot kérni a fertelmes árulásért; s aztán visszatért elhistórizálták a pajtásoknak, milyen kegyetlenül elbánt a generális azzal az ijesztő csodával! — Ebből aztán nagy tréfa lett a tiszt urak között. — Mert hiszen nem veszik ám az ilyen kis egzekúciót olyan tragikusan, mint ahogy le van írva. Egy leégett város nem a világ! Csak éjjel borzasztó az, mikor a lángja vereslik, reggel már csak a füstje látszik. Aztán egy csepp vér sem folyt el; a lakosság elmenekülhetett, s magával vihette, ami a szekerére és a hátára fért. A Tisza-kastélyból is elébb kihordtak a labancok minden bútort, retyemutyát: nem törtek össze semmit, el sem suvasztottak, a derék becsületes emberek; — csak azután gyújtották fel a tetőt. — Ocskay László a rábízott feladatot amilyen lelkiismeretes szigorral, éppen olyan humánus kímélettel hajtotta végre. Ezt meg kellett neki adni.

— No, hanem azt szerettem volna látni, mikor a saját portréddal megduelláltál! — évődék Ocskayval Tököli uram, mikor, végzett munka után, ott az erdő sátorában „fecerunt magnum áldomás”. — Nagyokat vágta rá? Keresztben, hosszában? Az nagyon derék lehetett. — Ennek híre lesz

az országban, hogy Ocskay László magamagát is kész levágni, ha útját állja.

Ocskay tűrte a tréfát, s se nem haragudott érte, se bele nem vegyült a multság tréfás zajába. — Tisztársai ezt csendes lelkifurdalásul magyarázták, s Tököli uram most már úgy beszélt hozzá, mint aki megszorodott szívű cimboráját jóakarólag vigasztalgatja.

— Fel se vedd ezt az egész dolgot, édes gyenerálisom! Láttál te már ilyen fájervertet többször is. Piszlicárság az egész! Kérdezd meg csak a Léva-vári kapitányt, micsoda parancsolatja volt neki Bercsényitől! Előadja. Egy hét óta a zsebében volt már a rendelet a kuruc táborbul, hogy ha a császári sereg közelít Lévához, ő gyűjtassa fel a várost. Te csak megelőzted benne a kurucokat. — Azoknál is az a hadi praktika, hogy minden várost felpörköljenek, ahová a császáriak le akarnak telepedni. Ott van Korpona: ők maguk gyűjtötták fel. Ott van Zólyom; Andrásy tábornok az első gyanús csapat közeledésére felgyűjtotta, leégette a várat, a várost; pedig nem is császári lovasok voltak, hanem kurucok, akiket jönni látott. Ők is csak azt teszik, amit mi teszünk. S nem fáj érte a szívük. Te se légy olyan érzékeny! Nádaltasd meg a szívedet a kovácsnál, ha még lágy; lásd, az enyém milyen kemény. Megállj, még majd vért is kell ontanod, magyar vért. De hát attól se hőkölj meg! Hát a kurucok nem ontották a te magyarjaid véréte? Mikor Vajda Bandi megrohanta Unyimnál a te Blaskovichodat, bekergette a faluba, a te szegény huszárjaid bújtak volna szalmába, szénába, házhiúba, de a tótság oda hurcolta őket Vajda elé, s azt kiabálta: „Zabi panye! zabi! précsoszom zosztál!”*), s Vajda levágatta őket sorba. A szegény Vas András hadnagyodat, a Benger Boldizsár zászlótartódat, a Krupics Jancsi strázsamesteredet. Te se sajnáld őket! Az a szép, mikor a magyar vágja a magyart. Majd nő helyébe más. „Terem az

* Vágjad uram, vágjad, mért lettek kuttyákká!

ember, mint a subagallér!” Legyen olyan kemény szíved, mint nekem!

(„Megállj csak — mondogatá magában Ocskay, míg arcáról leolvashatatlan volt, amit most gondol. — Majd megvállik nemsokára, hogy melyikünknek a szíve keményebb?”)

Mikor Heister Pozsonyból útnak ereszté Ocskayt, akkor előszóval azt a hadjárati tervet adta neki utasításba, hogy a Bars- és Nógrád megyei városokat égesse fel. Ez azonban csak próba volt Ocskay „új hűségére” nézve. Még azon az éjszakán, amelyen e próba első feladatát olyan *fényesen* bevégezte, átadott neki a dragonyosok őrnagya, Ebermont egy zárt levelet a fővezértől, amit eddig a tarsolyában tartogatott. Így szokták a tengernagyokat is zárt utasításokkal ellátni, amiket csak a magas tengeren szabad felbontaniok.

Ebből a lepecsételt utasításból aztán megértette Ocskay, hogy egészen más feladat vár reá, mint amit szóval elmondtak előtte.

Heister Pálffy bánnak Árvavár elfoglalását parancsolta meg. Azt a vidéket Czelder Orbán, kuruc vezér tartotta megszállva, maga is leghívebb német vezére Rákóczinak, a csapatjai is a legderekből német és tót gyalogok. Ez ellen küldte Heister Pálffy bánt, Ocskay Lászlót és Ebergényit. El kellett dölni, hogy melyik harcol vitézebbül: a császár magyarjai vagy a Rákóczi fejedelem németjei?

Már ezt a küldetést gyönyörűség volt elfogadni Ocskay Lászlónak.

Az egész haditerv, amit Heister és a táborkar bölcsei nagy tudományosan kifundáltak otthon a szobában a földabroszon, határos volt a lehetetlenséggel azok előtt, akik azt a vidéket ismerik. Könnyű ám Heister uramnak az ujja hegyével a mappán alá s fel sétálni, de aki valaha a Kis-Fátra meg a Nagy-Fátra hegyeit beutazta, az tudni fogja, hogy az ilyen séta kemény télben nem embernek való.

Éppen azért szerette azt meg Ocskay László. Azért mondta

magában, hogy majd megválnak, melyikünknek a szíve szorult rá, hogy a kovácshoz vigyék megnádatatásra.

Déltájon egy erős zápor, fellelgszakadással kezdődő, egyszerre eloltá az égő város tüzét; délután a zápor hóesésbe ment át, s estére fehér volt a tájék: a kormos falak, a leégett tetők be voltak takarva szépen: csak a csonka tornyok mutatták, hogy egy leégett város áll ott a távolban.

Innen tovább kellett menni: sárban, hóban.

Ettől a naptól kezdve aztán hetekig havazott, soha egy nap meg nem szűnt a hóesés. Krónika nem emlékezik ily kegyetlen télre, mint ez az utolsó tele volt a Rákóczi hadjáratnak. A magyar hadvezérek tétlenül, mozdulatlanul kényszerültek a Duna két partján vesztegelni hadseregeikkel; azt hitték, hogy a csikorgó hideg, a házmagas hófuvatok a császári seregeket is gátolják a hadviselésben.

A három magyar császári generális pedig ebben a rémületes harcban, „mintha zsinórra vették volna”*, oly pontosan hajtotta végre a hadműveletet. Ez az emberek harca volt az istenek ellen, a hó, a jég, a szél istenségei ellen: — harc, lövöldözés, kardcsattogás nélkül, s mégis több halottat, sebesültet hátrahagyó a leggyilkolóbb ütközetnél.

Ocskay Lászlónak jutott a feladat Turóc vármegyén keresztül a hátába kerülni Czelder Orbánnak, ki a párnikai kuruc sáncot védelmezte Pálffy János ellen. Francia védmű volt az, faltörő ágyúkkal is megostromolhatlan.

Ocskay nem válogatott az útban. Amerre egyenes! Nem kellett hídnak kerülnie, minden folyam be volt fagyva; s szekeret, ágyút nem hordott magával a dandárja. Ha találtak valamit enni, jó volt; ha nem, koplaltak. — Egy napot nem engedett a pihenésre: sietős volt az út. Ő maga a huszárezredével képezte az előhadat, középen jött Tököli uram rác gyalogsága; a hátvéd volt a dragonyos lovasság.

* Pálffy bán szavai.

Eleget szabódott most már Tököli uram Ocskaynak, hogy ne fogja a dolgot olyan keményen, mind kidől a rácság, azok nincsenek szokva ilyen irtalmatlan télhez. *Otthon* soha sincs tél; mind odafagy a vitéz nép.

— Fel se vedd az egész dolgot — mondá neki Ocskay.
— Holnap még hidegebb lesz, még nagyobb hónap megyünk neki. Közeledik Muszkaország. Szokjuk meg a klímáját; ha olyan nagyon szeretjük.

— Nem bírom elhallgatni a bajtársaim jajgatását!

— Nádaltasd meg a szívedet a kovácsnál, ha olyan lágy. Ha én nem fáztam meg a lévai nagy tűztől, te ne izzadj meg a túróci nagy hótól.

Ott kezdődött még csak az igazi! Mikor a Nagy-Fátra gombási szorosán át kellett törtetni. Ocskay László ezerével hajtotta maga előtt a tótságot a mély hegyvágásokban havat lapátolni, emberfölötti munkával vágatva utat csapatjai számára; ahol lehetetlen volt a völgyben előrehatolni, az erdőkön keresztül új utcát törtetett favágóival; mégis előre haladt; éjt, napot egygyé tett, pihenőt nem adott; mégis ott volt napjára a végponton, ahová a fővezér elküldte.

Ott állt Czelder Orbán háta mögött.

S erre, amint Ocskay őrtüzei kigyulladtak a Fátra tetején, a kuruc vezérnek sietni kellett odahagyni a megostromolhatlanak hírdetett párnicaí sáncot, s futvást menekülni Rózsahegyre, s onnan Liptó-Szent-Miklósra; veszendőbe hagyni Árva várát.

Ocskay Lászlóé volt az oroslánrész ebben a diadalban.

De micsoda áron?

Amit rábízott a fővezér, azt ugyan keresztül is vitte, de az egész dandárából nem maradt meg több embere háromszáz hajdani kuruc huszárjánál. Ezek kiállották maguk is, lovuk is ezt a gyilkos járatot; hanem a sok szép, istállóhoz szokott dragonyos-paripa mind ott maradt az útfélen, s a vitéz rácságból csak Tököli uram került meg tizenkét lovas szerzesánjával; a többit betakarta a hó.

Mikor Kralovánál összejött a három dandár: „Pálfy, Ocskay, Ebergényi zászlói alatt, a három alig tett egyet. A többi megfagyott. — Hanem a győzelem tökéletes volt.

Itt került még egyszer össze Tököli uram Ocskayval: hat hét óta először fűtött szobában, poharazó asztal mellett. A diadal áldomását itták. — Vegyítve volt az édes bor közé a nagy ormótlan veszteségek fölötti keserűség ürömcseppje. Tököli uramnak a könnyei hullottak a poharába. Mind odalett a sok szép vitéze!

— Sohse sírdogálj te rajtuk! — vigasztalá őt Ocskay. — Keményítsd meg a szívedet. „Terem az ember, mint a subagallér!”

— De átkozom én azt az órát, amelyen veled egy úton elindultam!

— — — — —
— — — — —

A lietavai várat is körülzárta a kegyetlen erős tél. A mély utakat úgy betemette a hó, hogy minden szomszédba járás megszűnt. A falukon a ház ereszéig ért a hó, s a lakosok folyosókat vágtak benne, hogy egyik házból a másikba járhassanak. Medve, farkas úgy elszaporodott, hogy fényes nappal betörték az aklokba, onnan ragadozták ki a háziállatokat: éjjelenként olyan üvöltést míveltek a vár körül, hogy alig tudott tőlük aludni az ember.

Azért hát nem is tudtak itten semmit mindarról, ami odakünn a világban történik: hírmondó sem jött sehonnan a várba.

A borongós rövid napokat, a hosszú estéket mind a kandalló mellett töltötték, s a két asszony csak úgy a képzelete után mesézett egymásnak, hol jár most Ocskay László? Mindent kitaláltak róla, ami csak lehetséges volt; csak azt nem, ami valóság.

Amint megint a télutó beköszönt, egyszerre ismét olyan meleg napok jöttek, hogy minden hó olvadásnak indult. Ekkor meg aztán éppen vége volt minden közlekedésnek az

egész országban. Minden folyam kiáradt, tengerré lett; árvíz öntötte ki még a hegyek lakóit is; a hidakat elhordta a jégzajlás, a Vág vize itt-amott új medret ásott magának, s oda rakta a partot, ahová senki se kívánta. Februárban mennydörgéssel járó zivatarok voltak, s az erdőkben megszólalt a kakuk: amiből mindenki nagy csodák bekövetkezését jósolta.

A nagy árvíznek az az egy haszna volt, hogy azon a kis lietavai patakon most tutajjal lehetett járni, s így eshetett meg, hogy mikor a feneketlen utak miatt csak ökrös szekérrel lehetett járni, Lengyelné nagyasszonynak a lipthói kasznárja a tutajos tótok által egy egész táská levelet küldhetett, ami a nagy hó miatt ott rekedt nála. Lengyel Magdolna maga szokta mindig elolvasni a leveleit; azt nem bírta az írőcéákra.

Amint Ilonkának tudtára esett, hogy levelei érkeztek a háziasszonynak, mindjárt odasietett hozzá, azt remélve, hogy talán az ő számára is lesz azok között valami levél a kedves urától.

Nagyon különös munkában találta Magdolna asszonyt. Arról a sokat megénekelt arcképről tépte le a koszorúkat. Amit a kezével el nem ért, azt a parázskaparó vassal szaggatta el.

— Gyere csak! — kiálta a bámulatában elszibbadt belépőnek. — Segíts te is benne!

Ilonka gyors ésszel kitalálta, hogy mi történt. Ez volt az ő rettegéseinek állandó kútfeje: ettől a gondolattól volt ő régóta beteg, Ocskay bizonyosan áttért a császáriakhoz.

— Pribék lett! Hazaáruló lett! — lihegő dühtől fulladozva Magdolna asszony. — Olvasd ezt a levelet. Csajághy Márton írja. Átlopta az ezredét a labancokhoz, maga fölment Bécsbe; hűséget esküdött; megtagadta a nemzetét.

Ilonka a veszedelemérzet tudni vágyával olvasta végig azokat a rettentő sorokat, amik férje árulását bizonyítják.

Ezalatt Magdolna asszony egyenkint hajigálá a koszorúkat a kandallóba, hozzákiáltva a szalagra hímzett neveket: „Nesze tiszabecsi diadal! — Te is korponai győzelem! — Utána

zóllyomi hőstett! — Ég velük bécsi fölverés! — Hát te szomolyáni dicsőség? — Hamuba vele! — No, wsetinvári csodatett! Te voltál a legutolsó; te menj legfölül”.

Mikor aztán, mint a máglya égett mind, beledugta a tűz közé azt a kétágú vasvillát, amivel a targallyat szokás a tűzre rakni, míg izzóvá lett.

— Ez az ember tudott bennünket megcsalni! — rikácsolá az öregasszony, csontos öklével fenyegetve az arcképet. — Akit úgy imádott az egész nemzet, úgy szeretett minden magyar: bálványunknak tartottunk mind. Eldobta a dicső nevet: választotta a gyalázatot: szégyent, kuhit hozott a nemzetségre. — Téged gyalázott meg legjobban, meg a te gyermekeidet. — Nesze, szúrd ezt a szíven keresztül.

Azzal odanyújtá Ilonkának azt a kétágú vasvillát, aminek a hegye izzó veres volt már.

Ilonka hátrakapta a kezeit, s mélyen elpirulva mondá:

— Ő énnékem mégis hites uram! — Ha siralmas sorsot választott, megsiratom; ha szégyent vallott, pironkodom érte; — de osztozom benne.

— Hát még nem szúrod ezt a tüzes vasat a szívébe? No, jól van, hát olvasd akkor ezt a másik levelet. Ezt Tormássy László uram írja. Elpusztította Léva városát Ocskay László! Még a Tisza-kastélyt is fölgyújtotta. Édesanyád szíve megszakadt szégyenében, bánatában. A lángok közül vitték ki a koporsóját! Ocskay László ott volt, és maga osztotta a parancsokat.

Erre a rémhírre csak összeroskadt a szegény asszony, arccal a földre borulva, s kezeit feje fölé kulcsolva, elkezdett zokogni keservesen: „Óh anyám! Édes jó anyám!”

— Ne anyázz mostan! Hanem fogd ezt a vasat, és szurkáld a szíven keresztül; hadd égesse, ahogy ő el tudta égetni a saját anyja házát.

De Ilonka csak nem akart fölkelni a földről. Csak azt zokogta: „Szeretnék meghalni!”

— Érdemes is volna meghalni egy ilyen emberért! De megölni! De tízszeres halállal kivégezni! A hazaárulót, az anyagyilkost, a mordályégetőt!

E sértő szavakra hirtelen térdre emelkedék fektéből a feleség, s még nedves volt az arca könnyeitől; de a hűség szilárdsága keményíté meg vonásait.

— Asszonyom! — lihegé. — Ő énnekem azért mégis uram! Előttem ne gyalázd!

— Előtted ne gyalázzam? Mert ő neked urad? Térdepelsz előtte, mikor a szívedre gázol? No, hát tudd meg, hogy mi csoda urad ő teneked? Itt van: olvasd el a Jávorka levelét, aki mindenütt a nyomában járt, minden tettét tudja. Nem tégedet szeret, hanem azt a budetini varázslónőt, akiről megmondtam előre, hogy hozzá ne ereszd; mert kárhozatra viszi. Ő csábította el; a grófnő, az apáca, a cigányleány! Előbb tetőled, azután a hazájától. Ő vitte el Bécsbe, ott is egy kvártélyon voltak. Most is ott van nála Budetinban, ott piheni ki a fáradalmait, amikkel elhódította tőlünk Liptót, Árvát, ott a tündéresszony karjai között. — Le veled immortellakoszorú!

S azzal megkapva két kézzel azt az egész rámán átfont koszorút, letépte azt onnan, s utánahajítá a többinek.

Ilonka kezében reszketett a levél, mit végigolvasott. Semmi kétsége sem lehetett. Elhallgatott, arca elfehéült és mozdulatlan lett. — *Ezen fájdalom számára nincs könny, nincs szó, nincs arckifejezés.* Vádterhes szemekkel tekintte fel az arcképre, kezeit ölébe csüggesztve alá.

— No, most csak keresztülrontasz hát a szíven ezzel a tüzes vassal! — kiálta Magdolna asszony, kirántva a parázs közül a kétágú fegyvert, aminek a szarvai fehér-izzók voltak.

A *hitves* méltóságteljesen emelkedék föl görnyedtéből, s fejét alázatosan meghajtva, mondá:

— Ő mégis atyja gyermekeimnek — és én mégis szeretem őt.

S ezt az utolsó szót aztán minden arcvonásainak fájdalomtól felmagasztalt tündöklése bizonyítja.

— No, ha te nem, hát majd én megteszem! — hörgé az öregasszony, s nekirohant a saját keze festette arcképnek, a bálványnak, s az izzó vasvilla hegyeit oda fúrta a szívébe, az arcába, ahányat szúrt vele, annyi szitkot kiálta rá: „Nesze a tapolcsányi árulásért! Nesze a bécsi esküvésért! Nesze a lévai gyujtogatásért! Ezt a megölt napadasszonyodért vedd! Ezt a kuruc sáncért! Ezt a budetini hitszegésért!”

Minden döfésére a tüzes vasnak izzó füstöt vetett a kép. Talán egészen össze is tépte azt a fúriává lett öregasszony, mikor magára maradt. Mert Ilonka iszonyodva futott el onnan.

Rohant le a lépcsőkön, mint akit űznek; futott az istállókba.

— Fogjatok be rögtön! Megyünk ebből a házból!

Az Ocskay által Lietavába rendelt fegyveres csapat vezére, Pestvármegyey, eléje szaladt megrémülten a rendeleteket osztó úri asszonynak.

— Mit csinál kegyelmed, nagyságos asszonyom? Mi baj van? Mi történt?

— Semmi baj! Nincs semmi! De én ennél a háznál nem maradok tovább. Menni akarok innen. Még ma! Ebben a nyomban.

— Hová?

— Talán Budetinba. Magam sem tudom azt. Ahol az uramat megtalálom.

— Ebben a rettenetes útban!

— Nincs rám nézve rettenetes hely, csak a lietavai vár! Farkasordító erdőkben, jégzajos folyók közepett nem halljátok egy kiáltásomat, de ha itt maradok, megőrülök! Meg kell bolondulnom.

— Óh, nagyságos asszonyom! Milyen nehéz dolgot kíván kegyelmed! Nekem a tábornok megparancsolta, hogy a fegyveres csapatommal Lietava várát semmi szín alatt el ne hagyjam: innen az ő parancsa nélkül ki ne vonuljak.

— No, hát ti maradjatok itten! Elmegyek én magam a

fehércselédjeimmal. Két kisfiamat viszem csak el: a többi férfi itt marad.

— Arra megint erős parancsom van, hogy kegyelmedet sehol el ne hagyjam; valamennyi fegyveresemmel mindig mellette legyek.

— Alkudj ki a parancsaiddal, ahogy tudsz. Jössz vagy maradsz. Én a két gyermekemmel megyek innen. Ha nem kísértek, megyek egyedül; — ha nincs szekérjárás, megyek gyalog; — ha nagy a víz, megyek mezítláb: de elmegyek innen.

— Óh legalább csak addig várna kegyelmed, míg izenetet küldenék a tábornok uramnak Budetinba.

— Tehát te is tudod, hogy ott van? Nem várhatok rá. Én több éjszakát e fődél alatt el nem töltök; falat kenyér, ital víz nem éri a számat, amit itten adnak.

— Hát az a tömérdek kincs, ezüst, amit idehoztunk?

— Hadd vesszen a *szerdék*; úgy is lett gyűjtve!

Pestvármegyey látta, hogy itt nem használ semmi ellenvetés, az asszonyakarat előtt meg kell hajolni; arra kérte csak még Ocskayné, hogy málháztassa hát össze szokott rend szerint a bőröndjeit; majd ő maga helytáll a társzekerek felpakolásánál: ha ma megindulnak, még tán elvergődnek Hradnáig, ott a kastélyban éjszakára megtelepednek, másnap aztán el lehet érni Beszterce-Podhrágyot, s intézkedni, hogy harmadnap átkelhessenek a kiáradt Vág révén, s onnan aztán fel Budetinak. Ez bizony háromnapos expedíció lesz a mostani utak mellett; mert a kincseket csak ökörszekerekkel lehet szállítani. Azalatt azonban lehetne értesíteni Ocskay Lászlót, hogy az asszonya megindult a keresésére; nehogy odább menjen: sőt inkább készüljön az elfogadására!

— Jó lesz — mondá Ocskayné. — Ne lepjük meg *őket*! S aztán levelet írt az urához: nagyon rövid volt az.

„Kedves uram. Én Lietava várában tovább nem maradok; ha az egész világot nekem adják is. Még ma kimegyek innen.

Oda megyek, ahol te vagy, fiaimmal együtt, s veled akarok maradni mindig.”

Csupa határozott szavak; semmi „engedelmet kérek;” — „ha nincs ellenedre?” — „én akarok!” Ezt írta neki.

Azt a levelet aztán rábízta egy vadászlegényre, aki ismerte az erdők gyalogösvényeit Lietavától Zsolnáig. Innen egyenes irányban fél nap alatt lemehet Zsolnáig, (ha útközben meg nem eszik a farkasok), s ha jó szerencséje lesz, hogy kap az innenső parton valami ladikot, ami az árvízen átvigye, hát legalább egy nappal hamarabb megérkezhetik a budetini várba, mint Ocskayné a kíséretével.

Pestvármegyey azután a maga részéről is küldött élőszóbeli üzenetet Ocskayhoz; tudatva vele, hogy a családját és a kincseit kíséri ugyan ötven jó lovassal; de azért jó lenne, ha maga Ocskay eléje jönne egy erős csapatral; mert a kuruc portyázók mindenfelé száguldoznak mostanság. Könnyen beléjük bukkanhat az ember, mikor éppen nem keresné őket.

Ilonka biztonnyal elhagyta még aznap Lietava várát. Arccal se fordult vissza többet!

— — — — —

Úgy volt biz az. Egészen igaza volt annak a levélnek, amelyik azt mondta, hogy Ocskay László ott mulat Budetinban; talán hosszabb idő óta is már.

Ha vádolni találná valaki, hogy íme milyen közel van a feleségéhez, s mégsem igyekezik vele találkozni; hogy íme szemével láthatja mindennap Lietava várát, azzal a korona alakú nagy kupolájával, mégsem siet oda; — talán tudná is magát védelmezni: — a járhatatlan utak: — hadvezéri nehéz kötelesség: — és a többi: — de a „kiszívó”, a saját lelke aligha mentené föl. Ozmonda szép szemei tartották őt fogva Budetini várában. — Az az ürügy, hogy e helyett a lipitói, trencsényi nemességet gyűjtögeti a császári zászlók alá, ez sem volt egyéb, mint „titulus bibendi”.

Aztán, hogy is mehetne ő Lietava várába *eldicsekedni* a viselt dolgaival, amiket azóta végzett, amióta utolszor látták egymást!? Nem támad már Ocskay hőstetteinek hallatára más nőarcon mosolygás, csak a budetini szép asszonyén! Ide kell neki jönni mindig, ha ki akarja pihenni fáradalmait.

E szibarita élet közepett érkezék meg Budetinba a lietavai küldönc Ilonka rövid levelével. Csakugyan volt szerencséje, hogy nem ették meg útközben a farkasok; hanem a vízáradás miatt meglehetősen elkésett; úgy, hogy ő is csak harmadnapra került Budetinba.

Ocskay bosszús lett a levél olvastára; de még inkább arra a szóbeli izenetre a hadnagyától. — Minek volt azoknak most Lietavát odahagyni? Mennyivel nehezebb lesz majd „extra dominium” pörölni a szép uradalomért, ha a „donatio” egyszer meglesz; mint amíg benn volt a várban a saját őrsége! — Aztán meg a kincses társzekerekkel alá- s fel kószálni a hegyek között; mikor az egész tájék tele van kóborló kuruc csapatokkal; — (a „nyebojcsikok” sem jobbak!) — És ami a legfőbb, ilyen télvíz idején szerencsétetni magát, a két gyöngye gyermekével együtt! Ez rossz gondolat volt! (Aztán meg félbeszakítani ezt az idilli életet itt Budetinban, ugye?) — Azt egyébiránt kitalálhatta az éles eszével, hogy mi oka volt Ilonkának ily hevenyében fölkerekedni s otthagyni Lengyel Magdolna hajlékát! Akárcsak maga előtt látta volna, hogy a kuruc lelkiületű asszonyság éppen úgy bánik el az ő megkoszorúzott arcképével ott fenn, amint megtudja a megfordulását, mint ahogy ő maga elbánt a másikkal a Tisza-kastélyban: s Ilonka azontúl ott nem marad a házában.

Asztalnál ültek, mikor a levelet kapta.

Csak annyit dörmögött maga elé, hogy „a feleségem ma megérkezik.”

— Úgy? — monda rá Szunyoghy grófnő. Mintha nem törődne vele.

De Gáspár úr többet is akart megtudni.

— Elhozza magával az ezüstmarháidat is?

— Azokat is hozza.

— Akkor tisztelem az eszt.

Ocskay László rögtön felkelt az asztaltól, s rendeleteket osztott a hadnagyainak, hogy a szerteszt elszállásolt huszárjainból kétszázat tartsanak útra készen, hogy az első trombitaszóra megindulhassanak. — Eleibe szándékozott menni Ilonkáéknak.

— De nagy készüllet kell hozzá! — csettegett Ozmonda csípősen.

— Bolond! Hat társzekér ezüst nem a Csákyék szalmája! — igazítá rendre Gáspár úr a menyét.

Ő maga, a házigazda látszott az érkező vendégek elfogadásában legserényebbnek: új szobákat rendeztetett, kályhákat fűtetett, ágyakat szellőztetett. — Meg kell becsülni az olyan látogatót, aki hat társzekér ezüstöt hoz magával; — s aztán itt is marad: — nem a vendég, hanem az ezüst.

Ozmonda pedig azon imádkozott magában, hogy bárcsak rajtuk ütnének a kurucok, s elragadnák mind a kettőt.

Ha kívánta, meg is történt.

Alig trombitáltak nyergelőre a huszároknak, amidőn vágatva érkezik be a várudvarra egy lovas, lóhalálában.

De nem lehetett annak a ruháján felismerni, hogy miféle regimentből való, úgy összefecskendette a sár; az ábrázatjából is csak a két szeme látszott ki. Azonban már messziről kiabált: — Ocskay! Ocskay! Hol van Ocskay László?

Ocskay kijött a kiabálásra a tornác elé, s nagy mérgesen rivallt a lovasra:

— Ki vagy? Mi vagy? Nem tudod a címemet? Mit kiáltozod a nevem?

— Eh! Most nincs ideje a titulálgatásnak — liheg éreketten a lovas. — Nem kell nekem a generális; hanem az Ocskay László. Én vagyok Pestvármegyey!

— Pestvármegyey? — hördült fel Ocskay. — Mi történt a feleségemmel?

— Az történt, hogy a bittsei várnál rajtunk ütöttek a kurucok.

— Elfogták a feleségemet?

El! A kincses társzekeret is.

Gyermekeim! Nem védtétek őket, nyomorultak?

Azok kétszázan voltak, mi csak ötvenen. Az én embe-
reim nagyobb része leugrált a lováról, s futott a sűrű erdőnek:
magam elvágattam, hogy neked hírt adjak.

— Mennybéli Isten! — — Nem! Nem! Nem imádkozunk
most! Fúvassatok riadót! Hozzátok a lovamat! Válts paripát,
hadnagy. Be kell őket érnünk, ha ördögökkel vannak is!
Nem ismertél a vezérükre?

De igen. Beleznay János volt.

— Hadnagyom volt. Egyik a szökevényekből. Kétszer
kegyelmeztem meg neki, mikor főbe kellett volna lövetnem.
Harmadszor nem lesz neki irgalom! Fújjátok, fújjátok a trom-
bitát! Ahányan itt vagytok, jöjjetek velem; a többi utolérhet.

— Két kicsiny porontyom! Megállj kuruc, ezt megkeserülöd!

Nagy volt a grófi családnál is a rémület. Ozmonda maga
segíté fel Ocskay Lászlóra a páncélingét, s ő kapcsolta fel a
fejére a sisakját. Gáspár úr is ott sürgött-forgott körülötte.

— Jaj csak az ezüstödet a kezük között ne hagy! Az átkozott
rablók!

Alig gyűlt még össze ötven lovas; Ocskaynak nem volt
türelme várni; nyeregbe veté magát. „Utánam!” Előre vágta-
tott a csapattal.

A többiek, rótánként szállingózva, rúgtattak utána; úgy,
hogy semmi rend nem volt a rohanásban.

Valahol a bittsei kaptatónál aztán összeverődött az egész
csapat; akkor sem lehetett nagyobb egy svadronynál. De ezek
mind hű cimborák voltak: akik el nem hagyták volna Ocskayt,
ha az egeket vívni vezette volna is őket.

Amint a bittsei malomzúgóhoz értek, néhányan a Pestvár-
megyey csapatjából, akik elbújtak a hídlás alá, előkecmelegtek

Ocskay láttára, s azoktól megérté Ocskay, ami a hadnagy eltávozása után történt.

A kurucok, amint Ocskayné kísérő csapatját szétriesztották, megfordították a szekereket; s azután kétfelé válva, a kisebb csapat, mintegy ötven ember, Áporkay zászlótartó vezetése alatt, a kincses társzekerekkel visszafelé vette az útját a podhrágyi rév felé; a nagyobbik csapat, valami kétszáz lovas pedig a hintóval, amiben Ocskayné és a gyermekek ültek, megindult Sturec felé. Itt maga Beleznay volt a vezér.

Világos a veszedelem! Ha Áporkayékat ott nem szoríthatják Ocskayék az innenső parton; hanem időt hagynak nekik, hogy a réven átkeljenek, akkor aztán nem beszélnek velük többet, mert azok a hidast odaát tartják, s a jeges árvízen lóval nem lehet keresztülúsztatni. Ha pedig ezek után veti magát Ocskay, azalatt a kurucok a hegyek között úgy elviszik a feleségét, hogy nyomába sem akad.

Egy pillanatig sem tétovázott.

— Utánam mind! Hajtsunk Beleznayékra!

S azzal letérve az országútról, nekivágott a hegyi útnak, ahol más kocsikerék vágánya nem is volt látható, mint azé a hintóé, amiben a feleségét vitték.

A stureci mély völgyben érte utol Beleznayékat.

Beleznay jól tudta azt, hogy Ocskay maga a felesége kiszabadítására fog rohanni: azért is hozta magával a csapatja nagyobb részét. Hanem abban rosszul számított, hogy Ocskay kétfelé fogja osztani a csapatját, s egy részét a kincsei visszafoglalására rendeli, maga csak félerővel jön az ő üldözésére. Így remélte magát Ocskayt is elfoghatni.

Ez nem úgy történt. Ocskay hagyta veszendőbe menni valamennyi kincset, s egész erejével Beleznay ellen fordult.

Aztán meg — még eddig senki sem látta Ocskayt igazán *harcolni*. Neki a viadal csak játék volt mindig: nevetve szokott belemenni, kacagva osztotta a csapásokat, s vigyázott magára. Most mutatta csak meg, hogy mi lakik benne. — Hajh, ha

ellenség ellen, ha nem saját honfiai ellen viaskodott volna így, lantosnak kellene járni a nyomában, hogy minden tusáját megénekelje. Nem is úgy, mint egy hős; de mint egy félisten harcolt maga egész csapatok ellen; — a dulakodás közt ordított emberfölötti dühében, s arca kikelt alakjából, ellenséges lovast, lovával együtt legázolta maga alá, s egyik ellenfelét a másikra dobta, végre felugrott a patak hídjára, s útját állta az egész kuruccsapatnak; ember és ló bukfencezett körülötte bele a sömlékbe. Az ő kardcsapása kihangzott az egész csatazajból; s azt halálordítás kísérte.

Ilonkának reszketett a szíve, amint két gyermekét keblére szorítva, hintajából nézte ezt a fölséges látványt. A férjet, aki feleségeért harcol, kegyetlen őrzöngő haraggal; szikrázik az acél a kezében, a düh a szemében; halálhír minden csapása; pokolra átkozás minden kiáltása. S ő maga oly sérthetetlen: kard, dárda nem járja, fokos meg nem sérti, pisztoly, mordály hiába prüszköli feléje a tüzét; hiába ágaskodik felé a csatamén: bűvkör van körülé; acélvárban lakik, s az egész acélvár egy kardnak az éle; végre az egész kuruchad rémült riadással szalad meg szerte az erdőnek, s futtában is jajgat a sajgó sebektől, miket Ocskay kardjától emlékezetbe kapott; hírt mondhat felőle: így jár, aki Ocskay feleségét bántja!

Ilonka úgy bámulta ezt, mint egy álomlátást.

Hát ilyen Ocskaynál a *hitvesi szeretet*?

Mindent elfelejtett ebben a pillanatban, ami szívének fáj. Ocskay huszárjai a hegytetőig üldözték a kurucokat.

A férj odajött nejéhez, fiaihoz, s behajolva hozzájuk a hintóba, csendes mormogással, minő a fiait meglelt oroszláné, kérdező:

— Nem történt bajotok?

— Semmi! Semmi bajunk sincsen! — sietett Ilonka felelni, felderülő tekintettel.

Szegény asszony! E pillanatban elfeledé lelke minden keserűségét, s nem jutott eszébe, hogy eltaszítsa magától a csókoló ajkát.

— Hát ti kicsikéim nem rémültetek meg?

A nagyobbiknak a szemei oly szilajul forogtak.

— Ugye anyám, *ha én férfi leszek*, én is így fogok harcolni, mint az apám!

Ocskay magához szorítá a gyermeket, aki úgy szól, mint egy férfi. Ő meg úgy sírt, mint egy gyermek. A nagyanya átka jutott eszébe: „Ne érjenek ők férfikort!”

XVII. ÉLETRE-HALÁLRA

Mirc Ocskay a felesége hintáját kísérve, visszacafolhatott Bittsére, már akkor hírül hozták neki a szállingózó emberei, hogy Áporkayék átkeltek a Vágon: ezeknek az üldözése lehetetlen. Az egész kincshalmaz elveszett: arra már keresztet lehet vetni.

— Csakhogy ti megvagytok! — dörmögé Ocskay, s aztán parancsot adott, hogy forduljon minden ember vissza Budetinnak.

„Budetinnak!”

Csak amikor ezt a szót meghallá, tért vissza Ilonkának a nyugtalan szívdobogása. — Tehát most megtudja, hogy mi lakik Budetinban. Vajon igaz-e, amit az a kegyetlen vénasszony mondott, hogy ott van az a varázslónő, aki az ő férje szívét úgy el tudta változtatni, hogy az igaz istenek helyébe csupa bálványokat fogadott be? Igaz-e az, hogy itt van az a nő, akiről ő azt hitte mindig, hogy neki kebelbarátnéja, Rákóczinénak hú társa a számkivetésben, s régóta apácafátyollal zárta el magát a világtól: holott Lengyel Magdolnakint, kém volt a fejedelemnél, Ocskaynak *édes mérge*, a feleségének pedig megölő mérge. — Vajon itt találja-e?

Ocskayt magát is elővette az aggodás, amíg az alkony ködében végighaladtak a sáros úton; a hintón leeresztve a bőrfüggönyök, hogy senki sem lázott ki belőle. — Elképzélé, hogy nem számíthat valami szíves fogadtatásra Budetin várában, ahol a

kincseit várják, s ő azok helyett a feleségét hozza oda nekik. Pedig oda kell neki őt vinni: máshová nem viheti. Ő neki magának menni kell, amint az út engedi, le a Csallóközbe, Heisterhez; már nála a parancs. Holnap, holnapután indulni kell. Ilonkát és a két gyermeket pedig nem hordhatja magával. Ilonkát és Ozmondát hogy hagyja egy házban?

Nem gondolta meg, hogy az asszonyok között is lehet harc életre-halálra.

Aztán az öreg ember! Aki kincseket várt, s kenyérpusztítókat kap helyettük.

Ennek a számára lehet kigondolni valami mesét.

De miféle mesével ámítsa el a két asszonyt, hogy mind a kettő el legyen áztatva vele? Hogy meg tudjanak maradni egy földél alatt, amíg ő távol jár.

Ez nagyobb homlokizzadásba került ám, mint egy csataterv!

A fegyveres kíséret eleje már elérte Budetint. A várkapuban kinn állt maga Gáspár úr, lámpással a kezében, s az előre vágatott huszárokat már messziről megszólongatá: — „No, megkaptátok a kurucot?”

— Megkapta a kuruc a magáét! — felelt vissza az előhad vezetője.

— Megvertétek-e?

— Mint a kinn járó kutyát!

Ebből Gáspár úr semmivel sem következtetett kevesebbet, minthogy természetesen mindent visszafoglaltak a kurucoktól, amit csak azok elvettek.

Megerősíté ebben a hitében az utca végén feldöcögő hintó, amit Ocskay kísért, oldalvást léptetve: ebben van a felesége.

Óh, hogy szaladt a ház ura maga a hintó elé! Milyen sietséggel iparkodott kibontogatni a csatos szíjakat, amikkel a redőnybőr le volt kötözve, hogy nyújtotta maga a kezét a kedves vendégnek, s lesegítve azt a hintógrádicson, még a kicsinyeket is leszedegette gyűgyögtetve.

A kisebbik aludt már, azt az anyjának az ölébe kellett venni: a nagyobbik a kezébe fogózott.

— Hozta Isten! Hozta Isten, kedves húgomasszony! Csak tessék felsétálni. Majd a cseléd megmutatja, merre vannak a szobák. Jó lesz lefektetni a kicsikét, ha álmos. Maga is pihenje ki magát, édes húgomasszony! Tudom, hogy el van törődve. Megijedt bizonyosan, Óh, azok az átkozott kurucok! Csak tessék. Jó melegek a szobák. Dél óta fűttetjük. A párnákat is megmelegítettük.

Amint aztán Ilonka a két gyermekkel a lépcsőkön felment, odafordult sebtén Gáspár úr Ocskayhoz.

— Hát a társzekerek?

— Miféle társzekerek? — Ocskay úgy tett, mintha nem értené.

— Amiken a kincseid vannak; az ezüstmarha?

— Hát azokkal egy kis baj történt. A kurucok kétfelé szaladtak, az egyik rész a feleséggel Sturec felé loholt, a másik rész a társzekerekkel Podhrágy felé cafolt; én meg kétfelé nem szakadhattam, mert akkor mind a két helyen megvernek: csak az egyiket érhettem utol, azt vehettem vissza.

— A feleségedet?

— Meg a két fiamat.

— Hát az ezüstödöt?

— Azt biz átvitték a Vágon, már azt nem érhettem utol.

— De hát mért nem vágattál elébb a kincseid után, mért nem azokat foglaltad vissza? Minek csatangoltál a feleséged után? Huh, be rémületes bolondot csináltál! Hisz a feleséged a tied marad, ha a kurucok elviszik is; a két fiadat sem eszik meg: de az ezüstöd, ha egyszer az ördögé lett, az ördögé marad. Óh, te ostoba! Feleséget kaphatsz, ha az egyik elvész, kilencvenkilencet, kaptál is gézengúz, amíg el sem vezett! Porontyot is hoz a golya, ha az kell; de ki hozza vissza neked a prédára hagyott tenger kincseidet? Te átkozott félnederes bolond!

— No, csak ne csapj lármát öreg! Visszakapom én azt. Holnap egész csapatommal utánuk megyek, s visszafoglalom.

— Dejsz ütheted annak bottal a nyomát, ha egyszer elszalasztottad! Mondhatod neki, mint a tót a vízbe ejtett kárásznak: „Poty szem kárász, nem vakarlak többet!” Beviszik azt, mire te odaérsz, Lietava várába, s oda juss be még egyszer, ha ki hagyta magát belőle dobatni, mikor benne voltál.

— Oda éppen jó helyre fogják vinni. Tudhatod öreg, hogy a császár nekem adományozta Lietava uradalmát; a várával együtt.

— Csakhogy az neked jeruzsálemi királyság.

— Végre mégis az enyim lesz.

— De hát azt gondolod, hogy majd én addig teneked folyvást itt tartom tyúkkal, kaláccsal a te feleségedet, gyermekeidet; meg még azonfelyül Ozmondát is: — jó remény fejében: — egy Deo gratiasért?

— Nem tartod ingyen. Itt hagyom nálad, a hitedre bízva, amit a császártól kaptam, a fölösleges pénzt. Abból levonhatod a magad költségét.

Gáspár úr kétfelé törülte a bajuszát: mint aki gazdag lakomára számított, s kénytelen kenyérrel, szalonnával beérni.

— Csak mégis jobb szerettem volna, ha az ezüstöt hoztad volna el.

— Elhiszem. De ezt a feleségem előtt ne mutasd!

Ezzel Ocskay a kapitányaihoz fordult, s kiadta nekik a holnapra való rendeleteket, aztán sietett a szobájába, átöltözni: — a rajta levője csupa rongyban csüggött le róla, ahogy a harc hevében kard, lándzsa összetépte, s bekeverve vérrel, sárral. Ma nagyon ráfér a mosdás.

Ilonka maga ment fel a kastélyba a két gyermekkel.

A vendégteremben, amint belépett, szemközt találkozott Ozmondával.

A két asszony, amint egymásra nézett, ki volt fejezve mindkettőnek az arcában az, hogy legengesztelhetlenebb ellenségét látja maga előtt. — Mint két egymásnak fordított tükör, a végtelenségig adta vissza egyiknek a tekintete a másikéból rásugárzó indulatot.

Harc lesz közöttük: bizonyos; s ez a harc életre-halálra megy: egész a megsemmisítésig!

De Ilonka ezúttal az istennők erejét érezte szívében. Teljes fegyverzetében az asszonyerőnek állt ellenfelével szemközt; egyik gyermeke a kezén, a másik a kebléhez szorítva. — Ebben a fegyverzetben diadalmas az asszony, a hitves. Ezzel nem versenyez semmi bűbáj, semmi varázslat. Az anya büszkesége gyémántpáncél.

Úgy állt vetélytársnéjával szemközt, mint egy kerub!

S ez érezte, az első szembetűzésnél, hogy le van győzve; le van gázolva; hogy védtelen, fegyvertelen áll a másik előtt, akinek minden szava, minden pillantása sebet üthet rajta.

És Ilonka akart rajta sebeket ütni.

Akarta őt megkínózni, megalázni, őrjöngésig úzni.

Nem vehette azt észre senki, aki kettős titkukat nem ismerte: hiszen csak nyájasan beszélgettek. Mit kérdett Ozmonda? Hogy szabadult meg az elfogott nő? S miről beszélt Ilonka? Arról, hogy mint szabadítá ki a férje. De az elbeszélés minden szava, minden kis részlete egy méregkehely volt annak a másíknak. Hogy harcolt Ocskay hitvese szeme láttára! Mesebeli hős lett, mikor érte küzdött! Mikor a feleségét kellett visszavívni, egyedül száz ellen rohant a kardok közé, s azok diadalhoz szokott kardok voltak: hősök ellen harcolt, s azokat is szétverte lángoló dühében. Nem az az Ocskay volt, aki szorultában asszonymaskarába engedi magát bújtatni, mikor a bécsi csöcselék, a kéményseprők, a tolvajok, a koldusok hada megrohanja! *Akkor csak a szeretője volt ott:* akkor nem találta meg a hősi szívét! De most, most, mikor azt mondták neki, hogy „Elrabolták a feleségedet, gyermekeid anyját: viszik a kurucok!”, ugye nem sápadt el? Ugye lóra ugrott: utána vágatott, oroslánként harcolt? Aztán mikor a kincseiről volt szó, meg arról, akit szeret: — a kincseiről felejtkezett el. Hagyta őket veszni, csakhogy ezt visszavívhasssa! — Nem úgy, mint mikor Bécsben megkapta a császár ajándékát, — s aztán afölötti örömeben

elfelejtett tőled búcsút venni; varázsszépségű tündérnő! Ezt mind hozzá kellett gondolni, érezni a vetélytársnőnek, amíg Ilonka elregélte beszédessé lett ajkkal férje hősi tusáját.

Óh, minden beszéde a dicsekedtében féktelen asszonynak egy-egy válogatott kínpadi tortúra volt Ozmonda szívének. Öneki százszor, száz alakban vallott szerelmet ez a férfi; de ilyen alakban, mint feleségének, sohasem. Ez az egy igazi: ez az egy imádatra méltó! Mikor a kardján csorog végig a vére, azoknak, akik bántották azt a nőt, aki az övé! — Óh, mily emésztő irigységet érzett ez asszony ellen!

S Ilonka tudta azt! Kéjelgett a lelke annak a tudatában, hogy most ezt az asszonyt ő kínozza, férje hős harcának elbeszélésével! Gyönyörködött benne, hogy sápad el előtte ez a búfájós tündér arc! Hogy vonaglanak rajta az eltorzult vonások! Hogy támadnak mély ónkarikák a szemei körül; hogy tekergőznek a szemöldökei, hogy vékonyulnak el az összeszorított ajkai; hogy festi az irigység holdvilágsápadtra ezt a deli arcot! — S egyszer-egyszer félretekintett a tükörbe Ilonka, hogy a saját képét meglássa. Lássa, hogy tündököl!

Ebben az első tornában Ozmonda nyomorultul le volt győzve.

De még nem volt vége a tusának.

Neki is főtt, forrott a szívében valami. Neki is voltak fegyverei! Majd rákerül a sor!

Ezt a tusát ma végig kell küzdeni. Egyiknek győzni kell teljesen, a másiknak el kell veszni! — Mindenre el volt szánva.

A vacsora felett még egészen átengedte a győzelmet, egész a mámorig Ilonkának.

Nagy társaság volt együtt: kettőjükön kívül csupa férfiak. Trencsényi nemes urak; a császári pártból; meg Ocskay alvezérei. Ezekről még egyszer, és újra meg újra, végig kellett hallgatnia Ozmondának azt a hőskölteményt, amit Ilonka elmondott; mind igaz volt: nem az ő képzelete festette Ocskayt olyannak; a kapitányok egymás szájából kapkodták ki a szót,

hogyan vitézkedett a vezér a felesége hintaja mellett. Még így nem látta őt harcolni senki. — S áztán mikor megcsókolta az asszonyát a diadalmas harc után!

Még most is sugárzott az a csók erről az arcról! — Szemben vele olyan volt annak a másik nőnek az arca, mint a hold. Gáspár úr konyított hozzá, hogy ez a dicsekedés rosszul eshetik az kedves menyemasszonyának, s Gáspár úr olyan jó ember volt, hogy szerette a felebarátját kihúzni a sárból, — ha ugyanaz által egy másik felebarátját jól belemárthatta.

— No ugyan van mit dicsekednetek a vitézkedésekkel, ha elszalasztottátok ebadóba a kincseiteket hat társzekérszámra! Ez hűtött.

— Eh, mit? — mondá Ocskay, Ilonka keze után nyúlva.

— Aki elvette, majd visszaadja még!

— De nem adja biz az! Még a húgomasszonyt is kifosztották a gézengúz kurucok. Elbeszélte nekem a kocsis, aki a hintáján volt. Minden klenodiumát elrabolták tőle: csak azon könyörgött, hogy a jegygyűrűjét ne húzzák le az ujjáról.

Ez a kellemetlen visszaemlékezés gyökeresen elrontotta az eddigi jókedvet.

— Te ezt nem is mondtad nekem — szólt Ocskay szomorúan, ujjai közt megforgatva azt a jegygyűrűt felesége ujján.

— Nem gondoltam rá — szólt Ilonka könnyedén. — Volt: nincs. Nem kell miatta aggódnom. Csak a négy sor igazgyöngyömet sajnálom, amit szegény anyámtól kaptam menyasszonyi ajándéku.

Ennél a szónál „szegény anyám”, mégiscsak könny szökött a két szemébe. „Szegény”-nek a megholt kedveseinket nevezi a magyar szójárás.

Megérthette belőle Ocskay, hogy Ilonka tudja már, hogy anyja meghalt: talán azt is, hogyan halt meg?

Ezek a könnyek idézték elő Ozmonda arcán a legelső mosolyt ezen az estén. Hát itt van nyitva a páncél!

Ocskay megszorítá Ilonka kezét.

— No lásd, a négy sor igazgyöngy már meg is került: itt van a keblemben.

Azzal elővonta a dolmány zsebéből a bársonyos etuis-t, s felnyitva azt, odanyújtá Ilonkának.

A nő nem rejtheté el öröme fellobbanását. Nem a gyöngyért, hanem a megemlékezésért.

— Ezt Bécsben vettem a számodra. Szép-e?

— Óh szép! Nagyon szép! Sokkal szebb az elveszettnél.

— Szívesen veszed-e tőlem?

Válaszul megcsókolta a nő férje kezét.

Azzal Ocskay az igazgyöngy füzért Ilonka nyakára kapcsolá a gyémántos csattal.

Viseld a kedvemért!

Ozmonda ajkán szinte látni lehetett a düh forró lehelését. Ha földi tűz volna, ami a szemekben ég, az ő szemei tüzében el kellett volna égni annak a gyémántnak.

Eggyel több kínzás a rováson.

Ocskay az estebéd után elmondá, hogy ma vigadnak itt utószor. Ez búcsúlakoma. Holnap indul a csapatjával. Az ilyen búcsúáldomást tehát meg kell hosszítani. A férfiak maradjanak az ivóteremben. Az asszonyok menjenek pihenni.

Mikor kimentek a teremből: Ozmonda azt súgá Ilonkának:

— Majd ha elaltattad a gyermekeidet, jöjj át a szobámba, ott még beszéljünk egymással valamit. . .

Ilonka alig fektette le a nagyobbik fiát, aki mindekkorig fenn volt, s az asztalnál hallgatta a hősregéket apjáról, el nem álmosodott; — azonnal sietett az ellenséges meghívásnak eleget tenni. — Átment Ozmonda szobájába.

Tudta, sejtette jól, hogy mi lesz a beszéd.

Sőt azt is sejtette, hogy a kocka fordul. Eddig ő gyilkolt; ezután őt fogják gyilkolni. — Kíváncsi volt a nyerendő sebekeire. — Azt hitte, kiállja. S végül mégiscsak ő marad a győztes.

Amint belépett Ozmonda szobájába, vetélytársnéja odadob-
bant eléje, s megragadta a kezét.

— Tudod-e, hogy kinek a barlangjába léptél be most?

— Tudom. Halálos ellenségembe.

— Tehát azt is tudtad jól, mikor énnekem azt a hősrégét
elmeséled egy férjről, aki feleségeért harcol, hogy minden sza-
vaddal pokolkínokat okozasz itt! (Öklével a mellére ütött.)

— Tudtam. Úgy akartam.

— Te tudod azt, hogy én *szeretem* Ocskayt?

— Ha magadat meg nem sért ez a szó, engem nem sért meg.

— De ő is szeret engem.

Ilonka vállat vont, és mosolygott hozzá.

— Nem törődöm vele. Azt hiszem, minden férfi úgy tesz.
Megtanultam Lengyel Magdolna nénémasszonytól, hogy ez
közös sorsa minden asszonynak. Túrni kell. Nem kell rágon-
dolni. — Egy katona, egy lovag, messze földön járó; egy hős,
akit imádnak, megkoszorúznak, hogy bújhatnék el az örömök
elől, amik fölkeresik? Okos asszony nem ütközik meg az ilyen
dolgon. Nem kérdi, hol jártál. Kivel enyelegtél? — Hadd élje
világát! Hadd gyönyörködjék a világ minden szép asszonyá-
ban. Ma egy szép grófné, holnap egy szép cigányleány!

— Nem igaz! — kiálta közbe örült önfeledéssel Ozmonda.

— Nem az egész világ minden szép asszonya! Én voltam a
cigányleány is! Én voltam minden és mindenütt!

S e vakmerő vallomásra az volt Ilonkának a válasza, hogy
nevetve ölelte át Ozmonda vállait.

— Áldjon meg hát érte az Isten, hogyha megvigasztaltad
szomorúságában! — Köszönöm jó lélek.

Ozmonda érzé, hogy még mindig ő van alul a földön; ő van
letiporva. Ez a föl sem vevés; ez a hideg közöny még jobban
lesújtá. Hogy egy ilyen vallomásért még arra sem tartják
érdemesnek, hogy megnehezteljenek rá, hogy nem becsülik
feljebb egy leszakított virágnál, amit a férje a vitézkötése mellé
tűz. — Hadd tüzze: virágszál!

S még hogy megtetézze a sértő megvetést, azt is hozzátevé Ilonka:

— Mink, szegény otthon ülő asszonyok, megelégszünk vele, ha a férjünk *lelke* a mienk.

— De az sem a tied! — kiálta dühtől reszkető ajakkal Ozmonda. S odarohant az asztalához, s azon egy kis ébenfa szekrénykét felnyitva, kikapott belőle egy levelet, s odatartotta azt Ilonka elé. „Olvasd el ezt!”

Ez volt Ocskaynak az a schwechati levele, ami így kezdődött: „Édesem”. Tele drága vallomásokkal!

Ilonkának a szemébe akart szökni a könny; de visszaparancsolta. — Aki ebben a tusában az első könnycseppet elejti, az elveszett.

Hidegvérrel mondá:

No, hát ez is a tied. Mit akarsz még tőlem elvenni?

— Azt a jegygyűrűdet.

Erre felkacagott Ilonka.

— Hahaha! Édesem. — Egyéb bajod nincs? — Már ezt az egyet pedig nem fogod megkapni. Ezt nem adom neked.

— De én elveszem ezt tőled! — suttogá Ozmonda, villogó szemekkel. — Tudod-e, mért csaltam át Ocskayt a császári pártra? Azért, mert az osztrák törvények szerint a katolikus férj és a protestáns nő közötti házasság semmis és haszontalan. Ez a ház már az osztrák császár birodalmában van; s te itt nem vagy Ocskay László felesége többé.

— Óh, akkor áldalak, boldogságos istenanya, szent sugallatodért! — sóhajtja fel Ilonka. — Tudd meg jó barátném, és essél kétségbe, hogy én már fél éve, hogy katolikussá lettem, s itt ebben a házban is, Bécs városában is Ocskay László felesége vagyok.

Ez aztán buzogánycsapás volt!

Ozmonda úgy érzé, hogy szétomlik alatta. Erre nem számított!

De nem adta meg magát. Óh, még hátra volt az utolsó fegyvere: a méregbe mártott.

Csak az alakját változtatta meg: mint a mesebeli rossz tündér. Előbb mint saskesely csapkodott áldozatára, s hogy az visszaverte, megkísérté kigyóvá alakulni, úgy közelíteni hozzá a méregharapásra.

Bosszúsan tépte szét Ocskaynak a levelét száz darabra, s elszórta a földre. Aztán leveté magát a kerevetre, arcát kezeibe temetve, s úgy tett, mintha sírna.

— Én vigasztaljalak-e? — mondá neki Ilonka.

Erre megtörlé a zsebkendőjével a szemeit Ozmonda, s úgy tett, mint aki duzzogva nevet. Neveti a maga bolondságát. És mikor így felkacagott öngúnyolva, mintha visszhangja támadna saját kacajának, eszébe jutott az a rejtélyes nevetés, mit itt ezen a helyen hallatott Ocskay, a legédesebb andalgás pillanatában: s aminek az okát nem akarta megmondani. „De bolond vagy, hogy így szeretsz! Hiszen nem lész soha az enyim. Pápisztává lett a feleségem!” Ezt kacagta.

— Hm! Ez bolond állapot. De hát így mi mégis nem maradhatunk. Ez a helyzet megöl engem is, téged is; s mi ketten együtt megöljük Ocskayt. Mert én inkább megölöm, mint-hogy másnak hagyjam.

Ezzel felugrott a kerevetről, egy cifra faragványú ódon almáriomhoz ment, kinyitá annak az egyik szárnyát, egy hosszú, szűk nyakú üveget vett ki belőle, amiben valami aranyszín nedv villogott, s abból nagyott húzott.

Ilonka bámulva nézte, hogy mit csinál.

— Ne félj! Nem mérge — mondá a grófnő, visszatéve. — Csak szíverősítő; úgy híják, hogy „alamázia”. Hozzá vagyok szokva; — mikor elfojt a keserűség, ez megvigasztal. Ajánlom neked is. Majd megszokod valaha!

Aztán nehányszor alá s fel lépdelt a szobában, s egyszerre csak térdre ereszkedett Ilonka előtt, s átkarolva annak a térdeit, azt mondá neki:

— Mondj le róla önkényt! Visszatérhetsz a „magyar vallásra”, s egyszerre elszakadsz tőle!

Ilonka bámulva rázta a fejét. El nem tudta gondolni, hogy holdkórosság-e ez vagy esztelenség, vagy a megivott philtrának a hatása?

— Nem jót tesz neked az az ital! — mondá a térdepe-lőnek.

— Ne hidd azt! — Tisztítja az észet. — Én világosan beszélek. — Nem való tehozzád az az ember. — Ti nem vagytok egy-másnak teremtvé. — Te nem ismered őt; képzeleted sincs róla, ki ő. — Te egy hidegvérű, komoly, mértékletes háziapának képzeled őt; — én, én ismerem csak őt igazi valójában, — démoni szenvedélyének egész ragyogásában. Előttem csak egy közönséges ember ő, előttem egy király! Amit egy ember az arkangyaltól Luciferig magában egyesíthet, mindent megtalál-tam benne. Neked ő csak egy mindennapi megszokás: nekem üdvöm és elkárhozásom! Te élsz és újra élsz, ha tőle elválsz; de én megsemmisülök — itt — és a másvilágon.

Ilonka most már szánni kezdte ellenfelét.

Ozmonda észrevette azt az arcán, s gyöngéd erőszakkal oda-vonta maga mellé a kerevetre: úgy suttogott a fülébe; rábeszélő behízselgő szóval.

— Lásd, teneked van egy régi imádód, régibb; mint Ocskay László. Ezt Ocskay László mondta el énnekem. Lovagnak, férfinak olyan derék, mint ő. Szívét nem bírta senki terajtdad kívül: hogy téged elvesztett, asszonyt nem szeretett soha. Maga Ocskay László beszélte el előttem ezt oly sokszor. Fáj a szíve érte, hogy téged elrabolt tőle; ha halva maradna, őrá kívánna hagyni. Óh, engedd meghalni rád nézve Ocskay Lászlót! — Térj ahhoz, aki téged igazán szeret, imád, meg-becsül, ki téged soha más nőért el nem tudott felejteni, aki a te lelkednek igazi, valódi kiegészítő fele: hisz az is egy Ocskay: a jobbik, a szebbik, az ifjabbik, a Sándor!

Ilonka indulatosan ugrott fel helyéről, hevesen taszítva el magától a vállait átölelő asszonyt.

— Ejh, hallgass e szóval! Nekem ilyen beszédet hallanom

sem szabad! Ha nincs más mondandód, itt hagylak. Megyek a gyermekeimhez.

— Nem mégy! — lihegé Ozmonda, elállva a távozni akaró útját. — Még nem végeztünk egymással. Tudod, mért hívtalak ide? Harcnak kell lenni közöttünk élethalálra! Meg akarsz futamodni előlem?

— Itt maradok,

— Sebhetlennek hiszed magadat, akiről minden nyíl lepatog? Nem sért meg semmi szó, semmi tett, semmi bizonyosság? Tudsz mindent felőle, s mindent megbocsátasz. — Anyádnak a szíve miatta szakadt meg. Ezt is tudod-e már.

— Tudom. Nagyon fájt. De már elsirattam.

— Tudod, hogy a haldokló megátkozta gyermekeidet őmiatta?

— Mindennapos imáimmal védelmezem őket az átka elől.

— Egész nemzete eltaszítja és gyűlöli. Tudod ezt?

Én fölemelem és szeretem.

Miért? Mi jogon?

— Mert az enyim.

— Akkor az én jogom erősebb, mert régibb. Enyim volt, mikor még téged sohase látott.

— Az nem igaz.

— Olyan enyim volt, hogy lelkét, testét elveszté miattam. Barátját megölte, hazáját elhagyta miattam. Én voltam a vezérlő angyala, égbe és pokolba. Akarod tudni a vetélytárs nevét, kit miattam megölt? — Az a te bátyád volt: a jó *Tisza Gábor!*

Ilonka felsikoltott. Arcáról eltűnt minden élet. Ez az orgyilok jól odatalált lelkébe. Azt törte benne össze, ami soha eggyé nem varázsolható többé: a hitet. S hogy ennek még a töredékei is össze legyenek morzsolva, a kegyetlen vetélytársnő elővette a szekrényéből és elolvastatá vele azt a levelet, amit Ocskay László írt hozzája akkor, mielőtt a magyar táborból megszökött, a füllevágás meggyalázó büntetése után, bevallva minden

titkát, esküdve örök szerelmet őneki, holtig való bosszút meggyalázóinak, s nagyobb hitelesség kedvéért még azt a kristályszelencét is megmutatta Ozmonda, amiben a levágott ereklye meg volt tartogatva.

Ilonka szóltanul tántorgott ki a szobából, kezeit megtörő szívére szorítva. — Ő volt a halálra sebesített. . .

Szobájába érve, végigveté magát a földön, és megsiratta keservesen elvesztett paradicsomát.

Azután, mikor elfogytak a könnyek, asztalhoz ült és írt.

Levelet írt Ocskay Lászlónak.

Megerősíté a szívét, hogy érthető mondásokat tudjon írni.

„Kedves uram: jó Ocskay László!

Ezen levelemmel búcsút veszek Tetőled örökre; holtig való örök időkre.

Sok keserű bánatot hoztál a lelkemre, édes jó uram, Ocskay László, de megnyugtattam a szívemet azzal, hogy még több örömmel boldogítottál egykor.

Homályt hoztál a nevedre, fiaid nevére; engem is gyászba borítottál vele; de vigasztalásom volt az emlékezet, hogy elég soká melegedtem múlt dicsőségednek ragyogó fényében. Eltértél hazádtól, és én követtelek, mint hű hitestársad; ha osztottam az áldásban, osztozzam az átokban is, ami utadban ér.

Leégetted ősi hajlékunkat: szegény anyám szíve megszakadt miatta. Titkon elsirattam; neked nem mutattam; könnyeimet, keserűségemet magamba fojtottam.

Szívedet, szerelmedet visszavetted tőlem, más asszonynak adtad. — Özveggyé lettem, mielőtt leejtettem volna fejemről az asszonyi fátyolt. Nem panasztam fel: azt mondtam, így kell annak lenni. Azt mondtam magamban: elég soká voltam veled boldog; meg kell azt így szokni.

Ide hoztál engem annak a házához, ki nekem halálom. Azt mondtam, nem bánom: megiszom a mérget, mit élém töltenek. Szeretlek, el nem hagyhatlak, engedelmeskedem.

De most megtudtam egy rettenetes titkot. Te voltál az, aki az én szegény jó bátyámat, az én szeretett Gáboromat megölted.

Nincs szó, ami leírhasa azt a nagy fájdalmat, amit én most érzek; de érezni fogom azt örökkön-örökké, mind amíg csak élek.

Ha a két gyermekem nem volna, kolostorba mennék, hogy éjjelem-nappalom teéretted való imádkozással töltsem, vajha megbocsássa neked Isten azt a bűnöd, amit emberi szív meg nem tud bocsátani.

De mivel itt van a két ártatlan gyermekem, s nem akarom hagyni, hogy azok a kárhozat számára növekedjenek fel: ölembe veszem őket, s elviszem magammal, felkeresem velük jóltevő idegenek házát, s hűséges szolgálattal fogom megkereseni számukra a mindennapi kenyeret.

Semmit el nem viszek rajtuk kívül magammal: tudod, hogy ellenségeid mindenemtől megfosztottak. Ami gyöngyöket adtál, azokat is itten hagyom: a gyöngy könnyet jelent, s nekem volt belőle elég, s marad holtig való elég.

Isten hozzád, édes jó uram. Szeretlek, hű leszek Hozzád, míg csak élek; de, hogy Veled találkozzam, hogy Téged meglássalak, azt ne mérje rám többet az Isten, aki legyen Hozzád is, hozzám is kegyelmes, irgalmas Isten.

Holtig való alázatos szolgálód
Ocskay Lászlóné, született Tisza Ilona.”

A levél ott maradt az asztalon, a négy sor igazgyönggyel. Ilonka a két gyermekkel úgy eltűnt a házból az éj sötétjében, hogy senki sem vette észre; még a lesben álló Ozmonda sem: oly nesztelen tudta intézni szökését.

XVIII. ELVESZTVE ÖRÖKRE

Az urak odaát az ivóteremben késő éjfél után végezték a búcsúáldomásozást.

Ocskay nehéz fővel tért a szobájába. A mai izgalmas nap, a dühös, kemény harc megviselte testét, lelkét, nyugalomra vágyott. Azért is szakította félbe hamarább a mulatságot, mint különben szokás volt.

De mielőtt lefeküdt volna, eszébe jutott, hogy egy jó éjt kívánjon a mellette való szobában tanyázó felcségének, gyermekeinek.

Benyitotta félig az ajtót, s halkan mormogva köszönte:

— Nyugodalmas jó éjszakát, kedveskéim! Mind alusztok-e már?

Semmi válasz sem jött a köszöntésére.

Figyelt, hallgatózott. Semmi nesz, semmi mély lélegzetvétel hangja.

Nem itt volnának-e?

Felkapta a karos gyertyatartót az asztaláról, s átment a szobába.

A nagy nyoszolya, ahol mind a három számára volt megvetve az ágy, üresen állt.

Nem ide jöttek-e? Máshol feküdtek le?

Az asztalon heverő gyöngyfűzér megmondá neki, hogy itt voltak. Ez volt a tanyájuk.

Akkor aztán megtalálta a levelet is, s az megmondta neki, hogy hová lettek.

Olyan szívfájdalom fogta el e levél olvastára, hogy a halált kívánta inkább.

Átrohant Ozmondához. Tudta jól, hol van annak a szobája, s szabad bejárata volt neki azon a tilalmas küszöbön.

Ozmonda nem aludt, csak éji köntösét vette magára. S ott hallgatózott az ajtón, és leste, hogy mi fog most történni.

Azt nem tudta, hogy Ilonka elhagyta a házat, olyan csendesen suhant el.

Hanem azt jól hallá, mikor Ocskay nehéz léptei döngtek végig a folyosón szobája ajtajáig. Alig öt perc múlva ugyanazon léptek sietve dobogtak az ő ajtaja felé.

Mi történt?

Mikor Ocskay László felszakítá Ozmonda szobájának az ajtaját, a nő megrettent tekintetétől. Olyan volt az, mint az örülteké. A háborodott lélek feldúlta minden vonásait: sápadt volt, mint egy halálra váló. A szemei mereven néztek, mint egy kőszoboré.

Ozmonda fehér hálóköntösében, mint egy bűnbánó állt előtte, s kételkedve tekintte fel e kétségbeesett arcra.

Ocskay László némán tartá eléje Ilonka levelét. Ozmondának el kellett azt olvasni. Odáig csak reszketett a nő, amíg a végsorokhoz ért; de amikor azt olvasta, hogy Ocskayné elhagyja az urát örökre, s soha többet őt látni nem akarja, akkor e hold-sápadt arcon a titkolhatlan öröm ragyogása tündökölt fel. Ah, a siker tökéletes volt! Végre-valahára ő maradt a győztes; ő üzte el az asszonyt a férje mellől, összeforrrhatlanul törte szét a kapcsolatot szíveik között, övé a diadal!

— Te tetted ezt? — kérdezé Ocskay.

— Én!

— Légy érte örökre átkozott! — ordítá a férfi, s úgy üté öklével homlokon az asszonyt, hogy az eszméletlenül terült el a földön.

Mikor magához tért Ozmonda, mély csend volt körülötte; a tartóban hagyott gyertya csonkig leégett. Kábult agyában

Az, amelyik a tűz előtt állt (talán őrálláson), amint a tanyájukhoz közeledő alakot meglátta, eléje jött. Magas szál férfi volt, hosszú csigákban vállára omló fekete hajjal; viseltes dolmányán nagy ezüstgombokkal; bocskor a lábán. Fekete arcának csak a körvonalait rajzoló vérfénnel a lobogó tűz lángja.

De Ilonka egész bátorsággal közeledett e félelmes alak felé. Mit félt ő most a kerek világ minden rémeitől, mikor Ocskay elől futott? Neki csak az az egy félelme volt, hogy a férje utoléri.

— Óh, jó emberek! — lihegé a nő, fáradtan — könyörüljtek rajtam! Üldöznek, menekülnöm kell. Rejtsetek el valahová, vagy vigyetek magatokkal! Nekem semmim sincsen, nem fizethetek meg; de megjutalmaz érte a jó Isten. Vegyetek fel a szekerekbe, a kis gyermekeimmel, nem bírnak a lábaim tovább; pedig futnom kell, amíg csak bírok!

A cigány odahajolt az úrnőhöz, s mereven nézett annak az arcába, amit megvilágított a tűz lobogánya.

— Ej, ej, szép asszonyka — mondá azzal a furcsa dialektussal, ami olyan tréfás kifejezést ad a cigány minden mondásának. — Hát világgá futsz? Az urad elől futsz, ugye? Aztán meg annak a szeretője elől? A zsványok közé is elfutnál, csakhogy őket ne lásd?

— Nem. Nem! — tagadá Ilonka; eltakarva kis subája alá a nagyobbik fia fejét, hogy ne hallja meg az ezt a szót az apja felől.

— Hiába tagadod! — nyújtá a szót a cigány. — Mi cigányok jövődömondók vagyunk; a szeméből is kiolvassuk, kivel mi történik. — Hát nem Ocskay Lászlóné a te neved?

Erre a szóra Ilonka felugrott a dombról, amelyre lepihent, s tova akart futni. — Hanem a cigány egyszerre odaborult le eléje, s átkarolva két izmos karjával az asszony térdeit, most már nem cigányos hangon, hanem zokogásba vegyülő panaszos szóval mondá: „Óh, te édes szent asszonyom! Hát ide jutottál? Világgá kergettek, óh, az átkozottak!”

Ilonka ráismert a hangról.

— Jávorka! Kegyelmed az itten?

— Nem vagyok én Jávorka! Dehogyan vagyok én Jávorka többet. Mert én Ocskay László árnyéka vagyok. Holló nem jár úgy a gyilkos feje fölött, mint ahogy én járok mindenütt az ő nyomában. Nincs az én életemnek semmi más célja már, mint megfogni Ocskay Lászlót.

— Óh, édes jó barátom! — könnyögött Ilonka. — Ha valami kis jó emlékezettel van még kegyelmed hozzám, tegye félre most a haragját, s szabadítsa meg annak a feleségét, akit olyan nagyon gyűlöl.

— Megszabadítsam *őtőle*? Lásza meg kegyelmed, szentnél szentebb asszony, milyen imádságképpen tiszteltem kegyelmedet. Elhagyom addig Ocskay Lászlót, amíg kegyelmedet biztos helyre vittem. Ha apám, anyám temetésére hínának; ha menyasszonyom hína haza a lakodalmára, nem mozdulnék innen, Ocskay nyomából. Kegyelmedért megteszem a vargabettűt. — Héj moré! Iszkiri! Zsákba azzal a félig sült malaccal! Majd vacsorálhattok holnap reggel. Oltsátok ki a tüzet, fogjátok be a lovakat, kettőt a szekérbe, a többire kapjatok fel szőrére; aztán toljuk az országutat a kerékkel!

Néhány pillanat alatt el lett oltva a tűz, be lettek fogva a lovak. Jó erős székely kabalák voltak azok, csak a kinézésük volt cigányos. Ilonkát és két gyermekét felültették a szekérbe a ponyvaernyő alá; bundákból jó ágyat csináltak a számukra, s aztán megindultak szép csendesen a ködös éjszakában. A hatalmas, boldog Ocskay Lászlóné egy cigánykordéban!

Jávorka ott lépegetett a szekér mellett gyalog, mikor meredekre vitt fel az út, s fogta a löcsöt, tartotta a vállával a szekeret, hogy bele ne dőljön valami kátyúba, mikor aztán lejtőnek ment az út, akkor meg vágatva csörtettek alá szekérrel és lóval igaz cigánymódra: „*hegynek tars, völgynek hajs!*” útközben beszélgetett Jávorka az úrnővel.

— De hát mármost hová menjünk, hová vigyem kegyelmes asszonyom?

— Én nem tudom. Nekem senkim sincsen, akihez kívánkozom, aki magához kívánjon.

— Hát én talán többet tudok. Nem jó lesz-e, ha elviszem kegyelmedet Vöröskő-várra? Pálffy bánnak a felesége, leányai szeretik kegyelmedet, s igaz jó lelkek. Hogy a bán a császár híve, nem hibájuk, neki sem hibája; mindig az volt, hitét megtartotta, becsülöm érte. Ott kegyelmedet igen jól fogadják; meg is értik, hogy ha nem is kérdik, hogy mi hozta oda. S ez az egy hely az a világon, ahol nem fogja kegyelmedet soha keresni Ocskay László; s ahonnan soha ki nem adják, ha nem akar menni.

— Valóban jó lesz; köszönöm a jó tanácsot.

No hát most csak ballagjunk, amíg ballaghatunk. Ha a fennsíkra felérünk, majd jobb lesz az utunk; akkorra a hold is feljön; a ködből is kijövünk, aztán Bittsén alul majd kikaptunk a gyepre. Holnapután ilyenkorra ott leszünk Vöröskő-váron. Ott leteszem kegyelmedet a kapuba, s aztán visszatérek.

Visszatér? Miért?

— Megmondtam már. Esküvésem tartja, hogy élve elfogjam Ocskay Lászlót, — és bakó kezébe adjam.

— Ne segítse meg benne az Isten!

— Nem is kértem hozzá ő szent felsége segítségét; csak magamhoz bízom.

— Óh, mi pogány beszéd! — mondá Ilonka borzadozva.

— Tudom — szólt a kuruc. — Pogány vagyok. Istentagadó. Ő tett azzá. Kegyelmedtől is mindent elvett Ocskay László, édes szent asszonyom; de egyet meghagyott mégis, az Istent. — Tőlem még azt is elvette. Nekem az sincs. Elpusztította a hazámat, s elpusztította a mennyországomat. Nincs se földiekben, se égiekben hitem. — És aztán tudja azt kegyelmed, magáról tudhatja, hogy aki egyszer Ocskay Lászlót megszerette, annak azt nem szeretni többé nem lehet. Én is úgy szerettem. Mikor a bakó a fejét fogja vágni, az én szívemet is vágja; —

de mégis levágja. — Aludjék kegyelmed; hosszú még az éjjel. Nem beszélek többet.

A hosszú út megint hegynek vitt fölfelé; a fakó szekér lassacs-kán döcögött előre. A hold már feljött a Fehér-hegyek mögül; a ködök elültek a völgyben, mintha fehér tavak volnának a sötétzöld hegyhátak között. A messze kiáradt Vág ezüsttel csillámlott. — A holdfénynél egy magányos lovag volt észre-vehető, amint az úton fölfelé vágatott.

— Vigyázzatok fiúk! — kiálta Jávorka az előre haladt lova-sokra. — Akármi legyenek, ha nem Ocskay László vágat errefelé egyedül egymagában.

Egyedül, egymagában! Akkor vesztébe rohan!

Ilonka meghallotta e szót, s a szekérek hó hátulsó ponyva-hasadékán hátratekintve, rebegé:

— Jézus! Szent Máriám! Ez Ocskay maga!

Ő legjobban ráismert.

Egyedül vágat fölfelé az úton, s méghozzá fegyvertelenül. Csak úgy, ahogy a házból kirohant, kapott fel a lovára, még sisak, kalpag sem volt a fején: szétzilált hajfonatai csak úgy lobogtak a feje körül.

Ilonka felhúzta a ponyvát a kocsi oldaláról, s kinyújtá a kezét, hogy a Járvokeát megragadja vele.

— Óh, édes jó barátom, igaz hű emberem! Ne bántsátok őt most! Mikor engem keres. Ne jusson énmiattam veszedel-mébe! Ne fogjátok őt el az én szemeim láttára, a gyermekei előtt! Hisz akkor megöltök mind a hármunkat! — Küldjétek másfelé, hagyjátok elfutni! — Óh, ne bántsátok itt!

Jávorka az öklével csapkodta a feje tetejét.

— Tudtam azt! Megmondtam előre! Hogy ez a szent asszony kiimádkozza őt még az éhes ördögnek a fogai közül is amikor már viszi a pokolba! Előre tudtam ezt! Dugjátok vissza a szerszámot a tokba, cigánylegények! Kánápé! (Ezt akkor mondja a cigány, mikor nincs fizetővendég.)

Aztán odahajolt Ilonkához.

— Látja-e kegyelmed ott azt a holdat a hegyorom felett? Hogy vigyorog rám a ferde pofájával! Az az én bálványom. Annak esküdtem meg, hogy ahol megkapom ezt a szörnyeteket, élve elfogom, elviszem: ha a paradicsom minden lakosai imádkoznak érte, meg nem kegyelmezek neki, s ha irgalmat tennék vele, én viseljek minden átkot, ami az ő fejére hullt! — S most te rábírsz, hogy megtörjem az eskümet. — Hát megtöröm. Olyan szent előttem a te szemednek minden könnyharmatja: ne öntözze meg ezt a földet. — Tartson meg az Isten a jövő találkozásig, jó Ocskay László! Ha ugyan Isten volt, s nem a demiurgus, aki így belekontárkodott a teremtésbe, mikor téged csinált, hogy a jót a rosszal egy szívbe gyúrta össze!

— Óh köszönöm! — rebege az asszony, s aztán betakargatá a két fiát a bundába, hogy a kisebbnek a sírása el ne árulja ittlétét, hogy a nagyobbik rá ne ismerjen az apja szavára, ha az beéri őket.

Nemsoká beérte.

— Halljátok, cigányok! — kiálta Ocskay, elfulladó szóval. — Nem láttatok-e az utatokban egy úriasszonyt két kicsiny gyermekkel az ölében?

Jávorka alázatosan levette előtte a süvegét.

— De hogyan láttuk volna, csókolom a kezedet-lábadat, méltóságos herceg úr. De bizony láttuk őket. Kurta selyemsuba volt az asszonyságon, nyestprémmel, a fején fátyolos recefice főkötő. A két kis úrficskának sárga volt a haja; a kicsike az anyja ölében, a nagyobbik a szoknyáját fogta; piros süvege volt fehér menyétprémmel.

— Igen! Azok voltak! Merre mentek?

— Hát biz az asszonyság azt kérdezte tőlünk, merre visz le az út a predméri révhez, mert ő át akar menni a vízén Predmérre. El is vezettük odáig szépen; még a kocsinkra is felvettük egy darabig, odáig, ahol eltér az út: ott leszálltak, odább mentek.

— Mikor volt ez?

— Hja bizony, még akkor nem volt fenn a hold. Még utolérheti a nagyméltóságos úr, ha nagyon kergeti, mert a révnél aligha viszik át őket előbb, mint hajnalban; kivált, hogy pénze sem volt az úriasszonynak, tőlünk kért kölcsön két dénárt a révészek számára, azt mondta, megadja, ha leme gyünk predméri búcsúra vagy a hradnói sokadalomra. Azt mondta, ott lakik Hradna mellett, a lietavai várba, Lengyel Magdolna nagyasszonyomnál; kegyes asszonyunk az nekünk; minden esztendőben mi reperáljuk meg az ekevasait. Hogyne embereltük volna meg két dénárig a hozzátartozóját?

Ezzel a mesével tökéletesen elámította Ocskayt. Hogy tudná mindezt egy cigány?

— Itt van a két dénárod fejében! — monda Ocskay, egy tallért hajítva Jávorka felé, amit az röptében elkapott, s cigány alázatossággal elhálálkodott érte.

— Csókolom a lábaujja kis körmét a fölséges excellenciás fejedelem úrnak! Hat szekér ezüstöt találjon helyette!

— Vessz meg! — dörmögé Ocskay bosszúsan (hat szekér ezüstöt!), s megfordítá a lovát.

— Apád-anyád idejőjjön! — mormogá Jávorka, ráfújva a tallérra babonásan; s aztán benyújtá azt a ponyva alatt. — Nesze cigányasszony! Dugd el a tarsolyodba. Ez szerencsetallér.

Jó volt, hogy így tréfált: mert a szekéremnyő alatt nyugtalan kodni kezdett a nagyobbik fiú, s a bunda alól egyre nyafogta: „Apám, hallod, apám!” Még Ocskay gyanút foghatott volna.

— S akkor az az ő veszedelme lett volna.

Nem jutott eszébe, hogy a szekér belsejét megvizsgálja; vágatva nyargalt vissza a megtett úton, amíg a predméri kanyarodóhoz ért.

Jávorka sokáig utánanézett.

— Ni, hogy kergeti magamagát! Elöl szalad a jobbik lelke, hátul a rosszabbik lelke, — maga szalad középett — lélek nélkül.

Harmadnapra eljutott a cigánykordé Vöröskő-vár aljáig. Itt leszállt Ocskayné, s gyalog ment fel a várba gyermekeivel.

Mikor búcsút vett Jávorkától, azt mondá neki:

— Ígérje meg nekem kegyelmed, hogy ha sikerülni talál az a rettentő fenyegetése, hogy Ocskay Lászlót élve elfoghatja, azt énnekem rögtön tudtul adja.

— Megígérem neked, te oltári szentség, hogy teneked adom előbb tudtul, mint akárki másnak. Te aztán mozdíts meg eget és földet, hogy még egyszer megszabadítsd: nem bánom.

XIX. A HÁROMÉLŰ DÁKOS~

Ezután a nagy veszteség után rohanva szállt alá Ocskay László csillaga.

Hogy feleségét, gyermekeit nem találhatta meg, hogy Ozmondát megutálta, nem maradt egyéb világa, mint a harc és a tivornya.

Azok se váltak már be nála, a dáridóban fejébe ment a bor; s a harcban hullott fejről a babér.

Katonái szöktek tőle, s akik vele maradtak, azoknál is elmúlt minden erkölcs. Verekedni sem tudtak már. A császári fővezérek kezdtek nem sokra becsülni, — se vitézségét, se hadi tudományát.

Még ez az „egy” nemesebb érzés ébren maradt szívében. A többi téli álmát aludta már, mint a lárvabáb.

A hír, a dicsvágy melegét kereste.

Haditervet csinált; merészet, nagyszerűt. A hadjárat tűzgóca Érsekújvár vala, ahol Csajághy parancsolt. Ocskay László ilyen tervvel járul a fővezér elé:

Két nap egymás után a Tormás-szigetből ki fognak száguldani Ocskay László hadnagyai a csikós csapatokkal az újvári sáncok legszélső ravelinja felé, ahol a várbeliek vágómarháit legelésznek, mintha azokból akarnának elkapkodni. A kurucok erre természetesen kirohannak a sáncból a maguk lovasságával, s összecsetepatéznak, mire a hadnagyok visszavonulnak a szigetre. A harmadik napon azonban a portyázók csapattja nyo-

mában maga ront elő Ocskay László az egész huszárságával, amit még akkor ezrednek nevezett, s komoly harcba keveredik a kuruc lovassággal, azt visszaveti, összekeveredik vele úgy, hogy kurucok és Ocskayék egyszerre jutnak be a ravelinba. Ott aztán hirtelen nekifordítják az elfoglalt ágyúkat a várbelieknek; mire azokat Heister és Pálffy minden oldalról megtámadja. Ilyenformán foglalták el egykor a kurucok is ezt a nevezetes várat a császáriaktól; miért ne sikerülhetne ugyanaz a hadifortély másodszer is?

A fővezér elfogadta Ocskay László tervét, s ahhoz mérten tette meg az intézkedéseit. Ha Ocskay László betörése sikerül a ravelinba, akkor egy rohammal el van foglalva Érsekújvár.

Egy ilyen fényes sikerre nagy szüksége volt Heisternek, de még nagyobb Ocskaynak.

Hogy a merész csapás annál jobban sikerüljön, de hogy a katonáiba is bátor lelket ébresszen, azt tette Ocskay, hogy magát az előcsapatot vezette ő maga személyesen, a harmadik napon. — Pedig már akkor tudta azt, hogy négy hajdani bajtársa összeesküdött ellene, hogy őt élve elfogják. Egy népballada maradt abból a korból, amiben ezt megéneklék, s azt Ocskaynak is meghozták nyomtatásban.

Mikor a csikós gúnyába öltöztetett portyázó csapatjával kicsapott a rekettyésből, a ravelin kapuján egyszerre szembe-rohant rá egy kuruc csapat. Ráismert messziről a vezérükre, Rác Miskára.

Az egyenesen Ocskaynak rugaskodott; jobb kezében egy összegöngyölt pányvát tartva; nyilván azzal a szándékkal, hogy azzal lerántsa Ocskayt a lováról.

Ocskay László bevárta a kuruc vezért csendes nyugalommal, s mikor az közel ért hozzá, egy pisztolylövéssel úgy főbe találta a lovát, hogy az hanyatt bukott, a lovasát maga alá teperve. Rác Miska kitörte a lábát.

— No, fogod-e már Ocskay Lászlót? Rác Miska! — kiálta az elbukottra a győztes ellenfél, s azzal kirántva a kardját, neki-

vágott a kuruc csapatnak, aki nagy hamar tapasztalá, hogy nem a tegnapi csikóshordával van ezúttal dolga, s futott visszafelé.

Nagy hamar azonban segítségére jött a szorongatottaknak a ravelinből öt század Bercsényi-huszár; rendes, vezényszóra bontakozó sereg; egy ezredes vezénylete alatt. — De ugyanakkor előrobogott Ocskay László ezrede is a fűzfaerdő mögül, s ekkor aztán ő vette át maga annak a vezetését.

A két lovasezred szép rendes zárt sorban robogott egymásra szemközt; messze a csapatok előtt a két ellenséges vezér, egymást keresve a lovagi találkozásra, ahogy vezetőkhöz illik.

Ez időben mind a két félen, a rendes könnyűlovasság is hegyes csúcsú vassisakot viselt, hátul réteges nyakvédővel, elől pedig egy, az ernyőről harántul lenyúló keskeny arcvédővel, mely csak az orrot és az ajkat takarta; de amely miatt mégis az arc ismerhetlenné vált.

Mikor a két vezér összetalálkozott, egyszerre vágott a másikhoz mind a kettő. Nem volt szokás a parírozgatás. A kuruc vezér kardja nagyot csattant Ocskay László mellén, de nem tett benne kárt a páncéling miatt; Ocskay ellenben a maga fortélyával visszakézzel csapott az ellenfele fejére úgy, hogy attól az ütéstől a sisak hátulról előre bukva, leesett annak a fejről.

Ráismert azután. — A testvére volt, Ocskay Sándor.

Két ilyen nehéz ütésre, ha vér nem eredt is utána, kell néhány pillanat, hogy kábulatából egyik is, másik is összeszedje magát; és amint a vágató paripák egymás mellett rohanva elvitték az összecsapókat, ismét szemközt fordítsa a lovát az ellenfelére.

Ocskay Sándor, észrevéve, hogy ellenfele páncélinget visel, változtatta a fegyvert. A kengyelvasába tűzve ott volt jobb keze ügyében a *dákos*. Az az öt láb hosszú, háromélű fegyver, aminek „páncéltörő” a neve; azt ragadta kézbe. — Ocskay László pedig csak bámult elmeredve, s rémülten tekintette testvére arcába. Az egész ég, az egész harcmező ezt a szót dörgé a fülébe: „A testvér

dákosa megtalálja sebhető részedet!" Azt is elfeledte, hogy megvédje magát, hogy kezében a kard, és az arra való, hogy a dákos döfését elhárítsa vele.

Ocskay Sándor pedig nem ismert rá a bátyjára. Azt gondolta: ki ez a német, bajusztalan?

Csak akkor ordított fel Ocskay László, mikor a döfést megkapta. Nem volt az halálos, nem is volt nagyon mély, a páncél láncszemei nem engedik a tört messze behatolni, de mégis eltemető szűrés volt az. A testvér adta.

Ocskay László rémülten fordított hátat ellenfelének, s lovát sarkantyúba kapva, lélekvesztett kétségbeeséssel rohant árkon-bokron keresztül; folyvást testvérének haragos lihegését vélve hallani a háta mögött, s mikor egyszer a háta mögé mert tekinteni, olyan messze volt már a csatatértől, hogy se kurucot, se labancot nem látott sehol.

Üldözőjének a lova valahol elbukott egy árokban. Ha az nem történik, Ocskay László hátulról kapott sebben esik el testvére kezétől.

Ez a rémjelenet az utolsó erőt is elvette lelkéből. Nem volt vitéz többé. — Kerülte a harcot. — Nem is bízták reá. — Úgy bántak vele, mint egy leszámolt emberrel.

Nehezen gyógyult be az a seb, amit Ocskay a testvérétől kapott, s mikor már egészen begyógyult is, akkor is egyre fájt.

A dicsőségről hazudó álmai szétfoszlottak. Maga a hadjárat, ami azután folyt, egészen elvesztette addigi lovagias jellemét; mind a két fél úgy harcolt egymással, mint akinek nem a győzelem a célja, de a bosszúállás, nem saját haditervének végrehajtása, csak az ellenfelének összekuszálása. Nehéz sóhajjal jövünk ki a történetíró múzeumából, s nincs kedvünk az emlékekre visszagondolni.

Ocskay Lászlót egyre keményebben üldözte a balsors. Hajdani hadnagyai rá-rácsaptak az ezredére, s kudarcot vallattak vele. — Bittse alatt (hol ő maga Ilonka szeme láttára egykor oly hősleg harcolt), Vajda levágta egy egész századát Ocskaynak, s az akkor éppen ott volt Ritschánt is elfogta, nehéz sebekkel elborítva. Hajdani kuruc ezrede apránként mind átszökdösött a fejedelemhez, úgyhogy vége felé nagyobb volt az Ocskayezred a kuruc részen, mint a labancoknál; s Rákóczi a visszatért ezrednek éppen Ocskay Sándort tette meg parancsnokává.

Ocskay László most már került a harcot. Olyan volt már a lelke, mint a gyűrű, amiből a drágakő kihullott, csak a veszteségre emlékeztet. A hajdani dicsőség mezején csak a szégyen tarlója maradt.

A késő bánatot (az eb gondolatot), a visszasíró emlékezetet csak a bor tudta elaltatni. Nem is portyázott már, csak kőborolt. Nem kereste a harcot, csak a tivornyát.

Eltékozolt egy esztendőt; alászállva minden becsületben.

Az új tél is beállt. A hadak mindkét részről téli szállásaikra tértek.

Ocskay Losoncon volt ezredével.

Egy decemberi napon szabadságot kért az altábornagyától, hogy a harcszünet alatt meglátogathassa — a feleségét, gyermekeit.

„Valaki” tudtára adta, hogy hol vannak!

Az pedig senki sem volt más, mint Jávorka.

Ocskay megkapta a kért szabadságot, s azzal ötven huszárját, két leghívebb cimborájával, Trencsényi István és Szeredi Pál hadnagyával, maga mellé véve, megindult kora hajnalban.

Olyan nagy hajtást tett, hogy Jávorka alig bírta a nyomában maradni. Neki csak harminc lovas kuruc vitéze volt.

Jávorka maga is csak nemrég gyógyult fel a nehéz sebéből amit a mocsonoki csatában kapott. Akkor ismét utána látott, nagy fogadásának: Ocskay Lászlót élve elfogni.

Vakmerő kaland volt. Keresztül-kasul a császáriaktól megszállott vármegyében, egy maroknyi kuruc csapatral, bujkálva, rejtőzködve, nyomban kísérni a leghívebb vitézeitől környezett vezért, nappal a berkekben, erdőkben meghúzódni; tarisznyában hozott száraz kenyéren böjtölni, s éjszaka a faluk alatt, a városok mellett nesztelen elsurranni, mint egy farkasfalca s aztán a befagyott folyókon, a hómezőkön keresztül torony irányában megint megkerülni a jó előre haladt áldozatot, s lesni az alkalmat, mikor arra kapóra lecsaphat.

Ocskay László pedig — dehogyan ment a feleségét keresni.

Egészen másfelé vette az útját: fel a Dodvág mentén; ocskói kastélyába. Mióta a császári pártra állt, visszakapta a kastélyt; — ha nem is oly ősi pompával ellátva, mint régen volt, de férfitanjának elég kényelemmel.

Környékbeli víg cimborák, kortyondi fráterek, híva és hívatlan ott termettek, s folyt a dínomdánom, mintha éj és nap összeragadt volna.

E félregrás miatt Jávorka elveszté a nyomát.

Ő abban a hitben, hogy Ocskay csakugyan a felesége után megy, Vágújhely táján lesekődött rá, s hogy azután egy hétig sem tudott felőle hírt kapni: nagy elbúsultan visszaügetett megint Érsekújvárra.

Volt Jávorkának egy cigány kéme, akinek legnagyobb virtusa volt a lábaiban. Ez versenyt tudott gyalogolni akármi-féle lovassal. Jávorka rendeletéből a cigány kémnek egyedül kellett mindenütt kísérni Ocskay csapatját gyalog, úgy, hogy soha szem elől el ne veszítse. S ha azután egy helyen megtelepedni látja, ismerve Ocskaynak azt a szokását, hogy onnan egyhamar ki nem mozdul, vissza kellett térni a cigánynak Érsekújvárra, a hírrel.

December 29-én jött vissza a cigány azzal a tudósítással, hogy Ocskay László Ocskón ül és tivornyázik.

Jávorka rögtön lóra ülteté az embereit és megindult.

Mikor Szluha Ferenc, a fejedelem hadipénztárnokának az ablaka előtt elléptetett, az azt kérdé tőle: Hová ilyen korán?

— Madarat fogni megyek. Újesztendőre elhozom Ocskay Lászlót.

— No, ha azt a derék madarat elfogja kegyelmed, jó egynehány aranyat adok.

Most aztán éjjel-nappal előre! Sűrű ködök ültek a tájon. Csak a kuruc lovas utazhatik ilyen időben. Most már a torony iránya sem vezette őket. Folyamok mentéhez tartották magukat; a jégen haladtak fölfelé, az olyan út, amelyikről nem lehet letévedni. Mind a vak ember a sötétben, úgy haladtak előre; pusztá tájékozás után. Kerülniök kellett a járt országutat, s különösen vigyázniok, hogy a lipótvári császári seregére rá ne bukkanjanak, vagy a kostoláni labanc hadakba ne üssék a fejüket. — Majd meg egy végeszakadatlan hosszú lapályos

erdőségbe kerültek, ahol szálfán és bozóton kívül napi járóra nem találni semmit: se falu, se szállás. Jávorka jól ismerte azt a vidéket. Ez a vág és Dodvág közötti hosszú lapály: a falvak mind a túlsó két parton vannak, itt közbül az erdő. Itt már csak a compass volt az útirányzó, mint a sík tengeren.

Harmadnap reggelén ott voltak Ocskó alatt.

Mint a gyakorlott tengerész, oly biztosan vezette át a ködülte tájon Jávorka a csapatját.

Maguk ott maradtak az erdőben. Jávorka beküldte a cigányt a kastélyba hírt hozni.

A cigány visszatért azzal a hírrel, hogy Ocskay nincs már Ocskón: mind csapatostól átment még karácsony napján a szomszéd Verbóra, ott isznak *nagyban* a báróék kastélyában.

A verbói bárók maguk is olyan víg cimborák voltak!

Karácsony reggelén, mikor éppen templomba kellett volna menni: kapott egy levelet Verbóról Ocskay, melyben meghívják a bárók, hogy menjen át az ünnepekre öhozzájuk.

Hiszen ráért volna a meghívásnak mise után is eleget tenni, ha a meghívó után még egy pár sor női kézzel oda nem lett volna írva:

„Itt vagyok!

Deliancsa.”

Erre a névre, még ami kis esze volt, azt is elveszté.

Nem ment már a misére: még az Istenét is elfelejté. Rögtön nyergeltetett; s karácsony délelőtt átrobogott Verbóra, s nagy üdvölvöldözéssel jelenté megérkezését. — Azóta ott dőzsöl. — Nincs szünete a tivornyának. — A verbói asszonyok, leányok híresek a szépségükről; — a verbói kastélyban oly orgiák folynak, amik kétségbeejtik a verbói anyákat, férjeket. — Ocskay László még itt is meg akarja érdemelni a „Néró” nevet, amivel a német krónikaírók felruházták.

Jávorka nem akart hinni a hírnek.

Ilyen mély süllyedést nem bírt elképzelni.

Hogy azok után, amik e férfi és e nő között történtek, ezek

még egyszer összejöhessenek egymással, az öröm poharának a fenekén maradt seprűjét kiinni.

Ez már undorító!

Nem bírta elhinni, pedig bizonyos hírét hozták a Verbórol panaszra, átkozódásra szétfutott anyák.

Vakmerő kísérletre adta a fejét. Kolduló cigánynak álcázta magát; maga előre ment egyedül Verbóra, a harminc vitézét elrejtőztető a Verbó melletti erdőben; ő maga egyedül ment fel a kastélyba.

Reggel volt már, újesztendő napja. Ocskayéknál még mindig tartott az óesztendő éjszakája. A tivornya terme még gyertyákkal volt kivilágítva.

A hír igazat mondott. Jávorka egymás mellett ülve találta őket a féktelen orgia közepett.

Odament hozzájuk nagy alázatosan, boldog új esztendőt kívánni, cigányos hálákodással mindenféle válogatott jókat árasztva a boldog *völlegény*, meg az ő szerelmetes *menyasszonya* fejére.

Ocskay olyan ittas volt, hogy rá nem ismert Jávorkára.

— No cigány! Ha tudsz hozzá — szóló nevetve —, hát mondj szerencsét a menyasszonyomnak, mikor tartjuk meg a lakodalmat.

Jávorka a tenyere után nyúlt Deliancsának, s belenézett.

— Jaj, te drágalátos hercegasszony, neked nagy szerencse áll. Generális vesz el. Még ezen a héten. El is visz magával, úgyhogy sohasem vesz el.

— Hát hova visz magával? — mondá Deliancsa.

— Azt akkor mondom meg, ha őméltósága aranyos tenyerét meglátom.

Ocskay odanyújtá neki a tenyerét.

— Jaj teneked nagy győzelem áll! Beveszed Érsekújvárt hamarább, mint hinnéd, odaviszed a gyönyörűséges szép mátkádat.

— Nesze cigány! — mondá Ocskay, odadobva neki egy

tallért a hízelkedő jóvendőmondásért, s aztán átkarolta Deliancsa vállát, a fülébe súgva.

Jávorkának elég volt, amit látott.

Sorba üdvözölve a nagyságos urakat és asszonyságokat, akik mind nagy tréfát csináltak belőle, elkotródott a kastélyból, s aztán sietett vissza az erdőben hagyott társaihoz.

Ocskay és cimborái belefáradtak a hosszú tivornyába, s újesztendő délutánján felkerekedtek a verbói kastélyból, visszatérni Ocskóra.

Bortól hevült fővel még azt a bolondságot is megtette Ocskay, valami különös hősködést akarva fitogtatni a szép szemek előtt, hogy a saját harci paripája helyett egy egészen tanulatlan mént vezetettet elő a verbói bárók istállójából, ami még nem volt nyereg alatt; arra ült fel. Legénykedett vele, hogy ő azt is meg bírja fékezni, akármennyit vesztegetett is el eszéből, erejéből.

Aztán még lóhátról is ittak egy búcsúpoharat, még a nyeregből is váltottak egy búcsúcsókot.

— No, mármost még egy üdvölvést a szép Deliancsa tiszteletére.

S azzal mind kilövdözték a pisztolyaikat, mordályaikat a levegőbe . . . és elfeledték újra megtölteni. Kitől féltek volna itten? A császári tábortól elfoglalt területen, messze a kurucok minden seregétől.

Úgy keltek aztán útra, vad danákat kurjongatva; amik közé a meggyalázott férjek, anyák átkozódása vegyült.

Amint a dalt rikácsoló ittas csapat a verbói fenyves előtt végighaladt, kirohant reája Jávorka a harminc kuruc vitézzel.

— Itt a kuruc! Illa berek, nádak, erek! — ordítá a megremült had, s szétröbbsant Ocskay mellől, futva, amerre nyitva a világ; s se a maga, se a vezére védelmére még csak nem is gondolt.

Ocskay mármorködtől fátyolozott szemeivel egy ismerős arcú lovagot látott maga felé vágtatni.

Megrettent tőle. Ez az ő egykori kedvence: Jávorka.
Sarkantyúba kapta a paripáját, hogy elfusson előle.
Érzé, hogy ez a nemezis lovagja.

Hanem a tanulatlan paripa nem akart a sarkantyúnak engedni: ahelyett, hogy elfutott volna, csak ágaskodott, és egy helyben forogva toporzékol.

Ocskay a mordályához kapott, s ráfogta azt Jávorkára. Már elfeledte, hogy nincs az megtöltve; ki lett löve Deliancsa búcsú-üdvözlétére. A fegyver nem dördült, csak csettent.

Jávorka már ott volt mellette, s a kardjával a fejéhez sújtott.

Ocskay a mordállyal hárítá el a csapást; de a kard hegye mégis az arcát érte, s vérrel borítá el; egy második csapás a kezét sebesíté meg: akkor aztán Jávorka a balkezában tartott fokossal úgy sújtá főbe, hogy Ocskay kábultan rogyott le lováról.

Mire magához tért, a sebei be voltak kötözve, s ő maga egy ló hátára szíjjal odakötve. Vitték a csendes, laktalan erdők közé.

Amint a legelső tisztáson pihenőt tartottak, Jávorka az őrtűz mellett egy levelet írt Ilonkához.

„Holtig tisztelt édes szent asszonyom.

Ígéretem szerint tudatom kegyelmeddel, hogy a mai szent napon, újesztendő napján, Isten őfelsége kezemre adta Ocskay Lászlót. — Mától fogva imádva borulok le Isten előtt. — Az volt a szándékom, hogy ha elfoghatom Ocskay Lászlót: nem bánom; a kegyelmed szíve fájdalomáért irgalmazok neki: elviszem egy kolostorba, oda bezáratom; azt mondom neki: „barát voltál, légy megint barát; szabadítsd meg a láncaidtól azt a dicső teremtest, akire nem vagy méltó, s aztán imádkozd le magad s bűneidet, ne lopd meg egy szentnek az imádságait!” Ez volt a szándékom. Van Isten: ő tanúm: ő látta ezt a gondolatot a szívemben. — De van ördög is, s ez meg azt súgta Ocskay László szívének, hogy ne a hű hitvesét, őrangyalát menjen felkeresni, visszakönyörögni, hanem menjen találkozni még egyszer azzal a démonnal, akinek száz neve van; de előttem egy

sincs. — Nem hittem a mások szavának: odamentem, hogy a magam szemével lássak.

Ami láttam, soha el nem mondom. — De most már halálra adom Ocskayt! — Tegyen meg kegyelmed minden próbát, amit hűséges asszony szív véghezvinni képes, megszabadítására; mert kell, hogy a kegyelmed lelke nyugodt legyen abban, hogy még a lehetetlent is megkísérté miatta; de én bizonyonnyal mondom kegyelmednek, hogy Ocskay László meg fog halni, meg kell neki halni!

Örök tisztelője:
Jávorka Ádám.”

Ezzel a levéllel utnak indítá Ocskaynak egyik foglyul esett lovását Jávorka Vöröskővár felé.

Maga pedig vágatva sietett vissza éjnek idején Érsekújvárra. Oly sebesen futottak, hogy másnap délben már ott voltak Érsekújváron.

Mikor Jávorka a fogoly Ocskay Lászlóval bevonult a városba a nép rcá lázadt, s szét akarta tépni a foglyot; kövel, sárral hajigálták: Jávorka vitézeinek a testükkel kellett őt fedezni, hogy agyon ne kövezzék.

Csajághy, a várparancsnok, az összes várbeli főtisztekkel éppen ebédnél ült, ott volt Ocskay Sándor is közöttük, amidőn Jávorka megérkezett a sebesült, megkötözött, megalázott Ocskay Lászlóval.

A kuruc vezérek nagy riadallal ugráltak fel az asztaltól.

— Ah, itt van a drága császármadár! — kiáltá Csajághy.

Csak Ocskay Sándor fordult félre, a bátyját megsiratni.

— Mit gúnyolódik kegyelmed? — szólt Ocskay — jobb, ha borbélyt hívat, aki sebeim bekötözze s meggyógyítsa.

— Majd hívatok én neked olyan borbélyt, aki úgy meggyógyít, — semmid sem fáj többé.

A lakomázó asztalt azonnal elhordták, fehér abrosz helyett fekete posztóval leterítették, feszületet, halálfőt, égő gyertyákat raktak fel rá, s Ocskay Lászlóra rögtön törvényt láttak.

A hosszas vallatás egész késő éjszakáig tartott.

Mikor bevégezték, azt kérde Csajághy a rabtól:

— Mit tettél ember?

— Mit tettem? Álmodtam! Rettentő álmom volt. Most ébredtem fel. Utálok magamat. Gyűlölöm az embert, aki tegnap voltam. — Nem kérek egyebet, csak azt engedjétek, hogy én ölhessem meg a tegnapi Ocskay Lászlót. Válasszátok ki a halál nemét, amit végrehajtsak rajta. Tűzmáglyára lépek, szisszenés nélkül fekszem rajta. De legjobban szeretnék még egyszer karddal kezemben odarohanni azokra, akik ily nyomorulttá tettek, s ízekre vagdaltatni magamat, és visszavágni rájuk.

— Késő már, Ocskay László! Nem hisz már senki annak, amit te mondasz. Ellenben amit én mondtam, az megáll: „Ha te valaha ezt a hazát elárulod; ha te földi angyalodhoz hűtelen lész: — én leszek a megölő hóhérod.” — Eredj börtönödbe, s készülj halálodra.

★

Hajh, a földi angyal, — ha most közel lett volna, tán még meglágyította volna a haragos ítélőbírák kemény szívét.

XXI. A VÉGSŐ KÍSÉRLET

Amint Ilonka megkapta a rémhírt férje elfogatása felől, azonnal kocsira ült, s éjnek éjszakáján útra indult Pozsonynak.

Ott volt Heister főhadiszállása.

Ilonkának megsúgta a szív ösztöne, hogy itt kell keresni a védelmet Ocskay László számára. A kurucokhoz hiába menne könyörögni; azok őtet is elfognák: hisz ő is ellenség! Heister még segíthet.

Elég korán reggel érkezett meg a pozsonyi várba. Rögtön sietett fel a fővezérhez.

Az előszobában azt mondták neki, hogy várjon. A tábornagy nincs még felöltözve, nem fogadhat el asszonyságokat.

Várt, nagy szívdobogások közt.

Elmúlt egy óra, kettő, három; mégsem mondták neki, hogy szabad a bemenetel. Jöttek azalatt sokan utána: mindnek várni kellett.

Ekkor ismét nyílik az ajtó, s Ilonka egy selyemtől suhogó divathölgyet lát belépni; tollas barettal a hajporozott fején, szépséglegyecskékkal a kifestett arcán, magas aranyozott sarkú cipőiben kevélyen lépegetve, mint a páva.

Ez is ugyan síthetett, hogy olyan jókor meg tudott érkezni Verbórol, s átalakulni Deliancsából Ozmonda grófnővé! — A komédiásnők gyorsan tudnak átöltözni.

Ilonka kitalálta, hogy miért jött ez.

Angyali jó szíve közel volt hozzá, hogy kiengesztelődjék

iránta. Elfelelte, hogy mit vétett ellene ez az asszony, csak az jutott eszébe, hogy ez most megmenthetné Ocskay Lászlót. Eléje sietett és megszólítja.:

— Óh, asszonyom. Elfogták Ocskay Lászlót.

Ozmanda gúnyos hidegséggel viszonzá németül:

— Madame, ich verstehe kein Türkisch!

Igaz. Itt nem szabad törökül beszélni. Németre fordítá a szavát.

— Elfogták Ocskay Lászlót. Óh, könyörögjön mellette a fővezér úrnál.

Összetett kézzel esengett előtte.

A grófnő pedig magasra emelve a fejét, kevély elutasítással mondá:

— Asszonyom, ilyesmit nem szokás egy úrhölgynek a szemébe mondani! Mi közöm hozzá? Ki nekem az az úr?

Ekkor a tábornagy hadsegéde kilépett az ajtón, s azt mondá:

— Melyik az az úrhölgy, aki Ocskay László felől akar excellenciájával beszélni?

Ozmonda nem szólt semmit, csak megindult az ajtó felé, amit az udvaronc készséggel tárt föl előtte.

Erre elhagyta Ilonkát vértanúi türelme, megkapta Ozmonda ruháján a bouffant-t, s olyat rántott rajta vissza, hogy csak úgy ropogott a selyem, s azzal indulatosan kiálta fel:

— Ha szabad a szeretőjének könyörögni érte, akkor nekem elébb szabad: a feleségének!

S azzal félretaszítva erős kezével maga elől az ajtóban álló udvaroncot, berontott erőszakosan a tábornagyhoz.

Heister az ablaknak háttal állt; az árnyéktól még sötétebb volt az arca, mint egyébkor.

Ilonka odarohant hozzá, és térdre esett előtte.

— Én vagyok Ocskay Lászlóné. Férjemet elfogták. Óh, szabadítsa meg kegyelmességé! Ne engedje, hogy megöljék.

Heister haragos volt.

— No, hát mit akartok? Hogy elfogták Ocskay Lászlót? Tudom. Elébb tudtam, mint ti. Kellenek nekem ide sápitező

asszonyok, hogy megmondják, mit cselekedjem? Már meg-
tettem, amit kellett. Három órával ezelőtt elküldtem már a
gyorsfutárt peremptorius levelemmel Érsekújvárra Csajághy-
hoz, a kuruc vezérhez, Ocskay dolgában.

Azzal hátrakarta mind a két kezét, nehogy megcsókolja
valamelyiket a háládatos asszony.

Ilonka pedig még ott maradt térden állva, s összetett kezeit
ajkaihoz emelve, úgy nézett fel a fővezérre, mintha ki akarná
csalni annak az ajkából még azt a vigasztaló felvilágosítást is,
hogy mit tett Ocskay László érdekében.

— Igenis — dörmögé a vezér. — Én nem vagyok a sok be-
széd embere: én tenni szoktam. Megírtam Csajághy Márton-
nak, hogyha ő foglyul ejté Ocskay Lászlót, nekem meg három
kuruc vezér csett a kezembe: Fodor László brigadéros, Volfárt
ezredes és Palkovics Ferenc főstrázsamester.

Hármat egyért! Fényes csere! Ilonka ismerte mind a hár-
mat; férjének jó barátjai voltak. Az érsekújvári napok alatt
sokszor találkozott velük. Ez a három bizony, bizony ét
annyit együtt, mint az egy Ocskay László.

A szemei örömtől tündököltek Ilonkának.

Heister megsajnálta ezt az örömét az asszonynak. Nem járt
ő abban, hogy valakinek örömet csináljon.

— No, hát — ha azok odaát Ocskay Lászlónak levágják a
fejét: én cserében ezt a három kuruc vezért nyakaztatom le.

Az ijedtség elvette Ilonkának a szavát.

Rettenetes gondolat! Nem hogy megmentsék Ocskay
Lászlót, hanem arról van szó, hogy ha őt megölik ott, emitt
megölnek helyette viszontorlásul három derék jó hazafit,
három hajdani jóbarátot.

Fölkelt a térdéről, támolyogva, ingadozva ment ki a szobából.

Ott az ajtóban még egyszer találkozott azzal a másik nővel.

Most az ragadta meg az ő kezét, s ezt suttogá a fülébe:

„Özvegy vagy már . . .”

Ilonka kitántorgott a várból. Lelkének minden gondolatja

össze volt kuszálva. Merre forduljon most? Kit próbáljon még meg?

Egy vakmerő gondolatja támadt. — Oda fog menni Csajághyhoz; — vagy kikönyörgi tőle a férjét, vagy osztozik annak a halálában.

— Hajts Érsekújvár felé! — mondá a kocsisnak.

Senki sem kísérte, senki sem tartóztatta.

Aznap korán reggel már a haditörvényszék előtt állt Ocskay László.

Künn a piacon a hajdúság, a népség lázongva gyülekezett, s ordítva követelte rettentő halálát.

A legszörnyűbb halál nemével kell neki meghalni, amivel csak országos gonosztevőket szoktak kivégezni.

Hasztalan volt most már Ocskay Lászlónak a fölébredése, hasztalan mondta el a vérbírák előtt, mi végzetes láncolata az eseményeknek sodorta alá ebbe a mélységbe; hasztalan esküdött, hogy ha még egyszer kezébe adják a kardját, minden vétkét lerója hűségével! Késő volt már. Kimondták rá a halált, a legszegyenteljesebb, a legirtóztatóbb halált: a karóba húzatást.

Ekkor a testvére, Sándor, odaborult Csajághy lábaihoz, s könnyeivel áztatva annak a kezecit, könyörgött kegyelmet szerencsétlen bátyja számára; saját érdemeit, hűségét, szenvedését, a hazáért mind fölemlgette. Elfeledkezett róla, hogy az elítéltnék ellensége, el arról is, hogy bírása, el arról, hogy ő a szegény letiprott magyar, ez meg a véreben gázló hitszegő: — csak az jutott eszébe, hogy testvére.

Csajághy szíve nem lágyult meg; de igazságot tartott.

A mérlegre tette az öcs érdemeit, szeretetét, hűségét a bátya vétkei, hűtlensége mellé: s megkegyelmezé Ocskay Lászlót a szegyenteljes haláltól a nemes embereket megillető *pallos-halálra*. Az is nagy kegyelem volt!

De meg kell neki halni!

Mikor az ítélet kimondatott, nagy trombitaszóval érkezék meg a piacra Heister levelével a gyorsfutár.

Csajághy átvette a levelet, s felbontá azt a törvényszék előtt.

— Heister azzal fenyeget bennünket, hogy ha mi kivégeztjük Ocskay Lászlót, ő meg lefejezteti a tőlünk elfogott három vezért. — No hát feleljük neki ezt: — „Ha kegyelmed levágot az egy Ocskay Lászlóért három kuruc főtisztet, — akkor mi megöletünk hét császári fogoly tisztet; köztük Illert, Schenket, Zichyt, Ritschánt, akik kezeink között vannak! Ez a mi válaszuk!”

Ezzel bocsátá vissza Csajághy Márton a küldöncöt.

S ezt határozva, kettétöré a fekete pálcát, s odadobá Ocskay László lábaihoz.

Csak annyi időt hagytak még neki, hogy végrendeletet írhasson.

Azt Ocskay László elvégzé olyan nyugalommal, mint aki sorsával leszámolt, s hazamegy nyugalomra.

Öccse, Sándor egy pillanatra sem hagyta el többé.

Mikor készen volt a végrendeletével, azt mondá öccsének:

— Megvan még nálad az a levelem, amit egykor azzal a szóval adtam át, hogy bontsd fel majd akkor, ha meghalok.

— Nálam van.

— No hát bontsd fel!

— Bátyám!

— Bontsd fel, itt az ideje. Akarom, hogy most olvasd el.

A levélben ez állt:

„Te szeretted Ilonkát, mielőtt én elvettem. Bocsáss meg, hogy megfosztottalak boldogságotól. Ha én elvesztem, tedd őt boldoggá. Úgy légy áldva, ahogy ezt tenni fogod.

Bátyád: László.”

Sándor meg volt zavarodva, hogy titkát elárulva látta.

— Neki is megírtam ezt. Levelemet te fogod neki átküldeni, végrendeletemmel együtt. Én e szegény nőnek a szívét darabokra törtem: alkosd még egyszer egésszé! Az ő anyja megátkozta (az én bűnömért) az ő gyermekeit, légy nekik atyjuk, s fordítsd

el róluk az átkot. Most hagyj magamra; — Istennel akarok kibékülni!

Azzal megölelték, megcsókolták egymást, László azt súgta Sándornak még egyszer: „Légy atyja gyermekeimnek”.

— — — — —
— — — — —

Alig hagyta el Ocskay Sándor bátyja börtönét, midőn egy porlepte lovas jött vágatva az utcán, őt keresve.

Ilonka küldte ezt hozzá, azzal a kéréssel levelében, hogy engedjék őt bejönni a kuruc tábor elővédein keresztül. Őt magát Sempténél tartóztatták fel.

Odakünn már verték a dobokon a gyászchamade-ot. A vérpad fel volt már állítva a piac közepén.

Ilonka könnyörgéseivel még egyszer csodát mívelt. Rábírta a kuruc előhad semptei parancsnokát, hogy őt keresztül bocsássa a hadvonalon. Ha jókor érkezik Érsekújvárra, bizony kiimádkozza őt még a hóhértól is, mikor az már a pallosát emeli föléje.

Szegény nő, hogy néz ki folyvást a hintó ablakából, epekedő arccal, ha nem jön-e már Érsekújvár?

Végre feltűnt előtte a láthatáron a síkon kiemelkedő bajorsánc.

Azon sánchatáron meredt föl egy magas árbozca. S ennek a hegyén volt valami gömb. Az alkonyég sápadásában oly rémletes volt ez az égre meredő sötét jel.

— Mi lehet ez a sötét jel? — kérdezé magában borzadva a kétségbeesett nő.

Mielőtt odaérkezett volna, egy lovag jött vágatva eléje. Ocskay Sándor volt.

— Vissza! vissza! — kiálta a lovag, amint Ilonkát felismerte; s feltartóztatta erőszakosan a robogó lovakat.

Ilonka kiszökött a hintóból, s odafutott Ocskay Sándorhoz.

— Mi az ott? Mi az ott? — kérdezé arra a rémjelre mutatva ott a sötét sáncorom felett; megragadva kezeivel Sándor karját.

~ Óh, ne kérdezd! Ne nézz oda! Fordulj vissza! — rebegé
Ocskay Sándor, keservesen zokogva.

A testben, lélekben összetört nő eszméletlenül rogyott össze.

Az a rémjel ott a távolban — az egykor legbálványozottabb
férfinak a feje volt, árbochegyre tűzve.

XXII. POROK ÉS HAMVAK

Heister szavának állt. Amivel fenyegetőzött; betölté. A kivégzett Ocskay Lászlóért lefejeztetett három kuruc vezért.

Erre aztán megint a kuruc vezér íteltette halálra a hét fogoly osztrák vezértisztet, azok között Ritschánt.

— — — — —
— — — — —
Lélekfájás ezekre az időkre visszagondolni!
— — — — —
— — — — —

Ocskay Lászlót eltemették, künn a szabad mezőn; nem megszentelt földbe; jeltelen sírba, még csak keresztet sem tettek a fejéhez. Csupán sűrű tövissel vették körül, mint a pogány időkben a villámütés félelmetes helyét.

Úgysem fogja azt látogatni senki.

Egy reggel a cirkáló őrnálat egy női alakot látott meg e síron fekve.

Odamentek, megszólították. Arccal feküdt a síron, nem felelt. Költötték: nem ébredt.

Egy török kés volt nyelével lefelé a sírhalomba megerősítve; felfelé álló vasával az alvó nő szívéen keresztül szúrva. Két karjával átölelte a sírt.

Voltak, akik ráismertek benne a szép Szunyoghy Ozmondára, született Eszterházy grófnőre.

Annyira szerette-e őt, hogy képes volt megölni, s úgy

egyesülni vele a halálban? Ő vitte-e imádott bálványát, kiszámítva a vérpadra, hogy a sírban legyen az övé? — Átvitte e titkot a másvilágra, s bizonyára kegyelmes bíróra talált, aki nem emberek gondolatai szerint ítél, aki nem azt nézi, hogy mit *tettünk*, hanem azt, hogy mit *éreztek*.

— — — — —
— — — — —
Még abban az évben utoljára hangoztatták a tárogatók a szvihrovi nótát a Kárpátok ormairól, mikor Bercsényi búcsút vett hazájától örökre.

Rákóczi hadseregének maradványai a majtényi síkon lerakták a fegyvert. A négyszögű tér, ahol az megesett, be van kerítve sánccal, s ma már sűrű erdő, bozót nőtte azt tele. Soha ember be nem lép a bozótba, vadász nem keres ott zsákmányt, vándor nem vág útra való pálcát a gesztjéből: ott valami kísért!

Pálffy János, a bán, és Károlyi Sándor, Rákóczi vezére megalkudtak a békekötésben: szatmári békekötésnek hívják azt az okmányt.

I. József már azt nem érte meg: ifjan halt el a hadjárat bevégezte előtt.

A békekötés után Ocskay Sándor hazatért birtokaira, mikor a conventio visszaadatott neki.

A krónika azt mondja, hogy a béke helyreálltával nőül vette szerencsétlen László bátyja özvegyét, Tisza Ilonát. Ocskay Lászlónak egy gyermeke sem ért emberkort. A hatalmas, nevezetes Ocskay családnak Ocskay Sándor a törzse.

— — — — —
— — — — —
Ez volt a története azoknak, akik szerettek, és aki szeretve volt mind a vérpadig.

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

- H, Hon A Hon
 HhM Jókai Mór hátrahagyott művei 1–10. k. Bp. 1910.
 ItK Irodalomtörténeti Közlemények
 JKK a jelen kritikai kiadás
 MBiblSzele Magyar Bibliofil Szemle
 NK Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1–100. k.
 Bp. 1894–98. — Szeretve mind a vérpadig: 67–68. k.
 1897. 1. k. 347 l.; 2. k. 239 l.
 sh. sajtóhiba
 TudGyüjt Tudományos Gyűjtemény
 [szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései
 A regények és novelláskötetek lapszámainak — ha külön nem jelezzük —
 az NK-ból idézzük.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

(A JKK szövegének sajtó alá rendezésének általános elveit l. a *Szeretve mind a vérpadig* első kötete szövegváltozatainak bevezetésében.)

Lap: Sor:

- 5 : 7 a vert had (1882: a vertt had)
- 6 : 16 az egyik falu (NK: a falu egyik)
- 20 amíg (NK: míg)
- 7 : 9 egyéb (1882: egyébb)
- 10 kémszemlélsző (H: kémszemlélő)
- 29 egyenruhájok (H: egyenruhájuk)
- 34 lóra (NK: a lóra)
- 8 : 4 41 : 16 kiálta (H: kiáltá)
- 10 : 15 feltámadunk (NK: feltámadtunk)
- 11 : 21 és Csajágghy (NK: Csajágghy)
- 30 trencsini (NK: trencsényi)
- 12 17 a pisztolyainkat (NK: pisztolyainkat)
- 20 elfütyöltek (H: fütyöltek)
- 13 : 10 magadnak, pajtás (NK: magadnak)
- 11 maradt (NK: marad)
- 12 ármádiánkat (NK: ármáddínkat)
- 18 nem volna (NK: nem)
- szülötte (NK: szülötte volna)
- 14 : 5 a legutolsó (H: legutolsó)
- 16 : 9 győzheti (NK: győzhet)
- 18 : 18 felgyújtani (H: fölgyújtani)
- 25 Mariát (NK: Máriát)
- 33 körülkerítgetve (NK: körülkerítve)
- 21 : 2 valóságáról (NK: valóságában)
- 13 fú (NK: fúj)
- 22 : 1 Pestvármegyei (H; 1882; NK: Pestmegyei)
- alul (H: alól)
- 16 ütögeték (NK: ütögették)

Lap: Sor:

- 23 : 2 neve (NK: a neve)
7 egész valóját (H: valóját)
- 24 : 11 legelőbb (H: legelőbb)
25 általtör (H: áttör)
- 25 : 10 alumni (NK: aludni)
13 35 : 13, 94 : 12, 176 : 25 azután (NK: aztán)
- 26 : 2 közé (H: közzé)
14 aki (H: amely)
24 képző (NK: képező)
25 közelből (NK: közelben)
32 úgy közreszorítva (H: hogy közreszorítva)
- 28 9 rotonda (H: rotunda)
17 azt is (H: az is)
a tólsó (H: utolsó)
- 29 3 után aztán (H: után)
32 csapatostól (NK: csapatostul)
- 30 : 20 látszott (NK: látszott a rámán)
- 31 : 20 szarvasbőr kesztyűn (1882: szarvasbőr-kesztyűn)
22 sovány kezével (NK: kezével)
33 legfelső (NK: legelső)
- 32 : 27 édesanyjuk (H: édesanyjok)
- 33 : 20 egynehány (NK: egynehány)
- 34 : 7 még a (NK: meg a)
11 most pedig (NK: most)
- 35 : 17 olyan (H: oly)
23 Estefelé (NK: Este fele)
24 behajtatott (NK: behajtott)
31 kastélyában (NK: kastélyban)
- 36 : 5 visszhangzott (H; 1882; NK: viszhangzott)
33 igazolva (NK: igazolta)
- 38 : 2 vendégi (NK: vendégei)
- 39 : 1 kiálta (NK: kiáltá)
4 öreg. Nem azért jöttem. Nem is (NK: öreg. Nem is)
9 kevésbé (NK: kevésbbé)
12 legkevesbé (NK: legkevesbbé)
23 vasládában (NK: vasládámban)
25 bükkfatapló (NK: bükkfatapló)
- 41 : 26 reám (H: rám)
28 diadema (H: diadémá)
Fel lesz írva, kiben (1882: Fel klesz írva iben — sh. —)
34 csat (H; 1882; NK: csat)

Lap: Sor:

- 42 : 12 *hogy ahol* (NK: ahol)
16 *ilyen* (H: ily)
- 44 : 18 *lukulluszi* (H; 1882; NK: lukullusi)
33 *kegyelmed* (H: kelmed)
- 45 : 6 *még egy* (H: egy)
- 46 : 22 *vendéget* (H: vendégeket)
- 47 : 29 *hajh* (H: hejh)
- 48 : 11 *idegein* (H: idegén)
- 49 : 6 *suttognak* (H: suttogtak)
13 *odakinn* (H: odakünn)
15 *jó reggel* (NK: jó reggelt)
32 *felhordatta* (NK: fölholdotta)
- 51 : 21 *fennhangon* (H; 1882; NK: fenhangon)
- 53 : 3 *amire* (1882: *amiér* — sh. —, NK: *amiért*)
16 *kérdézé* (H: kérdé)
- 54 : 1 *a férjét* (NK: férjét)
6 *hosszan* (H: hosszasan)
15 *most valami* (NK: valami)
- 55 : 4 *töprengett* (NK: töprengedett)
19 *asztalfőről* (H: asztalfőtől)
32 *kiállni* (H: kiállani)
- 56 : 10 *felett* (NK: fölött)
34 *érdemtelen* (NK: érdemetlen)
- 57 : 8 *gyémántot és a* (NK: gyémántot a)
12 *Itthon* (1882: *Itthonn*)
22 *volt az* (NK: volt)
anyja (NK: anya)
- 58 : 20 *a felesége* (NK: felesége)
31 *Szégyenleni* (H: szégyenelni)
- 60 : 19 *mondá érdes hangon* (NK: *érdes hangon mondá*)
20 *Neked* (H: Néked)
24 *pápisztává* (NK: pápista)
28 *többet* (H: többé)
30 *Őtet* (H: Őt)
31 *ijedség* (H; 1882; NK: ijedtség)
- 61 : 16 *védni* (NK: védeni)
23 *még szót nem szól, szót* (NK: még szót)
- 62 : 22 *bölcset* (H: a bölcset)
27 *zsűrije* (H; 1882; NK: *juryja*)
- 64 : 29 *bizonyították* (NK: bizonyították)
- 66 : 3 *betakarítottani* (1882; NK: betakarítani)

Lap: Sor:

- 67 : 8 Scherezáde (H; 1882; NK: *Sheherezáde*)
29 borzadozott (H; NK: borzadott)
30 kéredezkedett (H; 1882; NK: kéredezkedett)
33 fiúgyermeket (H: figyermeket)
- 69 : 18 híják (NK: *hivják*)
27, 31 higg (H; 1882; NK: *higgy*)
- 70 : 7 zárt (1882: *zártf*)
11 remekelése (NK: *remeklése*)
32 lányának (NK: *leányának*)
- 71 : 3 amíg (NK: *míg*)
12 jutalmazta (1882: *utalmazta* — sh. —)
30 tornácában (H: *tornácán*)
- 72 : 1 Érsekújvárt (1882: *Érsekújvártű*)
2 bandériumával (NK: *banderiumával*)
6 sáncon (NK: *a sáncon*)
21 lányom, Kata lányom (H; NK: *lányom Kata lányom*)
24 fenyegetőzött (H: *fenyegetődözött*)
33 csapatostól (H: *csapatostul*)
- 74 : 4 a két vőlegények (H: *a vőlegények*)
5 lett *annak* a (NK: *lett a*)
24, 30 az Illésházy (H: *Illésházy*)
31 báb kendert (H: *bába kendert*)
- 75 : 2, 7 lányok (NK: *lányok*)
- 76 : 16, 17 eljössz? — *Huszonötödikére ígérted, hogy megjössz: és ma már* (NK: *megjössz: és ma már*)
- 77 : 3 alkonyatban (H: *alkonyotban*)
33 szoba (H: *a szoba*)
- 78 : 34 a testéről (NK: *testéről*)
- 79 : 24 ezreded (NK: *ezrededet*)
- 80 : 12 visszhangozni (H; 1882; NK: *viszhangozni*)
18 a fiaimra (H: *fiaimra*)
- 81 : 25 két (NK: *a két*)
- 82 : 17 nagyot (H: *nagyon*)
- 83 : 5 többet (H: *többé*)
- 84 : 10 veledél (1882: *veledvel*)
- 85 : 9 mérföldnyire (1882; NK: *mérföldnyire*)
22 jól, öreg (H: *jó öreg*)
- 87 : 14 fegyverestől, zászlóstól (H: *fegyverestül zászlóstul*)
- 88 : 31 derékhad (H: *a derékhad*)
33 felállítás (H: *főállítás*)
- 90 : 14 alvezére (NK: *alvezérének*)

Lap: Sor:

- 92 : 21 a saját ezredét (NK: a saját ezredével és)
24 feljegyezve (H: följegyezve)
34 megerősítettését (H: megerősítettést)
- 93 : 15 a kegyelmed (H: Kegyelmed)
- 94 : 12 azután (NK: aztán)
14 s ordítsátok (NK: ordítsátok)
- 95 : 7 ehhez (1882: ehez)
13 oroszlánnyá (NK: oroszlánná)
- 96 : 10 ma azokra (H: mi azokra)
16 az eszét (H: eszét)
19 emberek (H: az emberek)
23 szarvaidd (NK: szavaidd)
33 miként (H: mint)
- 97 1 csurgatva (NK: csorgatva)
4 monda (H: mondá)
9 ahhoz oson el (H: ahhoz oson, 1882: ahhoz oson el)
- 97 14 félelmem (NK: félelem)
17 vele összejön (NK: összejön)
25 hogyan (NK: hogy)
- 98 : 10 előlovagló (NK: új előlovagló)
22 Mentől (H: Minél)
- 99 : 2 felszegezte (H: fölszegezte)
20 a nyergest szaporán (H: a nyergest)
- 100 : 9 kiváltképpen (H: kiváltkép)
10 aszúborral (H; 1882: asszúborral)
16 zárt (H; 1882: zártt)
21 sietséggel (NK: segtséggel)
- 101 7 előjött (H: eljött)
17 vendégfogadó kocsmárosa (H: vendégfogadó korcsmárosa,
NK: vendégfogadás korcsmárosa)
26 kocsmák (H; NK: korcsmák)
29 különben (NK: különben)
- 102 10 küldjék (NK: küldjétek)
kocsmárost (NK: korcsmárost)
monda (H; NK: mondá)
20 korcsmárossal (H: kocsmárossal)
22 kecskeszakáll (H; 1882; NK: kecskeszakál)
28 felfelé (H: fölfele)
34 mérföldet (NK: mértföldet)
- 103 9 kocsmárossá (H: korcsmárossá)
12 sapakját (H; NK: sapkáját)

Lap: Sor:

- 103 : 21 *a schnorrerek* (H: schnorrerek)
 23 *porcelán* (H; 1882: porcellán)
 32 *Aztán* (NK: Azután)
- 104 : 13 *felyül* (H; NK: felül)
 18 *ajtótul* (H: ajtótól)
 21 *nincs* (NK: nincsen)
- 105 : 5 *szorultam* (H: szorulok)
 18 *az már* (H: ez már)
- 106 : 14 *generálisi* (H: generális)
 30 *rivalt* (NK: rivalt)
- 107 : 12 *szegletéből* (H: szegletből)
 29 *találkozásunk* (NK: találkozásuk)
- 108 : 10 *véki muskotály* (H: vidéki muskotály)
 21 *régi* (NK: a régi)
 27 *almáriumot* (H: almáriomot)
 33 *Echó* (H; 1882; NK: Echo)
- 109 : 6 *ötet* (H: öt)
 21 *közbenső* (H: közbeneső)
- 111 : 6 *korcsmárosának* (H: kocsmárosának)
 7 *kocsmacímer* (H: kocsmacímer)
 13 *grófnő* (H: grófné)
 26 *a szobájába* (H: szobájába)
 27 *korcsmáros* (H; NK: kocsmáros)
- 113 : 2 *Rád-e, rád-e, rád-e, rád!* (H: Rád-e, rád-c, rád!)
- 115 : 4 *Orra* (1882: Óra)
 9 *felökleli vele* (felökleli *a bajuszával*)
 24 *fennhangon* (H: fönhangon, 1882; NK: fennhangon)
 26 *kiálta* (H: kiáltá)
 31 *kocsmába* (H: korcsmába)
- 116 : 25 *kettőjüknek* (H: kettőjöknek)
 29 *lelógó* (1882; NK: lelógó)
 34 *magyar* (NK: a magyar)
- 117 : 4, 8, 18 *koszperdes* (H: kocperdes)
 8 *a füle* (NK: füle)
- 118 : 4 *Őfelsége* (H: Őfelség)
 10 *hofceremoniell* (1882: hofceremoriel)
 22 *gondola* (H; NK: gondolá)
- 119 : 5 *megérkezének* (H: megérkeztek)
 13 *audienciát* (1882: audenciát)
 30 *kellemetes* (H: kellemes)
 33 *Herr Federreiter* (NK: Herr von Federreiter)

Lap: Sor:

- be *őket* egymásnak (NK: be egymásnak)
- 120 : 8 kocsmá (H: korcsma)
 9 kundsajtjaim (1882: kuntsajtjaim)
 26 dalolja *őket* (H: dalolja azokat)
- 121 : 1 Todterbruderschaft (NK: Todtenbruderschaft)
 9 korcsmája (NK: kocsmája)
 15 mikor az (NK: mikor)
- 122 : 15 Politzeyra (NK: Politzeyre)
- 123 : 14, 19, 21 grófnő (NK: grófné)
 29 magányosan (NK: magányosan)
- 125 : 6 kocsmájában (H: korcsmájában)
 8 kocsmába (H: korcsmába)
 13 hóna alján (NK: hónalján)
 14 lógott (H; 1882: lóggott)
 20 állni (H: állni)
- 126 : 28 jelenlevő (H: jelenlévő)
 32 mutogattak (NK: mutogatták)
 33 bajuszkipödrést (H: bajuszpödrést)
- 127 : 31 miből (NK: miből)
- 128 : 29 felkapta (H: kapta)
- 129 : 1 kocsmá (H: korcsma)
 2 az valami (H; NK: ez valami)
- 130 : 11 renoméját (H; 1882; NK: renomémját)
 13 tetszésükre (NK: a tetszésükre)
- 132 : 8 akkor vagy ő (NK: akkor ő)
 16 beleragadt (NK: beleragad)
 18 Kumpf (H: Zumpf)
 19 sár, rongy, piszok (H: sár, vagy piszok, 1882: sár, rogy, piszok — sh. —)
 28 lefekünni (NK: lefeküdni)
- 133 : 2 sáncokru (NK: sáncoknál)
 31 szívet keresztül (H: képét keresztül)
 33 szerteséjjel (H; 1882; NK: szertesélylyel)
 sugárai (H; NK: sugarai)
- 134 : 5 s fejét (H: a fejét)
 11 ehhez (1882; NK: ehez)
- 136 : 6 a belvárosban (NK: a városban)
 9 s a zsidókra (H: a zsidókra)
 11 fújnak (NK: fújtak)
- 137 : 14 behajtani (H: behajtani)
 20 megtépázták (H; 1882; NK: megtépászták)

Lap: Sor:

- 138 : 6 glaci-s (H: glaci-s)
139 : 9 visszásságát (1882: visszásságát)
30 Feltette (H: Föltette)
32 lefeküdjék (1882: lefekügyék)
34 kocsmából (H: korcsmából)
140 : 2 belől (H: belül)
20 feljeleneni (H: följeleneni)
24 kocsmákat (H: korcsmákat)
33 bélelt (H; 1882; NK: béllélt)
141 : 28 és kocsmajót (H: korcsmajót)
béelve (H; 1882; NK: béllelve)
142 : 8 kocsmáros a kocsmája (H: korcsmáros a korcsmája)
12 kocma (H: korcsma)
143 : 8 Elébb (H: Előbb)
17 kocsmárossal (H: korcsmárossal)
27 kocsmából (H: korcsmából, NK: korcsmából)
144 : 7 keveredett (H: keveredett)
146 : 15 Barátim (H: Barátaim)
147 : 16 legkevesbé (NK: legkevesbbé)
33 megválasztás (NK: megválasztás)
148 : 19 kölcsön (1882: költsön)
150 : 8 tölcserpuskát (H; 1882: töltsér)
21 meg se köszönte (1882: még se köszönte — sh. —)
152 : 22 fentebb (H: fenebb)
153 : 9 rinocerosznak (NK: rinocerosé)
11 ormány (H; 1882; NK: orrmány)
154 : 4 egynehányszor (NK: egynéhányszor)
156 : 2 elsápadt (1882: elsáppadt)
3 II. Rákóczi (1882: II-ik Rákóczi)
32 amidőn (H: midőn)
34 helyeslően (H: helyeslőleg)
157 : 3 félelmes (H: félelmetes)
158 : 32 querauz (NK: gverauz)
160 : 16 lázíták (NK: lázítják)
24 meggyalázást (H: megalázást)
28 Ocskay ereibe (H: ereibe)
31 meggyaláztatást (H: megaláztatást)
161 : 20 egy héti (NK: egy heti)
162 : 13 fogadtatását (H: fogadtatást)
15 köszöntette (NK: köszöntötte)
18 grófnőnek (NK: grófnénak)

Lap: Sor:

- 163 : 12 sohase (NK: sohasem)
- 164 : 1, 2 künn (NK: kinn)
31 lehetrek (1882: lehetek)
- 165 : 3 veres (NK: vörös)
7 fölé húzva (1882: fölé húzza — sh. —)
9 lógatott (H; 1882: lóggatott)
- 166 : 2 összekötözött (H: összekötött)
7 legkisebb (H: a legkisebb)
15 elmondja *akkor* (NK: elmondja)
31 fennhangon (H; 1882; NK: fenhangon)
- 167 28 megverekedni (NK: megverekednie)
34 különben (NK: külömben)
- 168 13 ennél *már* (NK: ennél)
14 erősködék (NK: erősködik)
17 feladattól (H: föladattól)
21 feltenni (H: föltenni)
34 feladat (H: föladat)
- 169 18 az öklére (H: öklére)
27 ez operációval (H: az operációval)
- 171 9 halálsápadás (H; 1882: halálsáppadás)
10 Hippokratész (1882: Hypporates, H; NK: Hyppocrates)
15 mért (H: miért)
18 mérföldnyire (H; 1882; NK: mértföldnyire)
- 173 10 különbség (NK: külömbség)
- 174 : 4 porcelánból (H; 1882; NK: porcellánból)
24 *szép* birtoka (H: birtoka)
- 175 : 21 reá (NK: ő reá)
26 azok után (H: az után)
- 176 : 2 praktikálták. *Bolond az első is; de hát még a másik. Amit*
(H: praktikálták. A mit)
27 ez életben (H: az életben)
- 177 : 18 kapitányostól (H: kapitányostul)
- 178 : 16 a tornácban. (H: a tornácajtóban)
- 179 : 26 ordíta (NK: ordítá)
kezeit (H: kezét)
- 180 : 19 a halotti (H: halotti)
20 a síromat (NK: síromat)
22 széthasogassátok (NK: széthasogassátok)
28 A *szürke* vásznat (H: A vásznat)
- 181 : 6 gomolyó (H: gomolygó)
8 tűzcsillagokkal (NK: tűzcsilagokkal)

Lap: Sor:

- 181 : 10 két kezével (H: kezével)
15 szerető szív (H: szeretett szív)
28 gyulladt (H; 1882; NK: gyuladt)
32 középén (H; NK: közepén)
- 182 : 9 mért (H: miért)
10 nincsen (NK: nincs)
17 babonásak (NK: babonások)
27 ahhoz (1882: ahoz)
- 183 : 1 A Kókány (NK: Kókány)
14 meg nem mondom (H: nem mondom)
34 Az a kísértet (H: a kísértet)
- 184 : 3 A diadalmas (H: diadalmas)
5 daliatermet (H: daliás termet)
6 másikkban (NK: a másikkban)
11 kiüté ennek (H: kiüté)
23 gyulladva (H; NK: gyuladva)
27 lövellő (H; NK: lövelő)
- 185 : 19 koporsón (H: koporsóra)
- 186 : 1 kísértetes (H: kísérteties)
11 már csak a (H: már a)
13 a hátára (NK: hátára)
14 elébb (H: előbb)
22 erdő sátorában (NK: erdősátorban)
- 187 : 9 Láttál te (H: Láttál-e te)
13 gyújtassa (NK: gyújtsa)
15 ahová (NK: ahova)
18 felgyújtotta (H: felgyújtatta)
23 hőkölj (NK: hőkölj)
- 188 : 4 leolvashatatlan (NK: leolvashatlan)
23 a császár magyarjai (H: a császár nagyjai)
- 189 : 9 havadzott (NK: havazott)
14 seregeket (H: sereget)
- 190 : 6 Holnap még hidegebb lesz, még nagyobb (H: holnap még nagyobb)
23 sietni (NK: sietve)
megostromolhatlannak (NK: megostromolhatatlannak)
- 191 : 8 pohárba (H: pohárba)
- 192 : 7 egy haszna (H: egyetlen egy haszna)
20 szaggatta le (H; 1882; NK: szakgatta le)
21 bámulatában (NK: bámultában)
29 a nemzetét (H: nemzetét)

Lap: Sor:

- 192 : 32 hajigálá (H: hajigálta)
193 : 3 legföül (H: legfelül)
5 targallyat (H; 1882; NK: targalyat)
23 fölgyújtotta (NK: felgyújtotta)
25 parancsokat (H: parancsot)
194 : 15 a grófnó (NK: a grófné)
195 : 19 De én ennél (NK: De ennél)
196 : 4 sehol el ne (H: el ne)
11 izenetet (H: üzenetet)
27 ökröszekerekkel (H: ökrösszekerekkel)
198 : 18 a legfőbb (NK: legfőbb)
32 grófnó (NK: grófné)
199 : 4 felkelt (NK: fölkel)
29 a nevem (NK: a nevemet)
201 : 34 mutatta csak meg (NK: mutatta meg)
202 : 5 arca (H: arca is)
7 felugrott (NK: felugratott)
21 mondhat (H: mondhatni)
204 : 18 Lengyel Magdolnakint (H: Lengyel Magdolnakép)
205 : 1 s ő azok (H: s azok)
31 csatos (NK: csattos)
206 : 9 megmelegítettük (NK: melegítettük)
11 sebtén (NK: sebtében)
24 elébb (H: előbb)
207 : 12 azonföül (H: azonföül, NK: azonfelül)
31 legengesztelhetlenebb (NK: legengesztelhetlenebb)
208 : 27 a hősi (H: hősi)
30 oroszlánként (H: oroszlánképp)
209 : 12 hő harcának (NK: hősi harcának)
15 a szemei (H: szemei)
211 : 4 felnyitva (H: fölnyitva)
14 lehetét (H; 1882; NK: lehelletét)
212 : 17 örömök (H: örömek)
213 : 3 Mink (H: Mi)
21 mért (H: miért)
214 : 5 s elszórta (H: elszórta)
7 s úgy tett (H: úgy tett)
11 visszhangja (1882: vizshangja)
15 nem lesz (H; 1882; NK: nem léssz)
22 almáriumhoz (NK: almáriumhoz)
26 grófnó (NK: grófné)

Lap: Sor:

- 214 : 33 önkényt (H: önként)
215 : 4 az az ital (H: az ital)
241 : 8 sincs róla (H: nincs róla)
11 szenvedélyének (H: szenvedélyek)
216 : 33 hozzája (H: hozzá)
217 : 2 kedvéért (H: kedveért)
218 4 fogom azt (H: fogom)
8 meg nem tud (H: nem tud)
20 élek (H: élünk)
219 : 17 asztaláról (NK: asztról)
220 : 23 többet (H: többé)
holdsápadt (H: holtásápadt)
26 a férje (H: férje)
30 érte (H: érette)
221 : 12 északnak (H: éjszaknak)
17 a keresőinek (H: keresőinek)
25 az útját (NK: a útját)
222 3 csigákban (NK: csigákon)
7 ő most (NK: most ő)
8 utoléri (1882: utóléri; NK: utolléri)
16 a tűz (NK: tűz a — sh. —)
23 meg az ezt (H: meg ezt)
28 lepihent (H: pihent)
223 : 21 Nehány (NK: Néhány)
29 bele ne (H: be ne)
224 5 igaz jó (H: igazi jó)
14 a fensíkra (H; 1882: a fensíkra, NK: a gyesőre)
23 kértem (H kérem)
29 azt is (NK: az is — sh. —)
30 a házamat (H: a házamat)
225 1 aludjék (1882; NK: alugyék)
7 holdfénynél (H: hold fényénél)
226 : 32 felvettük (H: fölveltük)
227 : 2 fenn (H: fönn)
3 utolérheti (1882: utolérhet — sh. —)
8 várba (H: várban)
26 Még Ocskay (H: Ocskay még)
229 : 5 a tivornya (NK: tivornya)
330 : 10 mérten (1882: mértten)
31 a lovasát (H: a lovast)
231 4 ravelinből (H: ravelinből)

Lap: Sor:

- 231 25 néhány (NK: néhány)
233 8 ellenfelének (NK: ellenfélének)
12 hadnagyai (NK: hadnagyjai)
14 hősleg (H; NK: hősileg)
234 16 Olyan (H: Oly)
25 faluk (NK: falvak)
27 aztán (H: azután)
235 6 leskődött (H: leskelődött)
24 egynehány (NK: egynéhány)
34 végeszakadatlan (H: végszakadatlan)
236 4 két parton (H: parton)
31 felruházták (H: fölruházták)
33 sülyedést (H; 1882; NK: sülyedést)
238 15 el eszéből (NK: eszéből)
239 17 laktalan (H: lakatlan)
24 a szándékom (H: szándékomban)
25 fájdalmáért (NK: fájdalmáról)
27 a láncaidtól (H: láncaidtól)
29 magad s (NK: magad a)
32 felkeresni (H: fölkeresni)
240 12 indítá Ocskaynak egyik foglyul esett lovászát Jávorka (NK
indítá Jávorka Ocskaynak egyik foglyul esett lovászát)
241 6 engedjétek (H: engedjétek meg)
16 lész (H; 1882; NK: léssz)
243 13 szokás (H: szokásos)
244 : 25 elvette (H: elvetette)
245 7 kísérte (H: kísért)
14 most már (NK: már)
28 öcs (H: öccse; 1882: NK: öccs)
bátya (NK: bátyja)
246 1 felbontá (H: fölbontá)
15 hazamegy nyugalomra (NK: hazamegy pihenire)
247 : 20 Azon (NK: Azon a)
27 kiálta (NK: kiáltá)
250 19 mikor (NK: miket)
22 László bátyja (NK: bátyja)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lap: Sor:

- 5 6 *platz* — tér, itt: helyszín, hadszintér
- 6 : 4 *koldusbíró* — a koldusok ügyes-bajos dolgait intéző személy
- 8 : 8 *szotyák* — keleti nyelvjárást beszélő szlovák; szegény szlovák
- 13 *dividenda* — osztalék, itt: osztozkodás
- 9 : 25 *ülj le koma, ott a kú* — e francia hangzású tréfás mondatot használja Sarkantyús doktor is a *Szomorú napokban* (JKK 102.)
- 26 *à cheval* — lovon, lóháton
- escadron* — lovasszázad
- 27 *en réserve* — tartalékban
- détachement* — különítmény
- 28 *flankíroz* — oldalba támad
- róta* — szakasz
- eklerőr* — felderítő
- 29 *harcéltroz* — zavar, nyugtalanít
- 10 : 13 *Jaj már minekünk* — Jókai a verset Erdélyi János gyűjteményéből ismerhette (*Népdalok és mondák* I. köt. 335. 342. ének). A strófa a XIX. század eleji kéziratokban is gyakran felbukkan, mégpedig „A szegénylegény éneke” c. 1707 körüli ének strófiáival keveredve (vö. Esze Tamás: *A szegénylegény éneke*. Magyar Századok 1948. 131–41.) A regényben szereplő strófa csaknem teljesen megegyezik az Erdélyi János gyűjteményében szereplővel, az eltérés csak annyi, hogy a regényben „Szuhay Mátyás, Esze Tamás” sor szerepel, míg Erdélyinél „Szuhay Mátyás, Zákány Tamás” sor található.
- 17 *Szuhay Mátyás* — a korai kuruc mozgalomnak egyik vezető alakja. Már I. Rákóczi Gy. 1644–45. évi hadjárataiban is részt vett, később II. Rákóczi Gy. katonai szolgálatában állott. Mint Abaúj és Gömör megyei birtokos a felvidéki protestáns nemesség egyik hangadója volt az 1662. évi országgyűlésen. I. Rákóczi Ferenc sikertelen 1670. évi felkelése után többekkel együtt ő is Erdélybe bujdosott, 1672 után őt tekintették a

Lap: Sor:

- kurucok legképzettebb katonai vezetőjénck. 1677-ben labancok ölték meg.
- 10 : 31 *écharpe* — szalag, vállszalag
- 13 4 *ungorkodik* kötekedik, kikezd valakivel
- 17 *upré púpos* — nosza, rajta, föl!
- 14 2 *Ibi, ubi* — ott, ahol éppen van, tartózkodik
- 16 *Nyitra* — A Kis-Fátrában eredő folyó Csehszlovákiában, Komáromnál ömlik a Vág—Dunába
- 15 2 *Szalay Pál* Thököly hasonló nevű tanácsosának fia. 1703 októberében mint Rákóczi követje megadásra szólítja fel Szatmár várát. 1704-ben már lovas ezereskapitány. (vö: Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 171.)
- 16 1 *Balog* — helyesen Balogh István. A galántai Balogh-családból származott. 1704-ben Bercsényi már mint Pozsony vármegyei kapitányt ajánlja Rákóczi figyelmébe. Rákóczi előbb lovas ezereskapitánnyá, majd a szomolányi ütközetben Ricsán felett aratott győzelme elismerésül brigadérosná nevezte ki. (vö: Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 328.)
Csáky László — egyik legrégebbi grófi család sarja. 1703 novemberében csatlakozott a kurucokhoz. Olyan ürüggyel hagyta el Kolozsvárt és a császáriakat, hogy feleségéhez megy Marosvásárhelyre. Rákóczi seregében ezereskapitány lett. (vö: Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 398.)
- 21 *praemonstratensisek* — a premontrei-rendhez tartozók (a rend latin neve)
- 23 *Mednyánszky Pál* — A Rákóczi-korban élt Mednyánszky Pál báró, aki ítélőmester, utóbb udvari kancelláriai tanácsos volt
- 17 : 15 *Botka Ádám* — az áruló Bezerédj Imre „vicze-kapitánya” volt. Bezerédjvel együtt ítéltek halálra, és 1708. dec. 17-én Sárospatakon végezték ki. (Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 325.)
- 16 *Szegedi István* — a kuruc korból két Szegedi Istvánt ismerünk. Az egyik strázsamester volt a hajdúvárosi seregben, a másik Szeged végvár seregbírájaként tevékenykedett. (vö: Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 600.) A szövegösszefüggésből azonban arra következtethetünk, hogy itt Szegedi Ignácról van szó. Ő volt ugyanis Bezerédj őrnagya. (vö: *Archivum Rákóczianum* 10. k. 217.)
- 27 *Pyber László* — 1649—1719 címzetes püspök, nyitrai vikárius, esztergomi kanonok
- 18 10 *áldozár* — felszentelt pap

Lap: Sor:

- 18 : 22 *kánoni penitencia* az egyház törvényei szerint kötelező vezeklés
- 23 *piacularis sacerdos* — engesztelő, feloldást adó pap
- 19 : 16 *Kölesd* — Tolna megyei község a Sió partján. Itt verte meg Béri Balogh Ádám a rácokat.
- 31 *Pestvármegyei* — Ismeretlen név a kuruc korszakban. Lehetőséges, hogy a Bácsmegyei analógiájára költött név.
- 20 : 25 *kóricál* — kószál, csatangol
- 21 : 4 *Szunyoghy Gáspár* — budetini eredetű grófi család. Budetint Szunyogh Gáspár kapta királyi adományképpen a XV. században. A család több férfitagját hívták Gáspárnak, egyik a Rákóczi-korban élt, és akkor kapott grófi rangot. *Budetin* — Mai szlovák neve: Budatín pri Žilina más néven Budatin, község Csehszlovákiában a régi Trencsén vármegyében, Zsolna közelében. Régi várát főként a Szunyogh-család építtette.
- 12 *Vay Ádám* — ősi nemesi, később főnemesi rangra emelt család sarja (?–1719) II. Rákóczi Ferenc udvari főmarsallja, aki az emigrációba is követte a fejedelmet
- 33 *hattyúlovag* — Germán mondák szerint folyó hátán, hattyú vontatta csónakon érkező daliás szabadító, boldogságot hozó ifjú. Ilyen Lohengrin is.
- 22 : 4 *P. s.* — postscriptum, utóirat
- 13 *ad ugrandum* — futni, menekülni, megugrani; tréfás, diákos latinsággal
- 24 : 29 *Szkolesán* — Mezővároska a régi Nyitra vármegyében.
- 26 : 5 *dobogó híd* — fahíd, deszka híd
- 15 *Vág-Beszterce* — jelentős csehszlovákiai helység a régi Trencsén vármegyében, mai szlovák neve *Považská Bystrica Hricsó* — teljes nevén Hricsó-Váralja (Hričovské Podhradie) község Csehszlovákiában a régi Trencsén vármegyében. A község szélén regényes sziklák koszorúzza hegyormon emelkedett Hricsó vára; ma már romokban hever. *Varin* — csehszlovákiai község a régi Trencsén megyében. Mai szlovák neve ugyanez. *Kvassó* — község Csehszlovákiában a régi Trencsén megyében, mai szlovák neve *Kvášov*
- Plevník* — község Csehszlovákiában a volt Trencsén megyében
- 16 *Lietava* — csehszlovákiai község a régi Trencsén megyében. Hegyfokon álló várát 1360-ban építtették, urai a Bebek,

- Szapolyai, Kosztka és Thurzó családok voltak. A regényben szereplő Lengyel Magdolna költött alakként került Lietava várába.
- 27 : 1 *Podmaniczkyak* — régi Trencsén megyei család. II. Ulászlótól bárói címet nyertek. A család tagjai közül a XVI. században élő Rafael rablásaival, zsarnokoskodással gyakran zavarta a vidéket.
- 18 *szulyói völgy* — A Szulyói hegycsoport a Kis-Fátrához tartozik. A hricsói várhegygel kezdődik, és a Zsibrit csúccsal végződik. A bizzarr, vad hegyvidéket festői völgyek szabdalják kisebb darabokra.
- 24 *sziklacsompó* — sziklaszirt
- 27 *Rohács* — A Liptói havasok egyik csúcsa a régi Árva megyében. Vadregényes sziklás vidék.
- 28 27 *neoaquistica* — birtokrendezési bizottság
nota infidelitatis — a régi magyar jogban a hűtlenségnek bírói ítélettel való megbélyegzése
- 29 6 *Kvassó várában a Kvassay urakat* — A Kvassay család lengyel nemesi eredetű volt, és évszázadok óta Trencsén vármegyében élt. A Rákóczi-korban élő István ítélőmester és alnádor volt.
- 7 *Chócs várában az Illésházyakat* — Rózsaheggyel szemben a Vág jobb partján fekvő ősi vár, amely 1707-ben került kuruc kézre. Az Illésházy (Illésházy)-család tagjai közül a Rákóczi-korban is éltek jelentős személyek.
- 8 *Vág-Besztercén az Andaháziakat* — A kuruc korból Andaházy néven csak egy kuktát ismerünk.
Balassa Ádám — 1670-től Kékkő vára kapitánya volt. Birtokügyekben állandó harcban állott féltestvérével Balassa Bálinttal és Hont vármegyével. A XVII. sz.-i kuruc mozgalmak idején rövid időre csatlakozott Thököly-hez. Meghalt 1709-ben.
- 30 : 4 *oda vergál* — oda irányul
- 24 *immortell* — helyesen immortella, szalmavirág
- 25 *kakastaréj* — a csengő kóró néven is ismeretes növény
- 32 10 *Thurzó püspök* — valószínűleg Thurzó¹ Ferencre utal Jókai, aki a XVI. században élt, püspöki székét elhagyta és protestáns hitre tért.
- 20 *Zemplén* — A régi megye egyik része Csehszlovákiához, a másik része Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez tartozik
- 33 4 *bolt* — félreeső pinchelyiség
- 34 : 3 *szegődi* — odaszegődő

Lap: Sor:

- 34 : 24 *Zsolna* — jelentős csehszlovákiai város a Vág mentén, inai szlovák neve Žilina. Nyomdája és ipara a kurucoknak dolgozott.
- 36 23 *actus majoris potentiae* — nagyobb hatalmaskodás büntette. Hatalmaskodás, nemes embernek vagyonában vagy személyében történő megsértése
- 24 *Exmisszió* küldetés, követség, megbízás
- 25 *fránya* — ördög, gonosz szellem, fene
- 30 *karistol* — karcol
- 34 *feldúzott* felfelé húzódott
- 38 4 *A borom mind megnyúlósodott* — „a nyúlós bor” a romlott bor népi elnevezése, mikor a cseppek csaknem összetapadnak
- 32 *parafernum* — hozomány
- 39 14 *sadduceus* helyesen szadduceus, a lélek halhatatlanságában nem hívő, de szigorú erkölcsöket hirdető zsidó szekta tagja
- 40 25 *hajdemákok* rablók
- 41 23 *in optima forma* kellő módon, ahogy illik
- 27 *bracelet* — karperec
- reliquarium* — ereklyetartó
- 42 1 *pendeloque* függő, fülönfüggő, fülbevalón levő drágakő
- 3 *Elenchus* itt: jegyzék
- 17 *kákompile* — nyápic, itt: csapodár
- 43 4 *pamatszámra* — kötegszámra
- 49 : 19 *codicillus* — fiók végrendelet; végrendeleti függelék
- 50 8 *brinzás dőbön* — juhtúrós faedény
- liktárium* — itt valószínűleg: szörp
- 13 *Jaszná sztrela gladova!* — *Ti, sztari opica. Ti!* Üssön meg a jeges mennykő! Te vén majom! Te! — Helyes szlováksággal: *Jaszná sztrela l'adova! Ty, sztari opica. Ty!*
- 51 8 *nagypénteki lidércflúz* — a néphit szerint a lidérc pénzt hordott gazdájának (vö: Ipolyi: *Magyar Mythologia*, Bp. 1929. I. köt. 308.).
- 52 : cím *Az édes otthon* — Ezt a címet adta Jókai az *És mégis mozog a föld* 5. és *A kiskirályok* II. fejezetének.
- 8 *cserebüly* — cserebogár
- 54 15 *küteg* — kiütés, mérges pörsenés
- 61 8 *sing* — régi hossz mérték, kb. 60 cm
- 63 7 *appetitorium* — előétel, étvágygerjesztő
- 8 *poszpzáz* csemege
- 65 *Ondova* — Ondava 138 km hosszú felvidéki folyó, a Tapollyal és Latorcával egyesülve a Bodrogot táplálja.

Lap: Sor:

- 65 : 10 *vigályos* ritkás erdő
12 *sinkorán* — vadászeb, kopó (a francia *chien courant*-ból)
- 66 : 20 *kántorszerda* — A római katolikus egyház által minden negyed-
évben egyszer három napra rendelt böjt, a kántorböjt utolsó
napja.
- 67 : 27 *a Páter Péter története* — Jókai a történetet az 1881-ben meg-
jelenő *Páter Péter* c. regényében mondja el. A *Páter Péter* a
leggyengébb Jókai-művek egyike, messze elmarad az író
többi történelmi tárgyú munkája mögött. Jókai ebben a mű-
vében a borzalmakat keresi. A történelem végképpen sem-
mivé foszlik, és a nagy indulatok rabjainak ijesztő, eltorzult
panoptikuma vonul fel az olvasó előtt.
- 70 : 28 *gavar* — gavallér, udvarló
- 71 : 14 *inscribál* — nevére írat
- 15 *Rovnye* — község Csehszlovákiában a régi Trencsén vármegye-
gyében
- 23 *mordális* haragos
- 72 : 27 *Sztremó* — Valószínűleg Sztrecsnóra gondolt Jókai, mely
kisebb helység a régi Trencsén vármegyében a Vág felső
folyásánál. Szlovák neve is Strečno.
- 74 : 14 *fekete halál* — a pestis
- 15 *pászma* — a felersózott kenderből 30 vagy 15 szál, melyeket
együvé (a többtől külön) szoktak kötni egy vékony szállal,
de csak könnyedén, hogy legombolyításkor szétbontható
legyen
- 76 : cím *Circe* — a görög hősmonda szerint varázsló istennő, akinél
Odüsszeusz bolyongásai közben egy évig tartózkodott.
Ugyanezt a címet adta Jókai *A két Trenk* c. regény 6. fejezeté-
nek.
- 18 *Szent Mihály napja* — szept. 29. és máj. 8, itt inkább a májusi
időpontra célozhat Jókai
- 77 : 29 *telelszaka* — télen, tél idején
- 78 : 21 *vackalódjék el* — térjen nyugovóra, vonuljon félre
- 34 *A két réteg halcsont közé vannak rejtve a levelek, amiket nem
szabad meglátni idegen szemének.* — Hasonlóan rejti el Henriette
is a 40 000 forintos váltót, mikor öccse, Kálmán segítségére
siet. Az aggályoskodó Hátszeginek mondja: „Vállfűzőmnek
van egy acél lemeze, akörül fogom hajtogatni a váltót, s
ismét a lemezzel együtt visszacsúsztatom helyére; ott ugye-
bár senki sem fogja sejtteni.” (*Szegény gazdagok* JKK 279.)
- 80 : 15 *alirumna* varázslónő a régi gót mitológiában

Lap: Sor:

- 85 : 17 *dobasz tüsző* — teletömött bőrtárca; itt inkább: oldaltarisznya
24 *computus* — összesített számítás
- 86 : 30 *rochade* — elsáncolás, rosálás (a sakokban)
- 88 : 13 *elefánti zárda* — Felsőelefánt (*Hornie Lefantovce*) kisközség a régi Nyitra vármegyében. Hajdan Szent Pál-rendi kolostora volt, melyet Elefánti Mihály mester alapított 1369-ben.
27 *pereszlényi erdő* — Pereszlény csehszlovákiai község a régi Nyitra vármegyében
- 91 : 34 *sorkamorka* — itt valószínűleg: bibi, szépséghiba
- 92 : 10 *observálandó* — megtartandó
12 *Hofkriegsverwaltung* — udvari hadiigazgatóság, udvari hadiügy-kezelőség
contrasignál — ellenjegyez
- 13 *Hofkriegscommando* — udvari hadparancsnokság
exequatur — engedély valamilyen tisztség betöltéséhez
- 25 *Szentgyörgy* — csehszlovákiai helység a régi Pozsony megyében. Mai szlovák neve Sväty Jur. Erdőjének falrészei még ma is fennállnak.
- 93 17 *Hofkriegskassa* — udvari hadipénztár
- 95 14 *sulyom* — vízinövény, termésének belseje főve a gesztenye ízére emlékeztet
- 30 *Beleznay János* — régi Somogy megyei nemesi család sarja. Hadnagyként kezdte, de 1710-ben már ezerekapitány. 1704-ben Ocskay hadnagya. Ekkor már nevezetes vitéz, és Bercsényi is gyakran dicséri a fejedelemnek. 1708-ban már főstrázsamester, híres vakmerő portyázó volt. Portyáin sok ellenséget levágott, elfogott, és hatalmas zsákmányt szerzett. (vö: Esze Tamás *Kuruc vitézek folyamodványai* 368.)
Bornemisza János — őrmesterként kezdte, majd később mint merész portyázó, hadnagyi rangra emelkedett
Rácz Miska — újvári hadnagy. Az Ocskay elfogásáról szóló ballada is említi a nevét.
- 96 I *szertesztét a rossz hírrel, halálmadarak* — halálmadárnak nevezte a nép a kuvik mellett a rossz hírt hozó embert is. Így szerepel Jókainál több helyen is. Halálmadárnak nevezi az eszelős Magdolna asszonyt a *Szomorú napok* első fejezetében (*A halálmadár*). A halálmadár rémképe *A kőszívű ember fiai* c. regényben halálhírt hozó zsandár alakjában jelenik meg a Baradlay-család előtt.
14 *üszöghintő, ragyahullató planéta* — a néphit a holdnak különböző kedvező és káros hatást tulajdonított. Egyrészt egyes

- időszakok és holdállások hasznosak a betegségek (bőrpersenések, daganatok) gyógyítására, vetésre, mezőgazdasági munkákra, másrészt károsak. (vö. Ipolyi: *Magyar Mythologia* 2. k. 7–13.)
- 96 : 20 *Teneked esküszünk! Szídd fel magadba átkozódásunkat* — Jávorkákék pogány átkokkal teli barbár esküjéhez hasonlóan fogadkozik Fatia Negra is. „Úgy verjen meg, aki verni szokott, föld alatt, vagy föld felett lakó, úgy vesszek el tűzben, vízben, föld gyomrában elevenen eltemetve . . . ha ez ellen valaha cselekszem” (*Szegény gazdagok* JKK 248.) Hasonlóan hangzik Kuthen esküje is. „En, Kuthen vezér . . . esküszöm a négy éltetőre, hogy ami szövetséget a székely nemzettel kötöttem, azt mindenben megtartom . . . ha e szövetséget megszegném, föld elnyeljen, hegy betemessen, víz elborítson, tűz megemészsen, ég rám szakadjon” (*Bálványosvár* JKK 16.)
- 33 *hetumogerek* — Hétmagyarok, a régi krónikákban az a hét fejedelmi személy, akik a vérszerződésben hűséget esküdtek Álmosnak. Anonymusra hivatkozva Jókai *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában is ír róluk. „Anonymus szerint a Hetumogerek (hét magyar) Dentumogeriából jöttek Lebediába, ott azonban három év múlva a bessenyők által szorongatva, kétfelé szakadtak”. (47.)
- 98 : 15 *török sánc* — földből készült Bermann szerint a töröktől a XVI. sz.-ban megkezdett erődítményvonal Bécs előtt (vö. Bermann: 9, 764, 950, 1180)
- 17 *Petronella* — Petronell magyaros névváltozata
- 99 : 12 *szakkermentfrozás* — káromkodás
- 17 *habda* — nagy téli csizma térdig érő szárral
- 26 *Szent Kristóf* — a római és a görög katolikus egyház által egyaránt régóta tisztelt szent, ki pogányból (Reprobus) lett kereszténnyé, és ezért Decius császár uralkodása alatt fejét vették
- 33 *gabancs* — nagyon rossz sovány ló, gebe
- elcafolt* — elrúgtatott
- 100 : 16 „*nix mautbares?*” — nincs elvámolni való?
- 33 *Das köntt a jeder sagen* — Azt mindenki mondhatja
- 34 *gaukler* — csaló, szemfényvesztő, szélhámos
- 103 3 *Sirius-távol* — 16 fényévnyi távolság
- 21 *schnorrer* — kölcsönökből élő semmittevő, éhenkórász
- 26 *gölldény* — gombóc
- haubic* — itt: ágyugolyó

Lap: Sor:

- 104 1 *szöszön-boron kifizet* -- olcsón, olcsó áron kifizet
6 *Hofkriegsrat* — udvari haditanács
urlaub — távozási engedély, szabadság
9 „*Wir werden schon sehen!*” — majd meglátjuk
- 106 8 *trallárum* — cécó
19 „*Zum Kuruzengenerál*” — A kuruc tábornokhoz
20 *gaudé* — öröm, mulatság
- 108 11 *Karsamadiner* — a gehorsamer Diener (alázatos szolgálja vagyok) elferdített magyarosított formája. Ankerschmidt lovag is így mérgelődik „édes lelkem, *ott az ajtó, künn a hintó, karsamadiner*”. (*Az új földesúr*. JKK 142.)
13 *kikomplementfroztá magát* — kiudvariaskodott, udvariasan távozott
- 109 7 *Sittenpolizei* erkölcsrendészet
- 112 2 *Oberste Polizeiamt* rendőrfőnökség (helyesen: Oberstes Polizeiamt)
3 *Fremdenregistrierungscommission* idegeneket nyilvántartó hivatal
- 113 : cím *O, du lieber Augustin* — Ó, te kedves Augustin
- 114 : 22 *oberregistrator* — főljstromozó, nyilvántartó
- 115 : 16 *gyónási cédula* -- *schedula confessionis*, bizonyítvány az elvégzett gyónásról, melyet a húsvéti gyóntató ad a gyónónak. E szokást az 1549-ben tartott kölni zsinat vezette be. Humorosan ír a gyónási cédulákról Jókai a *Fráter Györgyben*. „Törvényt hozott ránk, hogy addig nem szabad férjnek a feleségéhez nyájás szóval közelíteni, a míg elébb meg nem gyónt a papnál. Már most, ha céhmester komám uram hazavergődött a vásárból késő este, szomjasan, kifáradva, megázva, azzal a szóval: kincsem, rózsám, adj frissen egy pohár bort, meg egy csókot, az asszony azt mondta rá: hol a gyóntató cédula? (2. k. 189–90.)
23 *strafbolleta* — pénzbírságoláshoz használatos nyugta
32 *certificát* — bizonylat
- 116 32 *Burg* — bécsi császárpalota, melynek legrégebb épületrésze, a Schweizerhof még a XIII. században épült
- 117 4 *koszperd* — vékony, rövid kard v. tőr; gyfklező
- 118 10 *hofcremoniell* — udvari szertartási rend
instans — itt: kihallgatást kérő személy
30 *Diogenes* — görög filozófus (i. e. 404–323). A hanyatló athéni osztálytársadalom elleni tiltakozását fejezte ki kolduséletmódjával és a kultúrát megvető erkölcsi tanításaival.

Lap: Sor:

- 118 : 31 *archonok* — a legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorló kilenc személy az ókori Athénben
- 119 : 6 *abg'löst* — leváltva
8 *ottakringi schweitzer* — Ottakringben (Bécs XVI. kerületében) lakó gazdaember, tehenész
- 120 : 7 *kreuzfidel* — vidám, kedélyes
23 *der liderliche und versoffene Jerum* — a korhely és iszákos Jerum. Jerum: panaszos indulatszó, kb. ó jaj jelentéssel. Augustin dalait ld. bővebben a Keletkezése... c. fejezet Bermannról szóló részében.
24 „*Mir is alleseins, habi a Geld, oder keins* — Nekem mindegy, hogy van-e pénzem, vagy nincs. Irodalmi nyelven: Mir ist alles eins, ob ich Geld habe, oder nicht.
- 121 : 1 *Todterbruderschaft* — hullaszállítók, temetkezésnél segítő személyzet
15 *Rock is weg, Stock is weg* — „is” helyesen: ist: Oda a kabát, oda a bot
17 *jucundus* — gyönyörűség
18 *schnadahüpfert* — helyesen: Schnadahüpfel, rögtönzött ritmus
29 *azt a nótát, hogy nem illik...* — „Még azt mondják, nem illik...” Pálóczi Horváth Ádám 1798-ban megjelent verse. Ld. Pálóczi Horváth: Ötödfélszáz énekek. Kiadta Bartha Dénes és Kiss József 1953. 802—03.
- 122 : 4 *Magniperb* — a francia magnifique és superbe szavak játékos összevonása. Mindkét szó jelentése: nagyszerű, pompás
9 *smollis* — pertu
11 *extrazimmer* — különszoba
12 *salamandert dörzsölni* — német diákszokás. A pohár kiürítése előtt annak talpát az asztalhoz dörzsölik.
25 *inquisitus* — vallatott személy
33 *Paragraf so und so* — ez és ez a törvényszakas
123 : 7 *das Mensch* — hajadonlány (régies szóhasználat); később megvető értelemben
19 *hübschlerin* — széplány, utcalány
24 *kneipolás* — mulatozás, korhelykedés
30 *Graben* — Bécs belvárosának egyik legforgalmasabb utcája
124 : 23 *blaue Hosen* — kék nadrágok
125 : 9 *schoppen* — régi ürmérték, icce
23 *wacholder* — borókapálinka
126 : 22 *Alles ist mir einerlei* — nekem minden mindegy

Lap: Sor:

127 11 *Ei, du lieber Augustin...* Az első versszak fordítása:

Ej, te kedves Augustin,
Oda a pénz, oda a lány,
Oda a kabát, oda a bot,
Ej, te kedves Augustin
Minden odavan!

16 *jubel* – ujjongás

18 *orchestrum* – zenekar

21 *'S Maul halten!* – fogd be a szádat! pofa be!

24 „*O, du lieber Augustin.* A második versszak fordítása:

Ó, te kedves Augustin,
Oda a dac, oda a kuruc,
Szép szeliden jön most Bécsbe,
Ó, te kedves Augustin,
Minden odavan!

128 17 „*O, du lieber Augustin.* A harmadik versszak fordítása:

Ó, te kedves Augustin,
Oda a fül, oda a becsület,
Kuruc ember utca saráiban fekszik (vagy:
sz...ban)
Ó, te kedves Augustin,
Minden odavan!

A híressé vált nótát énekli Marie szelíd verebe is. „Azt mindannyinak el kell tűnni, hogy a magányos veréb odarepül közéjük az asztalra, s orcátlan merészséggel egyik findzsáról a másikra szállva, a kalácsdarabkákat elorozza, s aztán még rászáll Phryxus fejére, s a lopott morzsával a szájában énekli az „*O, du lieber Augustin!*” klasszikus nótáját.” (*Névtelen vár.* JKK 94.)

130 2 *Shakespeare* – A nagy angol drámaíró *Coriolanus* c. drámáját 1608-ban vagy 1609-ben írta. *Coriolanus* itt idézett mondásai (V. felv. 5. szfn) Petőfi Sándor fordításában így hangzik pontosan:

„Ha krónikátok hú, úgy benne van, hogy
Mint galambokat a sas, titeket
Ugy üldözélek Corioliban,
Én, egymagam – Gyermekek!”

- (vö. *Shakespeare Összes Művei*. Bp. 1961. 5. k. 494.)
- 131 2 *bänkelsänger* — utcai énekes
- 32 *Verestorony-kapu* — Rotenturmtor a ma is meglevő Rotenturmstrasse végén levő hajdani kapu; a Dunacsatorna közelében, az I. kerületben
- 132 2 *Wien folyam* — a kis folyó, amelyet a XIX. sz.-ban nagyrészt befedtek
- 3 *Rákóczi nóta* a versre vonatkozó megjegyzéseket lásd előbb (1. k. 82 : 29); az idézett sor pontosan így hangzik: „Jaj, Rákóczi, Bercsényi”
- 4 *Szegény magyar vér!* — Ez a sor is a Rákóczi-nótából való, ahol pontosan így hangzik: „Szegény magyar nép”
- 15 *Lucke* — lyuk
- 31 *riha* — eredeti jelentése: kokott, kétély; itt: kétély, csavargó
- 134 19 *Währinger Spitz* Währing Bécs egykori külvárosa, jelenleg XVIII. kerülete
- 136 : cím *Krethi és Plethi* szedett-vedett tömeg
- 137 15 *Schweizer Stiege* Svájci lépcső. A régi bécsi krónika csak a Schweizerhof-ról tesz említést (vö. Bermann 920.)
- 23 *füstfaragó* kéményseprő
- 138 18 *notatus* — megbélyegzett
- 25 *Abraham a Santa Clara* Délnémet eredetű kiváló barokk prózaíró (1644–1709), 1669-től a Habsburgok udvari hitszónoka. (Bermann 982.)
- 139 12 *quondam* — egykori, hajdani
- 14 *Saul, Saul, miért üldözesz engemet?* — Ezt a szózatot akkor hallotta Saul, a későbbi Pál apostol, mikor a damaszkuszi úton megjelent előtte Jézus. Ettől kezdve lett a kereszténygyűlölő Saul apostollá. (vö. *Újszövetség, Apostolok cselekedetei*. 9.)
- 23 *leider* — sajnos
- 25 *in aeternum amen* — mindörökké ámen; itt a mise végét jelenti
- 141 1 *lerchenfeldi* — Lerchenfeld egykorú falu, 1810 óta Bécs VIII. kerületéhez van csatolva
- 5 *Szent Péter tér* — Petersplatz, Bécs híres tere, az I. kerületben, a Graben mellett
- 12 *Judenmarkt* — Zsidó piac; ilyen egykorú elnevezésről nem tudunk, ismeretes a Judenplatz
- Judengasse* Zsidó utca; ma is megvan az I. kerületben

Lap: Sor:

- 141: 13 *Fleischmarkt* – Húspiac; Bermann nem ismeri. A bécsi belváros a Stephanskirche és a Donau-Kanal között.
- 142 16 *Az arca világított a sötétben rémséges zöld fényben, valami foszforos kenőcstől* – hasonló cselet eszel ki Boldizsár bá is a *Damokosokban* a tatárok megrémítésére: „Ott az erdő oltalmában valamennyinek a képét meg a fapallosát bekente valami ördögös zsírral, a mitől az ábrázat és kard úgy fénylett a sötétben, mintha tűzből volna” (26).
- 143 1 *Riesentor* – a Szent István templom (Stephanskirche) főkapuja, amelynek falára Bermann szerint (661.) a XV. sz.-ban mammutcsontot akasztottak
- 11 *pumpernickel* – kovásztalan fekete rozskenyér
- 19 *Scharodi a szájából olyan tüzet fújt* – Hasonlóan okádja a tüzet Boldizsár bá is Munduka Ravasel arcába: „De ebben a pillanatban egy olyan tűzsugárt okádott a sárkány a szeme közé, hogy attól a gyertya is elaludt, s szakálla, bajusza mind leperzselődött.” (*Damokosok* 175.)
- 144 2 *hemargarirozuva* – bepácolva
- 18 *kókányoz* – ütlegel. A kokányozás lényege: „a gyerekek összeütik hímes tojásaikat, hogy meglássák kié marad épen. Akinek összetörik a húsvéti tojása az a vesztes a játékban, és azt kicsúfolják, kinevetik társaik.” A játék és a szó csak egyes vidékeken honos. (Vö. O. Nagy Gábor: *Mi fán terem?* 342.)
- 146 : 2 *Sámson* – legendás, nagy erejű bibliai hős, kinek ereje hajában volt, de szerelme, Delila levágta haját, és azzal megfosztotta erejétől
- 11 *elséramórázta az időt* – elhúzta az időt, mókázással lekötötte az ott levők figyelmét
- 33 *Holofernes* – babiloni vezér, akit Judit, a bátor zsidó asszony Bethulia ostrománál álmában megölt. Jókai így ír a *Szegény gazdagokban*: „Esküszöm a kardra, mely Holofernes fejét egy csókért levágta.” (JKK 253.)
- 147 : 13 *Vehmgericht* – vészbíróság
- 148 11 *Szent Flórián* – vértanú. Felső Ausztria védőszentje. 304. máj. 4-én az Enns folyóba dobták, mert nem akart a római isteneknek áldozni. Ünnepe: máj. 4.
- 27 *kindzsál* – tör
- 149 : 18 *dajna* – tenyeres-talpas asszonyság
- 19 *köténye korcába* – köténye ráncába
- 150 : 7 *mangaléta* – hosszú, szuronyos puska

Lap: Sor:

- 153 : 23 *kurazir regiment obestere* — a vértés ezred (Kürassier Regiment) ezredese
- 151 : 26 *asztrahán* — *asztrahán*: finom prémféleség
28 *drabant* — fegyveres szolga
- 152 : 11 *Obizzi gróf* — császári tábornaszernagy, 1704–1705-ben Bécs város katonai parancsnoka.
30 *dreimaster* — a háromszögletű hivatalnoki kalap tréfás elnevezése
- 154 : 28 *staatscarosse* — állami díszhintó
30 *Burgwache* — palotaőrség
31 *prezentíroz* — tiszteleg
32 *Gesandtschaft-Stiege* — követségi lépcső, a bécsi császári palota egyik lépcsőjének a neve
33 *Geheimerats-Saal* — titkos tanácsosi terem
- 156 : 29 *aranygyapjas rend* — Latinul ordo aurei velleris. Jó Fülöp burgundi herceg által 1429-ben, az előkelő és kiváló szolgálatokat teljesítő nemesség részére alapítottkitüntetés, amelynek adományozási joga 1477-ben a Habsburg-házra szállott.
- 157 : 8 *favori* — helyesen írva: *favoris*, oldalszakáll
Henri quatre — így nevezték IV. Henrik francia királyról az állítólag általa elterjesztett francia szakállviseletet, az ún. kecskeszakállt
- 158 : 18 *hofkriegskassaverwalter* — az udvari hadipénztár igazgatója
20 *bellica cassa* — hadipénztár
32 *guerauz* — a „Gewehr heraus” vezényszó kiejtés szerint; jelentése: fegyverbe!
- 159 : 27 *notata persona* — megbélyegzett, gyanús személy
- 163 : 1 *Hiób-hírecske* — rossz hír, vész hír
5 *a nagy úr* — a török szultán
7 *Csernovics Arzén* — ipeki szerb pátriárka (Crnojevic) 1633 körül született és 1706-ban halt meg Bécsben. Az 1683–99. évi osztrák–török háború idején népével a keresztény seregek mellé állt, s midőn a császári csapatok visszavonultak, a törökök bosszúja elől mintegy 40 000 családot vezetett át Magyarországra területére. A Rákóczi-szabadságharc idején a császárt támogatta, s ezzel sok kiváltságot szerzett Bécsben.
- 163 : 6 *knéz* — *kenéz* (kniáz): a szláv népeknél uralkodót, hűbérurat stb. jelent
18 *harámbasa* — rablóvezér
- 164 : 16 *Szenic* — község Csehszlovákiában a volt Nyitra vármegyében. Mai neve Senica.

Lap: Sor:

- 164 : 16 *Vajda kuruc vezér* — Valószínűleg Vajda Andrásra gondol Jókai, aki Bottyán tábornok huszárezredének volt ezredeskapitánya.
- 166 : 31 *funkelnagelneuer General* — vadonatúj tábornok
- 167 : 31 *feldmarschall* — tábornagy
- 169 : 15 *ordre de bataille* — haditerv, hadiparancs
- 171 : 10 *Hippokratész-lárvája* — a haldoklók eltorzult arckifejezése. Hippokratész, híres görög orvos (i. e. kb. 460—377), az orvostudomány megteremtője, írta le először a haldoklás folyamatát
- 172 13 *galvanikus vonaglás* — Galvani Luigi (1737—1798), híres olasz természettudós a békacomboknak elektromosság hatására történő rángásából kiindulva jutott fontos természettudományos felfedezéséhez. Itt erre utal Jókai. Ocskay arca úgy vonaglott, mint az élettelen, nyüzött békacomb elektromosság hatására.
- 16 *praemeditál* — előre gondolkozik, fontolgat
- 175 15 *macedó* — balkáni
- 177 3 *Danausok ajándéka* — görögök ajándéka, veszedelmes ajándék. A „timeo Danaos et dona ferentes” (félek a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is) (Aeneis. II: 49) mondás alapján; utalás a Trójai faló mondájára
- 29 *a négy evangélista* — Máté, Márk, Lukács, János. Nekik tulajdonítják az Újszövetség legfontosabb részét jelentő evangéliumokat.
- 181 : 27 *Csáky-palota* — A Rákóczi szabadságharcában több Csáky vett részt. Csáky András ezredes, gróf Csáky Ferenc, gróf Csáky István generális, Csáky László [lásd előbb], gróf Csáky Mihály altábornagy, Csáky Móricz és gróf Csáky Zsigmond. Hogy ezek közül melyiknek volt Léván palotája, nem tudjuk. (vö: *Archivum Rákócziánium* 10. köt. 81.)
Szentiványi-kastély — ez is gyakori név a kuruc-korban: Szentiványi János dandárnok, Szentiványi Mihály, Szentiványi Sándor egyaránt szerepelt. (vö: *Archivum Rákócziánium* 10. k. 219.)
- 33 *kolna* — borospince és présház, ahol borozgatni szoktak. Arany János szerint a kolna Arad megyei tájszó és szőlőkerti házat jelent. A szó stiláris értékét a *Szegény gazdagokról* névtelenül írott cikkében elismerő szavakkal méltatja Arany. „Átalán a szócsinálás kívül esik azon az úton, melyen a nyelv gazdagítása tárgyában járni szokott. Mennyivel jobban

Lap: Sor:

- illik hozzá, hogy új regényében az olasz ‚villa‘ (mezei lak) helyett a ‚kolná‘-t használja, mely Arad megyében szőlőkerti házat, azaz valami olyformát tesz, mint a villa”. (Szépirodalmi Figyelő 1861. máj. 6.) A *Szegény gazdagokban* a következő mondatban szerepel a szó. „Henriette hazaérkezett a városligeti kolnából (így hívják magyarul a nyári mulatókat, villa evőeszközt jelent), mint mondák, virágokat hozott haza” (JKK 73.). A szó szerepel *Az új földesúrban* is. (JKK 30.)
- 182 19 *prikulics* — közismertebb nevén prikolics, azaz farkaskoldus. A szót Ipolyi: *Magyar Mythologia* c. műve — Jókai sokszorosán kiaknázott forrása — így magyarázza: Számtalan nép babonái között szerepel az a hiedelem, hogy egyes emberek farkassá változtak. Ennek egyik válfaja a farkaskoldus elnevezés „mely honti s más palóc s magyar népség köréből jó elő” A farkaskoldusok a népi hit szerint elnyomott és sanyargatott juhászokból váltak farkasokká, s „mint dühöngő farkasok szokták magokat megbosszulni uraik és gazdáik nyájain”. (2. k. 115.)
- 20 *csuma* — más változatban csoma. Székely tájszó, mirigyes pestist jelent. (Ipolyi I. köt. 100.)
- 183 18 *mordályégető* — Olyan személy, aki másokkal együtt bandába állva, gyilkoló, pusztító szándékkal házakat perzsel fel. (vö. *A gyűjtő* c. XVII. sz.-ban lejátészódó novelláját NK 12. k. 293–301.)
- 185 12 „*Menj el a nyugalom Csendes éjjelébe! A gyászos sirhalom Megnyílt kebelébe: Köz anyánk ölébe.*” — a „Vaj, melly hamar múlik e Világ öröme” versmértékben készült, nyomtatásban megjelent énekeskönyveinkből nem ismert, talán kéziratoss kántori gyűjteményből származó ének. (A dallamot adó ének szövege először: *Kájoni*, 1676. 553.) Ezt az adatot Csomasz Tóth Kálmánnak köszönhetjük. Ezt éneklék Jenőy Kálmán temetésén is. (Eppur si muove. JKK 2. k. 327.)
- 186 : 23 *fecerunt magnum áldomás* — nagy áldomást csaptak; Anonymus latin krónikájából
- 187 : 9 *fájerverk* — tűzijáték, Feuerwerk német szóból
piszlicárság — semmitmondó, jelentéktelen dolog
- 16 *Korpona* — mai neve Krupina. Csehszlovákiai város a régi Hont vármegyében. Rége n szabad királyi város. A Rákóczi-szabadságharc idején Ocskay felgyújtatta.
- 21 *nádaltasd meg a szüvedet* — erősítsd meg a szüvedet. A nádolás annyit jelent, mint vasat hegeszteni, edzeni, kovácsolni.

Lap: Sor:

- 187: 25 *Unyim* kisebb helység a régi Nyitra vármegyében
27 *házhiú* — a ház padlása
28 *zabi panye! zabi! přecsoszom zasztál!* Jókai csillag alatt adja a szöveg fordítását „Vágjad uram, vágjad, mért lettek kutyákká!” A szlovák szöveg fonetikus átírásban, zavaros grammatikai alakokkal szerepel. A szöveg pontos fordítása a Jókai által megadott szöveggel szemben a következő: „Üsd agyon, uram, üsd agyon, miért maradtam.” A Jókai által fordításban megadott mondat így hangzana szlovákul: „Zabi pane, zabi preco zostali psom”.
- 34 *Terem az ember mint a subagallér* — régi magyar közmondás (vö. Ballagi Mór: *A magyar nyelv teljes szótára* Bp. 1867. 2. k. 531.)
- 188 31 *Kis-Fátra* az Északnyugati-Kárpátok külső kristályos vonulatának része Csehszlovákiában. Mai szlovák neve: Malá Fatra.
Nagy-Fátra — hegység Csehszlovákiában az Északnyugati-Kárpátok belső vonulatának tagja. Mai szlovák neve: Vel'ká Fatra.
- 189 23 *Párnica* — csehszlovákiai község a régi Árva megyében
190 13 *Nagy-Fátra gombási szorosán* — Gombás kisközség a régi Liptó vármegyében (Gombás ma a szlovák neve)
24 *Rózsahegy* — mai szlovák neve Ružomberok. Csehszlovákiai város a Vág mellett a régi Liptó vármegyében.
25 *Liptó-Szent-Miklós* — mai szlovák neve Liptovský Mikuláš. Csehszlovákiai község a régi Liptó vármegyében a Vág mellett. Liptó vármegye székhelye.
- 191 1 *Kralován* — Árva megyei község. Szlovákul: Kral'ovany. Az Árva folyó itt ömlik a Vágba.
- 193 : 11 *kuhi* — gyalázat
- 196 : 22 *Hradna* — kisebb helység a régi Trencsén vármegyében
24 *Beszterce-Podhrágy* — teljes nevén Vágbesztercepodhrágy. Kisközség Csehszlovákiában a régi Trencsén vármegyében.
- 198 : 13 *extra dominium* — birtokon kívül
18 *nyebojsik* — elvetemült ember, útonálló
- 201 9 *Sturec* — híres hágó az Alacsony-Tátra és a Nagy-Fátra között Csehszlovákia területén, a Besztercebányáról Rózsahegyre menő út vezet át rajta.
34 *Hajh, ha ellenség ellen, ha nem saját honfiai ellen viaskodott volna így, lantosnak kellene járni a nyomában, hogy minden tusáját megénekelje.* — A jelenet nagyon hasonlít a *Szegény gazdagok-*

- nak arra a jelenetére, mikor Fatia Negra egymaga küzd a katonák ellen. (*Küzdelem az aranyért* c. fejezet.) „S ekkor kezdődött egy viadal, mely ha a keresztes háború harci krónikáiban volna följegyezve, ha egy szent eszméért vívó lovag hősmérenye volna, költőjére várna, ki őt megénekelje.” (JKK 379.)
- 206 32 *félmederes* féleszű, idióta
- 207 3 *poty szem kárász* gyere ide kárász. A szöveg helyes szlováksággal a következő: pod sem kárász.
- 8 *jeruzsálemi királyság* – rövid királyság. Itt bizonytalan, nehezen elérhető birtok. A jeruzsálemi királyság a keresztes hadjáratok vezetői által alapított feudális állam volt, amely 1099-től 1291-ig állott fenn, II. Endre, magyar király mindössze néhány hétig volt jeruzsálemi király.
- 214 27 *alamázia* pálinka
- 215 2 *philtr* varázsital, párlat
- 221 9 *Hová, merre futtatott Ilonka? Sötét, februári éjszakában.* Hasonlóan menekül a sötét éjszakában Henriette is (*Szegény gazdagok*) ura elől. „Elhatározá magában, hogy el fog szökni; végképp elhagyja férje házat. Hová megy, mi lesz azután belőle, ki fogadja fel? Arra még nem gondolt. (JKK 409.)
- 224 15 *Bittse* Jókai Nagybiccsére célozhat, amely kisközség a régi Trencsén vármegyében a Vág partján. Szlovákul: Vel'ká Bytča
- 226 11 *demiurgus* demiurgosz, a világteremtő szellem
- 25 *recefice* csipkeféle cicoma női ruhán
- 31 *predméri rév* – Predmér kis falu a régi Trencsén vármegyében a Vág mellett
- 229 20 *ravelin* – a bástyáknak az a félhold alakú része, melynek torokvonala a főárok vonalával esik össze. Célja, hogy az elől fekvő térség pásztázására löfegyvereseket állíthaassunk fel rá.
- 231 34 „*a testvér dákosa megtalálja sebhető részedet!*” Erről Jókai így ír *A lőcsei fehér asszony* c. regényében: „Az emberi észjárás ki van forgatva sarkából. A rajongás leigazza az érzést. Ime Ocskay Lászlót is nem saját testvére Sándor szúrta-e meg dákossal az érsekújvári csatában?” (I. k. 36.)
- 234 19 *Mocsonok* csehszlovákiai község a régi Nyitra vármegyében. Mai neve Močenok.
- 235 6 *Vágújhely* – Szlovákul: Nové mesto nad Váhom. A hajdani Nyitra megye járási székhelye Trencséntől délre a Vág partján.

Lap: Sor:

- 235: 20 *Szluha Ferenc* — Érsekújvár prefektusa és fő hadi pénztárnoka
- 236 3 *Dodvág* — Dudvág; a Vággal párhuzamosan folyik s Guta (Kolárovo) mellett ömlik a Dunába
- 16 *Verbó* — két szlovákiai község régi neve. Az egyik Vrbie a régi Liptó vármegyében, a másik Vrbové Nyitra vármegyében van. Itt a Nyitra vármegyeiről van szó.
- 243 6 *Madame, ich verstehe kein Türkisch* — Asszonyom, nem értek törökül.
- 21 *bouffant* — helyesen bouffante, a krinolinhoz hasonló keményített alsós szoknya
- 244 14 *Fodor László brigadéros, Volfárt ezredes, Palkovics Ferenc főstrázsamester* — Ocskay kivégzése után megtorlásképpen Heister 1710. jan. 5-én utasítást adott a Győrben raboskodó Fodor László brigadéros és még kilenc kuruc tiszt kivégzésére. Január 18-án Győrött kivégezték Fodort, Bolfart (Wolffart) Ádám ezredest, Palkovics Ferenc hadbiztost és a többieket. (vö: Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai*. 506.)
- 246 6 *Iller György* császári őrnagyot és *Zichy György* császári ezredest valóban kivégeztette Rákóczi 1710-ben.
- Schenk* — Schenk v. Stauffenberg báró császári tábornok, majd tábornoszernagy, ezredtulajdonos
- 247 10 *gyászchamade* — itt: a kivégzés előtti dobpergés
- 250 10 a majtényi sík leírása számos lényeges egyezést mutat *A lőcsei fehér asszony* hasonló tárgyú képével (2. k. 131.)
- 20 *conventio* — egyezmény, szerződés

A *Tárgyi és nyelvi* magyarázatoknál néhány név megmagyarázásától részben anyaghiány miatt, részben mert a regényben jelentéktelen a szerepük — eltekintettünk. Ezek között vannak olyan nevek, amelyeknek gazdái kétséget kizárólag szerepeltek a kuruc korban. Ezek a következők: *Krupics János, Somogyi Ferenc, Turköly Miska, Vas András*.

Szerepelnek olyan nevek is a regényben, amelyeknek kuruc kori voltához kétség fér. Valószínűleg költött nevek is vannak közöttük. Ezek a következők: *Áporkay, Árkay, Ebermont, Estampes, Kókány Laci, Renatus páter, Szerédi Pál, Trencsényi István, Trisler*.

Eltekintettünk a Budetini monda során előkerülő következő nevek magyarázatától is: *Andaházy Pető, Bugyi Péter, Gimesi Forgách, Jakusich Lázár, Lövenstein*.

A jegyzetek összeállításánál néhol felhasználtuk Szabó Józsefnek a regény 1962-es kiadásához írott jegyzeteit, melyért ezúton is köszönetet mondunk a szerzőnek.

- I. A regény első kiadásának címlapja (1882)
- II. Thaly Kálmán művének címlapja
- III. A nagyszombati csata. Ismeretlen német metszet a XVIII. sz. elejéről. (Tört. Múzeum Képcsarnoka)
- IV. Beckó vára. W. F. Schlotterbeck metszete a XIX. sz. elejéről (Tört. Múzeum Képcsarnoka)
- V. A regény kéziratának egy lapja. (Petőfi Irod. Múzeum)
- VI. II. Rákóczi Ferenc felesége, Mariette Jean egykorú metszete. (Tört. Múzeum Képcsarnoka)
- VII. Rajz Jókai noteszéből (OSzK)
- VIII. Rajz Jókai noteszéből (uo.)

NÉVMUTATÓ

A második kötet lapszámait dőlt szedéssel jelezzük

Ocskay László és II. Rákóczi Ferenc neve jóformán a jegyzetek minden lapján előfordul, ezért szám szerinti feltüntetésétől eltekintettünk.

- Abonyi Lajos 370, 444
 Abraham a Santa Clara (Megerle
 Ulrik) 429, 448, 277
 Ábrányi Emil 370
 Achilles 501
 Acsády Ignác 437, 438, 448,
 453
 Ady Endre 385
 Aladdin (Aladin) 523
 Alapi Gyula 448
 Ali pasa 478
 Álmos 273
 Ambrus Zoltán 370
 Andaházy (?) kukta 269
 Andaházy Pál 376
 Andrásy György báró 487,
 488
 Andrásy István báró 384, 487,
 515
 Andrásy Mihály 487
 Andrásy Miklós báró 391,
 393
 Andrásy Pál báró 480
 Angyal Dávid 378, 379, 442, 444,
 451, 452
 Anonymus 273, 281
 Ányos Pál 483
 Apafi Mihály 477, 504
 Apponyi János 411
 Arany János 369, 424, 512, 513,
 280
 Asbóth János 370
 Aspremont Ferdinand Gobert gróf
 517
 Assisi Szent Ferenc 524
 Augustin 426, 427, 431, 275, 276
 Babits Mihály 446, 524, 525
 Babócsay (Bagocsay) Ferenc
 505
 Balassa Ádám 269
 Balassa Bálint 424
 Balassa Menyhárt 521
 Balázs Béla 450
 Balázs Sándor 370
 Ballagi Mór 282
 Balogh István 409, 413, 486,
 267
 Barta János 371, 424
 Bartha Dénes 371, 526, 275
 Barthaloss Katalin 377
 Báthory Erzsébet 376
 Bebek család 268
 III. Béla magyar király 489,
 506
 Beleznay János 413, 418, 272
 Bellarminus, Robert 491
 Beöthy László 370
 Beöthy Zsolt 370
 Bercsényi Miklós 379, 384, 389,
 391, 392, 393, 394, 395, 396,
 401, 402, 406, 408, 412, 417,
 419, 423, 431, 441, 483, 485,
 487, 494, 500, 504, 507, 267, 272

- Bercsényiné gróf, Csáky Krisztina gróf 402
- Berényi Ferenc báró 406
- Béri Balogh Ádám 384, 268
- Berlioz, Hector 513
- Bermann, Moric 425, 426, 427, 428, 429, 431, 498, 506, 507, 273, 275, 277, 278
- Bernstein Béla 440
- Berthóty Ferenc 485
- Berthóty Zsigmond 388, 484, 485
- Bethlen Gábor 479
- Bethlen János 488
- Bezerédy Imre (Bezerédj) 384, 400, 405, 409, 267
- Bihari János 513
- Bisztray Gyula 378
- Blaskovich 412
- Bodó György 368
- Bodó Judit 368
- Bokros Pál (Bokross) 394, 397, 411, 412, 496
- Bóné András 387, 393, 496
- Borbély Balázs 387, 390, 481, 482
- Bornemissza Anna 470
- Bornemissza János 413, 272
- Bornemissza Pál 477
- Bornemissza Péter 521
- Borovy, Fr. 366
- id. Bossányi Gábor 411
- Bossányi Sándor 411
- Botka Ádám 267
- Bottyán János (Vak) 381, 384, 391, 392, 400, 408, 412, 420, 453, 493, 494, 515, 280
- Brandenburgi György Vilmos választófejedelem 479
- Brandenburgi Katalin 479, 491
- Briseis 501
- Bródy Sándor 370
- Budai Dezső 446
- Bugyi Péter 284
- Busbequius (Busbach) Augerius, Gislenius 514
- Caligula császár 509
- Cantu Caesar 423
- Caraffa, Antonio 478
- Cellini, Benvenuto 514
- Cinka Panna 381, 395, 446, 450, 501, 512
- Coriolanus, Gnaeus Marcius 450, 276
- Corneille, Pierre 490
- Czelder Orbán 384, 407, 417
- Czobor Márk gróf 397, 505
- Czunya Miklós 515
- Csajághy János 399, 417, 421, 430, 432, 485
- Csák Máté 500
- Csáky András 280
- Csáky Ferenc gróf 280
- Csáky István gróf 387, 409, 280
- Csáky László gróf 267, 280
- Csáky Mihály gróf 280
- Csáky Móricz 280
- Csáky Zsigmond gróf 280
- Császár Elemér 444
- Cselényi József 368
- Csengery Antal 379
- Cserai Mihály 385
- Csernovics Arzén 279
- Csiky Gergely 370
- Csokonai Vitéz Mihály 483
- Csomasz Tóth Kálmán 481, 281
- Dávid király 495, 523
- Deák Ferenc 396, 482, 487
- Decius császár 273
- Degré Lajos 370
- Delila 278
- De la Rivière 403, 521
- Dénes Szilárd 446

- Décsi Lajos 448
 Dienes András 431, 432, 434, 451
 Diogenes 274
 Dobó István 478
 Dubarry asszony 514
 Dúló Ádám 398, 505
- Ebeczky Ádám 484
 Ebeczky Imre 484
 Ebeczky István 396, 416, 421, 484
 Ebeczky János 484
 Ebergényi László báró 401, 417, 510
 Elefánti Mihály 272
 Eleonóra özvegy császárné 429
 II. Endre magyar király 283
 Endrődi Sándor 379
 Eötvös József 369, 370
 Erdélyi János 479, 492, 510, 526, 527, 266
 Ernyey József 423, 424
 Esteri, Miksa József 523
 Esze Tamás 379, 380, 381, 397, 482, 483, 484, 485, 487, 493, 496, 497, 504, 515, 266, 267, 272, 284
 Eszterházy (Esterházy) Antal 392, 393, 397, 403, 406, 408, 489, 493, 507
 Eszterházy József 412
- Faustus 506
 Feirville d'Hérissy 396, 398, 504
 Fenyvessy Balázs 368
 I. Ferdinánd 511
 II. Ferdinánd 481, 511
 Ferenczi Zoltán 365
 Feszty Árpádné 376, 477
 Flaubert, Gustave 509
 Fodor László 284
 Forgách Simon gróf 391, 401, 403, 405, 406, 423, 493, 494, 504
 Földes Éva 368
 I. Frigyes porosz király 522
 Fuggerck 514
 Futó Jenő 432
 Fülöp Zsigmond 448
- Gál János 366, 447
 Galánthai Balogh István 401
 Galvani, Luigi 280
 Gáspár Gyula 449
 Gellért Oszkár 433
 Gencsi Zsigmond 393, 496
 Gergely Gergely 515
 Géczy Julianna 371, 372, 375
 Giordano (Giordani) kapitány 394, 500
 Gozdsu Elek 370
 Gödény Pál 496
 Gulyás József 444, 500
 Gvadányi József 483
- György Lajos 448, 495
 Győri Nagy János 397
 Gyulay (Griesbach) Ágost 424
 Gyulai Pál 370, 379, 446
 Gyürky Pál 403
- Hajdu Lukács 448
 Hammer-Purgstall, Joseph 515
 Hankiss János 450
 Haraszi Gyula 490
 Haydn, Joseph 513
 Hedvig (Jadwiga) 493
 Hegedüs Géza 450
 Heister, Hannibal 504
 Heister, Siegbert 392, 393, 396, 397, 398, 414, 416, 421, 431, 498, 504
 IV. Henrik francia király 279

- Herczeg Ferenc 379, 381, 431,
 432, 433, 444, 449, 450
 Hiperidesz 508
 Hippokratész 280
 Hoening O'Caroll báró 375
 Holofernes 278
 Holst, Johann van der 448
 Homeros 501
 Hopp Lajos 380
 Horváth Mihály 379, 405
 Cs. Horváth Tibor 366
 Hunyady András 411

 Iller György 284
 Illésházy (Illyésházy) család 269
 Illés próféta 522
 Ilosvay Bálint 396, 504
 Ipolyi Arnold 385, 423, 475, 488,
 501, 503, 515, 527, 270, 273, 281
 Iványi Ödön 370

 Jacobus Benedictus l. Todi,
 Jacopone da
 Jakusich Lázár 423, 424, 284
 Janke, Otto 366, 373
 Jankovich Miklós 491
 János evang. 280
 Jávorka Ádám 402, 403, 412, 413,
 415, 419, 420, 421, 433, 438,
 439, 441, 446, 519
 Jeszenszky László 411
 Jó Fülöp burgundi herceg 279
 Jókayné (Jókai anyja) 377
 Jókai Róza 376
 Jósika Miklós 370, 374, 444, 484
 I. József császár 401, 403, 413, 414,
 513, 514, 516
 Judit 278
 Justh Zsigmond 370

 Kálmány Lajos 526, 527
 Kara Musztafa 520

 Karlovszky Endre 440
 Károli Gáspár 526
 XII. Károly svéd király 524
 Károlyi Sándor 391, 394, 403, 487,
 504
 Kaszás Pál 393, 497
 Katona Imre 527
 Katona Imréné 453
 Kazár Emil 370
 Kazinczy Ferenc 424
 Kemény Gábor báró 437
 Kemény Zsigmond 369, 370, 385
 Kende Mihály (János) 387, 483
 Kertész Manó 524
 Keserü Ilona 365
 Kisfaludy Károly 506, 507, 508
 Kiss József 526, 275
 Kodály Zoltán 450
 Koháry-család 485
 Koháry István gróf 401, 494
 Kolinovich (Kollinovic) Gábor
 391, 406, 407, 408, 414
 Komjáthy Aladár 369
 Koncz Márton 379, 487
 Kont, Hedervári 374
 Kossuth Lajos 369, 484
 Kosztka család 269
 Kosztolányi Dezső 402
 Kovách István 386, 430
 Kovách István özvegye 430
 Kölcsey Ferenc 483
 Königsegg gróf 375
 Körösi László 443
 Köröskényi Dezső 500
 Kreutz generális 487
 Kristóf György 379
 Kriza János 527
 Krumpach (Grumbach) császári
 tábornok 523
 Krupics János 284
 Kudar Anna 383, 386, 393, 406
 Kulcsár Adorján 512

- Kuthy Lajos 370
 Kvassay család 269
 Kyba János báró 487
- Laborfalvi Róza 477
 Laczkó Géza 433, 434
 XIV. Lajos francia király 389,
 442, 504, 514
 XV. Lajos 514
 Lányi János 501
 Lauka Gusztáv 370
 Lengyel Dénes 449
 Linkesch Sándor 515
 I. Lipót 494, 513, 514
 Lohengrin 268
 Lórántffy Zsuzsanna 376
 Lotharingiai Károly 515
 Lovcsányi Gyula 506
 Loyola Ignác 491
 Löwenburg, Johann Jakob gróf
 387, 523
 Lubomirszky Tivadar 510
 Lukács evang. 280
- Maintenon asszony 514
 Majos Ferenc 496
 Majláth János 424
 Majos János 393, 496
 Majtényi Pál 409, 411
 Maltzahn család 500
 Márk evang. 280
 Máté evang. 280
 Mátyás király 510
 P. Mayer Erika 522
 Mayerhoffer, G. N. 366
 Maykowski, J. 366
 Mednyánszky Alajos 424
 Mednyánszky János 409
 Mednyánszky Pál báró 267
 Mérey felvidéki nemes 411
 Mihályfi Tibor 425
 Mikes Kelemen 484
- Mikszáth Kálmán 369, 372, 374,
 376, 379, 381, 444, 449, 479, 495
 Miskolczy Károly 478
 III. Mohamed szultán 478
 Móricz István 496
 Móricz János 504
 Móricz Pál 434
 Motesiczky család 511
- Nacsády József 451, 525
 Nádasdi Ferenc gróf 438
 Nádasdy polgármester 398
 O. Nagy Gábor 516, 278
 Nagy Iván 486
 Nagy Lajos király 493
 Nagy Miklós 371, 451, 454, 502
 Napóleon 498, 512
 Náray László 412
 Névy László 385
- Nyárády András 397
 Nyáray László 521
 Nyitske Alajos 424
- Obizzi gróf 279
 Ocskói Ocskay Gusztáv 434, 444
 Ocskay Sándor 398, 417, 418, 421
 Oppenheim, Sámuel Sándor 428
 Odüsszeusz 271
 Okolicsányi Kristóf 523
 Oltványi Ambrus 477, 488
 Orbán Balázs 385, 423
 Orbán Pál 401
 Orosz László 517
- Pálffy Albert 370
 Pálffy Antal 489
 Pálffy János gróf 387, 394, 395,
 401, 403, 404, 405, 408, 409,
 410, 411, 412, 416, 417, 418,
 421, 430, 431, 439, 477, 489
 Pálffy Miklós gróf 404, 477

- Pálffy Pál 477
 Palestrina, Giovanni Pierluigi da 525
 Palkovics Ferenc 284
 Pálóczy Horváth Ádám 526, 275
 Paracelsus, Theophrastus Bombastus 506, 517
 Pázmány Péter 489
 Pekry Lőrinc gróf 405, 522
 Perczel Mór 483
 Perényi Miklós báró 407
 Pesty Frigyes 379
 Petelei István 370
 I. Péter (Nagy Péter) orosz cár 433, 522, 524
 Péterfy Jenő 379
 Petheő Mihály gróf 400
 Petőfi Sándor 372, 483, 276
 Phryne 508
 Pintér Jenő 450
 Podmaniczky család 269
 Pompedius (Pomponius) 509
 Puskin, Alexandr Szergejevics 446
 Pyber László püspök 384, 408, 410, 411, 412, 433, 267
- Quintilia 509
- Racine, Jean 388, 442, 490
 Rácz Imre 522
 Rácz Miska 413, 419, 272
 Radványi Kálmán 449
 Rajna Mihály 368
 I. Rákóczi Ferenc 517, 266
 I. Rákóczi György 266
 II. Rákóczi György 266
 II. Rákóczi Ferencné, Sarolta Amália hesseni hercegnő 394, 400, 401, 402, 430, 499
 Rákóczi Julianna (Aspremontné) 517
 Rakovszky Menyhért 509
- Rembrandt, Harmensz van Rijn 448
 Reményi Ede 512
 Révay Imre 496
 Reviczky Gyula 369, 370
 Ritschán (Ricsán) Ádám báró 392, 394, 395, 431, 487, 494, 499, 267
 Riedl Frigyes 379, 413
 Rimanóczy Yvonne 368
 Roscius, Quintus Gallus 516
 Rottenstein tüzérparancsnok 403
 Rudolf trónörökös 423
 Rüdiger császári főtiszt 504
- Salamon Ferenc 379
 Sámson 278
 Sand, George (György) 442
 Sándor Menyhért 411
 Saul (Pál apostol) 277
 Saul király 479
 Savoyay Jenő 425, 428, 430, 503
 Scharudy (Scharodi, Scharada Nep.) János 384, 398, 400, 488, 517, 278
 Schenk v. Stauffenberg báró 284
 Schlick Leopold 391, 492, 494
 Scholl Miklós 513
 Schréter (Sréter) János 396, 504
 dr. Schwartz Ármin 373
 Scott, Walter 385
 Sebők Imre 366
 Sennyey István 487
 Shakespeare, William 498, 276, 277
 Simmer, August 427
 Skrbensky Fülöp báró 375
 Slaski, Jan 366
 Socinus, Laelius 506
 Somody Ferenc 396
 Somogyi Ferenc 284
 Sós János 488

Sötér István 371, 450
Stampfi Károly 437
Starhemberg (Starumbergh),
Guido 392, 405, 413, 504, 521
Staud Géza 489
Stibor vajda 500, 506, 507, 521
Stoll Béla 491
Strassoldo Károly 497

Szabó Gyula 453
Szabó József 365, 386, 452, 453,
491, 520, 284
Szabó Károly 379
Szalay László 379
Szalay Pál 401, 267
Szálé András 403
Szana Tamás 442
Szántó Margit 368
Szapolyai család 268
Szász Imre 434
Szász Károly 484
P. Szathmáry Károly 370, 442,
484
Szauder József 507
Szebényi Pál 424
Széchenyi György 513
Szécsi Ferenc 368
Szegedi Ignác 267
Szegedi István 267
Szekeres László 480, 490
Szent-Bendeki Mihály 478
Szentiványi János 280
Szentiványi Mihály 280
Szentiványi Sándor 280
Szigligeti Ede 483
Szijj Ferenc 375
Szikszay György 486
Szirmay Miklós 516
Szitás Ilona 449, 484
Szlavniczai Sándor 407
Szuha Ferenc 419, 284
Szöcs János 387

Szőgyényi Ferenc 401
Sztárai Mihály 489, 492
Szuhay Mátyás 266
Szunyoghy Gáspár 409, 268
Szunyogh Lászlóné gróf Eszter-
házy Júlia 399, 409
Szücs János 482

Thaly Kálmán 374, 376, 377, 378,
379, 380, 381, 382, 383, 384,
385, 386, 387, 388, 389, 391,
392, 393, 394, 395, 396, 397,
398, 399, 400, 401, 402, 403,
404, 405, 406, 408, 409, 410,
412, 413, 414, 415, 416, 417,
418, 419, 420, 421, 422, 423,
425, 430, 434, 435, 442, 443,
444, 448, 451, 452, 454, 477,
491, 493, 504
Thaly Lajos 377
Thököly Imre 381, 390, 396, 497,
503, 504, 520, 267, 269
Thököli Sebestyén 478
Thuróczy Gáspár 402, 403, 417
Thury Zoltán 370
Thurzó Ferenc 269
Tichy Kálmán 448
Tisza Gábor 386
Tisza György 476
Tisza Ilona, Kovách István alispán
özvegye 430
Tisza Istvánné Bakó Kata 475
Tisza Kálmán 372, 373, 374, 436
Todi, Jacopone da 407, 524
Toldy Ferenc 424
Toldi (Toldy) Miklós 374
Tolnai Gábor 477
Tolnai (Tolnay) Lajos 369, 370
Tolnai Vilmos 424, 446
Torquemada Tamás 509
Tóth Kálmán 374
Török Tamás 366

- Törzs Jenő 370
 Turkoly Miska 405, 284
 Turóczy Gáspár 496

 Ulászló lengyel király 510
 Uriás 523

 Vadnay Károly 370
 Vajda András 280
 Váli Mari 512
 Vajda János 369
 Vak Bottyán I. Bottyán János
 Váli József professzor 377
 R. Várkonyi Ágnes 380, 381, 382,
 395, 451, 500
 Vas András 284
 Vas Gereben 370
 Vay Ádám 504, 268
 Vértesi (Vértessy) Arnold 370
 Vespasianus római császár 498
 Veszprémi Dezső 377
 Viard császári tábornok 405
 Vilmos osztrák herceg 493
 Virmond (Firmont) császári tábor-
 nok 505
 Visnyovszky [?] 482
 Vitkovics Mihály 483

 Vlaszta 518
 Voinovich Géza 424
 Volfárt (Wolffart, Bolfart) Ádám
 284
 Vörösmarty Mihály 483

 Wagner, Johann Christoph 398
 Wechsler, Ludwig 366
 Werner Gyula 449
 Wesselényi Miklós 438
 Winkler kuruc kapitány 494
 Wobeser (Wobezer) báró
 szári ezredes 505
 Wratislav (Wratislaw) Johann
 Wenzel gróf 401, 404, 431,
 513
 Würtz Ádám 365

 Zay András gróf 511
 Zichy György 284
 Zinzendorff Ferdinánd gróf 401
 Zlinszky Aladár 433, 449
 Zrínyi Ilona 517
 Zrínyi Miklós gróf 374

 Zsigmond magyar király 510
 Zsigmond Ferenc 445, 446

TARTALOM

I. A vak lövések	5
II. A fehér barát	15
III. A budetini borz	26
IV. Az édes otthon	52
V. Idegen háznál	65
VI. Circe .	76
VII. A „Rák fordulóban”	84
VIII. Akik a holdra esküsznek	94
IX. A feltalált régi jó barát	98
X. „O, du lieber Augustin!”	113
XI. A két kereszt	130
XII. A Krethi és Plethi .	136
XIII. Rákóczi villáma a császár előtt	150
XIV. A végzetes golyó	163
XV. Az anyai ház . . .	174
XVI. Két kincs közül az egyiket!	186
XVII. Életre-halálra	204
XVIII. Elvesztve örökre	219
XIX. A háromélű dákos	229
XX. Egész a fenéken	233
XXI. A végső kísérlet	242
XXII. Romok és hamvak	249
Jegyzetek	251
Rövidítések	252
Szövegváltozatok .	253
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	266
A képmellékletekről	285
Névmutató	286

A kiadásért felel
az Akadémiai Kiadó igazgatója

★

A szerkesztésért felelős:
SZIGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ

Műszaki szerkesztő:
VIDOSA LÁSZLÓ

A kötetért
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

★

A kézirat beérkezett: 1965. V. 8.
Példányszám: 6500
Terjedelm: 14,8 (A/5) ív + 4 oldal melléklet
AK 822 k 6568

★

65.60748 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

